

Octavian Goga — ultimul
portret în ulei, executat
în 1937. Colecția M. L. R.



**Coperta și prezentarea grafică:
VICTOR MAȘEK**

Neocolind nici unul din materialele incluse în acest număr, atenția cititorului se va opri, firește, mai stăruiitor asupra acelor prin care personalități sau momente de seamă ale istoriei literaturii naționale pot fi mai îndeaproape cunoscute. Noile pagini de proză eminesciană ne introduc în laboratorul intim al creației celui mai mare dintre cei mari ai literelor românești, laborator în care, după cum o atestă și sărimiturile de astre pe care tiparul le scoate acum din noaptea uitării, s-ar fi alcătuit, dacă Demiurgul nu s-ar fi stins înainte de a-și fi înfăptuit gândul pe deplin, cel mai vast univers de artă literară românească. Cu interes vor fi străbătute, negreșit, și comentariile din cadrul grupajului, ele oferind cunoștințe noi privind existența și dimensiunile creatoare ale poetului național. Celelalte texte din și despre un poet de primă mărime al secolului nostru: Lucian Blaga — vor avea și ele darul, nu încapă îndoială, de a reține atenția. Un studiu rezultat dintr-o cercetare documentaristică extrem de minuțioasă întocmește o schiță de arbore genealogic al autorului Nebănuitelor trepte; acestuia îi urmează revelatoare fragmente memorialistice, interesante pagini de corespondență din perioada cristalizării personalității poetului, versuri sau variante necunoscute ale unor poeme din aceeași perioadă, plus un poem de mult mai târziu, în fine, o suită de scrisori comentate, trimise și primite de Blaga, scrisori — în consecință — de o deosebită valoare, ca document psihologic.

Lucian

859.0.09

M30

MANUSCRIPTUM

3/1977 ⁹⁵ (28) ANUL VIII

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

M MUZEUL LITERATURII ROMÂNE M

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

REDACȚIA

DIANA CRISTEV, NICOLAE FLORESCU,
RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂȘESCU

SECRETARIAT

EUGEN MIHAICIUC

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon: 50 20 96

*

Cititorii din străinătate se pot abona adresându-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import
Presă, P. O. Box 136-37-telex: 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3



All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”

Biblioteca Jud. Mureș Dev
SALA DE LECTURĂ

198824



24

88 16

198.824

SUMAR

Responsabilitatea cuvîntului tipărit (*MANUSCRIPTUM*)

Permanentul dialog cu alte culturi (Tabletă de *Mircea MALIȚA*)

«...eternii noștri păzitori ai solului veșnic...»

Mihai EMINESCU

- 8—12 Alte pagini de proză (Prefață de *Petru CREȚIA*)
- 13—21 « *Noaptea era întunecoasă...* »; *Exerciții & moloz*; [*Scrisoarea lui Dionis*];
« *Pe-o pînzărie albastră tremurau stelele...* »; « *Cerul era atât de alb...* »;
« *Și cine, muză, numește...* » (Texte restituite de *Eugenia OPRESCU*
și *Petru CREȚIA*)
- 22 « *Avem clipa, avem raza...* » — O viziune supra fizicii (IV) (Cuvînt
introdutiv de *Magdalena VATAMANIUC-LUNGU*)
- 23—30 *Electricitate, Colorimetrie* (Fiziografie II)
- 31—32 « *Arățați-mi la noi un oraș patriotic ca Brașovul...* » (Însemnări de *Valeria*
CĂLIMAN)
- 33—35 Documente brașovene
- 36—37 « Cenzor » și sfătuitor teatral (Comentariu de *Claudia DIMIU*)
- 36—37 Îndreptări și adnotări pe marginea piesei *Devotamentul* de *Eugenia*
FRANGOLEA

Scriitorul — conștiința epocii

N. D. COCEA

- 38—40 Între confesiune și pamflet (*Nicolae FLORESCU*)
- 41—47 [*Calomniatorii vieții*] — fragment de roman

« *Nescio qua natale solum...* »

Elena VĂCĂRESCU

- 48—50 O profesiune de credință (Un *preambul* de *Șerban CIOCULESCU* și
o *precizare* de *Ion STĂVĂRUȘ*)
- 50—57 « *eram un sol al sufletului românesc...* » — discurs de recepție la Aca-
demia Română

SUMAR

Revelația documentului

Gheorghe BARIȚ

- 58—59 Un spectacol brașovean la 1838 (Prezentare de Ioan CHINDRIȘ)
61—69 *Inimile mulțămitoare* — dramă în trei acturi

Din cronica unei existențe

Lucian BLAGA

- 70—77 Îndepărtatele trepte — Schiță pentru un arbore genealogic (intocnită de Dan RUGESCU și comentată de Dumitru VATAMANIUC)
78—80 O confesiune revelatoare (Pavel ȚUGUI)
80—87 [Pro-Domo] — fragmente autobiografice
88—89 Excurs sentimental (Dorli BLAGA)
89—102 « marii, tăcuții și neastîmpărații visători... » — roman epistolar (I)
103—104 Poezia — o constantă (Dumitru VATAMANIUC)
105—106 *Ecce Homo*; *Cîntecul fiicei lui Zemora*; *Lansare în cosmos*
107—112 O acuzație de plagiat și implicațiile ei (Simona CIOCULESCU)
107—110 Mărturisiri polemice

File de album

Octavian GOGA

- Hors texte Ipostaze fotografice (comentate de Ion Dodu BALAN)

Afinități electice

O. W. CISEK

- 113—115 Față în față cu plasticienii (Înscenări de Paul ANGHEL)

N. N. TONITZA

- 116—119 Față în față cu scriitorii (Comentariu de Barbu BREZIANU)

Per aspera ad astra

Liviu REBREANU

- 120—127 De la Răscoala la Jar (Niculae GHERAN)
127—138 Jar — Mojarul iluziilor

SUMAR

Epistolar

Mihail SADOVEANU

- 139—141 Semnificațiile unei prietenii literare (*I. OPRIȘAN*)
142—147 « *Am ascultat hîrîitul ceasornicului care înseamnă 4 și bate 11* » — corespondență cu N. N. Beldiceanu

Punct — contrapunct

- 148—154 *Horia ROMAN* răspunde *Rotondei 13* (Interlocutor și comentator *Ileana VRANCEA*)
155—157 Scrisori și alte documente: Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu, Ștefan Roll
Contramărturii de *George MACOVESCU*

Scriitori români în arhive străine

Vasile ALECSANDRI

- 157—158 în arhive provenșale (Corespondență descoperită și comunicată de *Gerhart HESS* din Backang—R. F. G.)
158—171 Scrisori către Joseph Roumanille (I) (Comentariu și traduceri de *Marta ANINEANU*)

Scriitori străini în arhive românești

Martin LUTHER

- 172—173 Un autograf și o raritate bibliografică (semnalate de *Corneliu DIMA-DRĂGAN*)

Selma LAGERLÖF

- 174 în corespondență cu Coca Farago (Notă introductivă și traducere de *G. SORESCU* și *I. DIACONESCU*)

Document în replică

Mateiu I. CARAGIALE

- 175—182 Dosarul anilor de studiu (*Constantin POPESCU-CADEM*)
183—187 *Fișier bibliografic* ● *Creșterea colecțiilor* ● *Iconografie*
Dumitru Micu a citit pentru dumneavoastră
188—191 Sumar comentat (engleză, franceză, germană, rusă)

**Avem nevoie de o critică literară
și artistică
făcută de pe poziții revoluționare
materialist-dialectice.
Nu avem —repet nu știu a câta oară—
mai multe concepții filozofice
în România, ci una singură:
materialismul dialectic și istoric.
Aceasta este de fapt, ca să spun așa,
singura cenzură
și nu mai avem nevoie de alta.**

NICOLAE CEAUȘESCU

RESPONSABILITATEA CUVÎNTULUI TIPĂRIT
Literatura română și iată o mare lecție, în ultimă instanță, a gravei responsabilități față de dezi-
deratele istorice ale poporului nostru, pe care orice creator ivit pe meleagurile
carpato-dunărene se simte dator să o manifeste în opera sa, expresie a realităților ce
le-a trăit sau le-a cunoscut îndeaproape. De aceea, poate, în scrierile cronicarilor noștri
se găsesc atâtea stihuri de închinare pentru limba românească, pentru *cuvîntul* care
circulă ca banii, cum spunea Simion Ștefan, de unde, prețuirea deosebită acordată
valențelor lui, grija pentru meșteșugul creației, sensul adevărului în istorie și
opera de artă. Cei mai de seamă scriitori români au fost dealtfel animați mereu de
un profund militantism civic, dominați de un înalt devotament față de soarta poporu-
lui din mijlocul căruia s-au ridicat, capabili să renunțe la micile interese personale
pentru a se dărui deplin cauzei comune, a sluji prin *cuvînt* destinul națiunii lor.

Răspunderea în fața viitorimii și rolul activ pe care și l-au asumat în contem-
poraneitate, apărînd libertatea și ființa națională, aspirînd pentru o viață mai bună
a celor mulți, sint supremele coordonate care au călăuzit și au înscris, în evoluția isto-

rică a literaturii noastre, prezența lor nemuritoare. Exemplul lui Eminescu este cel al dăruirii totale, al capacității de a se identifica cu idealurile neamului său, de a deveni glasul reprezentativ al epocii, și în aceeași măsură oglinda spirituală a bogăției sufletului românesc. De la Coresi la Geo Bogza sau generația lui Nichita Stănescu, cuvîntul tipărit a reprezentat întotdeauna o forță morală, un îndemn viu spre realizarea celor mai însuflătoare țeluri ale prezentului. Istoria a dovedit că nu există creator adevărat rupt de viața colectivității, desprins de granițele patriei în care s-a născut, străin de pulsul vremii. Operele viabile, înscrise în patrimoniul de aur al literelor românești sînt tocmai acelea care au răspuns comandamentelor politice și ideologice ale timpului, intrînd în conștiința maselor ca o sinteză a valorilor morale și estetice ale poporului nostru.

Scriitorul patriot, tribun vizionar al zilei de mîine, reprezintă tipul caracteristic al artistului român, conștient de misiunea educativă și de responsabilitatea civică a creației sale. Legătura indestructibilă dintre scriitor și public, intrată în tradiția culturii românești încă de la învățații Școlii ardelenne — a căror operă de iluminare a maselor și de edificare a conștiinței unității și independenței naționale se desfășoară ca un fir roșu pe întreg parcursul literaturii noastre — capătă, astăzi, noi semnificații prin directa participare a reprezentanților oamenilor muncii, chemați să-și spună cuvîntul și în problemele activității cultural-artistice. Este, și aceasta, o dovadă a profundului umanism al culturii noastre socialiste, pusă în slujba omului, despre și pentru om. Așa cum remarcă Secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român, din 28 iunie 1977, cu privire la creșterea rolului organizațiilor de partid și de stat, de masă și obștești, a uniunilor de creație, a conducerilor colective ale redacțiilor, în activitatea de informare și educare creatorilor le revine înalta sarcină de formare a omului nou, cetățean demn al societății socialiste multilateral dezvoltate, clădită pe pămîntul României de azi.

Marea încredere pe care a acordat-o scriitorului român conducerea de partid și de stat este o consecință firească a creșterii conștiinței comuniste a maselor, cît și a sentimentelor de vibrant atașament a reprezentanților scrisului din țara noastră față de cauza patriei și a poporului muncitor. În această atmosferă stimulatorie, capabilă să ducă la ridicarea nivelului întregii activități de creație, le revine celor ce muncesc în domeniul istoriei literare nobila misiune de a valorifica în spiritul adevărului și în lumina concepției materialist-dialectice și istorice, tradițiile de adînc umanism ale literaturii noastre, evidențiind originalitatea creației naționale, contribuția specifică a culturii românești la marele tezaur al umanității.

Misiunea revistei noastre este de a reda marelui public opere și mărturii de creație ale înaintașilor, necunoscute pînă acum, al căror mesaj vine în întîmpinarea zilelor de azi. Este o acțiune de restituire, de reîntoarcere către popor a unor scrieri care așteptau marea selecție a timpului, așteptau adeziunea maselor cărora le erau dedicate, o responsabilitate atît morală cît și științifică în eforturile întregirii patrimoniului cultural național, în sublinierea valențelor spirituale perene ale creației înaintașilor.

PERMANENTUL DIALOG CU ALTE CULTURI

IMAGINEA DOMINAȚIEI TURCEȘTI, ABUNDENȚA CONSTRUCȚILOR DE PIATRĂ ÎN OCCIDENT — catedrale și castele durate într-o materie mai stabilă decât lemnul și cărămida —, fascinația specificului și ignorarea elementelor comune ar putea îndemna pe observatorul grăbit să creadă că dezvoltarea culturii române s-a făcut după alte ritmuri, în altă albie și cu concepțe primare diferite decât acelea ale continentului. Lectura atentă a istoriei țării noastre scoate în evidență persistența efortului de contact și deschidere, echivalent cu sensul politic al supraviețuirii. Degeaba sultanul îi amintea lui Petru Rareș că n-are voie să trimită soli, în zadar cultura neobizantină, în care jucăm un rol central, ne desemna frontierele matricei sale. Cultura noastră a luptat pentru deschidere ca pentru respirație. În ciuda adversităților ea a fost în permanent contact cu gândirea, experiența și creațiile celorlalte popoare europene. Nu există colț pe continent în care românii să nu găsească teme vaste de dialog. Casele noastre de lemn seamănă cu cele scandinave; cu grecii identificăm tradiții comune tracice. În jurul Mediteranei, urmele clădite sau vorbite ale latinității ne oferă un cadru familiar, ca limbă și temperament. Cu toți balcanicii putem dezbate nu numai păstoritul și stilul minăstirilor, ci și soliditatea luptei de eliberare și emancipare. Nicolae Bălcescu se afla la Paris în mulțimea care rupea bucăți de stofă din tronul lui Louis-Philippe. Ce poate să vorbească mai bine despre destinul nostru european, decât faptul că anul 1848 a îmbrăcat aceleași forme patetice și aceleași idei la București și Iași, ca și la Paris și Viena! Ori cât de studiate ar fi legăturile literaturii noastre cu romantismul german, cu realismul rus sau cu pozitivismul englez, tot se mai pot scrie teze de doctorat pe aceste teme.

Cultura îmbrățișează știința ca și artele. De abia se produsese epoca descoperire pasteuriană și Babeș și Cantacuzino s-au inserat în istoria microbiologiei. Mînați de același resort, Brâncuși și Coandă s-au situat dincolo de frontierele convenționale ale artei și științei epocii, devenind mari anticipatori.

Ideea organizării cooperării culturale între țări a fost ilustrată de numele lui N. Titulescu, Elena Văcărescu și George Oprescu. Marele nostru istoric de artă a fost primul conducător al Biroului de cooperare intelectuală al Ligii Națiunilor, predecesor al UNESCO-ului de astăzi.

Iată câteva antecedente istorice care explică unul din temele inscrierii noastre în eforturile actuale de a instaura un climat de securitate și cooperare pe continentul european, la care cultura este chemată să contribuie. Numeroase acțiuni pot fi duse la bun sfârșit în spiritul documentului de la Helsinki. Dacă am cita numai monumentele de cultură care își așteaptă un inventar pentru o mai bună cunoaștere a patrimoniilor naționale și a legăturilor lor, am vedea ce spațiu larg de inițiativă se deschide în fața noastră. Pentru români, Tetraevangheliarul, primul manuscris cu miniaturi de artă românească din sec. XV se găsește la Oxford, portretul lui Vlad Țepeș se află într-un castel din Tirol, iar prototipul avionului lui Vuia este expus într-un muzeu la Paris. Colecțiile noastre adăpostesc gravuri, manuscrise și desene de un mare interes pentru alte culturi din Europa. Un proiect vizind îmbunătățirea condițiilor de păstrare, evidență și cunoaștere a tezaurilor de cultură de pe continent este actual, iar o circulație de standarde, studii și bibliografii se poate realiza fără o complicată și costisitoare structură instituțională.

România socialistă aduce în dezbateră viitorului de colaborare al Europei idei generoase cum este propunerea președintelui ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a formulat primul necesitatea definirii clare a noțiunii unui nou umanism și a căilor sale de afirmare, atât în sfera vieții sociale și culturale naționale, cât și în relațiile între statele europene. Pentru cooperarea culturală, acesta este titlul unui fecund capitol merit să evoc permanentul dialog întreținut de cultura noastră cu alte culturi, ca și viziunea unui viitor întîmpinat cu încredere.

Mircea MALIȚA



«ETERNII NOȘTRI

ALTE PAGINI DE PROZĂ

DIN ANSAMBLUL DE PROZE LITERARE eminesciene inedite care vor intra în alcătuirea volumului VII al ediției critice întemeiate de Perpessicius, câteva au fost publicate de noi în „Manuscriptum“, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 28—36, și anume, acelea care, cum spuneam acolo, «suplimentează corpusul publicat, adăugându-se nexului narativ al unor texte deja editate, pe care îl întregesc cu un episod sau altul». În cazul textelor pe care le publicăm acum, acest lucru este adevărat, într-o anumită măsură, doar pentru [*Noaptea era întunecoasă...*], care constituie a patra parte a grupajului *Iconostas* și *Fragmentarium* (mai cuprinzător, în *Opere*, VII, decît textul tradițional editat cu acest titlu); numai că acesta este, prin însăși natura sa, component al unui *fragmentarium* și nu are legătură narativă cu restul. La această proză adăugăm 12 scurte însemnări răslețe (cuprinse în volum sub titlul comun de *Exerciții & Moloz*, preluat de la Perpessicius). O parte din ele sînt strict independente, dar cele mai multe sînt afiliabile într-un fel sau altul, fie și numai ca atmosferă sau aer de familie, altor texte din cuprinsul prozei artistice a lui Eminescu. Cît despre restul textelor aici înfățișate, ele reprezintă o categorie specială, și anume, *variante lineare de*

redactare la textele cunoscute, adică versiuni mai vechi decît cea cunoscută (antumă sau nu), prezentînd față de aceasta din urmă nu diferențe de conținut, ci doar deosebiri, mai mari sau mai mici, de formulare, cu alte cuvinte, variații de redactare. În această situație se află [*Scrisoarea lui Dionis*], versiunea manuscrisă a pasajului respectiv din *Sărmanul Dionis*, un fragment autograf care corespunde ultimei părți din *Cezara antumă* și două variante parțiale de redactare la *Aur, mărire și amor* și la [*Părintele Ermolachie Chisăliță*]: [*Cerul era*] *alt de alb...*, respectiv, [*Și cine, o, muză, numește...*]*.

Cunoașterea acestui tip de proze este de cel mai mare interes pentru înțelegerea travaliului artistic eminescian, interes deopotrivă de mare cu acela al «variantelor», adică al adaosurilor, eliminărilor și substituirilor operate de autor asupra unui text dat, fie chiar în cursul redactării, fie la o recitare ulterioară. Ar fi poate chiar indicat să se rezerve numele de «variante» numai acestui din urmă tip de intervenții, lăsînd denominația de «versiune paralelă» sau «altă versiune» textelor care au fost rescrise, cu modificări în ansamblul lor, și își găsesc echivalentul într-o altă redactare. Dar lucrul mai rămîne a fi discutat. În orice caz, pentru textele pe care le prezentăm, am dat (firește, numai la cele manuscrise) variantele fiecărei versiuni.

Pînă acum titlul *Iconostas* și *Fragmentarium*, titlu autograf al lui Eminescu, se dădea numai poveștii lui Hagar, fiica lui Levy Canaan, prima dintr-o serie de trei notări de *fragmentarium*, pe care Eminescu le scrie pe filele 1 r v — 4 r și 5 r din manuscrisul 2255, despărțindu-le în chipul cel mai explicit prin linii și puncte de suspensie, care marchează caracterul intenționat fragmentar al acestor însemnări, fără legătură între ele, dar desfășurîndu-se într-o

* Pentru o mai bună urmărire a raportului dintre redactări, dăm în subsol textele paralele din versiunile editate.

ĂZITORI AI SOLULUI VEȘNIC...»



atmosferă comună, vise-icoane, răzlețe și neînțregi, risipite în spațiul unei catapetesme himerice și nebuloase.

Al patrulea fragment se găsește, în topografia manuscriselor, cu totul în altă parte (2258, 167 r v — 168 r v), dar nu e greu de observat afilierea lui la textele grupate de noi sub titlul generic de *Iconostas și Fragmentarium*, în special fragmentul al doilea (vezi Mihai Eminescu, *Proză literară*. Ediție îngrijită de Eugen Simion și Flora Șuteu, București, EPL., 1964, pp. 265—268, cu titlul [*Fragment*]), dar și al treilea, publicat întâia oară, fără titlu, în G. Călinescu, *Opere*, 12 [*Opera lui Mihai Eminescu*, (I)], 1969, p. 231. Abundă afinitățile de concepție și manieră și cvasi-identitatea de scenariu: un Cavaler înzăuat străbate, noaptea, pe calul lui ostenit, pe care îl zorește, o întindere șeasă și pustie, trece de un șanț sau de un vad, vede o lumină, descalcă și, mergând spre ea, ajunge la locul clar-obscur al unor întâmplări ciudate și suprafirești care se încheie în intimitatea unei foarte frumoase femei. Aproape s-ar putea crede că e vorba de același cavaler și că «această întâmplare minunată» din [*Fragment*] (2255, 3 v — 5 r) este chiar întâmplarea narată aici. Totuși, relația e departe de a fi certă (și nici nu poate fi, în cazul unor asemenea texte); și apoi textul pe care îl publicăm aici se deosebește prin tonul glumeț, ușor parodistic, prin peisajul hibernal, prin caracterul nemedieval al decorului (în contrast oarecum ilar cu armura grea a cavalerului) și prin factura, e drept misterioasă, dar nu înspăimântătoare și fantastică, a peripeției. Mai trebuie remarcat că și aici, ca în fragmentele 2 și 3 din *Iconostas și Fragmentarium*, toate tribulațiile sfîrșesc și se concentrează în jurul unei apariții feminine (dar aici nu explicit princiara sau de o divină frumusețe).

*

Textele grupate sub titlul: *Exerciții & Moloz* nu comportă alte considerații de ansamblu decât aceea că natura însemnărilor din caietele lui Eminescu ilustrează o anumită metodă de lucru

care ne-a dus în chip firesc la constituirea unei grupări similare celor publicate de Perpessicius sub același titlu, în *Opere*, V, pp. 633—674 și *Opere*, VI, pp. 645—647. Luată cite unul, textele vădesc — aproape toate — afinități mai strînse sau mai laxe cu unitățile textuale mai întinse și mai împlinite ale prozei literare. Astfel, [*De-aș avea sufletul meu de-atunci...*] poate fi conceput cu ușurință ca o cugetare amară a lui Poesis din *Geniu pustiu* (unde eroina spune, în același ton, «*Să mai mîngii acea frunte de marmură nu mai puteam spera*»), sau a unei congeneri nu atât de bine înfiripată a acesteia, rămasă undeva prin gândurile poetului (grafia este mai tirzie decît aceea din *Geniu pustiu*, poate din epoca ieșeană); [*Femeie-poezie...*] are nu numai corespondent textual în [*Din surtul său un surt sint...*] (vezi „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 1 (26)/1977, p. 32) — «*femeie-poezie ce-nfloarește în fereastră de nor înmărmurit*» —, ci și un net corespondent de atmosferă, încît pare rostit de Toma Nour, la al cărui «*Eu?... pe floarea vește-zită în zădar cade lacrima, ea rămîne vește-zită*» de acolo pare să-i facă ecou aici: «*E prea tirziu! E prea tirziu!*», iar [*Pe cînd muzica sombră...*] face impresia că este de-a dreptul o variantă răzlețită de redactare la [*Cine a văzut o-nmorminare-n București?...*], inclusiv afinitățile certe cu versiunile mai noi din *Mortua est!* (vezi „*Manuscriptum*“, ibid., pp. 34—35); textul 7, la rîndul său, are întru totul (inclusiv grafia și cerneala) aerul cert de a fi crescut pe trunchiul inspirației din *Contrapagină*, și nu numai pentru că e vorba și aici de Doamna Lume; cît despre textul 9, deși expresia «*tinăr plin de speranțe*» se regăsește într-o variantă parțială la [*Părintele Ermolachie Chisăliță*] (vezi mai jos), el pare mai degrabă înrudit cu badinajele grațios erotice din *La aniversară* și, poate mai sigur, din *Aur, mărire și amor*, iar textul 12 pare rupt din [*Părintele Ermolachie Chisăliță*], numai că grafia e mai tirzie, din epoca șederii în București și s-ar putea ca însemnarea să nu fi avut — în mintea autorului — nici o legătură cu proza scrisă cîțiva ani în urmă; în sfîrșit, textul 11 este o snoavă, interesantă atît pentru că e printre puținele texte în care Eminescu încearcă să transcrie fone-tismele românești alterate de pronunțarea unui străin (cf. vorbirea lui Leizer Zolzangesind din *Gogu Tatii*, 2254, 262 r și urm., în G. Călinescu, *Opere*, 12, 1969, pp. 159—160), cit și pentru că, localizată în București, a fost povestită și de I. L. Caragiale, în „*Calendarul Claponului*“, 1878, p. 87, în seria intitulată *Gogoși* (probabil

cu un an înainte, în „*Claponul*“; vezi I. L. Caragiale, *Opere*, III, [București,] EPL, 1962, p. 27 și nota de la p. 688).

[*Scrisoarea lui Dionis*] (2255, 295 r v — 296 r) este singurul fragment manuscris care ni s-a păstrat din *Sărmanul Dionis* și reprezintă, foarte probabil, o versiune imediat anterioară transcrierii întregului text în forma trimisă „*Convorbirilor*...“. Alineatul inițial din „*Convorbiri literare*“ nu are corespondent în manuscris, iar prin raport la textul din revistă, textul de la pagina 295 r se situează în pagina 295 v între «*Și nu-i durere mai mare decît a mea*» și «*N-am avut speranțe*», unde poetul l-a și intercalat, cu modificările voite, în versiunea definitivă. Într-adevăr, ordinea din manuscris nu reprezintă o variantă de succesiune a pasajelor, ci o alăturare de texte conexe redactate relativ independent, dar cu același prilej. La citirea paralelă a celor două versiuni se poate lesne observa în ce sens intervenea Eminescu în textele sale pentru a le da o ultimă formă: în sensul eliminării unor elemente de prisos, pentru a da un text mai strîns, ca de pildă renunțarea completă la «*Cu cît e mai negru întunericul, cu atît lumina pare mai albă*» sau trecerea de la forma manuscrisă: «*Este moartea de viu, este marginea gîndirei, este o luptă vană, crudă, fără de voință și fără de speranță*» la cea tipărită: «*E o agonie a sufletului, o luptă vană, crudă, fără de voință*». Într-un singur loc, odată cu scurtarea, se schimbă ceva din însuși gîndul exprimat: «*Poate-poate desprețul tău ar alina amorul meu: el n-ar dispărea [sau: despara], dar astăzi timpire a rațiunii nu-i nimic pe lingă chinul meu de azi*» devine: «*Poate desprețul tău m-ar omorî și moartea nu-i nimic pe lingă chinul meu de azi*». În rest, se pot constata înlocuiri de cuvinte: *nenorocire* > *mizerie*, *oprîmă* > *năduși*, *simțirei mele* > *amorului meu*, *moartea sufletului* > *agonie*, *netmplinibilă* > *nerealizabilă*.

Poate aici este locul de a lămuri o mai veche dispută legată de citirea lui *tîmpă* din pasajul «*Moartea e un moment, despararea e timpă*». D. Murărașu citește aici nu *tîmpă*, ci *tîmpă*, pe care îl consideră o grafie etimologizantă pentru *tîmp*: numai că un asemenea -ă nu se mai găsește în întregul text al [*Scrișorii lui Dionis*], scris cu o ortografie care nu-l comportă, iar -ê-, în această situație, nu se mai întîlnește în întreaga operă a lui Eminescu. Dealtfel, «*despararea e timpă*» e mai greu de admis, ca structură și chiar ca sens, decît «*despararea e timpă*»: contextul

mai larg (și aici și în *Sărmanul Dionis*) nu se întemeiază pe contrastul dintre instantaneitatea morții și extensiunea în timp a disperării, Dionis vrînd să spună doar că durerea lui e mai crîncenă și decît moartea, extincția (care durează o clipă), și decît pierderea oricărei speranțe, disperarea (care îi răpește durerii acuitatea, îi tocește ascuțișul, o « țîmpește » în sensul vechi și propriu al cuvîntului): cf. mai jos: « *amorul meu... n-ar dispărea* [sau: *despera*], *dar astă timpire a rațiunii este nimic pe lingă chinul meu de azi* » și de asemenea [*P-o pînzărie albastră tremurau stelele...*] (variantă la Cezara), 2255, 255 r: « *întunecoase și timpite momente de uitare, de neconștiință* ».

În ceea ce privește existența unor versiuni succesive ale aceleiași text, Cezara ocupă în proza literară a lui Eminescu un loc cu totul deosebit: este singurul text pentru care — e drept parțial — avem trei versiuni: una manuscrisă, alta tipărită de autor în „*Curierul de Iași*” și o a treia, postumă, tipărită de I. Rădulescu — Pogoneanu în „*Epoca*” din iunie-iulie 1904, fiind reproducă după un exemplar din „*Curierul de Iași*”, în care operase intervenții autorul însuși (vezi D. Vatamaniuc: « *Cezara* » în *geografia manuscriselor eminesciene*, „*Manuscriptum*”, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 87—90). Tripla versiune acoperă capitolele VI—VIII ale nuvelei, pentru că doar atît s-a păstrat din versiunea manuscrisă, după următoarea concordanță între textul din „*Curierul de Iași*” și cel din manuscrise: cap. VI — 2276(II), 43 r — 50 r (cu o inserțiune din 2286, 64 r), cap. VII — 2276(II), 51 r — 57 r, cap. VIII — 2276(II), 58 r — 61 r v și 2286, 62 v — 63 r. În prezentul grupaj ne mulțumim să reproducem ultimul pasaj, acela din 2286, 62 v — 63 r, dînd în subzol versiunea din „*Curierul de Iași*”, în care marcăm însă eliminările și adaosurile din „*Epoca*” (primele prin cursive, cele din urmă prin paranteze drepte), pentru a-i permite cititorului să facă o comparație simultană a celor trei versiuni. Pentru diferențele dintre „*Curierul de Iași*” și „*Epoca*” trimitem la articolul foarte detaliat al lui I. Crețu, *Ultima formă a nuvelei „Cezara”, „Limba română”, X, 1966, nr. 5, pp. 488—497*. Cit despre o confruntare de amănunt a întregii versiuni manuscrise cu cele două versiuni tipărite, ea nu-și găsește locul aici și ne rezervăm dreptul de a o face, însoțită de concluziile care se impun, cu alt preț. Rămîne ca, pentru moment, cititorul singur să se edifice pe baza fragmentului reproduc.

Este vădit (în afară de faptul că aici Cezara poartă numele de Oceana) că și aici Eminescu procedează, în trecerea de la o versiune la alta, la plivirea textului de vegetațiile excedentare, dar totodată și la marcarea cîte unei nuanțe potrivite (ca în « *ea țipă încet* » pentru prea stridentul « *ea țipă* » din manuscris și din „*Curier*”) sau la modificări bine venite ca transferul de la « *dealurile străluciau ca sub o pînzărie diamanțină* » la mai subtilul « *dealurile străluciau sub o pînză de neguri* » (fluorescența ceții sub lumina lunii), ori ca cea de la sfîrșit, prin care se trece de la înfățișarea unor gînduri dulci-amare la imaginea (izvorită din intensa bucurie a Oceanei-Cezara) a nudului statuar și edenic: « *și uitase starea în care era* ». Sfîrșit? Greu de spus ce ar mai fi avut de gînd poetul, căci mențiunea (*Fine*) din „*Curier*” este precedată de un șir rectilinelor de puncte care pot indica o suspensie infinită, proiectată într-un imaginar doar sugerat, dar tot atît de bine o întrerupere fortuită și intenția unei continuări și a unei împliniri.

[*Cerul era atît de alb...*]** (2257, 193 r, o foaie izolată) este în chip vădit o primă redactare abandonată (și ca atare tăiată prin cruce oblică) după integrarea în textul din 2255, 89 r — 90 r, intitulat de Eminescu *Aur, mîrire și amor*, unde tînărul a cărui reverie e descrisă se numește însă Iorgu (poate fiul lui Vasile Creangă din proza omonimă), nu — ca aici — Cătălin. Există de altfel destule semne că textul preluat a avut inițial altă destinație. Chiar înlăuntrul lui se observă tranziția bruscă de la însemnarea intimă despre sine însuși, cu fireasca ei persoană întîi (« *priveam afară în grădină* »), la relatarea despre altcineva: « *Cătălin ședea cu țigara aprinsă* ». (Altfel ar trebui să facem presupunerea, net inacceptabilă, că în odaie se aflau două persoane: naratorul și Cătălin.) Pe de altă parte, în textul manuscris, Cătălin se află singur, toropit « *în molateca cîldură a camerei lui* », iar dincolo Iorgu privește pe fereastra unui salon plin de lume și doar « *ți pare că-i singur* ».

De remarcă că sfîrșitul textului inedit este mai coerent decît al celorlalt, unde de la observația că în atare stări *în omul tînăr intră liniștea bătrîneții* se alunecă la evocarea, *ca retrospectivă*, a unor imagini (propria maturitate și bătrînețe), inadecvate unui om încă foarte tînăr.

** Text pînă acum complet ignorat, semnalat, în cursul lucrărilor, la *Opere*, VII, de Anca Costa-Foru.

⁴ *deasupra lui*
drum șters.

Astfel a mers într-una fără popas, obosit, pe un plai ⁴ ce părea a nu mai avea sfârșit. Ce pusti, gîndi el, își bate drumul joc de mine!

[167 v] Eu am mai fost pe locurile astea, dar nu mi s-a părut niciodată astfel. Afară de-aceea trebuie să fie pe la cîntători și eu încă tot nu văd nici sat, nici casă, nici zare de foc, nimic, phiu!

Hi! cal...

⁵ *supraintercalat.*

⁶ *după apoi șters.*

Deodată dădu ca ⁵ d-un vad, calul ⁶ se opinti și-l trecu, apoi i păru că vede o pată alburie de departe... El merse spre ea, se dete jos de pe cal ca să-și mai încălzească picioarele amorțite și trăgînd după el calul de căpăstru, mergea mereu spre pată, care i se zugrăvea dinaintea ochilor. Deodată dădu cu nasul de ceva rece ca oțelul. Aceasta era pata de lumină: era o fereastră brumată, da de la ce nu știa; el suflă-n geam pînă făcu o roată rotundă și se uită. Văzu o masă în întuneric, c-o hirtie albă parcă și niște degete subțiri întinse pe-un condei și condeiu [...]; alta nu văzu nimic, căci întuneric era afară și încă pe atîta înăuntru.

El bătu cu degetul în fereastră. Mina stătu din scris, condeiu rămase [167 r] ridicat deasupra hirtiei, dar nici un sunet. El bătu încă o dată. Mina dispăru.

El simți că cineva-i smulge friul calului din mini, se uită-napoi, nu era nimic. Dar nici calul nu mai era. Apoi simți o mină mică și dulce punîndu-se într-a lui.

El voi să vorbească.

Șșt!

⁷ *după urină șters.*

Tăcu. Se ⁷ lăsă dus. Intră într-o odaie în care era un fel de semiîntuneric sau întuneric mai de tot, cu toate astea vedeai de jur împrejur, parcă era lumină de lună în casă, fără ca această lumină să intre pe fereastră. Din contra, în fereastră întuneric[ul] e[r]a crunt.

⁸ *supraintercalat.*

Într-un colț al casei mari, de jur împrejur pe lingă pereți cu laițe, el văzu aceeași mină umblind pe masă peste o ⁸ hirtie și acum distinse un bătrîn cu capul aplecat peste masă, a cărui barbă sură atîngea hirtia.

El simți cum minile mici îi îmblă peste trup și descheie toate curelele de la armura lui, îi iau casca din cap, îi scot încălțămintele — dar era foarte înghețat. În sfîrșit, fără greutatea armelor și ⁹ dezbrăcat, el căzu pe patul alb pe care ședea, o căldură dulce-l cuprinse și adormi.

[168 v] Dar dormi puțin. Trezit, el observă că era acoperit bine, că-i era cald și bine; își deschise [ochii], se uită: în casă [era] o lumină mai clară. Bătrînul îmbla prin casă. El era îmbrăcat în negru, avea ¹⁰ o față mare și o frunte naltă și ¹¹ barbă pînă în briu. El îmbla prin casă, dar nu i se auzeau pașii și ochii-i păreau închiși.

El voi să vorbească, dar își simți gura astupată. Atunci simți abia că este cineva lingă el. Tăcu, își întinse numai brațul sting și cuprinse corpul mlădiosului său companion de pat.

Era un corp fin și dulce. El pipăi ¹² două glo[b]uri cu minile și nu se mai îndoi că e o femeie.

¹⁰ *urmează un cap șters.*

¹¹ *supraintercalat.*

¹² *deasupra lui*
simți șters.

EXERCIȚII & MOLOZ

1. [ȘI VINTUL...]

2267, 81 v

Și vîntul are fantazie bogată și-nflorită — visurile lui le realizează în aerul albastru și zidește din nisip portice, palate, geamii sure care se ridică pe-un minut, se schimbă dintr-o formă-ntr-alta și se risipesc într-un moment. Jucăriile vîntului personificat — (În floarea Romanticei o jucărie [...] a vîntului).

2. [O, VÎNTULE...]

2258, 228 r

14

Mihai Eminescu

O, vintule, vint cu sufletul de ¹ sfint. Sufletul călător a unui om ce nu poate pauza necrii mort; Zefirul — sufletul unei copile murind înamorată, Uraganul — sufletul unui Marte, unui tiran
și vice-versa.

¹ intercalat cu creion negru.

vintul vis de Dumnezeu

3. [D-AȘ AVEA SUFLETUL MEU DE-ATUNCI...]

2287, 69 r

De-aș avea sufletul meu de-atunci, visele mele limpezi de o [...] amorul meu clar ca apa izvoarelor, cugetările mele umbrite de un trai liniștit, ca florile negrelor [...] cum l-aș iubi... Sufletul meu... cum s-ar înălța de-o gândire-a lui... cum i-aș mîngîia fruntea lui măreț... cum i-aș alunga ² gândirile negre c-o sărutare umedă și copilă-roasă... Dar ce am acum? Acest suflet deflorat de un mizerabil... aceste cugetări întunecate cari au aparținut altuia în înșelăciunea care cu [...] amărită de-o crudă realitate ar mai putea recăpăta acel miros al tinereții, acea candoare angelică a zilelor mele de copilă. Chiar acest corp, care ³ se zice că e frumos, a fost profanat ⁴ de îmbrățișările unui trădător și îmi este rușine ca privirea lui să se oprească asupra mea.

² după un trili-ter indescifrabil.

³ deasupra lui că-ruia șters.

⁴ după îmbrătoșat șters.

⁵ după pi[ctor]* sau fi[lozof] șters.

⁶ cea turbure supraintercalat.

⁷ inițial spre, apoi s-a supraintercalat în.

⁸ deasupra lui plîngea șters ; urmează ingerilor (inițial : ingerului) din ceri supraintercalat.

⁹ scris : aventurile.

¹⁰ supraintercalat.

¹¹ după Lumea și Pămîntul pierduse un inger, succisiv șters.

¹² urmează, cu același scris și aceeași cerneală, textul adesea citat de biografi : Urmărirea din partea mea a [acelei] fete de boier în Cișmegiu, cînd am venit din Blaș; figura — Coriolano!

4. [EA ERA O CUGETARE FRUMOASĂ...]

2257, 186 v

[...] Ea era o cugetare frumoasă! [...] în înțelesul cuvîntului! Capul ei cel frumos părea a fi sculptat nu de un sculptor ⁵, ci de un filozof!

5. [FEMEIE — POEZIE!]

2257, 55 v

femeie — poezie! Ce cauți tu în ochiul cel mort, în floarea cea turbure ⁶ a sufletului meu?

E prea tîrziu! E prea tîrziu!

6. [PE CÎND MUZICA SOMBRĂ...]

2257, 183 r

pe cînd muzica sombră însemna fiecare pas a lutului înspre ⁷ mormint, clopotul din casa Domnului anunța ⁸ ingerilor din ceri încet, încet avinturile ⁹ din stea în stea a sufletului ei ¹⁰. Un ¹¹ inger mai puțin pe pămînt, oare n-avea de ce să geamă muzica, de ce [să] plîngă clopotul? ¹²

7. [DE-AI FI COMPUSĂ NUMAI DIN...]

2257, 55 v

De-ai fi compusă numai din dame — tinere și frumoase, notabene — chiar fără să vrei aș fi bucuros să-ți sărut mîna de-o mie de ori, de zece mii de ori, dar așa, bătrînă și zbircită cum ești pentru mine, Doamna mea, așa îți mulțumesc pentru grația ce ai fi în stare să[-mi] faci. Așa nu-mi vine decît să strig: Lume, lume! poveste...

8. [IDEEA TANDRĂ...]

2290, 77 v

îmi veni ideea tandră de a-i săruta șorțul.

9. [ÎN FINE...]

2257, 192 v

În fine, venise în acel stadiu care se numește atit de echivoc „tinăr plin de speranțe”¹³.

¹³ se poate citi și
speranță.

10. [ȘTII CEVA?...]

2257, 192 v

- Știi ceva?
- Știu.
- Tare mi-ești dragă.
- Și ¹⁴ mata mie.
- Cine ți-a spus-o?
- Nu știu.

¹⁴ după știu
șters, deși numai
păstrându-l urmă-
toarele două replici
dobîndesc deplinul
lor înfeles.

11. [ODATĂ...]

2255, 169 v

Odată se duc la judecătorul sas ca să curețe umblătorile. Le curăță și vin la plată.
— Apoi, Măria-ta, ni-i da doi zloți de argint, că sintem oameni săraci ș-am muncit mult.

- Chit ciuber scos voi?
- Douăzeci și șase, M[ăria]-ta.
- Ce douăzeci și șase, eu numorat 22.
- Vai de mine, M[ăria]-ta, ba zău nu... Nu ne minca patru ciubere... O fost douăzeci și șase.

12. [NU DA, POPO...]

2255, 416 r

- Nu da, popo, că nu mai grijești!
- Da'de-ți da voi mai grijesc?

[SCRISOAREA LUI DIONIS]

2255

¹ în manuscris:
cu care îți scris,
semn al intenției de
a folosi prezentul:
îți scriu, cf. CL: cu
care am scris.

² după cu ace[ea]
șters.

[295 v] ...poți oare ghici simțirea cu care ți-am ¹ scris, îngere!... Nu... în viața ta luminoasă nu s-a putut ivi nici umbra, umbra măcar a unei dureri asemenea celeia ² ce-mi nimicește inima. O nimicește! Închipuiește-ți că dintr-un om cu simțire, dintr-o

Stea,
Sărac de bunuri, frumusețe și spirit, inima mea este atit de bolnavă ca o scînteie de soare noaptea, și te iubesc. Și ochii tăi, topite stele a dimineții, privesc atit de adînc, atit de fericite de adînc în noaptea sufletului meu, cît te visez veghind și, de dorm, la imaginea luminei lor sint deștept.

Poți oare gici simțirea cu care am scris, îngere?

...O nu! În viața ta luminoasă nu s-a putut ivi nici umbra măcar a unei dureri asemenea aceleia ce-mi nimicește inima. O nimicește! Închipuiește-ți că dintr-un om cu simțire, dintr-o ființă aievea n-ar rămîne nimic decît o lungă, intrupată desperare. Tu nu cunoști asemenea oameni. Ei nu pot

ființă aievea, nu rămîne nimic, nimic decît o lungă, o-ntrupată desperare. Nu cunoști asemenea oameni. Ei nu pot aparține cercurilor în care te miști tu. Ei sînt jos. Cînd o inimă³ pierdută-n nenorocire, în apăsare, în neputința⁴ de a cultiva simțiri, căci fiecare din ele își găsește marginile în puterile slabe⁵ a celui ce le are, cînd o asemenea inimă ș-ar rădica aspirațiunile pînă la tine, și le-ar rădica fără voință, luptînd de a o oprima, neputînd să reziste amorului ce ar simți un asemenea om [?] Întristare? Asta nu-i întristare. Desperare? Asta nu-i desperare. Este moartea de viu, este marginea gîndirei, este o luptă vană, crudă, fără de voință și fără de speranță. Desperarea ucide, această simțire nimicește. Martiriu este numele simțirii mele. În⁶ fiecare fibră ruptă e o nemărginire de dureri, și nu⁷ deodată, fibră cu fibră, se rumpe inima mea. Moartea e un moment, desperarea e timpă⁸, o asemenea simțire este iadul. Marie, poți tu să-ți inchipuiești un⁹ asemenea chin, să ți-l inchipuiești fără să plîngi, din milă sau — nu! de îngrozire! De piatră să fie o inimă, este o margine care s-o miște, de venin

³ urmează înșters, semn al intenției de a scrie o inimă'n nenorocire.

⁴ după lipsa de a șters.

⁵ supraintercalat.

⁶ după Fibră cu fibră șters.

⁷ după fibră șters, semn al intenției de a scrie și fibră cu fibră se rumpe.

⁸ D. Murărașu citește aici nu timpă ci timpă, pe care îl consideră o grafie etimologizantă pentru timp.

⁹ supraintercalat după o șters, semn al intenției de a folosi un substantiv, probabil durere.

aparține cercurilor în care te miști tu. Ei sînt jos. Cînd o inimă pierdută-n mizerie, în apăsare, în neputință de a cultiva simțiri, căci fiecare din ele își găsește marginile în puterile celui ce le are, cînd o asemenea inimă și-ar ridica aspirațiunile pînă la tine, și le-ar ridica fără voință, luptînd spre a le năduși, neputînd să le reziste, ce n-ar simți un asemenea om? — Întristare? Asta nu-i întristare! Desperare? Asta nu-i desperare! E o agonie a sufletului, o luptă vană, crudă, fără de voință. Desperarea ucide, această simțire muncește. Martiriu este numele amorului meu. În fiecare fibră ruptă este o nemărginire de dureri și nu deodată, fibră cu fibră se rupe inima mea. Moartea-i un moment, desperarea e timpă — o asemenea simțire este iadul. Mario! poți tu să-ți inchipuiești un asemenea chin fără să plîngi — de milă, nu — de îngrozire? De piatră să fie o inimă, este o margine care s-o miște; de venin să fie un suflet, sînt dureri care trebuie să-l indulcească, și nu e durere mai mare decît a mea. De ce sunt eu în lume, cînd tu ai fost menită să fii, de ce-au căzut ochii mei pe tine, ce te te-am văzut? Orb de-aș fi fost, de cit amar scăpam! De n-aș fi fost defel, scăpam de o viață chinuită, pustie, fără de lumină. Floare! cum surzi în grădina zilelor tale, fără să știi că un suflet moare. Și în neștiința ta ești și mai frumoasă, ești și mai mult cauza unor crude dureri. Ah! cit ești de frumoasă și cu cit ești, cu atîta mai nefericit sînt, și cu cit sînt cu atîta mai frumoasă ești! N-am avut speranțe, puțin mi-a păsat; n-am avut dorințe, nici una-n lume, puțin mi-a păsat; de una am fost capabil, de una care să-mi cuprindă toată viața mea și aceea nerealizabilă, tu! — Oricît de mare ar fi mila ta, pînă acolo nu se poate coborî. Nu-mi zîmbi! Zîmbetul tău m-ar împli de speranțe vane. A mă iubi nu-ți este permis, desprețuiește-mă! te rog! Poate desprețul tău m-ar omorî și moartea nu-i nimic pe lingă chinul meu de azi. Sărut urma pasurilor tale, murii îi sărut pe care au trecut umbra ta, desprețuiește-mă! Eu nu pot să nu te iubesc. Tu nu știi de ce, și nu ți-o pot spune, și cu toate astea chipul tău, umbra ce-ai aruncat-o pe pînza gîndirilor mele este singura fericire ce am avut-o în lume.

Mario!... așa-i că astfel te cheamă? nu se poate să te cheme altfel... tu... nu-ți pot zice altfel... Adio! adio!



să fie un suflet, sint dureri care trebuie să-l indulcească. Și nu-i durere mai mare decît a mea.

¹⁰ inițial cite chinuri șters și înlocuit cu de cit amar.

¹¹ supraintercalat.

¹² supraintercalat.

¹³ este posibilă și lecțiunea despera.

¹⁴ inițial încalce (legitim, alături de încalce și încăi, de o însemnare din 2258, 9 r), apoi l a fost barat ca t fără să se mai intercaleze l.

[295 r] De ce sint eu în lume cînd tu ai fost menită să fii? De ce au căzut ochii mei pe tine? De ce te-am văzut? Orb de-aș fi fost, de cit amar ¹⁰ scăpam ¹¹. De n-aș fi fost defel ¹², scăpam de o viață chinuită, pustie, fără de lumină. Floare! cum surizi în grădina zilelor tale, fără să știi c-o inimă se rumpe! stea! cum lucești în cerul tău, fără să știi c-un suflet moare. Și-n neștiință ești și mai frumoasă, ești și mai mult cauza unor crude dureri. Ah! cit ești de frumoasă, și cu cit o ești mai mult, cu atita mai nefericit sint, și cu cit o sint, cu atita mai frumoasă ești. Cu cit e mai negru întunericul, cu atit lumina pare mai albă.

[295 v] N-am avut speranțe, puțin mi-a păsât; n-am avut dorințe, nici una-n lume, puțin mi-a păsât; de una am fost capabil, de una care să-mi cuprindă toată viața mea — și aceea: neîmplinibilă: tu. Oricît de mare ar fi mila ta, pînă acolo nu se poate cobori. Nu-mi zîmbi, zîmbetul m-ar umplea de speranțe vane. A mă iubi nu ți-i permis, desprețuiește-mă. Te rog, desprețuiește-mă! Poate — poate desprețul tău ar alina amorul meu; el n-ar dispărea ¹³, dar astă timpire a rațiunei este nimic pe lingă chinul meu de azi. Sărut urma pasurilor tale, [296 r] murii îi sărut pe care au trecut umbra ta, desprețuiește-mă. Eu nu pot să nu te iubesc. Tu nu știi de ce? N-o poți ști și nici ț-o pot spune. Și cu toate astea chipul tău, umbra ce ai aruncat-o pe pinza gîndirilor mele a fost singura fericire ce am avut-o-n lume.

Marie! Marie — mi-am luat voia să-ți zic tu pentru că nu-ți pot zice altfel — nu găsec, nu pot să găsec altă vorbă. Dacă aceasta ar putea adăoga desprețul... dac-ar putea-o... s-ar sfîrși înca[l]te ¹⁴ toate. Adio! Adio!

[PE-O PÎNZĂRIE ALBASTRĂ TREMURAU STELELE...]

2256

¹ deasupra lui topit neșters.

² inițial: voalul-rile.

³ supraintercalat.

⁴ după ap șters.

⁵ după se șters.

⁶ după de m șters (de malurile?).

⁷ după Pi șters; vezi mai jos Picioarele se vedeau...

⁸ deasupra lui trăgea cercuri șters s-a scris înții zugrăvea volburi și apoi s-a supraintercalat săltînd încet.

[62 r] Ca cusute p-o pînzărie albastră trămurau stelele mici și albe pe cer și argintul cald ¹ al lunei trecea sfișîind voalul ² transparent de nouri albi ce ³ se-ncrețeau pe dînsul. Noaptea era caldă, îmbătută de mirosul snopurilor de flori ce acopereau ⁴ cu viață-nfotiată întinderea insulei... dealurile străluceau ca sub o pînzărie diamantină — apa molcomă a lacului ce-nconjura dîmbrava era poleită și tremurînd bolnavă își ⁵ răzima din cînd în cînd undele sclipitoare ⁶ de țărmi adormiți și-n mijlocul acestei feerii a nopții lasată asupra unui rai înconjurat de mare trecea Oceana, ca o-nchipuie de zăpadă cu părul ei lung de aur ce-i ajungea la călcie... Ea mergea încet... Toate visele... toată încintarea, toată beția unei aromate nopți de vară îi cuprinsese sufletul ei virgin... ar fi plîns... Își aducea aminte de amantul ei și-i părea că-i Eva-n paradis singură cu durerea ei dulce în noaptea instelată... Ea veni lingă lac și văzu cărarea de prund pe sub apă... Ea ⁷ ncepu să treacă și apa zugrăvea săltînd încet volburi ⁸ elastice împre-

CEZARA (VIII)

Se făcuse noaptea. Stelele mari și albe tremurau pe cer și argintul lunei trecea sfișîind valurile transparente de nouri ce se-ncrețeau în drumu-i. Noaptea era caldă, îmbătută de mirosul snopurilor de flori; dealurile străluceau sub o pînză de neguri, apa molcomă a lacului ce-nconjura dîmbrava era poleită și, tremurînd, își arunca din cînd în cînd undele sclipitoare spre țărmi adormiți. Și-n mijlocul acestei feerii a nopții lăsate asupra unui rai înconjurat de mare, trecea Cezara ca o-nchipuie de zăpadă, cu părul ei lung de aur ce-i ajungea la călcie... Ea mergea încet... Toate visele, toată încintarea unei aromate nopți de vară îi cuprinsese sufletul ei virgin... ar fi plîns! Își aducea aminte de amantul ei. Ea veni lingă lac și văzu cărarea de prund pe sub apă. Începu să treacă și apa fugea rotînd împrejurul glesnelor ei... Ea se uită l-acea dîmbravă încintată... o dorință de



Cezara, strigă el, cuprinzînd-o-n brațele lui... Cezara! ești o închipuire, un vis, o umbră a nopții zăgărită cu zăpada luminei de lună? Sau ești tu? tu?

Ea plîngea... nu putea răspunde. Se credea nebună, credea că-i vis, ș-ar fi vrut numai ca vecinic să ție acel vis.

— Tu ești? Chiar tu? întrebă ea cu glasul înecat, căci toată cugetarea ei se-mprospătase, toate visele ei reveneau splendide și doritoare de viață... Ea nu se mai sătura privind-u-l... și uitase starea în care era.

.....

Cerul era atît de alb încît părea o cimpie de zăpadă. Prin ochii ferestrei ¹ priveam afară în grădină la copacii a căror crengi încărcate se strecurau ² negre prin tufele de zăpadă — numai vîntul vijîia prin crăpăturile podului și a porților, ascuțit și monoton. În molateca căldură a camerei lui, Cătălin ședea cu țigara aprinsă, cu o ceașcă de cafea neagră înaintea lui, formînd cu gura incluse din fumul țigării, scuturîndu-i cenușa și sorbind c-o lene voluptuoasă din licuarea dulce și neagră ce sta-naintea lui. Îi era somn, dar lenea-i era atît de dulce încît o prefera somnului ³, inferior. Ar fi dat mult ca natura să eternizeze acea dispozițiune leneșă și plăcută, acea căldură voluptuoasă în mijlocul unei ierne senine, acea limpezime a cugetării ⁴, acea lipsă de pasiune și de simțămînt pe ⁵ care inimi extreme în afectele lor o doresc atît de des. Prin minte nu-i trecea nimic, ar fi căscat de urît dacă acel urît nu ar fi fost atît de plăcut. Era un urît ⁶ iernatec ⁷, plin de poezie, care nu se naște decît iarna, în casa încălzită, cînd afară e frig și ninsoare, cînd înăuntru îți reamintești ceea ce ai citit sau auzit mai fantastic în viața ta, un urît ca mirosul florilor de măr ce se scutură de vînt și cad ca o ploaie, uritul melancoliei dulci care se naște în omul civilizat ⁸ citînd o idilă de es., sau o poezie liniștită, intuitivă, cu ⁹ bucurii și nenorociri ¹⁰ modeste. În asemenea momente în omul tînr intră liniștea bătrîneții și mai că-ți vine să te apuci de lucrul cel mai ¹¹ plăcut din lume: să-ți ¹² înșiri viața în ¹³ scris, cu dureri și ¹⁴ bucurii trecute, cari amîndouă sînt pentru inima omenească o iernatecă ¹⁵ voluptate.

AUR, MĂRIRE ȘI AMOR

2255

[89 r] Cerul se acoperise cu nouri albi, luna învinețise și fugea cufundîndu-se ¹ în ei și începuse a ninge. Copacii, a căror crengi încărcate se strecurau negre prin tufele de zăpadă, ² și vîntul trecea ascuțit prin crăpăturile ferestrei și mișca porțița din grădină, care scrișia monoton și ascuțit în țîțele de fier. El era într-o dispozițiune leneșă și călduroasă pe care ar fi dat mult ca D-zeu s-o eternizeze. Îi părea că-i singur și visurile treceau c-o limpezime rară înaintea ochilor minții sale, era un fel de lipsă de pasiune, un simțămînt nemîscat, pe care naturi extreme în afectele lor o doresc atît de mult. I-ar fi fost urît dacă uritul n-ar fi fost atît de dulce, un urît ca mirosul florilor de măr cari cad scuturate de vînt, uritul melancolic ³, ce naște în om după ce a citit un idil sau o poezie liniștită, intuitivă, cu bucurii și nefericiri modeste; în ⁴ asemenea momente omul tînr simte întrînd în liniștea bătrîneții și mai că-ți vine să te apuci de lucrul cel mai plăcut, de acela de-a-ți recapitula viața scurtă or lungă, [90 r] cu durerile și bucuriile trecute, cari amîndouă sînt pentru inima omenească de o iernatecă voluptate.

[ȘI CINE, O, MUZĂ, NUMEȘTE...]

2255

[194 r] Și cine, o, muză, numește toate numele ilustre ale acelor cari săriră pentru scaparea Creștinătății de ghearele celui necurat? Înainte mergea cu o prăjină lungă Vasile Buruiană, lui îi urmează barbatoșii Toma lui Culbeci și Toader Zurgălău, și [mai] cu samă ¹ teribilul Damian Cușmălungă, iară după ei, cu parul și c-un drug, de berbeci adunătorul Curcă. Și cine povestește fără ² să i se bucare sufletul de faptele lui Gheorghe a lui Ion a lui Sava Cotcodac care, c-un prapure-n mină, răcnea de-l luau năbădăile. Și pe lingă ei tot satul, mari și mici, urlau de-ți lua urechile ³.

[191 r] Și cine, o, muză, numește numele acele ilustre a acelor cari, pentru ca să deie foc bisericiei, se adunase în țîntirim? Înainte merge cu o prăjină lungă viteazul Mitruță ¹ Buruiană. Lui îi urmează, cu parii, strașnicii și înțelepții Ftoma și Culbeci și mărinosul Toader Zurgălău. Și pe cine mai zărește ochiul meu în strălucitele șiruri? Oare nu-i acela teribilul Dămian Cușmălungă? Și oare cine te întrece în fapte strălucite pre tine, de berbeci adunătorul Curcă? Și v-am văzut și pe voi pe calea mării, pre tine, între toți isteții ² mai cu cap Văsălie Cotcodac, și pe tine, Neagule a lui Șolomon.

¹ după ferestelor șters.

² inițial : a căror crengi erau încărcate de neauă, crengi ce se strecurau, din care s-a șters succesiv erau, cu neauă și crengi, lăsîndu-se ce neșters din inadvertență.

³ după ina[ctivi-tații]* ? șters.

⁴ după visărilor șters.

⁵ deasupra lui după șters.

⁶ un suprinater-calat și urît corectat din uritul.

⁷ după unui om superior, plin de farmec și poezie șters.

⁸ supraintercalat.

⁹ după fără la-

[crimi]? șters.

¹⁰ scris : nenorocirii (prin atracția lui bucurii).

¹¹ cel mai repetat din inadvertență (capăt de rînd).

¹² bararea lui -ți pare accidentală.

¹³ după pe hirtie șters.

¹⁴ după trecute șters.

¹⁵ supraintercalat

*1 după perzîndu-se șters.

*2 lacună de redactare.

*3 supraintercalat.

*4 după și nu șters.

¹ deasupra lui deosebire șters

² după faptele șters.

³ urmează, de la cap de rînd: Și cine...

*1 deasupra lui Vasile șters.

*2 după înț[elep-ții] șters; urmează cel șters.

M. E.

«AVEM CLIPA, AVEM RAZA...» O VIZIUNE ASUPRA FIZICII (IV)

PREZENTĂM, ÎN CONTINUARE, ÎN TRANSCRIERE integrală, pe lângă finalul capitolului *Electricitate* (numerotarea notelor editoriale continuă din numărul trecut al revistei), texte de fizică din manuscrisul 2267, intitulat de Eminescu *Fiziografie II* și care continuă manuscrisul *Fiziografie I* (ms. 2270), publicat în „Manuscriptum” (nr. 4/1976, 1, 2/ 1977).

Manuscrisul 2267 este un caiet unitar de format mijlociu (16,5 × 20 cm) și cuprinde 164 file. Alături de textele de fizică, găsim însemnări de matematică, filozofie, politică economică. Tot aici Eminescu copiază (f. 83) Predosloviea lui Simion Ștefan la *Noul Testament* din 1648, în care se pune în discuție problema circulației cuvintelor.

Manuscrisul 2267, cuprinzând capitolele III – VI din *Fiziografie*, se deschide cu traducerea studiului lui J. R. Mayer, *Bemerkungen über die Kräfte der unbelebten Natur*, căruia Eminescu îi dă titlul *Observațiuni asupra puterilor naturii neviețuitoare* și indică revista după care traduce (*Annalen der Chemie und Pharmacie*, 1842), cum face și în alte împrejurări când transpune în românește texte străine.

Publicăm în numărul de față capitolul III din *Fiziografie*. El este precedat de însemnări succinte în care poetul definește calorimetria și insistă asupra citorva amestecuri de substanțe (« amestecuri de răceli ») care produc coborîrea temperaturii sub 0°C și asupra importanței lor practice.

Eminescu expune în continuare controversa dintre Descartes și Leibniz privitoare la conservarea energiei mecanice. Sînt citați: Voltaire, matematicienii Bernoulli, D'Alembert, Joule, acestuia din urmă prezentîndu-i și experiențele.

Poetul abordează cu competență și sistematizează chestiuni aride de fizică și nu rareori găsim exprimate succint idei fundamentale precum aceea că aproape în toate procesele din natură trebuie să se producă căldura (f. 11) sau că mișcarea nu poate dispărea fără urmă (f. 13). Ca și cum s-ar adresa unui interlocutor invizibil, poetul caută să lămurească diferențele și punc-



tele obscure raportînd noțiunile abstracte, greu accesibile, la elemente din viața obișnuită.

«Cred că greaua noțiune a muncii mecanice» — spune el — «nu se poate lămuri mai bine, decît purcezînd de la ceea ce noi înșine în viață numim muncă» (f. 15). Este sugestivă și comparația dintre căldură — măsura comună a energiei din natură — și ban — măsură a valorilor economice.

Fragmentul cuprinde numeroase sublinieri cu cerneală, creion roșu sau negru, pe care le-am evidențiat în note. Ideile considerate de Eminescu foarte importante sînt marcate de către poet pe marginea textului cu creion roșu.

Magdalena VATAMANIUC-LUNGU

FIZIOGRAFIE II

Electricitate

[Continuare din nr. 2/1977]

[f. 40] Dacă am electrizat de ex[emplu], un glob de metal așezat pe un picior sticlă și-l acoperim între¹⁰⁷ două semigloburi egale cu mânuși de sticlă, după depărtarea semigloburilor, globul e neelectric; electricitatea lui au trecut asupra celor două semigloburi, cari pentru un moment formează suprafața globului¹⁰⁸.

[f. 44] Pe-o placă izolată de metal așezăm¹⁰⁹ un mic¹¹⁰ stilp de metal de care atîrnăm¹¹¹ de-un fir subțire de sîrmă o pendulă electrică. Dacă conducem în placa de metal electricitate, stilpul va respinge¹¹² cu mare vioiciune pendula¹¹³, dar dacă acoperim tot aparatul¹¹⁴ cu un clopot de țesătură de sîrmă, pendula va¹¹⁵ atîrna în jos fără tensiune; electricitatea s-a transmis¹¹⁶ înlăuntrul întregului conducător, anume pe suprafața lui. Părțile metalice de¹¹⁷ la aparatele electrice nu au necesitate de-a fi masive¹¹⁸; ele pot să fie goale înlăuntrul lor. *Pe suprafața unui¹¹⁹ glob electricitate se va răspîndi¹²⁰ în mod egal și uniform¹²¹ adică ea are pretutindenea aceeași densitate; pe¹²² egale părți de¹²³ suprafață sunt egale¹²⁴ cantități de electricitate¹²⁵.*

Pe corpuri cari au alte forme electricitatea se adună mai deasă la locurile acelea care proeminează, mai cu seamă la colțuri, mărgini, laturi și virfuri. Mai cu seamă la virfuri se grămădește așa de multă încît pare a curge din ele. În atingere c-un corp electric, particulele aerului devin omonom-electrice și sunt respinse cu atît mai tare, cu cît mai mare e densitatea; aerul devenit electric la virfuri e respins cu atîta tărie, încît mîna-l simte ca *vînt electric* și suflă flacăra unei lumini într-o parte. O roțiță ușoară de metal așezată cu inima ei pe un virf (roata electrică sburătoare) ale cărei schițe sunt toate îndoite la capăt în aceeași direcție e pusă în mișca[re] prin respingerea (reacțiunea) aerul[ui] curgător și [ilizibil] în sensul invers curentului.

[f. 45] Un conductor cu virf sau nu se poate electriza de loc sau prea puțin, pentru că curentul electric care pornește din virf, răpește curînd electricitatea. Iar dacă e vorba ca un conductor să păstreze electricitatea, trebuie să ne ferim de a-i da margini și colțuri, ci cată să-i dăm o formă rotundă; iar dacă se cere să și dea repede electricitate, atunci trebuie să-l facem cu virf.

¹⁰⁷ cu, tăiat; scris deasupra: *între*

¹⁰⁸ linie roșie, după care urmează: *Transport* și unele probleme de matematică.

¹⁰⁹ să se așeze, tăiat; scris deasupra: *așezăm*

¹¹⁰ mic, scris deasupra

¹¹¹ să atîrne, tăiat; scris deasupra: *atîrnăm*

¹¹² pendula va fi respinsă, tăiat; scris deasupra: *stilpul va respinge*

¹¹³ de către stilp, tăiat; scris deasupra: *pendula*

¹¹⁴ totul, tăiat; scris deasupra: *tot aparatul*

¹¹⁵ va, scris deasupra

¹¹⁶ cuvînt șters; scris deasupra: *transmis*

¹¹⁷ de, scris deasupra

¹¹⁸ trebuie să fie masive, tăiat; scris deasupra: *au necesitatea de-a fi masive*

¹¹⁹ planul unui, tăiat; scris deasupra: *suprafața unui*

¹²⁰ se răspîndește, tăiat; scris deasupra: *se va răspîndi în*

¹²¹ și uniform, scris deasupra

¹²² părți, tăiat

¹²³ egale de, tăiat; scris deasupra: *părți de*

¹²⁴ egale, scris deasupra

¹²⁵ sublinierea cu creion roșu

Dacă apropiem de un conductor izolat de exemplu de-un cilindru de ¹²⁶ metal rotunzit la capete și așezat orizontal pe sticlă la un capăt al lui un corp electric, de ex[emplu] o vargă de sticlă, atunci electricitatea pozitivă a vergii exercită o acțiune asupra electricităților amestecate ale conductorilor și le desparte, atrăgând pe cea eteronomă — negativă — la capătul de care s-a atins și alungind pe cea pozitivă la capătul opus. Se poate cunoaște că cele două capete ale cilindrului sunt electrizate opus apropiindu-se de ele două ¹²⁷ pendule duble ¹²⁸. Pendulele sunt din măduvă de soc, ce atîrnă de fire de in și cari spînzură lingă olaltă și se ating în stare neelectrică; la apropierea vergei de sticlă pendulele fug deolaltă, pentru că sunt omonom electrice, precum ne putem bine încredința prin examen pendulele duple ¹²⁹ de la capătul mai aproape sunt negativ electrice, cele de la capătul opus pozitiv electrice.

[f. 46] Această împărțire a electricităților într-un conductor, produsă prin influența unui corp electric apropiat, se numește *repartiție electrică* sau *influență*.

Dacă am depărta din nou corpul electric (adecă sticla) cele două electricități despărțite s-ar împreuna numaidecît, conductorul izolat ar recădea în stare neelectrică, perechile de pendule ar cădea lingă olaltă. Dar dacă cu toată prezența sticlei apropiem degetul de cilindrul de metal, electricitatea pozitiv respinsă află drum prin care să fugă, ea fuge-n pămînt prin conductorul corpului omenesc; pe cilindrul de metal nu există tenziune, pendulele atîrnă din nou lingă olaltă. Totuși cilindrul e-ncă electric, căci electricitatea negativă grămădită la capătul mai apropiat n-a putut fugi prin deget, pentru că e atrasă de cea pozitivă a sticlei, e ținută locului, e cum se zice legată. Existența ei se trădează numaidecît, dacă depărtăm mai mult degetul și după aceea sticla; ea se răspindește atunci *liberă* asupra cilindrului întreg și amindouă pendulele duple fug de la olaltă cu electricitate negativă. Cilindrul de metal e așa-dar negativ — încărcat prin influența unui corp pozitiv electric, fără ca acest din urmă să fi pierdut cit de puțin din electricitatea sa. Ar fi însă o eroare de-a admite că aceea electricitate negativă s-a cîștigat fără nici o *cheltuială de putere* [f. 47] căci depărtînd sticla pozitiv electrică de conductorul negativ electric am avut a învinge atracțiunea activă dintre amindouă și prin aceasta am săvîrșit o muncă, al cărei rezultat e tensiunea electrică care apare pe conductor.

O pereche de pendule atîrnate ca să conducă, fie chiar două bombițe de miez de soc atîrnate de fire de in, sau, din cauza mai marei senzibilități două paie sau și mai bine, două foițe de aur, e foarte propice de-a proba ¹³⁰ tenziunea electrică a unui conductor cu [cari] e pusă ¹³¹ în atingere și servă de *electroscop*.

Electroscopul de foițe de aur consistă dintr-o vîrguță de alamă ¹³² bine pecetluită într-un mic tub de sticlă, care sus are o placă de alamă, jos ca pereche de pendule electrice două fășii de foae de aur. Pentru a păzi pendulele de curenți de aer și pentru a izola aparatul întreg, tubul e băgat în dop de plută [f. 48] pluta băgată în gura unui ¹³³ vas de ¹³⁴ sticlă.

Dacă ținem în oarecare apropiere de placă un corp electric de ex[emplu] un băț de sticlă frecat, pendulele fug de la olaltă cu electricitate pozitivă; bățul de sticlă, pozitiv electric, au produs repartiție în corpul de metal al electroscopului, electricitatea pozitivă a alergat în pendule, cea negativă s-a supt în placă. Dacă atingem placa cu degetul, electricitatea pozitivă respinsă fuge și pendulele cad de la olaltă, pe cînd

¹²⁶ de, scris deasupra

¹²⁷ de ele două, scris deasupra

¹²⁸ pe care le-am atîrnat la capete, tăiat

¹²⁹ cele, tăiat; scris deasupra: pendulele duple

¹³⁰ arăta, tăiat; scris în continuare: proba

¹³¹ cari sunt, tăiat; scris deasupra: e pusă

¹³² metal, tăiat; scris deasupra: alamă

¹³³ unul, scris deasupra; după gura, inițial, scris: mare, tăiat

¹³⁴ vas de, scris deasupra

electricitatea negativă a rămas legată în placă. Dacă după depărtarea degetului se depărtează și bățul de sticlă, această electricitate negativă devine *liberă*, se răspindește asupra întregului corp de metal și silește pendulele de-a se depărta de la olaltă. Deci, prin mijlocul bățului de sticlă pozitiv-electric, electroscopul e încărcat în mod permanent cu electricitate negativă. Prin mijlocul unei bucăți frecate ¹³⁵ de cauciuc sau de ceară tare, l-am fi putut încărcă cu electricitate pozitivă. Dacă la electroscopul negativ, încărcat apropiem din nou bățul de sticlă, pendulele s-apropie, pentru că bățul de sticlă, prin activitatea lui repărțitoare alungă electricitatea pozitivă în pendule și trage din ele electricitate negativă, împuținând astfel tensiunea lor negativă; dacă din contra, apropiem o bucată de ceară tare negativ-electrică, atunci o nouă mulțime de electricitate negativă aleargă în pendule și le depărtează [f. 49] și mai mult de la olaltă. Din apropierea pendulelor nu se poate deduce dacă corpul apropiat e electric, căci pendulele s-apropie dacă apropiem mina sau alt conductor de electroscopul încărcat. Electricitatea răspîdită pe corpul de metal al aparatului, exercită ¹³⁶ o acțiune repărțitoare asupra celor două electricități ale mâinii, cea respinsă omonomă fuge-n pământ pe cînd cea atrasă, eteronomă rămîne legată în mină, atrgînd după sine o parte a electricității aparatului în placă, unde o leagă, încît tenziunea electrică asupra pendulelor slăbește. De aceea e de înțeles de ce un corp electric atrage pe unul neelectric, de ex[emplu] bombița de măduvă de soc a unei pendule electrice. El desparte în ea înainte de toate cele două electricități și fiindcă partea eteronomă e mai aproape de obiect, el o atrage pe aceasta, pe cînd cea alungată ¹³⁷ omonomă, el o respinge. Dacă acum bombița vine-n contact c-un corp electric, de ex[emplu] cu-un băț de sticlă frecat, atunci electricitatea negativă ce s-a trezit în bombiță e neutralizată de-o sumă egală de electricitate pozitivă a bățului de sticlă; dar electricitatea repartitoare pozitivă rămîne pe bombiță și face ca ea să fugă în bățul de sticlă. Se vede așa dar că procesul care la întia vedere pare a fi fost o comunicație de electricitate pozitivă de la bățul de sticlă către bombiță și ce [a] rezultat și seamănă cu așa ceva [f. 50] n-a fost decît un schimb reciproc de mulțimi egale de electricități opuse între bombiță și bățul de sticlă.

Din depărtarea ce se naște prin fugirea de la olaltă a pendulelor unui electroscop se poate judeca, prin apreciere superficială, mărimea tensiunii electrice. Dar pentru măsurătoarea adevărată se-ntrebuințează electrometrul, carele se bazează pe principiul cumpenei de torsiune ¹³⁸ (Drechunge) (Un aparat pentru măsurarea unor puteri mici cu ajutorul elasticității de torsiune. Consistă dintr-un fir întors (sîrmă de metal, fir de sticlă), atîrnată ¹³⁹ de un stilp orizontal, la a[l] cărui capăt lucrează o putere atractivă sau repulsivă (atracțiune de mase ¹⁴⁰, electricitate, magnetism). Stilpul se-ntoarce atunci și deapănă firul bine atîrnat sus, pînă ce puterea cu care firul rezistă depănării ține-n ¹⁴¹ echilibru puterea ce se exercită asupra-i. Fiindcă acea putere e proporțională cu unghiul, împrejurul căruia s-a depănat firul, acest unghi e o măsură pentru puterea în acțiune). Prin mijlocul cumpenei de torsiune, Coulomb a dovedit, că [forța de interacțiune dintre] două particule electrice [este] în proporție ¹⁴² directă a semnelor de electricitate în acțiune și în proporție indirectă a pătratului depărtării lor (Legea lui Coulomb).

[f. 51] Dacă apropiem din ce în ce un conductor de un corp electric, atunci se nasc pe suprafețele cele mai apropiate a acestor corpuri electricități opuse, care se grămă-

¹³⁵ *frecate*, scris deasupra

¹³⁶ *exercită*, scris deasupra

¹³⁷ *respinsă*, tăiat; scris deasupra: *alungată*

¹³⁸ *învîrtitoare*, tăiat; scris deasupra: *torsiune*

¹³⁹ *orizontal*, tăiat

¹⁴⁰ *masse*

¹⁴¹ *n*, scris deasupra

¹⁴² *raport*, tăiat; scris deasupra: *proporție*

desc c-o densitate din ce în ce mai mare, pentru că electricitatea eteronomă ¹⁴³ trezită prin repartiție în ¹⁴⁴ cel din urmă și grămadită la punctul lui ¹⁴⁵ estrem provoacă electricitatea opusă a corpului de-ntîi iară și la punctul opus. Cînd densitatea electricităților a devenit indestul de mare, ele străbat pătura de aer ce le desparte și se împreunează c-un sgomot pustiitor în scintei electrice cari rup cu sine bucăți din conductorii între cari sar bucăți, prefăcute în aburi sau ¹⁴⁶ roșii topite. Corpul electric s-au descărcat acum. Dacă-l descărcăm printr-o serie de conductori despărțiți prin intervale, de ex.[emplu] prin un șir de ¹⁴⁷ foițe de staniol în forma rombului lipite de-o tablă ¹⁴⁸ de sticlă (tabla fulgerului) sau de-o linie în forma șurubului (tub de fulger) atunci în orice loc de întrerupere sare cite o scinteie, ceea ce dă o frumoasă ¹⁴⁹ pri-eliste.

Fulgerul nu-i nimic alt decît o imensă scinteie electrică care se naște între doi nouri opus-electrici sau între nour electric și pămînt. Curgînd din virfuri electricitatea pozitivă formează snopi de lumină, cea negativă punctulețe luminoase.

[f. 52] În spațiu cu aer rărit de ex[emplu] în oul electric, un vas de sticlă în forma oulului cu mînuși de alamă, în care sunt băgate fire de alamă ce sfîrșesc în globuri, electricitatea trece la distanțe mai mari, pentru că aerul rărit nu-i opune atîta rezistență; fenomenul luminos consistă într-un snop de lumină roșietică-violetă, care se-ntinde mai pîn-la globul negativ; pe acesta din urmă apare un val de lumină albastră.

Prin descărcare adică prin împreunarea celor două electricități despărțite se produc în corpi cari o mijloacesc o căldură, care corespunde cu munca întrebuintată la despărțirea lor. Durata unei scintei electrice e estrem de scurtă; un disc de scoarță de hîrtie care e zugrăvită cu ochițe negre și albe și pe care-l învîrtim repede ¹⁵⁰ apare, luminată de lumină constantă, uniform sură, pentru că icoana ¹⁵¹ oricărei ochițe negre apare în ochii noștri, în locul acela în care icoana premergătoare a ochiței albe nu se stinsese încă și s-amestecă cu aceasta. Dar dacă luminăm discul în întunec c-o scinteie electrică, atunci se vede clar cu toate ochițele pentru că în scurta durată a scintei nu se poate zugrăvi în ochii noștri decît în poziția pe care-o posedă în momentul luminării. Repejunea propagării electricității e în orice caz tot atît de mare ca a luminei (300.000 kilometri într-o secundă).

[f. 53] Afară de frecare despărțirea celor două electricități se poate produce și prin alte procedări, așa prin contactul a două materii deosebite (electricitățile de contact, galvanisim) și prin acțiunea luminii (termoelectricitate și piyroelectricitate).

[f. 61] *Mașina de elektrizat* e un aparat pentru producerea unor cantități mai mari de electricitate prin frecare. Pe-o axă orizontală purtată de sprijioane de sticlă, se așază un disc de sticlă.

$$pulsul = distanță \cdot f = \dots \cdot electe$$

$$f = \text{Mașina pe care se învîrte}$$

$$- \text{mi. cu put. f. dist. pe mîinile, pe rețeaua de distribuție a curentului}$$

¹⁴³ eteronomă, scris deasupra

¹⁴⁴ la, tăiat; scris deasupra în

¹⁴⁵ lui, scris deasupra

¹⁴⁶ topite, tăiat

¹⁴⁷ un șir de, scris deasupra

¹⁴⁸ sticlă, tăiat; scris în continuare:

tablă

¹⁴⁹ spectacol, tăiat

¹⁵⁰ și pe care-l învîrtim repede, scris deasupra

¹⁵¹ ochiței, tăiat

$$v = mc^2$$

$$v = \text{viteza}$$

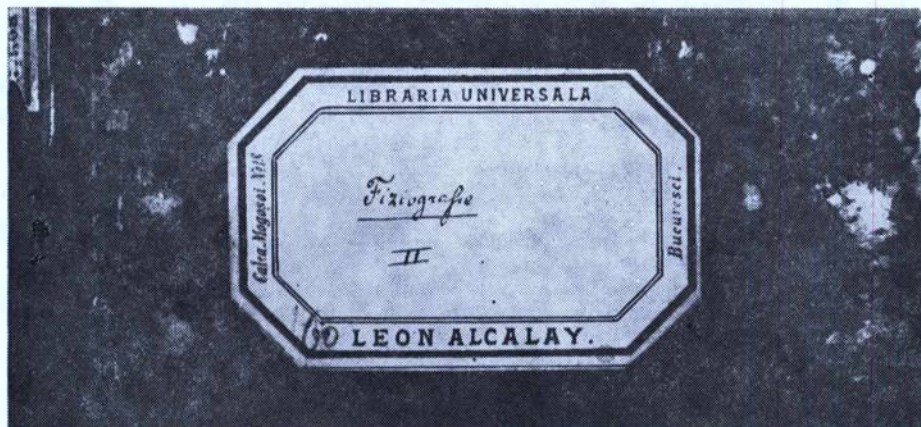
$$m = \text{masa}$$

$$c = \text{distanță (viteza luminii)}$$

$$c = \text{raportul forței}$$

Prin = folie de metal de fier, din pulbere de ...

aplicare



[f. 10] *Calorimetrie*¹ se numește partea aceea a științei despre căldură care se ocupă cu măsurarea cantităților de căldură. Orice aparat care servă la această măsurătoare se numește calorimetru. Ca unitate a căldurii (*calorie*) s-a admis cantitatea de căldură necesară pentru a (încălzi un)² chilogram de apă cu 1° C mai sus.

Amestecuri de răceli. Când un corp solid trece în altă stare de agregare, adică devine fluid se consumă sau se «leagă» căldură, opereze-se fluidificarea prin topire sau disoluțiune. Dar pe cînd căldura care se cere la topire cată să fie introdusă de dinafară prin încălzire, soluțiunea unui corp solid într-un fluid oarecare se poate opera fără a introduce căldură de dinafară. Dar atunci cantitatea de căldură trebuincioasă pentru a fluidifica corpul solid, cată să se estragă din inșiși părțile constitutive ale soluțiunii, a căror temperatură trebuie să scază.

Dacă turnăm un pumn de salitră pulverizată într-un pahar cu apă, soluțiunea răcește cu cîteva grade.

Prin soluțiune repede de acid nitric (salpetersaueres ammoniak) într-o cantitate egală de apă, temperatura scade cu 27°; disolvînd rhodaind de kaliu (Rhodankalium KCNS) temperatura scade chiar cu 34°. Dacă în loc de apă se ia gheață sau zăpadă, gheața e silită prin prezența sării care tînde a forma cu ea o soluțiune, să se topească și prin consumarea căldurii trebuincioase pentru a se topi, răcirea e și mai considerabilă. Gheața, pisată mărunt, cu jumătate pe atita sare fiartă (Kochsalz) produce o temperatură de 20°C sub zero. De acest amestec se folosesc cofetarii, pentru a face [f. 11] înghețată.

Zăpadă c-o dublă cantitate de calciu chlorat (Chlorkalk Salinskuck CaOHCl)³ dau un amestec de -42°C. Acid sulfuric subțiat, turnat în zăpadă, o silește să se topească repede și cauzează o temperatură sub zero de 40—50°C.

III

Prin considerațiile de pin-acum asupra esenței căldurii am făcut a se înțelege pozițiunea ei aleasă, am putea zice *centrală* în întreaga economie a naturii. Am aflat ce e ⁴

¹ deasupra cuvîntului *Calorimetrie* e scris: *a novi*

² *urca temperatura unui scris deasupra lui (încălzi un)*

³ deasupra formulei CaOHCl e pus(?)

⁴ *ce e*, scris deasupra

căldura: ea ⁵ e oarecum mișcarea ca atare, mișcarea în sine vorbind cînd ⁶ nu se prezintă prin excepție într-o formă îndeosebi regulată. E așa dar lesne de înțeles că aproape la toate procesele din natură căldura trebuie să se ⁷ producă, căci nu lesne ne-am putea închipui corpuri într-o vie înrîurire ⁸ reciprocă, fără ca moleculele lor să fie sgduite și în mod *iregular* și tocmai această sgduire e ⁹ *nașterea căldurii*.

O cantitate de căldură, stabilită în mod convențional ¹⁰ poate deci să servească ca măsură generală a puterilor naturii, precum banul servă ca ¹¹ măsură a ¹² tuturor valorilor economice posibile.

Ca unitate convențională s-a stabilit acea cantitate de căldură, care ne ¹³ trebuie pentru ca un kilogram de apă de răceala ¹⁴ gheței, ce se topește, să-și urce temperatura ¹⁵ cu 1°C pe scara centesimală. În înțelesul manierei noastre de-a vedea, această cantitate de căldură, aleasă în mod arbitrar ca unitate, nu este decît o cantitate oarecare de mișcare, de ex[emplu] atîta mișcare, cîtă au ¹⁶ șapte ¹⁷ plumbi de pușcă, cari sboară.

[f. 12] Dacă e vorba să se lămurească atît teoria calorică cît și teoria raporturilor reciproce dintre puterile naturii, mărirea acum indicată trebuie stabilită înainte de toate în chip ¹⁸ numeric, adecă trebuie să putem ¹⁹ indica, după măsura comună a mecanicii, cîtă cantitate anume ²⁰ de mișcare reprezintă o unitate de căldură.

Această mărime se numește în genere «echivalentul ²¹ mecanic ²² al căldurii».

E vorba acum de stabilirea experimentală și de însemnătatea acestei mărimi fundamentale. Vor veni deci în discuție cele mai abstracte și mai întunecoase noțiuni fundamentale ale mecanicii, a căror pricepere exactă nu este lesnicioasă.

Înainte de toate vine întrebarea: Cum să prețuim noi cantitatea unei mișcări observate și cum s-o comparăm cu cantitatea unei alte mișcări observate ²³? Un lucru e de sine înțeles:

Dacă vedem două mase ²⁴ deosebite mișcîndu-se c-o repejune egală, vom declara neapărat ²⁵ că masa ²⁶ care e mai mare trebuie să aibă și o cantitate de mișcare mai mare ²⁷ și al doilea: dacă vom vedea două mase ²⁸ egale mișcîndu-se c-o repejune mai deosebită, vom atribui masei ²⁹ mișcate c-o repejune mai mare o mai mare cantitate de mișcare. Deci, dacă măsurăm cantități de mișcare e evident că mărirea ce ne-o va da măsurătoarea noastră ³⁰ trebuie să crească atît cu sporirea ³¹ repejunii cît și cu spo-

⁵ ea, scris deasupra

⁶ mișcarea în sine vorbind, cînd, scris deasupra

⁷ se, scris deasupra

⁸ în vie influență, tăiat; scris deasupra: într-o vie înrîurire

⁹ este, tăiat; sgduire e, scris deasupra

¹⁰ în mod convențional, scris deasupra unui cuvînt șters

¹¹ servă ca, scris deasupra

¹² a, scris deasupra

¹³ ne, scris deasupra

¹⁴ temperatura, tăiat; scris deasupra răceala

¹⁵ temperatura, scris deasupra

¹⁶ mișcare, cîtă au, scris deasupra

¹⁷ glonți, tăiat

¹⁸ în chip, scris deasupra

¹⁹ se poate, tăiat; scris deasupra: putem

²⁰ anume, scris deasupra

²¹ echivalentul

²² cuvînt scris cu ch (*mechanic*)

²³ observate, scris deasupra

²⁴ cuvînt scris cu s dublu

²⁵ neapărat, scris deasupra

²⁶ vezi ²⁴

²⁷ cantitatea de mișcare a masei mai mari cîtă să fie mai mare, tăiat; *masa care e mai mare trebuie să aibă și o cantitate de mișcare mai mare*, scris deasupra

²⁸, ²⁹ vezi ²⁴

³⁰ *Mărirea care ne va da nouă măsurătoarea pentru cantitatea de mișcare*, tăiat; *Deci, dacă [...]* noastră, scris deasupra

³¹ creșterea, tăiat; *sporirea* scris deasupra

rirea masei³² mișcate. Dar mai sunt încă și alte mărimi de aceeași natură precum de ex[emplu] productul din masă³³ și dintr-o potență oarecare a repejunii.

[f. 13] La începutul sutei³⁴ trecute s-a aprins asupra acestui punct o ceartă vie³⁵ între cele mai luminate spirite. Unii, Cartesianii, în partea cărora s-a pus vestitul Voltaire cu un anume tractat admiteau că: măsura mișcării este simplu productul de masă³⁶ și repejune. Contrarii, numiți Leibnitziani, pentru că părerea lor de Leibnitz fusese mai antiu exprimată, admiteau că măsura mișcării este productul din masă³⁷ și din patratul repejunii. După această din urmă părere e într-un corp o cantitate împărțită de mișcare dacă se mișcă c-o repejune îndoită. În partea acestei păreri găsim pe cei doi mari matematici Bernoulli. Leibnitzianii numeau acest product din masă³⁸ multiplicat cu³⁹ pătratul repejunii *putere vie*. Vom întrebuința această expresie și de aci înainte, dar vom zice «cantitate de mișcare și mărime a mișcării» ca lucrul să fie mai intuitiv. Ne vom abate însă de la limbajul abitual al mecanicei⁴⁰ care însemnează altceva prin cuvintul «mărime a mișcării».

Adesea cearta dintre Cartesiani și Leibnitziani au fost declarată ceartă de cuvinte. Dar cu toată autoritatea lui D'Alembert nu este așa.

[E greu de crezut că oameni ca Leibnitz, Voltaire, Bernoulli să discute zeci de ani fără a băga de seamă, că nu e vorba de cit de un malentendu. Dar nu este lesne de-a lămuri lucrul împrejurul cărui se-nvîrtea cearta. Mișcare nu poate să dispară fără de urmă din lume, fără a lăsa un efect⁴¹. Dacă dar [f. 14] prin mijlocirea vreunei puteri oarecare mișcarea se transmite întreagă sau în parte de la o masă⁴² asupra celeilalte fără ca să se întimple altă schimbare sau alt efect, atunci pare apriori sigur că după transmisiune cantitatea de mișcare va fi întocmai atît de mare, precum fusese și mai nainte. Conform acestora trebuie aleasă măsurătoarea mișcării și conform acestui principiu credeau amîndouă partidele, Cartesius și Leibnitz că și-au ales măsurătorile lor ale mișcării. De sigur că nu e o ceartă de cuvinte, cînd Cartesius zice că productul din masă⁴³ și repejune se conservă la transmiterea mișcării⁴⁴ și cînd Leibnitz zice că productul din masă⁴⁵ și pătratul repejunii se conservă la transmitere, dacă nu se exercită vreo altă influență, un adaos ce nu trebuie a se uita⁴⁶. E o ceartă obiectivă și Leibnitz are cuvînt, adecă măsurătorul mișcării sau a puterii vii este jumătate productul din masă⁴⁷

32, 33 vezi 34

34 secolului, tăiat; scris deasupra: sutei

35 vehemență, tăiat; vie, scris deasupra

36, 37, 38 vezi 34

38 multiplicat cu, scris deasupra

40 vezi 22

41, 42, 43, 44, 45, 46, 47 subliniere cu creion roșu

42, 43, 44, 45, 47 vezi 24

Intuitiv găsim grădă : mișcare, idem.
- organizarea la mișcare grădă : în
mișcare stăi de-a dreapta stărea de
apropiere fine cantitate legi gradatim
de mare o repetiție din mișcare
a mișcare și dezvoltarea a mișcare
mișcările este repetiție viciu
organizare.

Cel care dezvoltarea pe grădă a mișcare
a mișcare grădă : 87

mișcare a mișcare : mișcare, de cel grădă : la
mișcare a mișcare : mișcare

mișcare, mișcare de grădă : a mișcare grădă
mișcare : mișcare a mișcare grădă : mișcare
mișcare grădă : mișcare grădă : mișcare
mișcare : mișcare ? grădă : mișcare
mișcare de grădă



Grupajul Eminescu
este ilustrat cu desene
de Ligia Macovei.

*multiplicat cu patratul repejunii*⁴⁸. O piatră așa dar cînd sboară indoit atît de repede, nu are o cantitate de mișcare indoită ci *împătrită*.

Această măsură a mișcării e însă tot odată⁴⁹ mesura cauzei prin care a fost produsă mișcarea. Cauza imediată⁵⁰ a unei mișcări ce n-au existat mai nainte consistă pururea într-aceea că un corp a dat urmare unei puteri care l-a împins. C-o expresie figurată această procedare se numește⁵¹ *muncă*. Cuvîntul e luat de la chipul cum noi înșine prin activitatea sau munca propriilor mușchi producem mișcări în lumea esterieoară, și e cu totul în regulă [f. 15] că această procedere să fie [ilizibil] pentru întreaga concepțiune a mecanicei⁵² căci e singura în care putem privi oarecum dinlăuntru, cum se naște mișcarea.

(Continuare în numărul viitor)

⁵⁰ *immediată*

⁵¹ *se numește*, scris deasupra

⁵² *vezi* ²²

«ARĂTAȚI-MI LA NOI UN ORAȘ PATRIOTIC CA BRAȘOVUL...»

Am. E.

CERCETÎND DOCUMENTELE VREMII, PRESA și diferite arhive din perioada 1864—1868, am putut reconstitui etapele celor trei turnee teatrale la Brașov, ce l-au adus pe Eminescu în orașul de la poalele Timpei. Cel dintâi material pe care l-am utilizat au fost cronicile artistice din „Gazeta Transilvaniei”¹. În numărul 52/1864 din 1/13 iulie ni se comunică sosirea de citeva zile la Brașov a trupei Tardini. Stagiunea s-a deschis la 5/17 iulie, iar reprezentațiile au avut loc în sala festivă a liceului românesc. Artiștii au sosit de la Cernăuți, venind prin pasul Buzăului și au poposit la Brașov «între cele mai mari greutăți». Este vorba de o trupă compusă din 20 de persoane.

Cum dintr-o seamă de documente privind istoria Teatrului Național cunoaștem că trupa Tardini era compusă în turncul din anul 1864 din 17 persoane, rezultă că actorii veneau de la Cernăuți însoțiți de trei persoane străine. Erau cei trei tineri ale căror nume au putut fi stabilite pe baza unor mărturii mai târzii.

Publicul brașovean, entuziasmat de posibilitatea ce i se oferea de a urmări spectacolele trupei românești, asigură artiștilor venitul necesar pentru a rămîne la Brașov trei luni. Vreo 130 familii de români avansează suma necesară acestor cheltuieli. Nu trebuie uitat că trupa Tardini este cea dintâi din România care vine la Brașov.

Numele lui Eminescu nu putea figura desigur, atunci, în comentariile presei. Din amintirile tîrzii ale actorului Vlădicescu aflăm că Eminescu nu avea nici un angajament concret, el îi însoțea numai în calitate de admirator entuziast. Din datele biogra-

fice ale poetului se cunoaște că sosind trupa Tardini la Botoșani, în drum spre Cernăuți, Eminescu rămîne în acest oraș și la 5 octombrie 1864 solicită un post de practicant la Consiliul Județean din Botoșani, pe care îl și ocupă pînă în martie 1865, cînd actorii își încheiau stagiunea la Cernăuți.

La acea dată Eminescu își dă demisia precipitat, pleacă la Cernăuți și de aici dispare. Această dispariție a poetului coincide cu al doilea turneu Tardini la Brașov, în anul 1865. Turneul a durat de la 7 iunie (26 mai) pînă la 19 iulie 1865². De data aceasta reprezentațiile au loc în sala Reduta.

În legătură cu turneul Tardini din vara anului 1865 se găsește în Arhivele Statului din Brașov un document care atestă prezența lui Eminescu în trupă. Este cererea pe care o adresează Fanny Tardini³ Magistratului din Brașov, în vederea obținerii autorizației pentru acest turneu. Cererea, redactată în limba germană, în stilul actelor oficiale, poartă semnătura sozuitoare a artiștei, iar textul este frumos caligrafiat de o altă mînă.

Citeva trăsături comune, dintre amintitul text și scrisul lui Eminescu din acea epocă, ne-au trezit bănuiala că poetul a redactat cererea respectivă.

Documentul este scris cu caractere gotice și numai numele proprii sînt caligrafiate cu litere latine; există deci puține elemente de comparație. Totuși majusculele D și M au trăsături comune cu majusculele dintr-o petiție scrisă de Eminescu și semnată de Pascal (reprodusă de I. Masoff în Eminescu și Teatrul)⁴. Alternarea celor două grafii ale literei r este iarăși o trăsătură comună a textelor amintite.

Dacă luăm în considerare faptul că Eminescu, fără să fie angajat, trebuia totuși să presteze o muncă, putem presupune că, în acea vreme, se îndelețnicea cu copiatul rolurilor — avea, după cum se știe, un scris frumos și îngrijit —, ocupație cu care se va îndelețnici și în peregrinările teatrale din anii următori. În această calitate era natural să redacteze

² „Gazeta Transilvaniei”, nr. 41/1865, 44, 52, 53/1865.

³ Arhivele Statului Brașov, Actele Magistratului 4360/1865, an. 1.

⁴ Ioan Masoff, *Eminescu și Teatrul*, facsimil p. 64, ho's texte.

¹ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 52/1864, 54/1864, 67/1864, 71/1864, 73/1864.

— așa cum a făcut-o și ulterior — corespondența oficială a trupei.

Nu e un secret pentru nimeni că Eminescu cunoștea bine din școală și din lecturile de acasă limba germană. Apoi, se știe că a scris dealfel și alte asemenea acte în numele directorilor trupelor teatrale din care făcea parte, acte pe care aceștia se mărgineau doar să le semneze.

O altă mențiune despre turneul Tardini din 1865 se găsește și în registrul poliției din Brașov, unde se semnalează confiscarea unui album de caricaturi aparținând artistei⁶.

La Braşov, Eminescu a venit şi în anul 1868. Atunci însă era angajatul trupei Pascaly⁷. Braşovul a constituit primul ei popas în Transilvania şi implicit primul ei succes. Cronicile din „Gazeta Transilvaniei” vorbesc despre «repertoriu», despre interpretare, despre entuziasmul publicului, despre «mulţimea cununilor şi buchetelor de flori în tricolor naţional», iar în nr. 48 al ziarului apare şi mulţumirea publică a Eforiei şcolilor centrale române, adresată directorului Pascaly, pentru reprezentăţia dată în favoarea gimnaziului român din Braşov.

Privitor la acest ultim turneu braşovean al lui Eminescu, ca angajat al trupei Pascaly, este şi referatul Magistratului din Braşov, nr. 3741, datînd din 12 mai 1868, redactat în baza a două acte înaintate de Pascaly pentru obţinerea autorizaţiei de reprezentare⁸.

În rezoluție se amintesc de altfel documentele: autorizația nr. 4155/1868 eliberată lui Pascalu de orașul București, la 25 aprilie 1868, pentru a pleca în străinătate în calitate de director al trupei și a vizitului poliției din București de sub nr. 5487. Acele respective îl menționează pe Eminescu ca făcând parte din trupă. Printre actori el figurează sub apelativul «Emilescu», variantă a numelui poetului pe care o întîlnim și în 1867, cînd făcea parte din trupa lui Iorgu Caragiale.

Documentele de la Braşov sînt atestări care vin să îmbogăţească informaţiile despre trecerea lui Eminescu prin acest oraş, trecere care a lăsat urme adînci în sufletul receptiv al poetului.

Valeria CĂLIMAN

⁵ Pe căminarul Gheorghe Eminovici îl găsim printre abonații care au plătit anticipat tipărirea operei postume a lui Christian Heyser în 1842, *Vaterländische dramatische Schriften*, care cuprinde piesa *Hans Benkner oder die Lebendigbegrabene*.

⁶ Arhivele Statului Braşov, IV K 76.

⁷ „Gazeta Transilvaniei” nr. 35, 36, 37, 40, 43, 48/1868.

⁸ Arhivele Statului Braşov, Actele Magistratului 3741/1868.

pr. 26/5 86
Präsident
 K. K. Hof- und Landes-
 Anwaltschaft
 1. Magistrat
 k. k. Hof- und Landes-
 Anwaltschaft

Grinch
Kaufman Tanni Tardini &
Klein & Co. New York
New York

beständig in Gesellschaften
 bewilligung. 1843/44.
 führung von Handw.
 gegen Handw. in
 in wissenschaftl. Zunft
 in Tausch und
 Austausch.

prezentat] 26/5 [1]865

urgent

Cinstit Magistrat al oraşului şi districtului Braşov
Cererea

doamnei Fanny Tardini, directoarea societăţii teatrale româneşti pentru a i se acorda
autorizaţia de a da reprezentaţii teatrale în limba română în sala Reduta din localitate.

II

Cinstit Magistrat al oraşului şi districtului!

Pentru a satisface multiplele dorinţe ale onoratului public, a sosit supusa semnatară a acestor rânduri, de la Cernăuţi, cu trupa ei teatrală, şi intenţionează să dea o stagiune de cel puţin 20 de reprezentaţii în sala Reduta, îndată ce va primi autorizaţia — aşa cum a făcut-o şi în anul trecut.

O dovadă că dînsa are calităţile necesare pentru a da reprezentaţii în limba română o constituie faptul că stagiunea din anul trecut s-a deschis şi încheiat spre mulţumirea onoratului public.

De aceea semnatară îşi permite să adreseze următoarea cerere: Cinstitul Magistrat al oraşului şi districtului să-i aprobe să dea cel puţin 20 de reprezentaţii în sala Reduta, cu începere din luna iunie, avînd în vedere că dînsa a obţinut un ordin gubernial (care trebuie că se găseşte în arhiva cinstitului magistrat al oraşului şi districtului), în baza căruia a obţinut şi în anul trecut dreptul de a da reprezentaţii teatrale în limba română.

Braşov 26 mai 1865

F. TARDINI

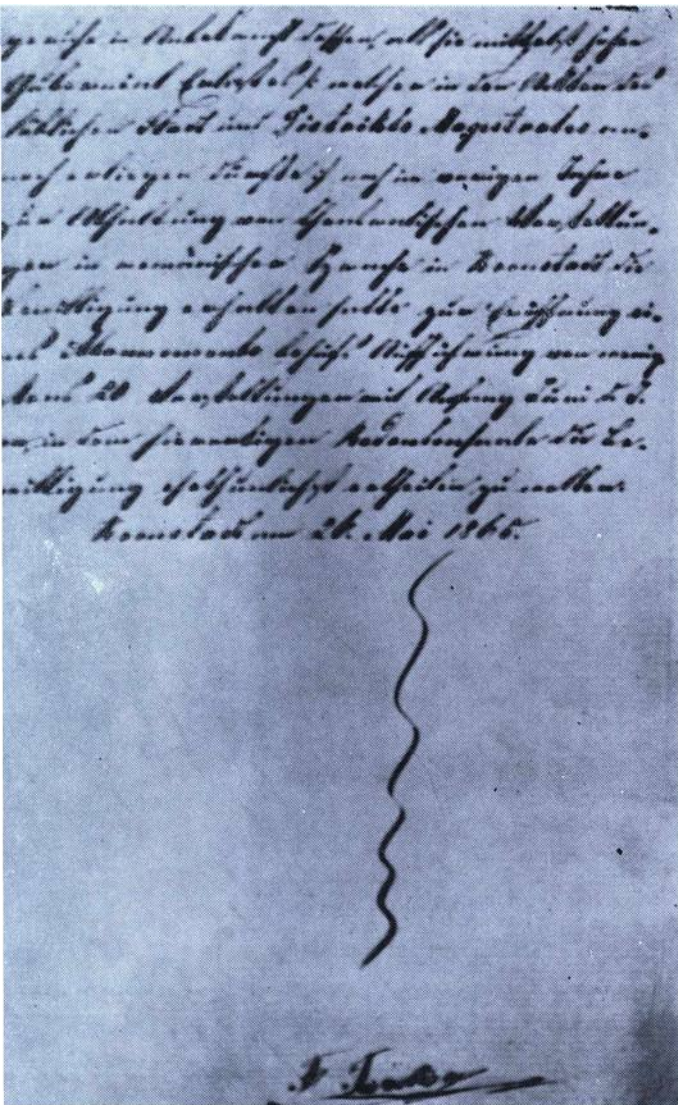
Arhivele Statului Braşov

Actele Magistratului 4360/1865 a. 1

III

Fanni Tardini, directoare de teatru, cere la 26 mai 1865 o autorizaţie pentru a da reprezentaţii teatrale, cu trupa ei românească, de la 1 iunie a.c., în sala de teatru de aici.

Cum Fanni Tardini cu trupa ei teatrală a satisfăcut publicul în anul trecut, i se acordă autorizaţia şi pentru anul 1865, cu respectarea obligaţiilor impuse.



11. 5. 1865.

2741.

Eu, underskriffta underskriften M. Pascaly und Philangst bittet,
ihnen zu gestatten, folgende in Rudschi Gebäude nach Mitwirkung seiner
Mitglieder: V. Trivale, Emilescu, J. Lupescu, Petru V. Ionescu, S. Ba-
lanescu, G. Lupescu 15 bis 25 Stunden Vorstellungen zu geben. Infol-
ge wird bei der k. k. Statthalterei Magistrat am 26. April l. J. Nr. 4100 über
die Befestigung der Pascaly als Direktor der genannten Theatergesellschaft
für ein Aufseher am 26. April l. J. Nr. 5487 der Statthalterei folgend
verordnet Pascaly und seiner Gattin Mahide u. in Gesellschaft der
Syndikaten: G. Ionescu, M. Ionescu, V. Ionescu, C. Ionescu, I. Ionescu,
J. Ionescu, Balanescu, Trivale, J. Lupescu, u. E. Ionescu im
Namen der Theatergesellschaften zu sein. Diese beiden Aufseher
sind am 26. April l. J. Nr. 5487 der Statthalterei folgend der k. k. Statthalterei
Nr. 124.125. Legalisiert.

Am 26. April 1865 um die k. k. Statthalterei folgend, unterschrieben

Cererea lui Pascaly cu
menționarea numelui
Emilescu.

I. Doamnei Fanny Tardini, directoarea unei societăți teatrale românești, i se comu-
nică, luându-se în considerare cererea înaintată la 26 mai a.c., că i se acordă autorizația
de a da reprezentații teatrale cu trupa proprie, aici la Brașov, de la 1 iunie 1865, avînd
de îndeplinit următoarele obligații:

1. De a se conforma atît dinșă cît și întreg personalul dispozițiilor cuprinse în regu-
lamentul teatrelor din 25 novembre 1856 (nr. 454).

2. I se atrage atenția că nu are drept de exclusivitate de a da reprezentații teatrale.

3. Este obligată să dea o reprezentație în beneficiul orașului.

4. Să se înțeleagă cu proprietarul clădirii asupra condițiilor de închiriere și, în sfîrșit,

5. Magistratul are dreptul oricînd de a retrage această autorizație din motive întemeiate.

II. Cele comunicate la punctul I se vor aduce la cunoștința cinstitei direcții a poli-
ției.

III. Către Domnia-sa domnul președinte Carl Mysz.

Magistratul și-a dat încuviințarea ca directoarea Fanny Tardini să dea cu trupa ei
de teatru românească, aici la Brașov, în clădirea teatrului, o serie de reprezentații de
la 1 iunie. Totodată i s-a adus la cunoștință să ia legătură cu domnia-voastră pentru a
se înțelege cu privire la localul teatrului.

Aceasta ne-am grăbit a vi le aduce la cunoștință.

[ss. Indescifrabil]

11. 5. 1868
3741

Directorul teatrului român, M. Pascaly, din Bucureşti roagă să i se permită să dea aici, în sala Reduta, 15—20 reprezentaţii teatrale în colaborare cu membrii trupei sale: V. Freiwald, Emilescu, I. Sapeano, Petre Velescu, S. Bălănescu, Gestianu. Dînsul anexează un certificat emis de magistratul din Bucureşti la 15 aprilie a.c., nr. 4135, prin care se atestă că este directorul numitei societăţi teatrale şi un act al direcţiei poliţiei din Bucureşti, din 25 aprilie, nr. 5487, din care rezultă că Pascaly împreună cu soţia sa Matilda, întovărăşiţi de actorii Gestianu, Mariţa Vasilescu, Catinda Dumitrescu, P. Velescu, Bălănescu, Freiwald, I. Sapeanu şi Emilescu vor da reprezentaţii teatrale în străinătate. Aceste două atestate au fost legalizate de Consulatul general austriac cezaro-crăiesc din Bucureşti la 7 mai a.c. nr. 124, 125.

Deşi petiţionarul n-a obţinut încă de la înaltul guvern autorizaţia de a da reprezentaţii teatrale, totuşi — avînd în vedere că el intenţionează să dea aici, în sala Reduta, numai 15 pînă la 25 reprezentaţiuni — ar trebui să i se satisfacă cererea şi să i se îngăduie să dea în localitate reprezentaţii teatrale în termen de două luni. Pentru aducerea la îndeplinire a acestei dispoziţiuni se vor îndeplini următoarele:

1. Se va preda avocatului N. Străvoiu, ca răspuns la cererea solicitantului, împreună cu anexele înaintate, următoarea

Decizie

Luîndu-se în considerare cererea dumneavoastră vi se permite să daţi în sala Reduta din localitate reprezentaţii teatrale în decurs de două luni. Veţi îndeplini următoarele obligaţii. Pentru închirierea sălii vă veţi pune de acord cu proprietarii ei. Vi se atrage însă atenţia că de fiecare reprezentaţie veţi achita anticipat pentru

Fondul săracilor	2 fl. 10 cr.
Taxă comercială	1 fl. 8 cr.
Total	3 fl. 18 cr.

bani ce vor fi predaţi direcţiei poliţiei.

2. Adresa către cinstita direcţie a poliţiei, Loco.

Astăzi s-a acordat directorului de teatru din Bucureşti, M. Pascali, permisiunea de a da reprezentaţii teatrale în limba română aici, în sala Reduta, pe o durată de două luni, fiind obligaţi să achite de fiecare reprezentaţie oraşului pentru

Fondul săracilor	2 fl. 10 cr.
Taxă comercială	1 fl. 8 cr.
Total	3 fl. 18 cr.

Aceşti bani vor fi predaţi direcţiei poliţiei. Anexele cererii se restituie.

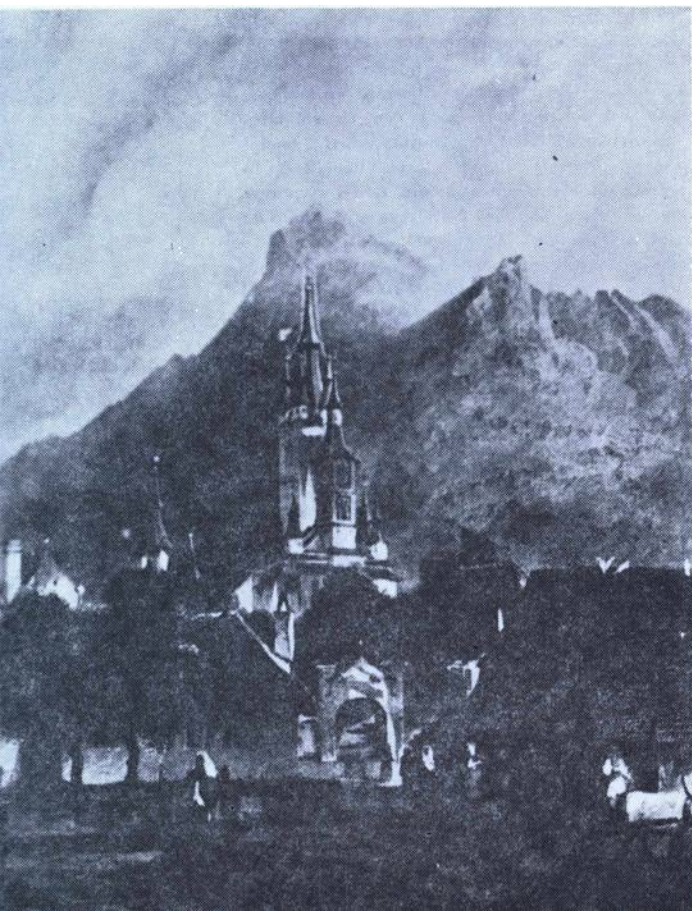
Cinstita poliţie va lua cunoştinţă despre acestea.

3. Domniei-sale domnului Carl Schmidt, bancher, Loco.

Directorului de teatru român, M. Pascali, i s-a acordat autorizaţia să dea aici reprezentaţii teatrale timp de două luni şi a fost îndrumat să ia legătura cu dumneavoastră, în calitate de proprietar, pentru ca să stabiliţi condiţiile închirierii localului.

Noi vă încunoştiinţăm despre acestea.

[ss. Indescifrabil]
Arh[ivele] Stat[ului] Braşov
Actele Magistratului
3741/1868



M. C.

«CENZOR»

ȘI SFĂTUITOR TEATRAL

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE POSEDĂ O probă materială despre o pasiune pe care Eminescu a avut-o la vîrsta marilor iubiri: *teatrul*. Este vorba de adnotările eminesciene pe manuscrisul unei piese în trei acte, datorate Eugeniei Frangolea, soția lui Samson Bodnărescu, intitulată *Devotamentul*.

Scriind cînd dramaturgia noastră abia își depășea faza copilăriei, adică exact acum o sută de ani, Eugenia Frangolea încerca drama psihologică. Devotamentul constituie atributul tuturor celor patru personaje: al fiicei care ia asupra-și vina mamei adulterine, al logodnicului dispus să treacă peste ceea ce pare greșeala logodnicei, al mamei care nu acceptă sacrificiul fiicei, al soțului care iartă. O acțiune bazată pe relatare și un dialog dezlnat, dar nelipsit de tendința de a defini personajele, caracterizează acest text.

Interesul lui rezidă azi în însemnările autografe ale lui Mihai Eminescu, datînd, credem, din perioada ieșeană, adică destul de curînd după elaborarea piesei.

Poetul a citit-o cu atenție și a conchis: «redusă la două acte drama va fi bună». Cu această convingere a operat tăieturi, uneori rînduri ori pasaje întregi, a modificat replici, a dat sugestii.

În litera lor, intervențiile lui Mihai Eminescu la piesa *Devotamentul* se știu. Petre V. Haneș le-a făcut cunoscute încă din 1936 într-un articol în revista „Preocupări literare”¹.

Autoarea pare să-și fi compus piesa după un roman francez. În orice caz, modul de a se adresa al personajelor e deseori livresc. Petre V. Haneș spune că Eminescu «a înțlnit expresiuni corecte, dar el a descoperit altele mai corecte». Am zice mai

curînd că «expresiunile» Eugeniei Frangolea erau de cele mai multe ori acceptabile din punct de vedere literar, și că i-au fost înlocuite cu unele mai expresive din punct de vedere teatral.

Ne propunem azi o reevaluare a intervențiilor operate de Eminescu asupra piesei Eugeniei Frangolea, din punctul de vedere al teatrolgiei. Contribuția noastră nu o face inutilă pe cea anterioară, care era mai ales una de istorie literară, ci o completează, evidențiînd totodată ce a rămas inedit pînă azi din migala lui Eminescu pe marginea piesei *Devotamentul*.

În articolul său, Petre V. Haneș publică și ia în considerare (cu unele scăpări)² cuvintele scrise de Eminescu în locul altora pe care le-a șters, ca *neguștor* sau *comerciant* în loc de *negociant*; *milă* în loc de *pietate*; *orașul* în loc de *urbea* etc. Dar nu se referă la cele pe care Eminescu le-a șters fără a le mai înlocui, la cele cărora le-a mutat locul în frază, la replicile suprimate. Or, aceste ștersături constituie semne care îi indică lectorului atent ușurarea piesei de balastul neteatralității.

Un personaj zice: «O nouă fabrică va apărea în România, iubita noastră țerișoară». După Eminescu, fraza rămîne: «*O nouă fabrică va apărea în România*». «Vom vîna iepurii cei mai frumoși» se simplifică: «*vom vîna iepuri*». Pentru formularea «avea cea colosală a părinților noștri», poetul preferă «*avea părinților noștri*». Replica: «În timp ce astăzi cu fruntea mîndră, fără a avea a ne inculpa de cea mai mică faptă rea, ne bucurăm de stîmă cetățianilor și de o bogăție a căria isvor este munca noastră sub modestele noastre nume» se transformă astfel: «*În vreme ce astăzi fără a avea a ne inculpa de cea mai mică faptă rea, ne bucurăm de stîmă cetățianilor și de o bogăție a căria isvor este munca noastră*». Cînd în loc de: «Eu însumi am nevoie ca și ei, de sfaturile tale, de luminile tale, de aprobarea ta. Am nevoie să te aud zicîndu-mi: Leonescule curagiu este bine. Vezi tu Jorescule... că o tovarășie de inimă și de interese cum era a noastră...», Eminescu reduce la: «*Eu însumi am nevoie ca și ei de sfaturile, de aprobarea ta. Vezi tu Jorescule... o tovarășie de inimă și de interese cum era a noastră*...», spusa personajului devine mai lute, și mai firească.

² Iată cîteva dintre modificările de limbă sau stî nesemnificate, ori lăsate anume la o parte: «să vadă la umbră» transformat în «să vadă în umbră», «nebun de bucurie» transformat în «amețit de bucurie», «ce spui pentru pasiunea lui» transformat în «ce spui despre pasiunea lui», «va pleca pentru Vaslui» transformat în «va pleca la Vaslui», «o scrisoare... Dă-o», în «o scrisoare... dă-mi-o».

¹ An I, nr. 1, ianuarie 1936, p. 13.

SCRIITORUL—CONȘTIINȚA EPOCII

N. D. COCEA

ÎNTRE CONFESIUNE ȘI PAMFLET

DOUĂ SÎNT ELEMENTELE ESENȚIALE CARE definesc, la o privire atentă, literatura celui ce ne-a dat povestea Vinului de viață lungă. Mai întîi o viziune pamfletară, dominatoare, capabilă să pună asupra lucrurilor o permanentă undă de sarcasm și să filtreze realitatea prin ochiul deformant al unui observator înclinat veșnic spre sesizarea ridicolului existențial. Galeria personajelor și situațiilor epice înfățișate de Cocea compune astfel unul dintre cele mai monstruoase tablouri sociale, din cîte au fost zugrăvite în literatura noastră. O lume dezlanțuită, morbidă, cazuri patologice, elemente descompuse, umplu peisajul și rămîn înregistrate pe retina scriitorului. Gazetarul politic, care în articole cotidiene reținuse prototipurile unei faune sociale extrem de diverse și ridicole prin însăși funcția și datul ei primordial, devine în postura romancierului o fire demonică, scormonitoare, agitată mereu în căutarea culorii violente, a sunetului strident, a scenelor grotești pe care le extrage cu dexteritate chirurgicală din realitatea curentă. «N-aș mai fi om, trăind alături de oameni, impresionat de tot ceea ce este omesc sau animalic într-inșii, dacă nu m-ar preocupa socialul», declara scriitorul cu ocazia apariției romanului său *Nea Nae*. Și mai departe: «Chiar dacă nu m-ar preocupa, mi s-ar impune fără voie, așa cum ni se impun toate forțele naturii: vîntul, ploaia, arșița, gerul»¹. Fraza pare memorabilă și ea cuprinde, oricum, ceva din dinamica literaturii lui Cocea. Numai că, lăsînd la o parte insistența lubrifică asupra patologicului — ea însăși ținînd de o sinceritate

gidiană, împinsă dincolo de limitele esteticului — nu putem să nu îi recunoaștem scriitorului o aplecare excesivă asupra aspectelor insalubre, ceea ce determină în compensație perspectiva moralistului. În judecarea romanelor lui Cocea prea mulți au fost tentați să identifice, îndeobște, profilul eroului cu dimensiunile și trăirile scriitorului. Eroare de optică, ce a dus, în general, la minimalizarea acestei creații și la clasarea ei în categoria subesteticului. Dar, așa cum remarcă Perpessicius, trivialitatea eposului și a personajelor aparține mediului social investigat, proiectat în lumină tocmai din dorința expresă a negării lui. «Pamfletarul vede răul, îl veștejește, dar dorește în același timp să pună ceva mai bun în schimb», preciza Cocea, într-o altă împrejurare, și nu avem decît să credem în rigoarea demersului său, cu atît mai mult, cu cît, tot el, constata că «esențiala calitate a pamfletului este sinceritatea scriitorului și onestitatea lui»².

Prin această nevoie perpetuă de sinceritate atîngem dealtfel și cea de a doua trăsătură specifică a literaturii lui Cocea: confesionalismul. Incapabil de obiectivare, scriitorul se simte permanent obligat să intervină în relatarea narațiunilor sale, să definească raporturile lui cu ceilalți din jur, să acuze, să nege, să se destăinuie cu o neașteptată și pătimașă înverșunare. Pompiliu Constantinescu avea dreptate cînd afirma că subtextul romanelor lui Cocea ne dezvăluie un personaj mult mai interesant decît eroii și țeșătura lor epică propriu-zisă. Ni se propune, așadar, un dublu spectacol, unde cel din

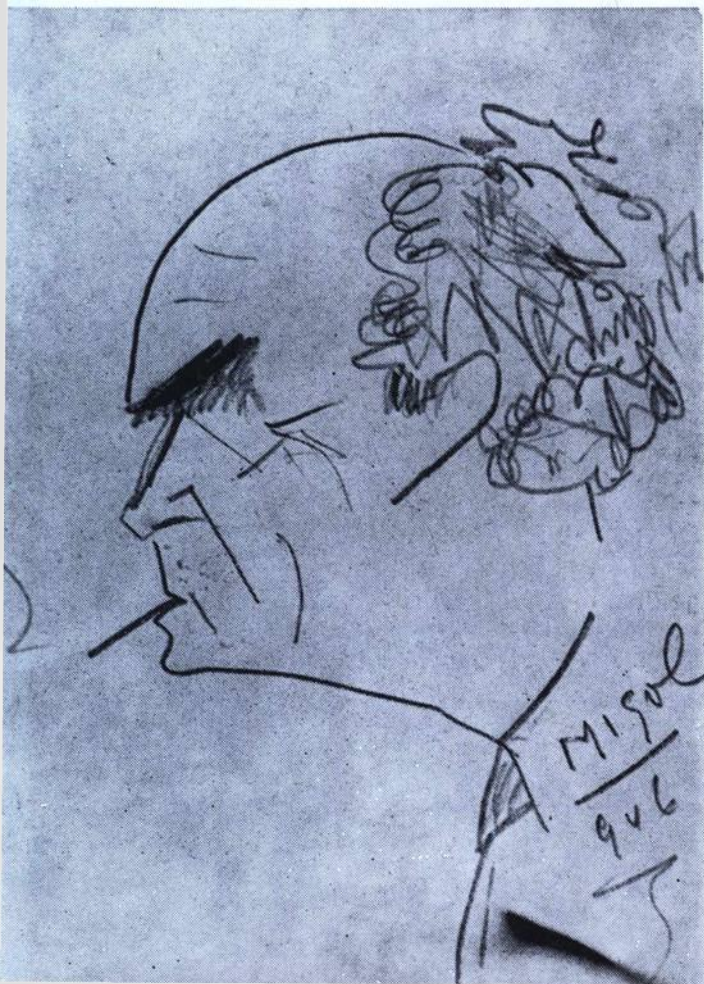
¹ Vezi: *Cu N. D. Cocea despre Nea Nae*, în „*Facla*”, an XV, nr. 1229, 6 martie 1935.

² Vezi: G. Preda — *De vorbă cu N. D. Cocea*, în „*Viața literară*”, an VIII, nr. 146, 1 iulie 1933.

culise devine pînă la urmă expresia autentică și dramatică a fantezelor proiectate pe scenă. Fiindcă lupta ușor hilară cu păpușile de mucava lasă să străbată peste luminile rampei strigătul disperat al unei sensibilități ultragiutate. «Imoralismul» lui Cocea are multe înrudiri și descinde din aceeași specie cu cel gidian. Luptătorul activ, optimistul incorrigibil este în fond o natură frământată, un sentimental naiv ale cărui zbateri, contorsiuni interioare, înălțări și

căderi, se dezvăluie nude, încărcate de o trăire existențială netransfigurată. E o surprinzătoare și o patetică nevoie de puritate a eroilor săi eșuată mereu în mizerie fiziologică și în imposibilitatea regăsirii. Drama lui Cocea, ca și cea a lui Gide, este, pînă la urmă, aceea a contrastului dintre aspirație și realizare. Spre deosebire însă de autorul lui Corydon, dezastrele interioare capătă la Cocea, în plan social cel puțin, încărcătura încrederii desăvîrșite și a sacrificiului pentru un ideal politic și umanitar pe care scriitorul francez l-a căutat zadarnic și tragic în tribulații religioase și în acceptarea unui moralism antiburghez. De aceea turmentele interioare lasă să transpară, pînă la urmă, în romanele lui Cocea lumina atotstăpîitoare a unui răsărit așteptat și întrezărit cu o nedezmințită și permanentă încredere. «Talentul fără ideal e o hirtie de bancă fără acoperire metalică», avea să exclame scriitorul român, definindu-și trăirile și sensurile actului său estetic. Pentru el scrisul este și rămîne permanent un act vital, răspunzînd unei nevoi interioare, căutărilor lui metodice de a se defini: «Pentru ce mînc? Pentru că mi-e foame! Pentru ce beau? Pentru că mi-e sete! Pentru ce scriu? Pentru că simt o necesitate organică, după cum simt de aer, de lumină, de femei!»³. Afirmția o întîlnim îndobște la toți scriitorii «autenticiști»; și e curios că prozatorul, care își reîncepe activitatea literară, după aproape patru decenii de la debutul său epic, cu o radiografie spirituală și memorialistică publicată în paginile „Rampei“, în citeva numere din martie 1931, a trecut neobservat, cu atît mai mult cu cît și el preconiza literatura ca pe o expresie directă, nemijlocită a experienței de viață, consumată brutal cu toate erorile dar și atitudinile ei luminoase. În plus, și pentru Cocea, Jurnalul intim constituie, ca și pentru toți scriitorii noii generații — dealtfel publicați și încurajați masiv în paginile ziarelor și gazetelor conduse de autorul Vinului de viață lungă — o oglindă cotidiană, o a doua natură, un permanent tovarăș al tribulațiilor și seismelor interioare. Trăirea nedisimulată

³ Pentru ce scrieți?, în „Reporter“, an II, nr. 20, 2 mai 1934.



devine, în acest fel, materia unică a literaturii lui Cocea, care nu urmărește în general decît să lase în pagina tipărită «tot ce am pe suflet». Confruntarea jurnalului (sau a fragmentelor memorialistice) cu romanele scriitorului ne dă ecuația exactă a raportului care există între confesiunea autobiografică și fantezie în această literatură. Rezultatul este covârșitor, fiindcă ne aflăm și aici, ca și în literatura lui Blecher, spre exemplu, în fața unei permanente *sposedanii*, în care deformate sînt numai raporturile cu mediul și cu societatea în mijlocul căreia trăiește scriitorul. Faptele însă, epicul ca atare, aparțin romancierului, pînă la cele mai mici detalii, constituie canavaa existenței sale torturate, tragice sub un anume aspect, memorabile sub unghiul de vedere social. De aici legăturile intime dintre un erou sau altul al romanelor lui Cocea și biografia creatorului lor. Fără a se identifica însă cu Nelu Azan sau cu Andrei Vaia, descriindu-le căderile, aspirațiile frînte, N. D. Cocea trece ceva din el în aceștia, și febrilitatea care le mină existența, angajarea totală, refuzul conformismului burghez, exploziile de senzualism păgîn sînt într-un fel și expresia trăirilor romancierului. Sub același raport, direct confesiv, se justifică și numeroasele trimiteri la situații și personaje reale. Ajungem astfel să recunoaștem un alt aspect al acestei literaturi, și anume cel memorialistic, fiindcă romanele lui Cocea se aseamănă, din acest punct de vedere, cu cele ale lui Stere. Scriitorul ne-a dat astfel portrete excepționale, alături de violentele pamflete împotriva faunei politice a vremii sale. Chipul blajin al lui C. Dobrogeanu Gherea sau cel al lui Iorga («ridicînd trepat glasul, filsiindu-și barba ca o flamură războinică a continuat, harțăgos mai întii, impetuos în cele din urmă»), patosul lui Frimu și privirea lui metalică, alături de remarcabilul pamflet împotriva lui Ion I. C. Brătianu, «satrapul» răscoborilor țărănești din 1907, dau romanului Fecior de slugă un interes particular, dincolo de reconstituirea mediului copilăriei, sau a vieții de familie specifice scriitorului. În celălalt roman, cu titlul licențios Pentru un petec de negreață, demne de menționat sînt sugestivele caracterizări în *aqua forte* ale fruntașilor național-țărăniști, de la demagogia lui Ion Mihalache, pînă la falsitatea «sislită» a Dr-lui Lupu sau mediocritatea suficientă a lui Virgil Madgearu. Peste acestea însă se impune portretul cald și extrem de nuanțat psihologic al lui Constantin Stere. Cine va scrie o biografie sau o prezentare a vieții omului Stere nu va putea trece niciodată peste aceste cîteva pagini din romanul lui Cocea descriind «firea posacă [...], glasul

lui cavernos, felul cum răspundea în silă, de multe ori aproape brutal întrebărilor celor mai amabile, atențiilor delicate sau lingușitoare». Stere, mișcîndu-se în intimitatea parcului său de la Bucov cu «pas masiv, făcut să cutremure podelele [...], încălțat cu cizme și îmbrăcat în haine groase de fermier», lăsînd să se vadă bine «cu toată severitatea cuvintelor cari uneori clocoteau de pasiune reținută, cînd mai presus de toate se bucura, cu voită seninătate, de varietatea infinită a florilor, de lenta dezvoltare a plantelor, de frumusețea pămîntului», rămîne în memorie și constituie una dintre cele mai luminoase figuri prezente în scrisul lui Cocea.

* * *

Romanul inedit Pe drumul noului Damasc, din care am extras paginile de față, datează din 1936, anul în care N. D. Cocea făcuse să apară, sub conducerea directă a P. C. R., revista teoretică de marxism „Era nouă”. Cartea trebuia să fie o prezentare lucidă a terorilor și crimelor pe care le avea înscris în program mișcarea legionară. Cocea o angajase cu editura „Naționala-Ciornei” și ne-am fi găsit, desigur, în fața unui roman cu totul singular în literatura vremii. În 28 octombrie 1936, i se trimeteau scriitorului 53 de pagini din manuscris pentru corectura în șpalt, dar o lună mai tîrziu, dintr-o adresă a editurii, datată 31 decembrie 1936, aflăm că autorul a renunțat la publicarea romanului. Au rămas scrise 12 capitole din această carte, dintre care primul a și fost publicat de Cocea⁴ în paginile gazetei „Reporter” din 26 decembrie 1937. Faptul că scriitorul a renunțat să desăvîrșească romanul respectiv este explicabil prin momentul tulbure în care el trebuia să apară. Cocea a realizat că o asemenea carte în perioada în care mișcările naționaliste de dreapta își începuseră ofensiva pentru cucerirea puterii, nu avea prea mulți șorți de izbîndă ca să fie publicată. În acest sens Jurnalul scriitorului cuprinde destule mărturii.

Publicînd paginile de față o facem cu sentimentul că restituim literaturii noastre documentul unei exemplare atitudini umaniste și al unei treze conștiințe politice și cetățenești. Mascara naționalistă este demascată cu violență bine cunoscută a pamfletarului, care prin articolele sale din „Reporter” avea să dezlanțue una dintre cele mai zdrobitoare campanii împotriva «furiei verzi».

Nicolae FLORESCU

⁴ Un alt fragment, din capitolul VI, a văzut lumina tiparului postum, în „Gazeta literară”, an XIII, nr. 20 (706), 19 mai 1966, comunicat de Constandina Brezu.



[CALOMNIATORII VIEȚII]*

Bătrîna societate burgheză, decrepită și halucinantă, se admira pe ea însăși în operele burlești ale interpreților ei. Ca în singeroasa epocă de decadentă a Romei imperiale, nu mai avea ochi decît pentru saltimbanci și pentru histrioni. Frumusețea putea să dispară din lume. Adevărul putea să piară. Rămîneau materialele de sport, violențele facțiunilor, urletele antisemiților, contorsiunile și scâlambăile clovnilor politici. Ceașul socotelilor și ispășirii se apropia. Era ora cea mare a răsturnării tuturor valorilor. Acum tinerii triumfau: de la generația spontanee de lupi flămînzi, răsăreau șefi, subșefi, generali, colonei, simili-duce, simili-führeri. Prea mirosea, pesemne, a stîrv scoarța pămîntului ca să nu se adune hienele și șacalii. Veneau din patru unghiuri ale lumii, aduși de cele patru vînturi. Și în măreția tragică a epocii care pîrîia și trosnea din toate încheieturile prăbușindu-se sub pasul molcom, invincibil, al proleta-riatului, nu găseau să aducă altceva mai bun în dar omenirii, în loc de noi stindarde și noi idealuri, decît cămeși nou-nouțe, de toate culorile, de toate nuanțele, bătînd în verde, în galben, în para focului, în negru, în vînat sau în albastru.

Le-au adus și la noi. Au venit și la noi.

Pe măsura micimei noastre, dar a poftelor noastre mari și a însușirilor noastre incom-parabile de maimuțareală, în limitele geniului nostru național mai ales, care știe să bagatelizeze de minune și să transforme tot ce vede, tot ce imită, tot ce adoptă în caraghioslic sadea, au început și la noi să răsără ca din pămînt, să se umfle în pene și în guși, dictatorii. Nu ca-n Italia lui Mussolini: un dictator la patruzeci de milioane de iobagi. Nu ca în Germania lui Hitler: o măciucă la un car de oale. Ci ploua grindină, potop de dictatori. Unul mai cu moț decît altul. Fiecare partid cu candidatul lui la dictatură. Foștii aleși ai națiunii, respinși de ingratitudea cetățenilor. Gazetari care abia știau să țină condeiul în mînă. Popi. Învățători. Ofițeri de ață, ieșiți la pensie, cu un petec bun de moșie și cîteva rînduri de acareturi în Capitală. Avocați fără procese. Doctori fără clientelă. Industriași. Misiți. Popi și studenți. Fiecare, învîrtiți sau ratați ai vieții, se visau în fruntea bucatelor: cu pîinea și cuțitul în mîini, pentru ei înșiși și pentru ai lor, și pe deasupra vîlvătaia neamului, hotărîți să facă fericirea noro-dului cu bîta, cu reteveul, cu călușul împins în gură și pe spinarea cetățenilor, în rigo-riile stării de asediu. Aveau suflete înflăcărate de apostoli și țeasta capului doldora de proiecte.

Trei cărturari îndeoșebi contribuiseră într-o largă măsură să le așeze aripi la subțiori și să le «deschidă» ochii minții. Printre milioane și milioane de români trei dascăli se găsiseră numai, care să silabisească pentru tineret abecedarul naționalis-mului integral. Tustrei erau iremediabil doctrinari ai dictaturii. Tustrei agitau, răsco-leau, plămădeau conștiința cetățenească și dădeau directive infailibile opinici publice din zilele acelea și tustrei erau neaoș-români...

Pe unul îl chema, în limba lui recentă, Nichifor. Mic, îndesat, cu capul ca mijlocul, cu pulpele rotunde și pline ca trei gullii puse una peste alta, cu fața tuciurie ca o ridiche nemțească, păros și flocos ca o țelină scoasă cu rădăcină cu tot din pămînt, profesa ortodoxismul și, deși nu credea în Dumnezeu [și] nici în Dracu, socotea că e mare șmecherie politică să acaparăm noi o biserică alungată din pravoslavnică Rusie, muri-bundă pe tărîmurile Bosforului, despuiată de alta, mai puternică, la Jerusalem.

* Paginile de față reproduc fragmentar capitolele VI, VII și X din romanul *Pe drumul noului Damasc*.



Spaltul paginii de gardă a romanului. Pe drumul noului Damasc.

Incomparabil mai inteligent decât ăl dintii și infinit mai subtil, cel de al doilea reprezentant al doctrinei dictatoriale își zicea prozaic și simplu, pe românește, Nae. Era din suburbiile Brăilei. Lung și adus din spinare ca o fasole țucără, cu ochii negri ca tăciunile sub sprâncene stufoase și încruntate de [bandit] crescut pe lângă șatră, care-ar vrea să fie luat drept un Mefisto, felin în principii și solid în atitudini, abil în tragere de sfori și incapabil să-și ducă intrigile la bun sfârșit, juisor și complăcându-se în roluri de martir intelectual, ateu și propăvăduind credința, cult și tăgăduind binefacerea culturii de la înălțimea catedrei universitare sau de la tribuna presei, unde oficia zilnic și-și susținea teoriile cu o logică inflexibilă, făcută din sofisme insensibile, îmbrățișase cu zgomot rasismul pur, în numele corciturilor ancestrale de greci, de romani și de țigani.

Cel de al treilea exemplar, își schimbase și el porecla de acasă. Își zicea Pamfil. Nu era om. Era un intermediar între om și gorilă. Un scriitor contemporan își botezase ultimul roman *Gorila*, gândindu-se la el. Îndoita lui obârșie de sătrar și de mahalagiu autohton i se citea pe față, în gesturi, în apucături. Făcea clăbuci la gură când urla, umflind buze groase și negre ca două lipitori. Ochii îi ieșeau din cap ca două cepe. Cu amândouă labele înhăța tot ce cădea sub ele: diurne, samsarlicuri, subvenții, decorații, ferme, locuri virane, ciment, cărămidă, fier de la Reșița sau rotative nemțești. Înghițea orice: banii ca și picioarele, ghișefturile ca și scuipatul oamenilor cinstiți. Ghiftuit cu de toate, biția între două groaze: spaima de extrema dreaptă, pe care o trădase; spaima de comunism, care i-ar fi reluat, până la un ban, tot ce cliordise. Ca să-și puie la adăpost bunătatea de piele, după ce se vînduse tuturor și nu mai avea încredere la nimeni, își căuta acum un alt stăpîn și, zbătîndu-se de ceasul morții, răgușea cerînd un dictator. În taraful care asuda cîntînd binefacerea națiunii, ținea laba cea mare.

Pavel îi auzea ropotul monoton de cum se crăpa de ziua. Ca mai toți din generația lui, citea și [el] proza lui Pamfil. Cu oarecare scîrbă, e drept; cu un sentiment obscur de jenă, ca și cum ar fi făcut o faptă de rușine; cu multă silă și repulsie intuitivă. Dar o citea în definitiv. Dacă îndărătnicia de catîr a argumentelor lui Nichifor îi împlînta mai adînc convingerile în suflet; dacă îl încîntau sloganele inteligente, subtilitățile insidioase, focul strălucitor de artificii al sofismelor cu aparență de logică strînsă, din polemicile lui Nae, găsea la Pamfil [în schimb] ceea ce nu găsea la nici unul din ceilalți doi și ceea ce plăcea mai presus de orice: înjurătura surugească. Cînd Pamfil se năpustea ca din senin asupra jidovilor, fiindcă Alianța nu-i plătise ultima rată, Pavel respira ușurat printre colegii cu pistrii și nasuri corioate de la Depozit. Cînd Pamfil, tam-nesam se războia cu ungurii, Pavel își aducea aminte, cu o dureroasă dar în același timp și caldă și dulce strîngere de inimă, de Ilona. Și cînd Pamfil, nemaivînd pe cine să atace personal și pe nume, fiindcă acum era plătit de toți, denunța în termeni vagi, care nu puteau să supere pe nimeni, dar violenți, exasperați, plini de decalme cumplite, decăderea autorității de stat, slăbirea disciplinei, dispariția răspunderilor, carența și anarhizarea organelor de execuție, care, toate, și mai mult decât oricînd implicau ca un suprem imperativ categoric apariția salvatoare a unui dictator, Pavel își aducea aminte cu ciudă de subcomisarul care săptămîni de-a rîndul îl purtase cu vorba, și ispitit din ce în ce mai mult să dea dreptate lui Pamfil, ajungea și el să se întrebe dacă un dictator n-ar mîntui odată țara de toate belelele și nu ne-ar scăpa în sfîrșit pentru totdeauna de hoți.

Problema îl preocupa serios. O cerceta și pe-o față și pe alta. Avea mult de luptat cu el însuși. Din scurta lui experiență de copil crescut la sat, știa el că numai stăpînii nu lipsesc de pe capul bieților plugari. În satul lui, brigadierul de jandarmi tăia și spînzura în voie. Notarul își făcea mendrele cum îl tăia capul. Primarul băgase spaima în oameni. Popa lua cu japca și de la morți și de la vii. Care cum se scula mai de dimineață, cu un firman de la stăpînire, ajungea dictator în sat.

Un dictator pe capul țării ar fi fost oare mai bun?

Pavel nu îndrăznise să-și puie întrebarea decât în taina conștiinței lui. Era ros de temeri, de bănuieli, de îndoială. Dar atmosfera grea, de permanentă suspiciune, deprin-

derile de gură ale colegilor, îl învățaseră de mult să fie excesiv de prudent. Într-o zi însă, cum toate au o încheiere pe lumea asta, pînă și teama, a îndrăznit.

Era la sfîrșitul unei prelegeri a profesorului Nae Ionescu, cu vădite aluzii la actualitate și, în același timp, ca de obicei, cu nenumărate, cu infinite paranteze, perifraze, reticențe, șovăieli, dibuiri, echivocuri. Se simțea bine, din modularile grave și profunde ale glasului, din licărirea ochilor negri, aprinși sub sprîncenele stufoase ca doi cărbuni arzînd înăbușit sub cenușă, că profesorul încerca o forță misterioasă, ceva suveran și obscur plutind asemenea implacabilei voințe divine deasupra statelor, legiuitorilor și vremelnicele conștiințe omenești. Nici un moment însă, nu-și precizase gîndirea și

nu rostise răsplată cuvîntul dictatură. Dar clasa l-a înțeles. L-a înțeles și l-a aplaudat cu frenezie. Singur Pavel a rămas încremenit în banca lui, între colegul din dreapta, un macedonean brutal, violent, care-și dădea de vreo trei ani examenele fără să poată trece nici unul și care, urcat acum cu amîndouă picioarele pe pupitrul, bătea din picioare urînd de entuziasm, și între colega din stînga, o fată pe care Pavel n-o mai văzuse pînă atunci la facultate, zveltă la trup, plină la față, cu părul dat băiețește pe spate și cu doi ochi mici și albaștri ca două flori de « nu mă uita », zîmbind enigmatic deasupra nasului ridicat nostim în vînt.

Fără să-i observe frumusețea picantă, după ce s-a potolit furtuna aplauzelor, Pavel i-a întrebare ca și cum și-ar fi pus el însuși întrebarea, cu amărăciune, cu glas tare:

— Vrea să zică și domnul profesor e pentru dictatură... Nu s-ar putea oare fără dictatură?... De ce dictatură? De ce dictator?

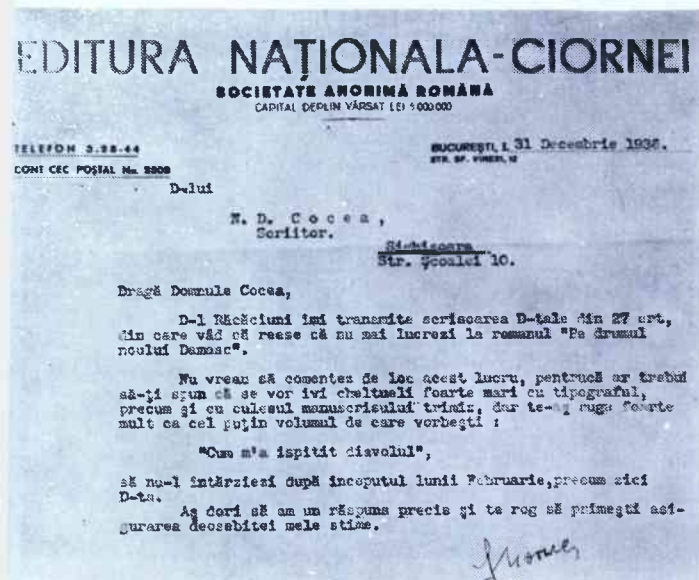
Scurt, agresiv, cu pretenție de cultură justificată prin cei cîțiva ani de facultate trecuți fără examene și imitînd cu accente cavernoase glasul profesorului, macedoneanul i-a răspuns:

— Fiindcă e ceva putred în Danemarca...

Mulțumindu-se să-l privească rîzător cu ochii, cu ochii ei de « nu mă uita », colega din stînga l-a întrebare la rîndul ei:

— Fiindcă ce-i lipsește chelului?... Rîzînd vesel și dispărînd în vîlmășagul studenților, tot ea și-a răspuns într-un rîs mucalit, hazliu și ironic: Tichie de mărgăritar...

Clinchetele de rîs argintiu l-a[u] urmărit pe Pavel zile și săptămîni și luni în șir. La vechile lui motive de nedumerire mai adăugase încă unul: cine era colega? Cum de n-o mai văzuse pînă-atunci? Unde intrase ca în pămînt, de nu mai dădea niciăieri de dînsa? La drept nu era. La litere, nici atît. Colindase toate clasele. Cercetase toți anii. Nu și-ar fi mărturisit în ruptul capului că venea mai des și mai regulat la cursuri cu tainica speranță c-o să-i dea în sfîrșit de urmă. La început, cînd se surprindea cău-tînd-o din ochi peste capetele colegilor de bancă, în grupurile agitate și gălăgioase de studenți, își îndreptătea cu inocență ipocrizie preocuparea asta extrașcolară, spunîndu-și că era o simplă curiozitate, că-i plăcuse răspunsul fetei, vioi, isteț și îndrăzneț mai pre-



sus de toate, într-o vreme și într-o sală supraîncălzită de naționalism. Cu asemenea răspunsuri bune putea să dea de bucluc. Macedoneanul, dac-ar fi auzit-o, alții dacă nu s-ar fi repezit la ușă să întâmpine cu alai pe domnul profesor, i-ar fi făcut repede de petrecanie. Cu recente moravuri introduse în facultate, o păruială era floare la ureche. Zilnic, studentele evreice, adesea și creștine, bănuite de sentimente democratice erau ghiontite, lovite, scârmănate pe coridoarele și scările universităților. Cavalerismul tineretului era la înălțimea culturii lui. E drept că bravii aceștia de modă nouă nu porneau încă în cete armate până în dinți, de cite zece, ca să cotonogescă sau să asasineze un singur om. Își făceau deocamdată mâna. Își complectau educația eroică, ferindu-se ca de foc de adversari care nu sunt totdeauna imobilizați pe patul de suferință al spitalelor, și tăbărind în schimb cu droaia asupra fetelor care pot să aibă orice în poșetă: pudră, ace de cap, roș de buze, oglinzi, bomboane, bilețele de dragoste, numai pumnale și revolvere, nu! Dar Pavel asistase în citeva rînduri la repetițiile astea timide ale brutalităților organizate în stil mare de mai târziu. Nu luase niciodată parte la ele. Din teamă sau din scîrbă dase totdeauna bir cu fugiții. Acum se întreba încă, cu un început de roșeață în obraji, ce-ar fi făcut, cum s-ar fi purtat, dacă și colega necunoscută, cu nasul ei ridicat în vînt, cu rîsul ironic și cristalin, ar fi fost atacată de camarazi [...]

* * *

[.....]

Cînd aducea vorba despre viitor, fruntea d[omnișoa]rei Năvodaru se ilumina, iar ochii ei albaștri luau culoarea apelor adînci. Imaginația ei vie, hrănită cu manuale elementare dar sintetice, de fizică, de chimie, de geologie, de astronomie, de toate științele pozitive, pe care le frunzărea cu pasiune cam dezordonată dar aprinsă, nu mai cunoștea nici limite, nici frîu. Vedea viitorul omenirii în culori de curcubeu. Medicina suprima bolile. Noile științe sociale suprimau inegalitățile factice dintre oameni și mizeria ignobilă, inexplicabilă, fără scuză, în condițiile realizate încă de pe acum de cuceririle mecanice. Cu viteza ghiulelelor de tun aeroplanetele străbăteau spațiul. Cu viteza luminii, prin toate posturile de radio, muzica și cunoștințele se revărsau asupra noroadelor. Ca mîine televiziunea ne va da puțința să vedem cu ochii noștri ce se petrece în triburile Africei, pe înălțimile Tibetului. Cuvîntul *imposibilul* va fi șters din dicționarul limbilor culte. Mașinismul va însuti, va înmii forțele noastre. Alte forțe, izvoare nesecate de energie: electricitate, electroni, raze cosmice, atîtea și atîtea altele nebănuite măcar astăzi, dar constatate, urmărite în mii și mii de laboratoare, de geniu uman în permanentă cercetare împotriva misterelor naturii vor fi găsite, vor fi înhămate la jugul progresului obștesc. Prin ele vom transforma pămîntul. Vom încălzi polurile. Vom face să rodească nisipurile Saharei. Vom extrage bogățiile ascunse din fundul oceanelor. Pînă ce, într-o zi, peste o sută de mii, sau un milion de ani, un urmaș al cărturarilor de astăzi, găsind că pămîntul e prea mic pentru localnicii lui, pentru geniu și năzuințele lor, învingînd însăși legea gravitației universale, va porni prin spațiu, spre alte planete sau alți sori.

Visurile, aiurările, fantezia d[omnișoa]rei Năvodaru aprindeau și imaginația lui Pavel, dar nu-i astîmpărau gîndurile și nu puteau să-i potolească dorințele care gemeau înăbușit într-insul. Ar fi dat toată fericirea lumii de peste zece mii de ani, pe un ceas, pe un singur ceas de fericire și pentru el. Se uita lung la dînsa. Îi căuta zadarnic în albastrul ochilor și o altfel de lumină decît aceea pe care i-o răsfrîngeau viziunile lumii viitoare. Îi admira seninătatea. Își muștra egoismul. Dar nu se putea opri să nu murmure cu tristețe:

— Poate c-o să fie și-așa cum spui d[umnea]ta, d[omnișoa]ră Ida... Încep să cred și eu că știința o să facă miracole. O să schimbe, o să prefacă scoarța pămîntului. Dar omul, domnișoară? Orice ar face știința, oricît ar transforma în jurul nostru, mă tem, tare mă tem, domnișoară Ida, că noi, oamenii, o să rămînem ca și pînă acum mereu aceiași, cu durerile, cu păcatele, cu obiceiurile, cu răutățile — și coborînd glasul, a adăugat, cu buzele strînse ca și inima — cu dorințele noastre neizbutite.

PE DRUMUL NOULUI DAMASC



aceasta lentă, milenară, dar incontestabilă, să se oprească așa deodată, tam-nisam, tocmai la om. Milioane de ani au evoluat speciile. Milioane de ani au ieșit una dintr-alta dezvoltându-și treptat puterea de înțelegere și de creare, de la molusca informă, cu rudimentul ei de nerv cerebral, până la creierul vast ca universul, care a conceput Parthenonul sau care a dăruit omenirii *Eroica* lui Beethoven. Și acum, după ce-au trecut epocile cele mai sumbre ale progresului acestuia, azi, când suntem în pragul conștiinței de noi înșine, d[umnea]ta și alți câțiva ca dumneata, vă proptiți în patru labe, căutați trecutul, tăgăduiți viitorul, și, pentru că viața nu v-a dat dintr-o dată bunuri și fericiri nemeritate, calomniați viața și conați că supremul efort al naturii n-o să poată da niciodată ipochimene mai izbutite decât azi.

Cum se întâmplă mai întotdeauna în focul discuțiilor, și mai ales când predică sau perorează femeile și profeții, d[omnișoa]ra Năvodaru depășea uneori măsura. Devenea agresivă. Albastrul ochilor ei lua densitatea oțelului. Făcea direct responsabil pe interlocutor de părerile sau erorile clasei, generației, societății pe care o reprezintă.

Domnișoara Năvodaru n-a înțeles decât sensul strict al cuvintelor. Cu o ușoară ridicare din umeri și cu privirile pironite în aceleași abstracții, care păreau lui Pavel că țin locul bunei și solide realități, i-a răspuns:

— O să se schimbe, domnule Orbu. O să se schimbe și omul. Cu voia sau fără voia lui, așa cum s-a schimbat și-n trecut. Nimic nu e stabil pe lume. Totul se prefăc din rău în bine, din bine în și mai bine. Floarea de câmp se

transformă cu vremea în floarea superbă de grădină. Fiarele sălbatice se îmblîzesc. Bruta cavelor de odinioară a ajuns omul de astăzi. Recunosc cinstit că evoluția speciilor e desnădăjduitor de înceată. Între vremea lui Platon și epoca lui Einstein deosebirea nu mi se pare prea mare, dac-o fi existat vre-o deosebire. Recunoști însă și d[umnea]ta, cu acciași bunăcredință, că între fruntea maimuței din care a purces omul și fruntea oricăruia dintre contemporani, chiar a celor mai disgrațiați de natură, cum ar fi bunăoară fruntea unui Guță Tătărascu sau a unui A. C. Cuza, există totuși ceva deosebiri, cel puțin de formă sau de nuanță, dacă nu de calitate și de fond. De ce ai vrea d[umnea]ta atunci ca evoluția

Pavel nu se mai alarma. Se deprinsese cu ieşirile ei violente. Le provoca el însuşi câteodată. Ştia că după invective veneau regretele, că ea, cea dintîi, îşi mărturisea asprimea, îşi mostra natura impulsivă, se făcea mică şi blindă lîngă dînsul, încercînd să îndulcească cu o privire, — cu o privire care-i mergea lui Pavel pînă în adîncul inimii şi-l înfăşura mai cald şi mai dulce decît parfumul teilor în floare — zadarnicul [patos] al cuvintelor.

Pavel recunoştea cu entuziasm şi mărturisea cu tristeţe:

— Oh!... dacă toţi oamenii... dacă toate femeile ar fi ca d[umnea]ta, domnişoară Ida!

— Sunt destui, domnule Orbu. Nu vrei d[umnea]ta să-i cauţi... nu vrei d[umnea]ta să-i vezi.

— Unde, domnişoară? De un an aproape stau la Bucureşti. Îmi cunosc toţi colegii... Cunosc şi altă lume... Îi ştii şi d[umnea]ta... Nu răsfoiesc o carte... nu deschid o revistă... Nimic nu-i interesează din ceea ce se petrece în largul lumii. Nu-i vorba de cer, de trecutul pămîntului, de viitorul omenirii... Nici nu mă gîndesc la asta... Nimeni nu se gîndeşte la ele... dar măcar la ceea ce-ar trebui să ne-ngrijească pe noi, pe cei tineri... cunoştinţele... dragostea de cultură... mai ştiu eu ce altceva... sunt atîtea... Ca să vezi cită dreptate am, ar trebui să vii, păcat însă că eşti prea ocupată, să vii într-o zi cu mine pe Calea Victoriei... ai vedea atunci...

— Ce să văd, domnule Orbu? Ce-aş putea să văd pe Calea Victoriei? a pufnit în rîs domnişoara Ida. E ca şi cum m-ai îndemna să caut oameni sănătoşi în spitale sau oameni teferi la minte la balamuc.

Apoi, după un moment de tăcere, de reculegere parcă, şi după ce şi-a adunat cu atenţie una cîte una cîteva flori de tei căzute-n poală, a adăugat:

— Dacă vrei să găseşti oameni cu adevărat, domnule Orbu, deschide-ţi ochii şi caută-i aiurea...

— Unde?

— Printre prieteni... printre tovarăşii mei.

Un ghimpe a înţepat inima lui Pavel.

— Mai aveţi şi alţi prieteni, domnişoară?

— Am, domnule Orbu... am mai mulţi decît îţi închipui d[umnea]ta. Unii mai învăţaţi decît mine... alţii înfinit mai buni...

Multă vreme domnişoara Năvodaru n-a mai adăugat un singur cuvînt. Vîntul murmură uşor în crengile copacilor. Ploua cu flori de tei în jurul lor şi peste dinşii. Pămîntul, încins de arşiţa zilei, îşi deschidea coapsele fericit. O stea s-a desprins şi a alunecat tăcut în spaţiu. Prin ferestrele deschise ale pavilionului d[omnişoa]rei Ida, le-a venit un scîncet de prunc nou-născut:

D[omnişoa]ra Năvodaru a tresărit. S-a sculat de pe bancă, i-a întins mîna lui Pavel:

— E tîrziu, domnule Orbu... o să mai vorbim şi altădată... şi într-o zi... într-o seară... dacă meriţi... o să-i cunoşti şi d[umnea]ta.

Şi lui Pavel i s-a părut că mîna ei a întîrziat de data asta mai mult ca de obicei în mîna lui.

* * *

Dar nici ziua, nici seara aceea nu s-au apropiat aşa de repede cum ar fi vrut şi cum le aştepta Pavel.

Venise vara.

Examenale erau în toi.

Naşterile, ca totdeauna după o toamnă rodnică, se înmulţeau. Doctori, infirmieri, interni, studenţi, surori de caritate, nu mai pridideau cu moşitul. Prinsă tot pe atît de nevoile spitalului, cît şi de cursurile facultăţii, d[omnişoa]ra Năvodaru rărise înfilni- rile. Tot îl mai vedea pe Pavel, dar numai în treacăt, faţă de alţii, la orele de consulta- ţie, sau pe apucate, între două uşi, pe coridoare, între două pansamente, în sala de operaţii.

Pavel, el însuși, avea treburi pînă peste cap.

La Depozit se încheiau socotelile anului și se pregăteau pivnițele și butoaiele pentru noua recoltă de toamnă care se anunța îmbelșugată.

La universitate, sub acalmia aparentă a zăpușelii, atmosfera era din ce în ce mai apăsătoare și spiritele mai agitate. Nimeni n-ar fi putut să spuie pentru ce motive anume sau să arate, liniștit, cu sînge rece, ce altă nouă năpastă căzuse pe capul tinerețului.

Dar ceva clocea în umbră. Ceva se pregătea pe tăcutele și se uneltea pe de lături. Ștafete încruntate circulau. Zvonuri misterioase treceau din gură-n gură. Grupuri nocturne de colegi discutau cu aprindere, dar numai în șoapte. Într-o zi se anunțau convocări urgente la căminuri. În alte zile se făceau aluzii slabe la rezistența pasivă, la greva generală, la lupte, la mitinguri, la tabere de muncă, la propagandă în cursul vacanțelor. Planuri, idei, visuri, proiecte, erau vînturate cu înverșunare și se băteau cap în cap. Tineretul nu mai avea răgaz să citească. Grija de viitorul patriei reținea toate atențiile, înfrigură toate conștiințele. Temperatura era în creștere. Fierberea creștea și ea. Cazanul monstruos supraîncălzit de entuziasm juvenil, trebuia să plesnească într-o zi.

A pleznit. [...]

Unul dintre aceștia a căzut peste Pavel. Era tot colegul macedonean, cel cu examenele netrecute și cu «totul e putred în Danemarca». Scurt, îndesat, vînjos, cu ochii înfundați în cap sub streășina sprincenelor stufoase, cu stufăria părului nețesălat cu anii, s-a proptit agresiv în fața lui Pavel:

— Tu cu cine ești, mă?

— Cu cine vrei să fiu? — i-a răsuns Pavel uimit.

— Apoi, dacă ești de-ai noștri, ce mă-ta îmi paști aici? De examene îți arde acum? Țara arde și tu-mi umbli cu ghiozdanul la subsioară. M-auzi?... Uite-te în ochii mei [!]
...Diseară avem întrunire la Căminul din Batiște... Se alege echipa de vacanță... Te-am înscris și pe tine și nu carecumva să-mi dai bir cu de-a face. Cu mine ai de-a face. Eu îți port de grijă. N-ai nevoie să te-ngrijești de nimic. Plecăm pe socoteala statului...

În urma lui, Pavel a rămas pe gînduri. [...] În acea seară, mofluz și paraponisit, s-a dus întins la întrunirea din strada Batiștei.

Ceea ce a văzut și a auzit acolo nu l-a încîntat din cale afară. Macedoncanul i-a scuturat bine mîna. Un bilbiuț care împrășca scuipat cînd perora, l-a împrășcat și pe el cu cîteva violente declarații patriotice. Două colege de la Litere, nostime și cu picățele, adunau bani de chetă. Profesorul A. C. Cuza sîșia peltic de la tribună urmărindu-le prin sală cu ochii ageri încă, mucaliți și șoltici. Un șvab greoi și noduros mormăia după fiecare perioadă mai agresivă a profesorului: «Heil Hitler!». Ceilalți, toți ceilalți, căzuți în transă naționalistă, se trezeau odată cu șvabul ca să tropăiască frenetic din picioare și ca să urle, cît îi ținea gura, din rărunchi, din bojoci: Urraa!... Trăiască!... și iarăși «ura» și iarăși «trăiască»... și meru *ura*... și meru *trăiască*... ca și cum imaginația lor înfierbîntată n-ar fi fost în stare să găsească în tot vocabularul limbii române și alte cuvinte decît tot *ura*... tot *trăiască*!...

Abia la sfîrșitul întrunirii, cînd Pavel, asurzit de amîndouă urechile, își pierduse aproape nădejdea că va mai auzi și alte îndemnuri entuziaste din vocabularul național, bunii lui colegi i-au făcut dovadă că nu le uitaseră încă pe toate. După ce au răgușit strigînd: «Jos jidanii!», au intonat pe de rost, în cor solemn, prima strofă din *Trăiască Regele!*...

Nu prea era mult, firește. Dar de unde nu-i, nici Dumnezeu n-are ce să ia.

«nescio qua natale solum...»

«ONORAT SÎNT AICI ȘI AMAT MAI MULT
DECÎT AI CREDE. DĂR CE FOLOS CÎND NU
AM PATRIA! *nescio qua natale solum*,
ZICEA OVID. ȘI DOARĂ PUȚINI SÎNȚESC
DEPLINUL ACESTOR CUVÎNTE CUM ÎL SÎNT
EU...»

(Ion Budai-Deleanu către Petru Maior)

ELENA VĂCĂRESCU

O PROFESIUNE DE CREDINȚĂ

Memorialul Elenei Văcărescu — Mémorial sur le mode mineur — este o splendidă carte de amintiri, care mă face să regret că, publicînd-o eu un an înainte de moarte, scriitoarea n-a putut cuprinde decît o mică parte din seria de volume ce ar fi trebuit să-i alcătuiască memoriile, și că, mai ales dintr-un rar sentiment de pudoare, nu ne-a împărtășit nimic din marea dramă pasională a tinereții ei. Eu aș îndrăzni să afirm că talentul ei de memorialistă era superior chiar talentului ei de poetă care a suferit de o oarecare frenație. Sprijinită în adolescență de cei trei mari corifei ai școlii par-

ÎN FEBRUARIE 1934, MAREA AMBASADOARE A CULTURII ROMÂNEȘTI ȘI PERSONALITATE EUROPEANĂ CARE A FOST Elena Văcărescu era aleasă membră de onoare a Academiei Române. Cuvîntarea rostită de ea cu acest prilej reprezintă, acum, după împlinirea a 30 de ani de la moarte, nu doar un discurs de recepție, ci o profesiune de credință. În numele «ideii românești», în slujba căreia Elena Văcărescu și-a pus întreaga viață. Ca și Panait Istrati, ca și Peter Neagoe, ca și Brîncuși, Elena Văcărescu respinge condiția de «dezrădăcinată»; mărturisind că, dacă ea a lipsit din țară, «țara era cu mine», că în personalitatea, în faptele, în opera și modul ei de viață a purtat totdeauna amprenta sufletului strămoșesc, scriitoarea militează pentru universalitatea culturii române, în spiritul unei înțelegeri perfect contemporane nouă a raportului între național și internațional. Mărturie de înaltă responsabilitate, confesiunea Elenei Văcărescu este un exemplar crez umanist și patriotic.

Transcriem, din stenograma *Rotondei 13* din 14 februarie 1977, dedicată Elenei Văcărescu, cuvîntul academicianului Șerban Cioculescu, ca și însemnările recentului editor al operei sale, Ion Stăvăruș, ce au însoțit lectura fragmentară a textului, pe care îl publicăm în întregime.

MANUSCRIPTUM





Am început să o cunosc pe Elena Văcărescu din amintirile celor care i-au fost colaboratori și prieteni. Am descoperit-o în mărturisirile lui Nicolae Pillat, fratele poetului, care i-a fost colaborator apropiat timp de peste 20 de ani, ca secretar al asociației internaționale CIDALC, a cărei fondatoare și președintă a fost Elena Văcărescu. Am auzit-o evocată de Rosalie Bernard, cea care a fost corespondenta „Figaro”-ului la București și secretara Analelor, unde Elena Văcărescu a conferențiat alături de mari personalități franceze și europene, ca Paul Valéry — împreună cu care a ținut celebre conferințe despre destinul poeziei și al artelor —, Maeterlinck și alții. Am întâlnit-o într-o arhivă a UNESCO de la prima sa ședință din 1946, când printre participanții națiunilor se număra și Elena Văcărescu; pentru că, împreună cu Paul Valéry, ea fusese aceea care crease Institutul Internațional de Cooperare Intelectuală, ce avea să devină, din 1946, actualul UNESCO.

Într-o zi am vizitat ultimul domiciliu al Elenei Văcărescu, care se afla pe Rue Chaillot, în apropiere de Arcul de Triumf, pe una din arterele ce dau spre chei. Am întâlnit acolo pe Alexandra Fălcoianu, cea care i-a fost colaboratoare în ultima perioadă a vieții. De fapt, acolo am cunoscut-o cu ade-

nașiene — Leconte de Lisle, Sully Prudhomme, José-Maria de Hérédia — ea a urmărit perfecțiunea mai mult decât transmiterea sufletului ei mare în poezie, și spre deosebire de Ana de Noailles, care a reușit să-și reverse tot torentul sufletesc în versurile ei, la Elena Văcărescu acest torent este îndiguit, creația ei poetică nu o reprezintă sufletește în totalitate.

Sînt în Memorial pagini extraordinare, ea acelea care povestesc cum l-a cunoscut pe Nietzsche fără să știe că era el — un nebun ce se credea portar și care, văzînd-o ținînd în mînă Also sprach Zarathustra, a început să-l ponegrească pe autor. Era iusul autorul, ee-și nega cu vehemență propria operă! A trebuit ca el să plece, după cîteva săptămîni de conversații aprinse asupra cărții — pe care ea o apăsă, iar acest individ o tăgădula, și o tăgădula cu brutalitate, aproape demențial — ca să afle după plecarea lui că acela era chiar Nietzsche.

Discursul de recepție la Academie al Elenei Văcărescu este un elogiu al sufletului românesc și este totodată emoționanta confesiune a acestei femei unice, care s-a jertfit dragostei de țară împlinînd cu cinste testamentul literar și patriotic al stră-bunului ei.

Șerban GIOCULESCU



«Eram un sol al sufletului românesc...»

Domnule Președinte, Domnilor Colegi,

Cînd, acum cîțiva ani, m-ați chemat printre dumneavoastră ca membră corespondentă, am încercat una din emoțiunile cele mai adînci ale vieții mele. Era un sentiment complex, țesut din bucurie și tristețe — bucuria de a mă simți înțeleasă și recunoscută de dumneavoastră, tristețea de a mă ști departe de pămîntul strămoșilor și copilăriei mele. Mai presus de toate însă, ceasul acela deștepta în sufletul meu de nedesmințită româncă mîndria datoriei împlinite vreme de zeci de ani și conștiința solidarității mele intime cu sufletul și mintea românească, a căror aleasă expresie sînteți dumneavoastră.

Mai mult încă. Vedeam în gestul acesta de chemare un gest simbolic. În persoana mea cinsteați faima de peste hotare a românismului și acordați aprobarea dumneavoastră unei atitudini statornice, unei acțiuni pasionate, în sfîrșit, unei idei — ideea expansiunii noastre spirituale în Europa.

A vrut ursita ca acestei idei să-mi închin viața. Zadarnic încercam a scruta voința nedeslușită, dar neiertătoare a destinului. Născută din cel mai curat pămînt românesc, crescută generații după generații în volbura veacurilor românești, eu am respirat adierea parfumată a primăverilor noastre, am înfruntat crivățul zăpezilor noastre... Povești străvechi mi-au alinat copilăria, iar înțelepciunea și poezia rustică mi-au nutrit cele dintîi gânduri și sentimente. Înrădăcinată într-un mediu de patriarhală comuniune cu întreg trecutul, cu întreaga fire de la noi, substanța mea sufletească e plămădită din colori, din sunete, din toată comoara de senzații, de visuri, de tradițiuni românești. Eu cred în puterea acestor influențe elementare. Suntem alcătuiți în armonie intimă cu înaintașii noștri și cu natura în care înflorim. Șipotul riurilor noastre rezezi nu l-am auzit în altă parte. Pădurile foșnesc la noi cu foșnete grave și omenești. Lumina caldă, lumina francă a cerului românesc se deosebește în aceeași măsură de însoirea veselă a țărilor de sud și de clar-obscurul ținuturilor septentrionale. La noi, valurile de grîu în luna mai posedă un caracter de măreție vegetală, care nu amintește întru nimic cultura utilitaristă înțilnită aiurea. Se simte în largul cîmpiilor noastre înfrățirea omului cu solul, un fel de îndrăgostire a țăranului cu glia; cerealele cresc la noi cu voie bună, fără siluirea industrializării, și ne plătesc fericirea lor obscură desfătîndu-ne sufletul ca nicăieri. Pădurea și muntele, riul și cîmpia, lanurile și florile, anotimpurile, zorii și amurgul, furtuna și zăpada — toate aceste stări și fenomene naturale își găsesc sub fiecare latitudine existența lor originală și exprimă un timbru personal, o culoare individuală.

vărat pe Elena Văcărescu, pentru că i-am găsit întreaga arhivă — mai bine zis ceea ce s-a putut păstra din ea, căci pește marea scriitoare s-a abătut răzburarea nemților în două rinduri: în 1916, cînd, la Văcărești, s-a dat foc întregii arhive și unei bune părți din bibliotecă, și în 1943, la Paris, cînd casa i-a fost răvășită de Gestapo, încît la înlocuirea din exil n-a mai găsit nici o treime din celebra ei corespondență. Totuși, ceea ce a rămas de la ea constituie o arhivă de mare valoare, care se află astăzi la Bucu-

rești, în fondul Academiei a cărei membră de onoare a fost.

Prin bunăvoința fostei sale secretare, Rosalie Bernard, am intrat, în 1966, în posesia dactilogramei discursului de recepție rostit de Elena Văcărescu în 1934, la primirea în Academia Română.

Textul poartă însemnările autografe ale autoarei și a fost semnalat de noi în monografia dedicată scriitoarei.

Ion STĂVĂRUȘ

Țăranul nostru mi-a fost drag din copilărie: nu l-am întâlnit în altă parte. Aici, deosebirea este cu totul evidentă. Atita filozofică împăcare cu sine și cu firea, atita obscură statornicie în felul său de a fi, atita drag de omenie, de cumînțenie și de lucru frumos n-a fost hărăzit altui popor pe lume. Cine n-a cunoscut de aproape țăranul român nu poate înțelege pe deplin entuziasmul meu. Cine nu l-a ascultat cîntîndu-și durerea în fața morții și bucuria în aburul primăverii, nu poate ști cu adevărat tot prețul durerii, tot prețul bucuriei. Există în sufletul rustic de la noi o plenitudine de simțire, o rotunjime de gînd, o anume autentică umanitate care se datorește unor împrejurări unice. Deobicei, chiar oamenii cei mai simpli își cioplesc idoli sub forma de prejudecăți artificiale și nu privesc viața și lumea decît prin această prismă. Un val le tulbură privirea. Singur țăranul știe a privi lucrurile și evenimentele cu ochi limpede și ager, așa cum i l-a lăsat Dumnezeu.

Iar dacă cineva mă întreabă de ce-mi iubesc țara, îi răspund: imi iubesc țara pentru toată originalitatea ei autentică, din care s-a plămădit propria-mi originalitate. Și să nu se creadă că mă complic în contemplarea unei imagini făurite de mine în colori de legendă și vis. Nu eu am făurit aceste mari linii ale sufletului și firei românești, ci ele m-au făurit pe mine. Pe această armătură de instincte și tendințe s-au altoit toată învățătura și toată experiența pe cari le-am căpătat: Platon și Shakespeare, Shelley și Victor Hugo.

Ei bine, Domnilor, așa cum sînt, am fost ursită dezrădăcinării. Dezrădăcinare! Cuvînt greu, cuvînt trist, cuvînt tragic! Dorul meu de frumos și de divin, nostalgia pămîntului născător și toată aspirația mea către deslușirea poetică a tainelor eterne, nu le-am cîntat în grai românesc, ci în grai străin. Oameni de pretutindeni mi-au acordat atenția lor, mi-au ascultat cuvîntul: și le-am spus lor cuvînt neromânesc. Ani de-a rîndul am rămas departe de tot rostul existenței mele sufletești. Iar în vremea războiului, vestea catastrofei și triumfului nostru imi sosea pe drumuri întortocheate și lungi, întîrziere ce sporea tortura neliniștei, întocmai ca așteptarea veștilor de la o mamă cu viața primejduită...

Dezrădăcinare! Și totuși, Domnilor, acest cuvînt dureros nu mi se potrivește. Refuz să văd un fenomen de acest fel în existența mea tumultuoasă. Căci dacă eu nu eram în țară, țara era cu mine. În depărtata Franță, pe malul august al Senei, imi transportasem penanții și un fragment din ființa românească. Sălașul meu parizian a fost întotdeauna un colț de patrie românească. În casa mea dăinuia nu numai un spirit românesc, ci o atmosferă, o atmosferă cu parfum patriarhal și religios ce plutea deasupra sfintelor icoane. Mă simțeam acolo, departe, în misiune. Eram un sol al sufletului românesc, sortit să-i cînte destinele, să-l împărtășească prietenilor și neprietenilor, să-l apere, să-l preamărească.

Am pronunțat numele Franței. Franța! Un sentiment de nemărginită recunoștință imi umple sufletul de cite ori evoc chipul acestei țări. Franța mi se înfățișează ca un adevărat miracol al civilizației omeniești. Și ca orice alt miracol ea cere, spre a fi înțeleasă, o adevărată pregătire. Călători de diferite naționalități au vizitat-o în grabă și s-au întors în țările lor păstrînd în privire doar viziunea fugară a Parisului, iar în suflet dispoziția de a critica tot ceea ce nu izbutise să-i uimească... Sunt convins că dumneavoastră rămineți indiferenți la afirmațiile acestor pamfletari cu vederea scurtă și cu ambiții nemărturisite. Ei nu pot înțelege Franța și poate nici nu vor s-o înțeleagă.

Căci patria lui Descartes, a lui Voltaire, a lui Pasteur nu prezintă observării nimic violent, nimic senzațional, nimic excesiv. Faptul francez a izbutit să realizeze o sinteză absolut unică în istoria omenirii, o sinteză între extreme și între tendințele dogmatice ale tuturor ideologiilor, atît în literatură cît și în societate. Se spune uneori că Franța e o țară bătrînă. E adevărat, dar cu o rezervă: bătrînețea Franței înseamnă înțelepciune, nu lipsă de vigoare. Dacă cineva îndrăznește să pună la îndoială civismul francez, sensul datoriei patriotice pe care-l posedă fiecare cetățean, istoria vine să-l dezmințită cu o mie de argumente și de fapte. Franța e patria tuturor reformelor, tuturor experiențelor

sociale și politice. Iar dacă astăzi păstrează acea cumințenie de care se miră lumea întreagă, aceasta nu dovedește nici oboseală, nici lipsă de curaj: aceasta dovedește pur și simplu că poporul francez, atât de încercat și de frământat în trecutul său, a învățat din propria-i experiență că progresul spiritual și ameliorarea condițiilor de viață nu se obțin decât într-o atmosferă de liniște generală, de moderație și de muncă rodnică. Franța rămâne, Domnilor, țara temperată prin excelență, țara semi-tonurilor și a discrețiunii. Bunul gust francez nu este o iluzie, ci un magistral adevăr. El înseamnă că francezul, renunțând la ambiții supraomenești în artă ca și în știința societății, se mărginește la simpla perfecțiune omenească. Buna creștere, politețea, vestita sociabilitate franceză, toate aceste apucături, pe care uneori străinii le interpretează cu zimbet de ironie, formează împreună un admirabil ideal omenesc și, în același timp, singurul mijloc de perfecționare treptată a civilizației. Să fie oare aceasta o pildă de disprețuit? Mi se pare, dimpotrivă, că în zilele noastre înourate de tot felul de idei și de acte excesive, echilibrul francez e plin de învățăminte.

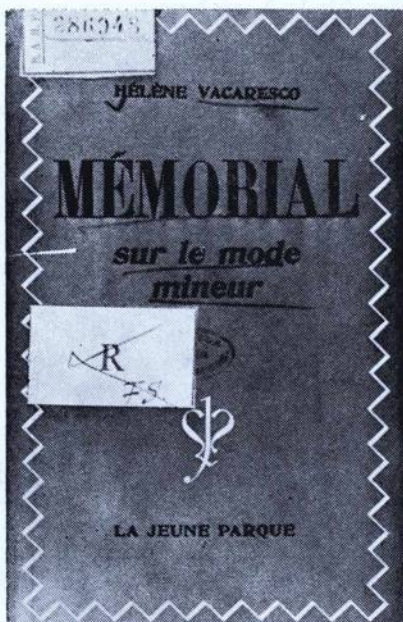
Nu e vorba, Domnilor, să luăm Franța drept model al dezvoltării noastre sociale și spirituale. Am depășit de mult stadiul imitației servile. Nici o țară din lume nu poate servi altei țări drept pildă permanentă. Numai istoria rău concepută pretinde că un fenomen omenesc se poate reproduce identic sub altă latitudine. Dacă însă nu cerem nimănui un model, cerem tuturor exemple de meditat, exemple ce trebuiesc gândite cu gândire personală, în lumina împrejurărilor specifice de la noi.

Intrucit mă privește, eu datorez Franței mai mult decât respectul pe care orice român ar trebui să-i închine. Pentru mine, Franța rămâne țara care a primit solia mea românească, țara care, înțelegându-mi misiunea, mi-a înlesnit-o cu o generozitate pe care renunț s-o descriu în colorii ditirambice. În memoriile mele din vremea războiului se vor putea citi într-o zi fapte necunoscute sau puțin cunoscute astăzi, care vor releva toată sinceritatea alianței franco-române, toată grija pe care ne-o purta nu numai oficialitatea, dar și publicul francez cel mai puțin pregătit să ne iubească. Și veți recunoaște, Domnilor, că experiența unei îndelungi colaborări cu Franța îmi permite să proclam aici admirația mea pentru o țară care, știind în ce măsură am rămas româncă în mijlocul ei, în ce măsură fiecare gest și fiecare cuvânt al meu reflecta o cerință a sufletului și a intereselor românești, mi-a acordat un concurs constant și neprecupețit.

Dar, Domnilor, n-am venit în fața dumneavoastră să povestesc propria-mi viață. Înaintașii mei m-au învățat că viața trecătoare a omului atîrnă ușor în cumpăna eternității. Suntem, fiecare dintre noi, o celulă dintr-un corp imens, pe care mintea nu-l poate pricepe în întregul său. Atît știm că suferințele noastre personale, că viața și moartea fiecăruia se pierd în curgerea vremilor. Lucru ciudat, omul nu transmite posterității decât partea cea mai impersonală din personalitatea sa. Ne mirăm uneori că viața unor ilustre personaje istorice nu ni s-a păstrat decât sub forma simplificată a legendei sau ca un simbol abstract. Simplificare admirabilă, care ar trebui să ne umple de umilință, căci ea dovedește fără replică nimicnicia vieții personale! Alături de pumnul de cenușă, ce rămîne din trecerea noastră prin viață? Rămîne ceva imponderabil și totuși puternic, ceva nematerial, dar nespus de activ, rămîne **IDEEA**, Domnilor! Fiecare om este exponentul unei idei, iar adevărații nemuritori sînt acei cari au știut muri pentru idee.

Am servit și eu, cu toată modestia, o Idee. Am servit ideea românească. Dacă arunc o privire asupra trecutului meu, asupra trecutului generațiilor din care cobor, surprind în fiecare act manifestarea acestei idei românești. Am conștiința de a fi respectat consemnul strămoșesc, străduindu-mă din toate puterile să colaborez la « creșterea limbei românești » și la « a patriei cinstire ». Am încercat — vor spune alții mai tirziu, intrucît am izbutit — am încercat să răspîndesc peste hotare faima neamului românesc și am servit în lume expansiunea sufletului românesc. Din această lungă experiență de luptă, două învățăminte de seamă am tras, pe cari vreau să vi le împărtășesc acum în puține cuvinte.

Am învățat mai întâi că ideea românească *nu* se poate disocia de cultul trecutului românesc. Avem în țară o școală istorică înfloritoare, reprezentată de învățați cu reputație universală. Pe zi ce trece, se deslușește o nouă filă a cărții neamului, se precizează o dată, se stabilește o filiație de fapte, se restituie cauza obscură a unui eveniment. Activitate admirabilă, hărnicie mai presus de orice laudă! În această privință, Domnilor, n-am decît o singură îndoială. Mi se pare — și cum aș dori să mă înșel! — că truda învățaților noștri nu mai produce în marele public repercutiunea fecundă care este indispensabilă formării unui curent de opinie generală. Și să ferească Dumnezeu poporul a cărui istorie rămîne apanagiul unui mic număr de specia-



liști, oricît de inimoși și de geniali ar fi ei! Comuniunea pioasă cu înaintașii noștri, înțelegerea deplină și *imparțială* a evenimentelor, interesul pentru activitatea generațiilor ce ne-au precedat rămîn și astăzi, mai ales astăzi, în mijlocul amenințărilor de tot felul, singura și adevărata garanție a unui viitor în organică dezvoltare.

Dar ideea românească se va sprijini pe un al doilea factor, care nu contrazice decît în aparență pe cel dintîi. Vreau să vorbesc de factorul internațional. Împrejurări numeroase, pe cari dumneavoastră le cunoașteți ca și mine, au hotărît în vremile noastre că un neam nu poate exista și mai puțin încă propăși decît în funcție de vecinii lui, de popoarele continentului, de popoarele lumii întregi. Mai mult chiar: un neam nu-și poate înțelege propria-i tradiție, propria-i ființă, propriu-i destin decît comparîndu-se cu alte neamuri. Cine n-a citit decît o carte, cine n-a studiat decît un sistem filozofic sau politic, cine n-a contemplat decît un singur tablou sau o singură statuie, acela nu poate pretinde la destoinicia unui critic literar sau artistic, nici la înțelepciunea larg curpînzătoare a omului de stat. Eu cred că adevărata pozițiune a unui patriot luminat și cu răspundere nu poate rezulta decît din îmbinarea lucidă și echilibrată a factorului național cu factorul internațional. Definind pe alții, ne definim pe noi înșine. În gama valorilor universale, să înscrîm cu modestie valoarea noastră autentică, în lumina valorilor vecine.

Dacă cineva ar voi să pună la îndoială folosul expansiunii spiritului românesc în străinătate, i s-ar putea răspunde că, asemeni unui mizantrop izolat în singurătatea gândurilor lui, un popor nu există și nu colaborează la civilizația universală decât în măsura în care izbutește să-și valorifice personalitatea. Trăiesc poate între noi individualități puternice cari au creat pentru propria lor satisfacție capodopere de frumusețe genială. Aceste presupuse capodopere nu există decât din clipa în care s-au impus admirației obștești. Tot așa se întâmplă cu popoarele ce se izolează într-un naționalism îngust, disprețuind factorul internațional și preamărind exclusiv propria lor existență. Aceste popoare există fără a exista și oricât ar fi de puternică vitalitatea lor inițială, porțile viitorului le vor rămâne de-a pururi închise.

Iată, domnilor, câteva din învățămintele pe cari le trag din experiența mea de propagare a românismului. Datoria care decurge din aceste considerații sumare se definește de la sine: nu vom reuși să închegăm personalitatea noastră de Stat și de neam decât în lumina valorilor universale. Tipul patriotului autentic mi se pare acela care știe să țină cumpăna dreaptă între elementul național și factorul internațional. Cu rădăcini adânc înfipte în glia românească și în substanța trecutului, sufletul nostru va îmbrățișa cu privire ageră și nepărtinitoare toate orizonturile. Cu cât va privi mai departe, cu atât rădăcinile lui vor pătrunde mai puternic în elementul natal. O floare nu poate crește și rodi decât dovedind protivnicia plantelor parazite ce-o înăbușesc și străbătind victorios în lumina însoțită a cerului larg cuprinzător.

* * *

Aceste considerații, Domnilor, m-au îndreptat pe nesimțite către Contesa Ana de Noailles, a cărei amintire doresc s-o celebrez în minutele ce-mi rămân. Ilustra poetă franceză mi se pare a fi posedat, printre alte numeroase virtuți, și pe aceea de mesager al sufletului românesc în lume. Această vedere nu vi se va părea nouă, dumneavoastră cari ați manifestat un sentiment analog în ziua cînd, odată cu mine, ați chemat în sinul Academiei pe Ana Brâncoveanu. Marele Maurice Barrès, care i-a fost prieten drag și devotat pînă la moarte, a recunoscut în dînsa scînteia nestînsă a sufletului românesc: « Vous êtes venue du Danube comme Ronsard et de Byzance comme Chénier ... Ai venit de la Dunăre cum a venit Ronsard », îi scria Barrès. Cu prilejul fiecărui volum nou, cu prilejul dureros al morții, vreme de treizeci de ani, presa franceză a celebrat în Ana de Noailles, nu numai pe un autentic poet francez, dar și pe coborîtoarea din cele mai vechi familii dunărene. Doresc să adaug la atîtea alte mărturii și mărturia mea. Doresc ca în acest minut solemn să integrez, fie și numai parțial, spiritul și opera Contesei de Noailles în patrimoniul românesc.

Și îndrăznesc, Domnilor, să afirm că mărturia mea este autorizată. De Ana de Noailles mă leagă treizeci și cinci de ani de amintiri scumpe, o viață întreagă de prietenie devotată, luminoasă și fără umbră. În restrîștea încercărilor grele din vremea războiului, Ana de Noailles era neconținut alături de mine, cu vorba ei blîndă și consolatoare, cu îmbieri meșteșugite spre nădejde. I-am cunoscut viața și gloria zi cu zi, ceas cu ceas. Îi știu suferințele și durerile, neliniștea și tulburarea. Și vin să proclam aici că avem dreptul să revendicăm pentru româniimea partea noastră din gloria poetei.

Descendentă, după tată, din familia Bibescu, aliată printr-o bunică Văcărescu cu propria-mi familie, Ana de Noailles a fost o Brâncoveancă prin adopțiune. Soarta ei strălucită a vrut ca numele Brâncovenilor să-i încununeze genealogia cu ghirlande de vechi tradiții românești, cu acea bătrînă atmosferă de fast patriarhal care ne-a rămas atît de scumpă. Mama ei cobora din vechea familie fanariotă Musurus, pe care o vedem în lungul veacurilor trăind în cea mai autentică atmosferă bizantină. Ana Brâncoveanu era, astfel, o sinteză româno-bizantină, o fericită sinteză de finețe elenă și de spontaneitate românească. Taina acestui dublu atavism dăinuiește, bogată și fantastică, în toată opera poetei, precum și în viața ei paradoxală.

A fost o cuceritoare, dospită din farmec nedefinit și din imperioasă voință. O văd mică și fragilă, cu ochi vioi, cenușii în ovalul de sîdef al figurii, cu mîini lungi și ner-

voase... O văd alunecînd cu pași mărunți de zburătoare neobicinuită cu mersul pămîntesc... O văd pătrunzînd în vreunul din aceste saloane pariziene unde se întîlnește tot ce Franța are mai de seamă în toate domeniile. O privire repede asupra grupurilor formate după afinități și interese îi ajunge spre a-și alege tactica ei de cuceritoare. Căci Ana de Noailles nu cobora printre muritori decît pentru a-i robi, pentru a-i înjuga la carul ei triumfal. Admirația și entuziasmul îi sunt tot așa de necesare ca aerul pe care-l respira. Încet, încet, se va desprinde din mulțimea adoratorilor și va pluti deasupra contingentelor, singură și fericită. Zeiță zburdalnică și copilărească! Zîmbetul ei distribuit după cuviință îi deschide calea inimilor. În jurul ei, cercul de ascultători devine mereu mai larg. Ana vorbește. Vorbește cu voce de cristal, în propoziții precipitate, în cascadă de fraze. Povestește o întîmplare, evocă amintiri, descrie un lucru văzut, săgetează cutare personaj cu un cuvînt ascuțit ... Vorbește și e ca și cum ar cînta. Apropieri nebaneute se nasc între lucruri, sugestii fascinante poartă sufletul ascultătorilor în sfera muzicală a gîndurilor poetizate. E o vrăjitoare ce transfigurează realitatea cu un semn de baghetă magică. Lucrurile își schimbă fața; sentimentele și ideile prind trup, devin transparente și mai adevărate decît obiectele materiale. Cuvîntul poetei e o oglindă în care se reflectează adîncul tainic al vieții spirituale și divine. Un întreg univers ia ființă, un univers miraculos în care totul e alcătuit armonie și simplu, un univers făurit din pietre prețioase, din munți de aur, din rîuri de argint, un univers aidoma cu viziunea din *O mie una de nopți*! Muritorii de rînd se miră de această întîmplare minunată. Iar poeta, liberată de grija pămîntească, uitînd de toate și de sine înseși, evoluează în lumea creată de dînsa și, împăcată cu viața, domnește.

A fost o cuceritoare de oameni, o vrăjitoare de suflete. De unde să-i fi venit acest instinct dominator dacă nu din Bizanț? Uneori mi se pare că intruchipa o împărăteasă bizantină, în vesmînt de aur și de purpură, o basilissa mîndră de măreția ei, îmbătată de visuri supraomenești și de parfumul voluptuos al lumilor de dincolo.

Astfel, Domnilor, Ana de Noailles a fost o mare neadaptată. S-a rătăcit ca o stea în noaptea terestră. A căzut ca o zeiță din Olimp într-o lume grăbită, prozaică, plină de griji practice și de interese imediate. Știu, Domnilor, că într-un fel fiecare mare poet este un neadaptat: în această neadaptare la condiția omenească stă însăși condiția divină a poeziei. Dar mai știu că rari, foarte rari sînt poeții care își trăiesc poezia pînă la capăt, care își cîntă viața ca ciocîrlia, care cîntă zorile în trîluri mereu mai repezi și mai sfîșietoare. Cine a urmărit fulgerarea Contesei de Noailles pe firmamentul veacului nostru va înțelege ca mine adevăratul rost al poeziei creatoare. Un cîntec spontan năștea fără încetare pe buzele ei. Ce n-a cîntat? Ce n-a transfigurat? De la aspectele generale ale creațiunei, pînă la notațiunea infimă a unui subtil moment sufletesc. A cîntat cerul și lumina cu o bogăție de colori neasemănată, în fiecare ceas al zilei și al anotimpurilor. În cuibul sonor al cuvîntului a prins cu măiestrie jocul capricios al luminii, miile de tonuri ale azurului. Florile n-au avut prietenă mai înduioșată, mai înțelegătoare și mai subtilă. Toate fastele vegetale, creșterea copacilor, pocnirea primăvăratică a mugurilor, viața complexă a pădurii, a grădinii, a peisagiilor, s-a reconstituit muzical în palatul cu infinite ecouri al sufletului său.

« Mon coeur — vaste témoin du monde... »

(Inima, martur imens al lumii...)

(FORCES ÉTERNELLES)

Adăugați la această transfigurare poetică a universului, transfigurarea lumii sufletești. Ana de Noailles a trăit ca nimeni marea dramă a vieții, dragostea, și marea ei tragedie, moartea, le-a găsit sensul poetic, le-a integrat în lumea misterelor dumnezeiești. Iar misterul ultim, sensul suprem al vieții și neantului, cheia lumii fermecate pe care o crease în visul ei intens au plutit ca o veșnică întrebare în sufletul frămîntat de o prealucidă curiozitate. În preajma marelui salt în necunoscut, în pragul existențelor pure și necondiționate de dincolo de lut, lira Contesei de Noailles a sunat cu tulburare și nedumerire. Pe Dumnezeu l-a bănuț numai, fără să-l cunoască, fără să-l

recunoască. De aici durerea tragică a poetei: să iubești lumea cu toate făpturile ei până a te topi într-o rază de lună, într-un bob de rouă, să te identifice cu zburătoarele cerului și cu rodul livezilor, să înalți lumea aceasta pe planul unei înțelegeri curate și nobile, și totuși să cauți orb până la sfârșit rostul atitor frumuseți, atitor aparențe! Să crezi fără să știi de ce, să-ți cinți uimirea față de minunile firii și să nu-i afli temeiul dinții și din urmă: dureroasă tragedie, Domnilor, sub povara căreia Contesa de Noailles a simțit încovoiindu-se umărul ei plâpind...

A fost o inspirată în sensul cel mai precis al cuvîntului. A cîntat ca privighetoarea, ca ciocirlia, fiindcă nu putea să nu cînte. Poezia Contesei de Noailles e o fatalitate. Ea curge de-a dreptul dintr-un izvor dumnezeiesc, fără efortare, fără sprijinul nici unei teorii, nici unei școli literare. Nu cunosc, într-adevăr, un poet mai depărtat ca dînsa de orice teorie, de orice ideologică prevedere a mijloacelor de înfăptuire poetică. Trupul ei puțin s-a mistuit la flacăra focului lăuntric. Iar inima ei vastă s-a mistuit luminînd, desfătînd, împărtaşind oamenilor posaci și grei daruri dumnezeiești de grație și de frumusețe.

A scris o poezie senzuală, scăldată în belșug de parfumuri și conținînd ceva din savoarele mirodeniilor arabe și persane. E ca un rod greu al verilor noastre calde, un rod mustos și plin de rumeniri ademenitoare. Fiecare senzație își revelează poetei propria ei personalitate, devine un tip, o ființă, o idee, un sentiment. Poeta resimte atît de puternic ecoul lucrurilor ce-i întîlnesc simțurile, încît toată ființa ei se topește în azurul Lemanului, în verdele grădinii, în roșul aprins al florii. Sufletul ei se înalță vehement, se coboară pînă la șoaptă, alunecînd neîncetat pe gama colorilor și a sunetelor.

Nu din întîmplare sau dintr-o fantezie personală întrebuițez acești termeni muzicali. Căci poezia Contesei de Noailles îmi face impresia unei vaste partituri muzicale cu infinite modulații. Și acest caracter mi se pare revelator pentru natura temperamentului său poetic. Considerați unul din peisagiile ei scînteietoare, una din elegiile pe care i le inspira presimțirea neantului. Veți descoperi că procedeul întrebuițat nu este nici pictural, nici retoric. Peisagiile apar fără contur precis, fără nici o căutare plastică sau lapidară a liniei ori a volumului. Ele se topesc într-o curgere sonoră, sugerată atît de muzicalitatea vocalelor, cît mai ales de jocul și degradarea nesimțită a colorilor. Nu logica înlănțuirii ideilor explică trecerea de la o frază la alta, de la o strofă la altă strofă, ci o logică muzicală, un senz al orchestrației sentimentale care vrea instinctiv ca poemul să se moduleze melodic.

O mare neadaptată; o cîntăreață cu inspirație bogat curgătoare, dotată cu viziunea senzuală și muzicală a lucrurilor și a sufletului. Așa am cunoscut-o. Dacă însă cercetez mai adînc natura geniului ei frămîntat, ajung la concluzia care interesează de-a dreptul această comunicare. Neadaptarea Contesei de Noailles se explică prin rațiuni atavice. A fost o fiică a Orientului nostru fierbinte, înrudită de aproape cu mitul acestui leagăn al civilizației care a fost Asia. Transplantată în Occidentul tuturor prudențelor și al strictei măsuri, răsădind sufletul ei iluminat de irizări orientale în termenul bine zgăzuit al limbei franceze, Ana de Noailles și-a suspinat prin fiecare vers, prin fiecare gest, nostalgia paradisului pierdut. Nostalgie uneori conștientă, cele mai deseori nelămurită. Amănunte și amintiri oarecum materiale vin să mărturisească obsesia Orientului în opera ei. Cu ce pătrunzătoare melancolie a evocat pe acea străbună — *Greaca cu ochii lungi* — de la care recunoaște a fi primit plînsul poetic! O altă străbună greacă își profilează silueta în același poem din volumul *Forces éternelles*: poeta o vede brodînd sau minuînd harpa la umbra unui chiparos; îi cunoaște cuvioșia și dragul pentru icoanele de aur cu care își cîntorea mănăstirile. Iată o a treia bunică, pe care o reprezintă luîndu-și rămas bun de la Creta natală pe cînd corabia se depărtează de țarm. În gestul acesta de despărțire, eu închipuiesc tot destinul poetic al Contesei de Noailles, toată aspirația ei de mai tîrziu către limanul natal, către insulele grecești nimbate de mitul homeric, către plaiurile bogate ale întreg Orientului nostru. Nostalgia aceasta se dovedește atît de viguroasă încît versul francez econom și bine cumpănit parcă se sparge sub presiunea substanței străine pe care o închide. În măsurile lui

limpezi și corecte se desfășura o imensă bacanală de sunete, de colori, de parfumuri, o lume întreagă de vehemente doruri și de imnuri senzuale. Rețeaua metrică impune cu greu disciplina ei rigidă luxului verbal, exuberanței pe care poeta le-a moștenit de la înaintașii săi orientali.

Intimitatea ei cu lucrurile firii mi se pare a veni din același izvor oriental. Contesa de Noailles posedă acea viziune directă, acea pătrundere în inima fapturilor, pe care Occidentul nu i le putea mijloci. Tendința ei către jocul dezinteresat și narațional, gustul ei instinctiv pentru toate capriciile, pentru toate contrastele violente, pentru colorile prea vii, toate aceste elemente descind din orizontul nostru oriental, grec, asiatic și românesc.

Izvor românesc! Clocot de sînge românesc alături de clocotul singelui ionic și asiatic! Să fie, Domnilor, o simplă întâmplare că unul din ultimele sale poeme încheie în rimele lui mărturisirea de româncă a poetei? Acest prea frumos poem se intitulează *Le souvenir des aïeux* (Amintirea strămoșilor) și îmi este dedicat. A apărut în revista „l'Illustration” din septembrie 1929, sub ocrotirea unei reproduceri a ciobanului lui Grigorescu. Ajunsă la sfîrșitul încă nebănuit al vieții sale fragede, prin ce miracol ființa românească s-a descătușat în sufletul poetei, smulgîndu-i ceea ce mi se pare a fi un adevărat Testament spiritual? Suferințele noastre în război, eroismul țăranului-soldat va fi dat de gîndit acestui suflet solicitat de numeroase chemări atavice. Se poate de asemeni ca apropierea și rudenia cu româncă ferventă ce totdeauna am reprezentat în ochii ei, să nu fi rămas fără ecou în sensibilitatea sinceră a poetei. Mă gîndesc la generația ei generoasă pentru baladele românești pe care în tinerețea mea le adunasem din gura poporului și pe care le-am publicat pe franțuzește în „*Rapsodul Dimboviței*”. Ana Brîncoveanu simțea acolo vigoarea elementară a sufletului țărănesc de la noi. O mișcă pînă la lacrimi acest lirism exprimat cu simplitate epică și desfășurat în cadrul marilor evenimente ale creațiunii. Cu ce căldură încerca să pătrundă taina acestor naive capodopere! În ele descoperea ecouri din sufletul ei și păstrez credința că la lumina lor Contesa de Noailles a deslușit cu încetul semnele pe cari rasa românească le înscrisese în plămîuirea ei.

Oricare ar fi cauza acestei revelații tîrzii, ea rămîne absolut sigură, săpată pentru eternitate în marmura poemului pe care l-am citat. Poeta evocă «Patria depărtată și visătoare» care-i formase ursita în torsul harnic al fusului. Întrevede prin bruma depărtărilor țărniuri bucolice, spații scînteind din porumbul și griul lor, spații veghiate de un țăran cu risul pe buze, dar cu melancolia în suflet... Ne spune cum a înfiorat-o un cîntec din fluier: poate că viața mea veșnic însetată vine din acest cîntec frenetic și nomad — adaugă poeta pe gînduri. «Țara aurită, vorbăreață și naivă», cu zile fără sfîrșit de coloarea zorilor, copii cu trupul gol, ziduri albe; biserici, morminte — toate aceste fugare viziuni românești capătă un prestigiu venerabil, căci «neștiutorul suflet» al poetei din ele se născuse...

Vedeți, Domnilor, că nu fără temei am încercat să revendic pentru patrimoniul românesc o parte din geniul poetic al Anei Brîncoveanu. Din sferele înalte unde sufletul ei complex și dureros va fi găsit pacea senină de care nu s-a bucurat în viață, moarta ilustrează ascultă, poate, aceste cuvinte ale mele și sunt sigură, Domnilor, că le aprobă.

*Mon discours de réception
à l'Académie française*

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

Gheorghe BARIȚ

UN SPECTACOL BRAȘOVEAN LA 1838

DINTRE SCRITORII TRANSILVĂNENI DIN secolul al XIX-lea, *George Bariț* se bucură, în ultima vreme, de cea mai constantă atenție din partea istoricilor literari. Cum era de așteptat, investigarea amănunțită a vastei sale opere continuă să aducă surprize din cele mai îmbucurătoare. Ceea ce interesează mai ales din unghiul cercetărilor moderne este înscrierea sa în rindul mentorilor curentului romantic, prin generoasa deschidere a revistei „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*” spre noua metodologie de anvergură europeană. Temperament de o extraordinară receptivitate la tot ce era nou, redactorul și scriitorul Bariț se abate de la formația sa raționalistă, iluministă, sprijinind cu rară energie curentul literar marcat de spiritul veacului, în ciuda unor limite inevitabile. Îi revine aproape în întregime meritul că, « în preajma lui 1840, și în Transilvania, ca și în celelalte provincii, romantismul își impune vertigile și tentează din ce în ce mai mult spiritele »¹. Faptul capătă adevăratele-i semnificații dacă adăugăm comandamentul național al atitudinii lui Bariț. Cu ocazia călătoriei din 1836 în Țara Românească, în compania lui Timotei Cipariu — eveniment căruia unanimitatea exegeților îi atribuie sensul unui început de epocă în literatura română din Transilvania!² — i se dezvăluie tânărului profesor brașovean necesitatea încă-

drării vieții literare în mișcarea larg națională. Aici își are izvorul dacoromanismul cultural al *Foii pentru minte...*, care nu va coborî niciodată sub nivelul beletristicii surprinse de Bariț la București în 1836 și, între 1838 și 1865 — longevitate rară pentru o revistă de cultură din secolul trecut! —, *Foaia...* transilvăneană va fi în mod constant tribuna scriitorilor din toate provinciile românești, constituind întiiul cadru de manifestare în ansamblu a literaturii naționale.

Dar călătoria din 1836 a avut și rezonanțe mai de amănunt, sumar cunoscute încă, deși nu mai puțin semnificative în epocă. La București fiind, el ia contact cu teatrul românesc. Ascultă cu neascunsă emoție lectura lui Iancu Văcărescu din *Britannicus* a lui Racine, recent tradusă de marele poet muntean, sau cunoaște drama istorică *Radu Vodă* a lui Cezar Bolliac. Spectacolele Societății Filarmonice îi zmulg următoarea apreciere entuziastă: « Teatrul românesc, ocrotit și înțelepțeste întrebuințat, va curăți rugina ce din veci zace pe toate simțirile nației »³. Nimic neobișnuit, deci, în faptul că Bariț va încerca la rîndul său să urmeze și în acest sens pilda fraților de dincolo de munți, îndată după revenirea în Transilvania. Astfel se naște cel dintîi spectacol românesc de teatru la Brașov, moment notabil în opera de naționalizare a Thaliei în Transilvania. Inițiativa lui Bariț trebuia să pornească, însă, de la *nimic*, cîntînd pe amatori posibili, a căror recrutare o narează el însuși, în termeni savuroși: « Cu tinerimea de sex bărbătesc ar fi mai mers oareșcum, ieară cu cea de sexul

¹ Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, București, 1972, p. 601.

² Vasile Netea, *Timotei Cipariu și George Barițiu, călători prin Țara Românească. Note pe marginea unui text inedit*, în „*Studii*”, XI, 1958, nr. 1, pp. 117—126; George Em. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, în „*Anuarul Institutului de istorie din Cluj*”, VI, 1963, pp. 123—148; Vasile Netea, *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, București, 1966, pp. 49—55 ș. a.

³ Cf. Ion Breazu, *Gheorghe Bariț și mișcarea teatrală românească din Transilvania*, în „*Studii de literatură română și comparată*”, I, Cluj, 1970, pp. 438—455.

femeiesc, unadată cu viața, nu. În fine, totuși, două familii de frunte se înduplează a lăsa pe fiicele lor, ambe de câte 11 ani, să joace niște role de copilițe⁴. După îndelung zbucium și trudă, în 26 decembrie 1838 are loc mult așteptatul spectacol românesc, la restaurantul Langer, căci «pe atunci nu putea fi vorba ca în așa numitul teatru nemțesc de aici să se dea reprezentațiuni românești». În emulația generală a momentului, Bariț dă citire prologului, de fapt poezia sa *Suspînul*. După care, dascăli și școlari, dau expresie scenică piesei *Inimile mulțămitoare*, pregătită de Bariț pentru acest prim spectacol. Andrei Mureșanu, tânărul dascăl și colaborator al redactorului brașovean, joacă rolul cel mai izbutit din piesă, al «corporalului» Dionisie. «Mica piesă — va scrie Bariț peste 32 de ani — plăcu atât de mult, încât dede familiilor materie de conversațiune pe câteva luni înainte»⁵.

Piesa *Inimile mulțămitoare*, una dintre cele mai vechi din literatura noastră, este o mică enigmă, a cărei dezlegare nu pare prea grea. Adică, puținii cercetători care cunosc existența ei cred că este o traducere⁶, luind de bună afirmația lui Bariț din 1870 că «era una piesă de salon, tradusă de mine ce mai știu eu de unde»⁷. În realitate, *Inimile mulțămitoare* este o piesă originală, în care cunosătorul descoperă liniamente clare ale stilului și personalității lui George Bariț. Fundamentul concepției sale despre educația în familie: venerația desăvârșită pe care copiii o datorează părinților și dreptul acestora de a dispune, aspru și suveran — în numele faptului că sînt cîștigătorii plinii! — de soarta copiilor, o vom reîntîlni nealterată, la adinci bătrînețe, în cele două piese scrise tot pentru copii, în 1891: *La o doză de știință, zece doze de minte sîndtoasă* și *Onestatea lăudată, binefacerea răsplătită*, asupra paternității cărora nu există dubii. Informația lui Bariț că piesa ar fi tradusă nu are prea mare greutate, pentru că amintirile sale tirzii,

corecte în reconstituirea cadrului, abundă în detalii eronate, din cauza nefirescului volum de relații personale, documente și informații, corespondențe și afaceri, economice care i-au aglomerat viața, fără a mai adăuga o operă estimabilă la circa 100 de volume. De altfel, Bariț afirmă în același loc că textul piesei *Inimile mulțămitoare* s-a pierdut, că el însuși l-a distrus, cînd de fapt textul există, în original, cu scrisul chirilic atât de familiar al autorului, în fondul de manuscrise al Bibliotecii Filialei din Cluj-Napoca a Academiei (ms. rom. 161). În favoarea originalității piesei pledează și cercetările comparative. Dintr-o replică a lui Dionisie (actul II, scena 1) aflăm că acesta a băut un vin vechi... din 1834. Adică, vechi de 3—4 ani: căci în 1838 piesa e jucată de amatorii români din Brașov. În acest răstimp, în literatura maghiară sau germană *nu s-a scris vreo piesă cu un astfel de subiect*, ori alte surse sînt cu totul excluse. De fapt, piesa a fost scrisă de Bariț în grabă, în 1838, cu erori și corecturi care trădează îndubitatul paternitatea operii: a) la lista personajelor, el o indică mai întîi pe Cornelia ca fiind fiica lui Octavie, iar pe Iulia ca prietenă a acesteia, ca mai tirziu să corecteze, făcînd din cele două fete surori; b) din aceeași listă lipsește Mițiad, fiul cel mai mic al lui Octavie, care apare brusc, fără vreo explicație, în actul al treilea; c) în scena 5 din actul al doilea apare «vechiul tovarăș de arme» al lui Dionisie, vameșul Răducanu; d) în graba condeului, Bariț nu indică numele personajelor la începutul multor scene, lucru care n-ar avea explicație în cazul unui text străin. Aceste argumente își au rostul, firește, doar în cazul cînd nu am ține cont de atmosfera profund caracteristică intelectualității românești din Transilvania secolului al XIX-lea, realizată de personaje cu nume romane răsunătoare, în buna tradiție a Școlii Ardelene. Eroi lui Bariț, copiii în primul rînd, sînt înzestrați cu virtuți pe măsura numelor clasice pe care le poartă, în textura unei acțiuni ce reconstituie atmosfera familiei romane din epoca republicană, stăpînită de umbra copleșitoare a lui *pater familias*. Întreaga acțiune, de altfel bine structurată și deloc monotona, cu antecedentele ei povestite și cu peripecile trăite de personaje, este subordonată intenției teziste a lui Bariț, de a propune o astfel de familie ca etalon pentru românii din Transilvania.

Inimile mulțămitoare e o valoroasă piesă românească rămasă pînă azi inedită, e prima piesă de teatru scrisă de Bariț, tentativă secundară la care va reveni — exact cu aceleași teze, dar cu mult mai puțină reușită artistică! — peste 53 de ani, în 1891, prin cele două piese amintite.

Ioan CHINDRIȘ

⁴ George Bariț, *Thalia și Melpomene în Transilvania*, în „*Transilvania*”, III, 1870, nr. 11, pp. 131—133; nr. 12, pp. 142—144.

⁵ Ibid.

⁶ Ion Breazu, *Op. cit.*, 453; Vasile Netea, *George Barițiu...*, p. 76.

⁷ George Bariț, *Op. cit.*,

Inimile mătănoare

1. Comisariatul
Poporan

Într-o zi, la ora 12, am primit o scrisoare din partea
unor prieteni din oraș.

În scrisoarea aceasta se vorbea despre
un om care se numea Emilia și care
era dintr-o familie foarte bogată.

Actul I

Scena I.

Într-o zi, din seara 15, am primit o scrisoare din
partea unora din prieteni.

În scrisoarea aceasta se vorbea despre
un om care se numea Emilia.

În scrisoarea aceasta se vorbea despre
un om care se numea Emilia.

În scrisoarea aceasta se vorbea despre
un om care se numea Emilia.
În scrisoarea aceasta se vorbea despre
un om care se numea Emilia.
În scrisoarea aceasta se vorbea despre
un om care se numea Emilia.
În scrisoarea aceasta se vorbea despre
un om care se numea Emilia.
În scrisoarea aceasta se vorbea despre
un om care se numea Emilia.



Gheorghe BARI

INIMILE MULȚĂMITOARE

Persoanele

OCTAVIE, maior în oastea împărătească

IULIE, fiul său

CORNELIA <fiica sa>

EMILIA <pricina acestora> } cele sale

QUINTILIAN, profesorul lor de casă

DIONISIE, un corporal bătrîn credincios a casei lui Octavie

[MILTIAD, fiul mai mic al lui Octavie]*

Scena 2

CORNELIA, IULIE, EMILIA

IULIE: Să cercăm care va putea arunca pila mai de multe ori una după alta, fără să o scape la pămînt. Începe tu, Cornelia. Apoi, tu Emilia. Eu să văz care va fi mai harnică din voi!...

CORNELIA: Numa, tu Iulie, să nu ne porți pe noi, după cum îți este obiceiul. Să nu ne stai în cale împed[î]cîndu-ne. Așa nu ne jucăm.

IULIE: Eu voi sta zece pași mai departe de voi, numărînd aruncăturile voastre. Vreați așa?

CORNELIA (bate pila): Una... două... trei... patru... cinci... șase... șapte... opt... O, ce pilă neghioabă!... De nu mergea în părete, o mai aruncam de zece ori.

IULIE: Ție să-ți afli de vină pentru ce ai aruncat-o într-o parte. Acum e rîndul Emiliei. Să fii încredințată că te va întrece.

EMILIA: Nu cînta de biruintă pînă nu ai biruit. Cel care se sumește, tot tîrziu și rău plătește. (Aruncă.) Una... două... trei... patru... cinci (Scapă.)

CORNELIA: Cum îți se pare, frățiorule? Care am biruit? Acum e rîndul la tine.

Scena 3

DIONISIE și cei mai dinainte

DIONISIE: Bună ziua, coconașii mei! Așa zi veselă aveți dumniavoastră astăzi? Pila sboară ca glonțul de tun. Cu acea deosibire, însă... că aceasta nu rânește, nici nu omoară.

Pruncii cu toții: Bună ziua, bună ziua, bunule bătrîne!

DION[ISIE]: Nu vă stricați jocul, coconițelor...

EMILIA: Dar dumniata vei vrea să grijești în sală, și noi îți stăm în cale.

DION[ISIE]: Nu face nimic. Pînă vă petreceți dumniavoastră, eu voi lucra altceva.

IULIE (aruncă pila): Ba știi cum, bătrînul bun? Să ne povestești ceva din bătăliile făcute cu taicăl nostru, cînd erai la armie.

DION[ISIE]: Hm!... hm!... Cînd eram la armie, atunci trăiam noi zile frumoase! Cînd ploua preste noi gloanțe de tun și mulți dintre tovarășii noștri viteji mușca țărîna... iar alții, cu capete sîngerate sau cu măduarele

ACTUL I-LEA

Scena 1

(O casă din care ies două uși în odăile de cătră o parte și alta)

QUINTILIAN, IULIE, CORNELIA, EMILIA

IULIE (ține o carte amină și citește cu glas).

CORNELIA (are niște note dinaintea sa și să cearcă să cînte cu Emilia):

Să cercăm cu toții acum această arie frumoasă. (Horul cîntă.)

QUINT[ILIAN] (după ce tac și Iulie iar începe să citească): Încă mai este vreme pînă la ceasul de învățătură. Petreceți-vă pînă atunci. Eu trebu[î]e să mă despart pe cîteva minaturi și am nădejde că, nefiind eu de față, voi vă veți purta bine.

CORNELIA: Nu fii îngrijat, domnule, de nimic. Noi nu ne vom depărta din această casă. Aici vom arunca pila. Cu aceasta nu e nici o primejdie.

QUINT[ILIAN]: Bine. Dar să nu vă prea înf[î]jerbîntați jucîndu-vă.

IULIE: Astăzi n-avem grijă că vom asuda. Ziua este răcoroasă. Pare că e hotărîtă să ne jucăm noi.

QUINT[ILIAN]: Așa este, dacă v-ați juca voi cu cumpăt și n-ați alerga ca și vorburile. Dar eu cunosc pe bunul meu Iulie. Cînd va trece el măsura, atunci sorioara lui, Cornelia, îi va aduce aminte că tot ce e prea mult este stricăcios. Mă duc... Însă cu acea încredințare că voi nu veți urma nici un lucru neplăcut.

EMILIA: Însă la ceasul hotărît vei avea bunătate a ne chema. Căci știi, domnule, jocul nostru citeodată e cu sgomot și... uităm să numărăm cîte au bătut!

QUINT[ILIAN]: Bine. Eu voi veni să vă duc. Rămîneți în pace. (Merge.)

* Personaj omis de George Bariț în lista „persoanelor“.

tăiate cădea supt picioarele cailor... Pentru nimini nu-mi era mai groază ca pentru domnul tatăl dumneavoastră, care pe acea vreme era căpitan la scadronul nostru. Oh, cum sta bărbatul acesta nemișcat ca zidul, în mijlocul grindinei de glonțuri!

CORNELIA: Oh, bunul nostru tată! Doamne păzește-l și de aci înainte de toate primejdiile!

DION[ISIE]: Să-l păzească Dumnezeu, că e vrednic. D[omnul] maior să purta cu noi ca un tată cu fiii săi. Pe lângă aceea, atîta era de inimos și de viteaz, încît pilda lui ne înf[i]erbînta pe noi toți. Tot scadronul era gata a-și da pentru dînsul viața și sîngele. Cu bucurie mergeam noi în foc pentru el.

IULIE: Dar în primejdia de la Abenberg nu s-a întîmplat nici o nenorocire cu iubitul nostru tată?

DION[ISIE]: Mulțămită cerului, nimic nu i s-au întîmplat. Nici un fir de păr nu i s-au smintit. Gloanțele sbura împrejur de dînsul fără să-l atingă. Ca și cum ar fi avut sfială!... Și cînd am fost orînduiți noi la lupta aceea singeroasă, dumnealui s-a întors de-acolo nevătămat, fără nici o rană, deși chivăra îi fu spartă cu două gloanțe.

EMILIA: Dar dumniata, Dionisie, ieșit-ai din lupta aceasta nevătămat?

DION[ISIE]: Eu n-am fost așa norocit, buna mea coconiță. Eu mă oșteam necurmat lîngă domnul meu căpitan și puserăm făgăduință să-i apăr viața cu trupul meu. Cînd alergam noi împotriva tunarilor ce ne strica foarte, veniră dragoni franțezești, spre ajutorul lor. Se dezvăli o luptă f[i]erbinte. Trăsnete și fulgere! Mergea treaba pentru viață și moarte. Călăreții, tovarășii mei, făcură minuni de vitejie. Dar numărul vrășmașilor era îndoit. Noi ne luptam cu bărbăția leilor. Eu nu mă depărta de lîngă domnul meu căpitan, care, cu sabia strînsă, își făcea drum sfîșind înfricoșat în toate părțile. Un dragon franțezesc aruncă o lovitură spre capul căpitanului meu. Eu o sprijinii cu sabia mea și căpătai o rană. Iată locul rănit. (Arată la mîină.) Căpitanul meu fu scăpat, dar eu am rămas fără armă. Camarazii mei mai pe urmă apăsă pe vrășmași, pînă cînd au luat fuga.

CORNELIA: De mii de ori mulțămită, sdravene Dionisie, pentru scăparea tatălui nostru! Semnul acest de rană la mîină-ți ne va aduce nouă aminte totdeauna, cu ce îți sintem datori.

EMILIA: Dar mai înfocată a fost bătălia de la Wagram, cum ne-ai mai spus și altă dată, cînd tatăl nostru se afla în primejdie și mai mare.

DION[ISIE]: Așa e, tinerică coconiță! Acea fu o zi f[i]erbinte și singeroasă. Groază și cutremur! Gloanțele sbura împrejur, ca și cînd ar fi ploat din

ceriu. Regimentul nostru sta în aripa stingă. Aceasta începu spre seară să îngădu[i]je, trăgîndu-se îndărăpt. Vrășmași năvălea din toate părțile, o divizie de husari fu orînduită să apere o parte de artilerie, ce se trăgea într-o parte. Colonelul nostru, un rășboinic de nu lesne s-ar afla părechea, căzu în cîmpul singiurilor. Sdravănul nostru maior — căci atunci cîștigă rangul acesta! — tatăl d[umnea]voastră, ne dusă înaintea năvălitoriului împotrivnic. Deodată întîmpinarăm un număr mare de vînători frincești călare. Ei năvăliră asupra-ne cu iuțală mare. Noi ne apărăm ca desnădăduiți, nemișcîndu-ne din locul apucat. Atunci calul domnului maior căpătă două gloanțe deodată, în piept, și să răsturnă la pămînt. Mai mulți vrășmași să aruncară asupra-i, în minutul cînd vrea să se ridice de supt trupul calului. Eu mă repezii cu singiosul meu parip în mijlocul lor, tîind cu sabia în toate părțile, încît îi sili să îngrijască de apărarea sa. Doi camarazi de ai mei îmi grăbiră spre ajutoriu. Cu o lovitură trîntii pe [un] vînătoriu după cal, iar cu alta rănii pe al doilea, încît fu silit să-și caute scăparea în fugă. Calul mortului îl oprii, mă arunca pe el, iar pe al meu îl dusei domnului maior. Dar în minutul acela o pușcătură de pistol îmi săgetă obrazul drept, făcîndu-mă schilav pentru totdeauna. Rana nu mă dădea, căci viteazul meu maior era scăpat. Vînătorii vrășmășești fuseseră alungați și artileria au apucat [a] înainta fără nici o împ[i]edecare.

IULIE: Ce jale-mi este că dumneata te-ai schilăvit apărînd pe tatăl meu!...

DION[ISIE]: Cea mai mare jale pentru mine este cum că prin aceea m-am făcut nedestoinic pentru slujba militărească. Am plîns ca un prunc cînd m-am despărțit de tovarășii din scadronul meu. Dar domnul maior a știut să verse balsam în rana mea. « Dionisie, corporale viteaz ce ai fost — zisă cătră mine — tu mi-ai scăpat viața și ai plătit-o prea scump. Eu știu cu ce îți sint datorii: frumoașa ta faptă o voi da în cunoștința generalului, ca pieptul tău să fie împodobit cu medalia eroicească. Îngrijește pentru vindecarea ranei tale, iar pentru viitoriu nu te supăra nimic. Eu îți voi răsplăti scumpa ta slujbă.»

CORNELIA: Și bunul nostru tată și-a împlinit făgăduința.

DION[ISIE]: Dar, coconiță bună, aceasta o a împlinit. Dumnealui m-a recomandat la dohtori, m-a ajutat cu bani și m-a băgat în spital. Iar mai pe urmă m-a trimis aici, la curte, spre a-mi petrece în odihnă zilele vieții mele, cite mi-au mai rămas îndărăpt. Cu toate acestea, una îmi lipsește. De cite ori văz trecînd cite un scadron de călăreți, mă apucă suspinuri, pentru ce nu poci să fii și eu în mijlocul lor!...

IULIE: Pentru aceea îți și petreci așa adeseori cu soldații de la călărime...
 DION[ISIE]: Cum să nu fac eu aceasta? Este o neșpusă desfătare a să vedea cineva în mijlocul celor de o plasă cu sine. Atunci vorbim noi de toate cîte s-au întîmplat în regiment de la despărțirea mea. Noi numărăm toate luptele și bătăile la care m-am aflat eu. Treceam cu discursul prin toate țările în care au lucit săbiile noastre. Sărbăm numele ofițerilor carii ne-au comandat.

IULIE: Și atunci să bea cîte un păhărel mai mult?

DION[ISIE]: Ce mirare dacă să întîmplă și de aceste în soțietate? Vezi bine, eu îmi hotăresc a păzi cumpătul, dar tovarășii... tovarășii... soțietatea!... Oh, aceasta fu pricina și în zilele trecute, cînd încercasăm cam mulțor!... Mi-aș da o palmă eu însumi și aș șede la profontă trei zile, de aș putea face ne-ntîmplat lucrul acela. D[umnea]voastră știți cum lovii eu atunci oglinda cea mare din sală... încît toată să sfărîmă în bucăți. Păcatele mele! Cum m-am năcăjit eu atunci! Și d[omnul] taică al d[umnea]voastră cum să aprinsesă asupra mea! De n-ați fi pus d[umnea]voastră rugămintă pentru mine, cine știe ce s-ar fi întîmplat!?...

EMILIA: Taică! [sic!] nostru e bun, foarte bun. Dar nimic nu-i este mai nesuferit ca beția. Căci, cum zicea dumnealui, beatul nu e stăpîn de sine, adeseori lucrează ca un nebun și, târbăcit de vin, face lucruri care, treaz fiind, niciodată nu le poate afla de bune. Așadar, nu e de mirare dacă ori de cîte ori te vede amețit, împleticind picioarele, totdeauna să minie foarte. Atunci eu tremur totdeauna pentru starea Dumitale.

DION[ISIE]: Niciodată nu mă va mai afla în astfel de stare. Aceasta o făgădu[iesc] și mă îndatorez. Păcatele mele! Eu îmi pui slujba în primejdie... și ce-ar fi de nevastă și de cei patru prunci ai mei, săracii, dacă aș p[er]de slujba în care mă aflu? De aci nainte voi ști să mă păzesc.

CORNELIA: Am nădejde și eu. Pentru care te și rog, bunule Dionisie, căci ori cit de bun e tatăl nostru, dar cînd ne-au amenințat și nouă vreo pedeapsă s-au ținut de cuvînt totdeauna, cu strășnicie.

IULIE: Ei, ei, aceasta o am pățit eu mai de curînd, cînd fusei silit să merg flămînd la școală, pentru că n-am venit acasă la vremea hotărîită. Iar în zilele trecute, din pricină că m-am îmbrăcat prea tirziu, am mîncat dimineața coajă de pine uscată.

EMILIA: Dar tu întărești adeseori pe taicu, căci aștepti să-ți poruncească un lucru de două și de trei ori.

IULIE: Ce pot eu să fac, dacă uit adeseori de mine și nu mă pot stăpîni?

CORNELIA: Cuvinte scurte... Nouă ne-ar părea foarte rău dacă ar păți și bătrînul Dionisie de acele de care pățește fratele nostru Iulie, așa adeseori, cu tatăl nostru.

Scena 4

QUINTILIAN și cei mai dinainte

QUINT[ILIAN]: Eu știam că voi veți uita de ceasul școlastic! N-ați auzit cîte au bătut?

EMILIA: Fără îndoială, nu. Căci altfel am fi venit la ceasul hotărît.

IULIE: Așa e! Cînd vorbim noi cu sdravănul nostru Dionisie, atunci zboară și vremea și ceasurile. Dar el și știe să ne povestească nouă de răsboaie, bătălii și lupte... atîtea, cît ceasurile trec ca minutele. De-ai fi auzit numa, domnule, din cîte primejdii a scăpat dînsul pe scumpul nostru tată! Și cîte a pătimit pentru apărarea vieții lui!... De mă voi face eu vreodată călăreț atunci voi lua lîngă mine un asemenea corporal inimos.

QUINT[ILIAN]: Eu știu ce slujbe mari a făcut Dionisie tatălui vostru. Și mă bucur cum că voi le cunoașteți, cercînd totdeauna să arătați mulțămirea voastră cătră apărătorul vieții tatălui vostru. Meritul trebu[ie] să-l cinstim în oricine, măcar de ne este și supus nouă. Și eu cinstesc pe viteazul Dionisie, căci el au scăpat de două ori viața unui ofițer generos și unui tată de familie.

DION[ISIE] (șterge ochii de lacrimi): Aceasta deșaptă un simțimînt desfătăcios în inima unui oștean bătrîn, cînd vede cum că meritele sale sînt cunoscute și așa de bogat răsplătite.

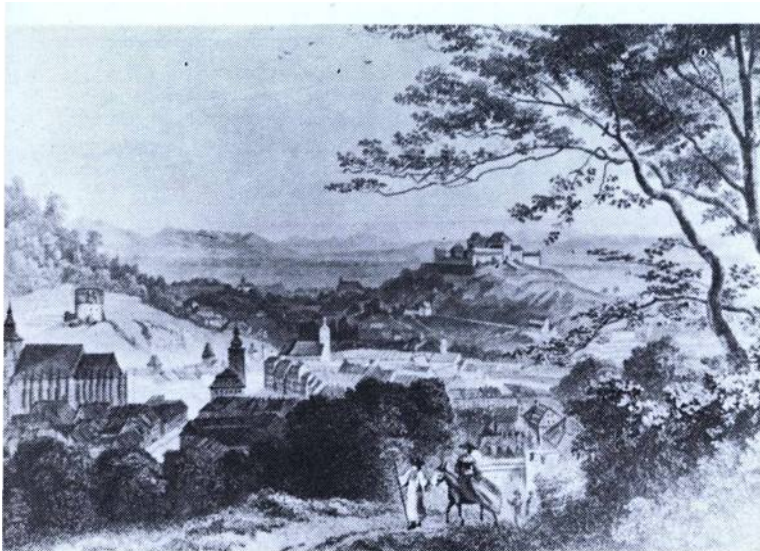
CORNELIA și EMILIA: Noi vom fi prietenele dumitale.

IULIE: Nici eu nu voi rămînea mai îndărăt decît surorile mele. Dionisie e omul meu. El știe să-mi povestească de tunuri și de gloanță, de granaturi și de bătălii, de atacuri și retrageri. Eu trebu[ie] să le învăț acestea din vreme dacă voi să mă fac ofițer sdravăn.

EMILIA: Foarte bine vei face, frățioare! Asta-ți va mai insufla și ție curaj, căci afară de aceea ești cam fricos.

IULIE: Fricos?... Ca voi, care vă temeți de cîte o broscuță ce sare pe picioare-vă!...

CORNELIA: Broască pe care o ai aruncat asupra mea, fără să prind eu de veste...



QUINT[ILIAN]: Veniți, prunci, în odăa mea. Socotesc că ce ați lăsat astăzi ne-nvățat, prin sîrguința voastră veți împlini, fără nici o scădere. (Pleacă.)

Scena 5

DION[ISIE]: Aceasta este adevărat: pruncii aceștia toți au firea tatălui lor. Buni la inimă și prietenoși. Pe lingă aceea, veseli și deștepți. Totdeauna simț o deosebită bucurie cînd îmi petrec cu dîșii. Dar e vremea să mă apuc de lucru. Am să curăț toate odăile, dîndu-le lustrul lor. Căci apoi, după prînz are bătrînul Dionisie să meargă la un ospăț. Vechiul meu tovarăș de arme vameșul Răducanu să insoară astăzi. De acolo n-o să rămîn eu. Aceasta ar vătăma pe acel rășboinic. Aici va fi adunare bună și vin sănătos. Fulgere de tunuri! Hm! Butoiul cel cu vin de [1]834 cine o să-l guste? Dar

[7]

Dionisie, păzește-te ca să nu sugi prea peste măsură!... În zilele cînd făcui neghiobiile acelea groase, beat fiind, mi-a amerițat d[omnul] maior că-mi va da drumul. Asta n-ar fi prea bună!... Și el ce zice, și împlinește.

(Cortina cade).

ACTUL II-LEA

DIONISIE (beat, umblă prin sală cu o sabie ce vrea să o curețe și nu-și află locul): Zău, ce este în stare să facă un soldat bătrîn! Toată noaptea la ospăț vesel și voios și totuș[i], dimineața timpuriu, la lucrul său. Un husear sdravăn poate bea toată noaptea, și totuș[i] dimineața să se afle la postul său... Acum mă apuc în grab de lucru, ca să isprăvesc pînă nu vine d[omnul] maior. Dînsul are ochi ageri, și lesne ar putea cunoaște că eu m-am uitat prea mult în fundul păharului ... Dar ce să mai zic? Vinul cel de '834 era bun de tot. Închinăciunile încă nu mai avea capet ... Fulgere și trăsnete!... Astăzi sînt aprinse toate vinele mele! Hm! Asta face vinul cel de '34! Astăzi aș vrea să fiu iar la scadron, comandat de atac asupra spulberaților frînci. Cum aș mai măcelări cu sabia între vrășmași! Capetele lor ar sbura ca niște căpățîni de varză. (Dionisie, la cuvintele aceste, ta[i]e împrejur cu sabia și lovește vasul de porțelan dinpreună cu portretul de pe costăn, încît amîndouă cad în bucăți. Stă ca lovit de trăsnet și să desbeată pe jumătate.) Pentru Dumnezeu, ce făcui? Porțelana și portretul tatălui d[omnu]lui maior e în bucăți!... De va intra d[omnul] maior în minutul acesta și va vedea nenorocirea!... Vai de capul meu!... Sînt p[i]erdut! Slujba mi-am p[i]erdut-o! Ce o să fac cu nevasta-mi și cu copiii? Dumnezeu să-mi fie îndurătoriu!

Scena 2

CORNELIA și IULIE (năvălesc înspăimîntați în sală): Ce s-a întîmplat, Dionisie?

CORNELIA: Pentru Dumnezeu!... Porțelana și portretul moșului e dumi-cată în sfărîmături! Tata l-a ținut acesta ca un suvenir prea scump pentru sine. Și acum e prefăcut în nimic!

[8]

DION[ISIE]: Fie-vă milă de mine! Eu am făcut totul fără voia mea!... Aș vrea să văz pământul surpat cu mine! Nu știu să-mi ajut!... Dacă va vedea d[omnul] maior stricăciunea, ce-mi va face mie!... Blăstămata de nuntă!... Blăstămatul vin de '34!... Dacă priveghează cineva toată noaptea lângă cana cu vinul, dimineața rămâne târbăcit, neputindu-se stăpîni pe sine... Ce să fac acum? D[omnul] maior, cum mi-a fost amenințat, mă va alunga din curtea sa. Atunci pot să pornesc a cerși, cu femeea și cu pruncii.

IULIE: Dar cum s-a întîmplat această nenorocire?

CORNELIA: Acuma nu e vremea a întreba de aceste. Trebu[i]e să ne socotim în grab cum să ajutăm bietului Dionisie.

DION[ISIE]: Mie nu mi s-a mai poate ajuta. Eu sint p[i]erdut, cu femeea și cu pruncii!...

CORNELIA: Nu desnădăjduiți. Doar voi afla eu ceva mijlocire. (Stă pe gînduri.) Dionisie, d[umnea]ta ai scăpat viața tatălui meu. Acum e prilejul de a-ți răsplăti slujba cea mare. Departă-te în minutul acesta din sală, pînă nu vine tatăl nostru. Eu și Iulie vom lua vina asupra-ne, cum că noi am stricat toate. Grăbește! Nu întîrzia, altfel nu-ți putem ajuta.

DION[ISIE]: Aceasta eu nu o pot suferi, ca d[umnea]voastră să pătimiți pentru mine, fiind nevinovați.

CORNELIA: Noi vom ști să imblinzim pe taica, încît să nu ni s-a întîmple nimic rău. Grăbește!! (Împinge pe Dionisie de spate, scoțindu-l afară.)

Scena 3

CORNELIA, IULIE

IULIE: Săracul Dionisie! Dar, sor[ă], ce vrei tu? Tu ai întreprins ceva c nu vei fi în stare a săvîrși. Nici tu nu vei putea suferi minia tatălui nostru. Mai pe urmă, vei mărturisi cum că noi n-am făcut paguba, și atunci Dionisie tot nu este scăpat.

CORNELIA: Aceasta s-a mi-o încrezi mie. Numai tu s-a nu ne vinzi. Numa minia cea dintîi a taichii e de temut. Acus iar s-a domolește. Și noi numa puțină vreme vom avea s-a suferim. Fil inimos, iubite frățiunile! Fă aceasta pentru bătrînul Dionisie, pe care tu totdeauna l-ai prețuit.

IULIE: Eu voi cerca, de voi putea, s-a tac și s-a sufer. Dar de mi se va rupe inima, atunci nu făgădu[i]esc nici una nici alta.

Scena 4

QUINTILIAN și cei mai dinainte

QUINT[ILIAN]: Eu gîndeam că sînteți pînă acum în grădină la cafea, și încă tot aici vă aflați!... Da- ce văz? Frumosul vas, în bucăți?

CORNELIA (să arată cu totul întristată): Aibi milă de noi măcar domnia ta!... Nenorocirea o vezi ce s-a întîmplat. Numai nebăgarea de samă e de vină la aceasta.

IULIE: Fie-ți milă de noi și ne ajută, domnule! Ce va zice taica? Să va minia și ne va pedepsi!...

QUINT[ILIAN]: Cum nu s-a va minia, cînd își va vedea lucrurile care le cîntea ca niște moaște, sfărîmate în bucăți?

CORNELIA: Nu s-a întîmplat cu voia hotărîtă. Cînd este s-a să întîmple o nenorocire, e[a] vine fără voia omului.

QUINT[ILIAN]: Fără indoială, jucindu-vă cu pila, ați fost prea spulberați, și așa [ați] trîntit vasul și portretul la pămînt.

IULIE: Cum s-a întîmplat, nici însuș[i] noi nu știm. Destul de trist pentru noi că s-a întîmplat!... Acum ne rugăm că măcar domnia ta să nu te întărești asupra-ne. Ci mai bine, ca și pînă acum, să fii mijlocitoriu pentru noi la tatăl nostru. De-ai putea domnia ta să citești înlăuntru inimii noastre, te încredințăm că pre lesne te-ai împăca cu noi.

CORNELIA: Nici taica n-ar fi mănios de-ar putea privi înlăuntru.

Scena 5

OCTAVIE: În zădar aștept eu după voi în grăd[ină]? Pentru ce întîrziați așa îndelungat? Ce este aceasta?... Porțelana cea frumoasă, sfărîmată! Cine a făcut aceasta?

CORNELIA și IULIE: Iartă-ne iubite taică! Nenorocirea s-a întîmplat!...

OCT[AVIE]: Așa e, s-a întîmplat. Și, cum s-a pare, prin spulberatele voastre alergături prin sală. Nu v-am dojenit destul de mult?

CORNELIA: Taică, taică, iubite taică, numai s-a nu fii mănios pe noi! De-ai ști cit de rău în[i] pare mie?!...

IULIE: Și cum tremur eu încă și acum din toate mădulările!...

OCT[AVIE]: Părerea de rău vine la voi totdeauna prea tirziu, și vouă nu vă folosesc dojenele. O astfel de stricăciune mare ați pricinuit voi iarăși numai

prin alergăturile voastre! Asta e prea de nesuferit. Mergeți din ochii mei, voi prunci spulberați, neascultători! Singur strășnicia e în stare să vă îndrepte pe voi. De astăzi încolo, nu vo[i]esc să vă mai văz, pînă cînd nu voi avea dovezi destule pentru îndreptarea voastră. În odăița voastră să rămîneți voi surghiniți. Nici unul nu va îndrăzni să pășască peste pragul ușii, pînă cînd nu voi ridica eu pedeapsa de care sînteți vrednici. Celelalte le vom isprăvi amîndoi (zice către Quint[ilian]).

CORNELIA și IULIE (îi năpădesc lacrămile): Taică... iubite taică!...

CORNELIA: Numa să nu fii mînios pe noi. Toată pedeapsa o vom suferi bucușori, numai să te întorci spre noi.

IULIE: Îmi vine să mor de durere! Taică, nu ne pedepsi așa strașnic!...

OCTAV[IE]: Eu am zis judecata asupra voastră. Și vouă să vă slujască pedeapsa de dojană, ca de aci nainte să vă mai veniți în minți și [să] vă purtați mai cu socoteală. Mergeti din ochii mei! Depărtați-vă în odaia voastră!

(Să duc plîngînd).

ACTUL III-LEA

Scena 1

EMILIA, mai tîrziu IULIE și CORNELIA

EMILIA (ține în mînă o corfiță cu mîncare): Ziua de astăzi e foarte sărînă, dar pentru noi n-duce decît numai întristare. Iubiții mei frățini, multă foame sînt ei siliți să sufere pentru nesocotita lor faptă! Și ce năpasta i-a îndemnat să între ei din grădină iară în casă? De-ar fi rămas cu mine supt teiul cel rămușor, ascultînd la cîntecul păsărilor, ei n-ar fi pățit așa rău. Cît mă rugai de taica la masă ca, măcar dacă nu le dă de mîncare, să-i sloboadă cite puțin la pimblare prin grădină. Dar dumnealui este năcăjit foarte. Îmi amerință și mie pedeapsă, de-mi voi mai deschide gura să mă rog pentru ei. D[omnule] profesorul încă, nu ca deseori, pare că i-au amorțit simțirile cătră noi. Nu vrea să pu[i]e cuvînt bun pentru frații mei. După aceste suferiri de aș putea măcar să le întînd pe nesimțite acești pismeți și friptură, ce o am pus deoparte din mîncarea mea la cină și la pregustare. Vai, de mă va prinde taica!... Ce voi să pătesc și eu! (Să uită împrejur.) O, iubiți frățini, ce grijă mi-ați pricinuit voi și mie! (Merge la fereastră și

îi strigă.) Cornelia! Iulia! Auziți voi? Deschideți fereastra! Voi să vorbesc cu voi.

CORNELIA și IULIE (dinlăuntru): Ce vrei cu noi, sorioaro? Ce știi, tot mînios e taica?

EMILIA: Tot ca și mai'nainte. Neîmpăcat astă dată... Încă așa turburat nu l-am văzut niciodată. Dar voi sînteți flămînzi, așadar?

CORNELIA: Flămînzi și nici așa de tot.

IULIE: Mie-mi este foame... Dar mi s-a pare că de aș avea aici tot pasteturi, și nu mi-ar veni poftă să mînc închis. Vai, dulce e slobozenia!... Vai, rău este a fi prins, arestat!...

EMILIA: Iată aici puțintei pismeți și ... Uh!... ce văz?!... Vine taica! Trageți-vă înlăuntru! Închideți fereastra! Eu mă depart. (Să duce.)

Scena 2

OCTAVIE (singur): Eu nu sînt în stare să deslușesc purtarea pruncilor mei.

De ieri dinaintea prinzului sînt ei la pedeapsă... și o suferă cu o resignație... sau, mai bine să zic, cu un arțag care nu-l poci pricepe. Și care mă face să fiu foarte îngrijat... Sau doară că, răpit de minia cea dintîi, i-am pedepsit mai strașnic decît era vrednici? Ori că doară, le-am făcut tocma nedreptate? Aceea este adevărat... eu am cercetat lucru prea puțin. Eu n-am ispitit care și cum au stricat porțelana. Toate s-au întimplat într-un chip încît... amîndoi pot să fie mai puțin vinovați. Eu m-am prea grăbit... Cît de bucușor aș vrea să-i știu pe amîndoi nevinovați!... Inima părintească i-ar ierta prea lesne. Dar un tată... un tată să cuvine și trebu[i]e să fie statornic în urmările sale. Altfel, pruncii uită prea lesne de cinstea și frica cu care li sînt datori. (Pe cînd vorbește cuvintele aceste, fiul cel mic, Milțiad, fără să prindă de veste că tatăl său este de față, vine cătră fereastra celor închiși, și îi strigă pe nume.)

MILȚIAD: Iulie! Cornelia! Auziți voi? Să vedeți ce milă-mi e de voi!...

Dar bătrînul Dionisie cum să întristează!... Mai mîncare-ați ceva? Venit-a Emilia la voi? Ea v-a adus...

CORNELIA și IULIE: Psst! Nu vezi pe taica?!...

MILȚIAD (să întoarcă repede, vrea să fugă, dar să întîlnește cu Quintilian și e silit să rămîie.)

OCTAVIE: Iată, vine învățătorul!

Scena 3

OCT(AVIE), QUINT(ILIAN)

OCT(AVIE): Bine ai venit, domnule! Așa de timpuriu? Ce fac Cornelia și Iulie? N-au trimis ei nici o cerere prin domnia ta, la mine?

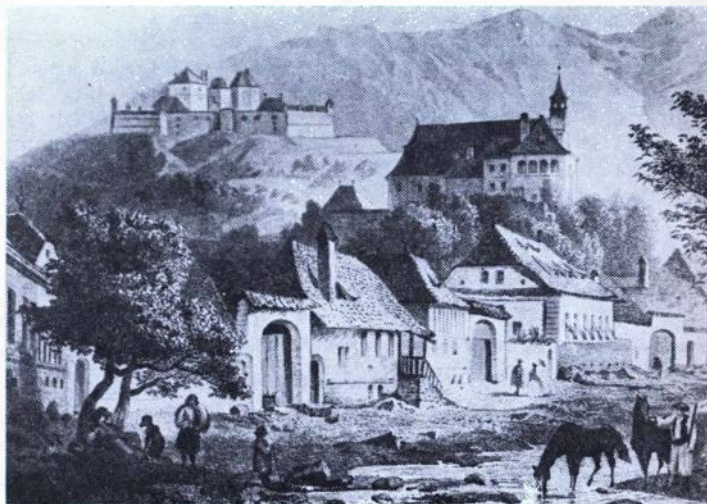
QUINT(ILIAN): Amîndoi sînt sănătoși și, ce-mi e mai mare mirarea, mai puțin supărați decît ar aștepta cineva de la dîșii. Ei suferă pedeapsa cu o rezignație ce eu nu mi-o pot desluși. Iulie să arată cîte într-un răstimp mai nerăbdătoriu și năcăjit. Dar Cornelia îl îmbarbătă să rămîie statornic și vesel, mîngăindu-l cu aceea cum că pedeapsa nu va ținea în veci, și taică lor totuși[i], mai pe urmă, le va da iertare.

OCT(AVIE): Nu te-a poftit Cornelia ca să pui o rugăciune la mine pentru dîșii spre a le ierta pedeapsa?

QUINT(ILIAN): Nici măcar cu un cuvînt! De aceste nu mi-a pomenit. Care încă mă pune la mirare... În loc de a să supăra pentru pedeapsă mi să pare că o suferă cu o simțire de sine necuprinsă, care s-ar putea zice sumeție. Totdeauna, văzînd scăderea curajului în Iulie, cearcă să-i insuflă și lui tot asemenea simțiment, zicînd: « Frate, suferă cu statornicie! Tu știi pentru ce pătîmim noi... »

OCT(AVIE): Ce îmi spui domnia ta mie, cu atîta mai mult mă turbură, cu cît știu cum ca pruncii mei, mai naînte, neplăcerea mea arătată lor abia o putea suferi. Cea mai puțină pedeapsă îi năcăjea amar. Și, de aveam pricină a fi minios pe ei, cu rugăciuni și cu lacrimi, atîta mă neodihnea, pînă cînd le iertam pedeapsa, împăcîndu-mă cu dîșii. Și acum, după cum îmi spui, nici o rugăciune pentru iertarea pedepșii nu iese din buzele lor. Nici o lacrimă nu udă ochii lor! Au nu este acesta arțag? Vreau pruncii să mi se împotrivească cu îndărătnicie, silindu-mă să le iert pedeapsa? Aceasta niciodată nu să va întimpla! Pînă cînd nu vor arăta părere de rău și nu mă vor întimpina cu rugăciuni ca să-i iert, pînă atunci să rămîie tot depărtați în pedeapsa lor... Eu nu voi... nu poci să-i văz. Inima pîrîntească îmi singerează cînd mă gîndesc cum mă înșălai eu în pruncii mei. Și, orbit de iubirea unui tată, credeam că mulțămirea mer cu dîșii le-ar fi lor mai scumpă decît toate, iar neplăcerea mea nu o ar putea suferi. Cu arțag vor ei să mă întimpine? Eu voi ști să înfrîng ne-nduplecata cerbiecă a Corneliei, care cearcă a sădi îndărătnicie și în inima fratelui său. Voi să-mi fac silă mie însumi, iubirea cătră dîșii să o leapăd, purtîndu-i de azi naînte cu toată strășnicia!

Stampe de epocă care, ca și cea de la pag. 64, immortalizează Brașovul secolului trecut.



Scena 4

OCT(AVIE), QUINT(ILIAN), DIONISIE

DIONISIE (năvălește pe ușă în casă, căzînd la picioarele lui Oct[avie]): Domnule maior, aceea să nu o faci niciodată! Cornelia și Iulie sînt ingeri, nu copii! Și niciodată n-au fost mai vrednici de cea mai tînără a domniei tale iubire ca acum. Amîndoi suferă pedeapsa nevinovați fiind. Să mă ierți, îndurate domnule!... Eu, lucrînd în odăița alăturată, am auzit cît te-ai întăritat de mult asupra dîșilor. Domnia ta numești arțag și îndărătnicie ceea ce este cea mai curată bunătate a inimii. Amîndoi suferă pedeapsa pentru mine. Eu am strîcat porțelana.

OCT(AVIE): Cum? — Pruncii mei să fie nevinovați?! Școală și îmi deslușește mai lămurit!

DION[ISIE]: Așa este, domnul maior!... Nu numai sînt nevinovați, dar chiar ingeri intrupați. Singur eu sînt vinovat. Alungă-mă, domnule, de aici!

Mai bucuros vreau să merg a cerși cu nevasta și cu copiii, decît să văd inima unui tată așa de mult înstrăinat de cătră acei nevinovați, cari pățimesc așa îndelungat pentru mine.

OCT[AVIE]: Așadar eu am făcut nedreptate pruncilor mei?

DION[ISIE]: Așa este! Nedreptate mare!... Căci ei fuseră pedepsiți atunci cînd era vrednici de mirare și de cea mai mare laudă. Domnule maior!... Pedepsește-mă pe mine cît vei vrea de strașnic! Eu nu mai pot tăcea! Trebu[ia] să mărturisesc toate! Eu am trînit portretul și porțelana după castan jos, încît s-a sfărîmat în bucăți. Cornelia și Iulie intrară întru în minutul cînd eu eram înmărmurit întră desnădăjduire rece. Eu mă văietam că voi să fiu alungat cu femeia și cu pruncii. Căci am făcut paguba aceasta beat fiind. Tinăra inimă a pruncilor se topea de milă spre mine. Și așa, să îmi arătă să mă scape, voind să ia vina asupra sa. Eu mă împotriveam... Cornelia mă împinsă cu puterea pe ușă afară. Și așa, fusel silit să [se] întimplă după cum vrea pruncii. Tot frică mi-a fost pentru acei nevinovați, și încă ieri voiam să-mi mărturisesc vina mea. Dar mă temeam de pedeapsa amenințată!... Dar cînd înțelegeai cum că pruncii acei buni, neîndurându-se, au să pățească și mai îndelung, atunci mi s-a înfrînt inima, silit fiind să mărturisesc toate, spre a reîntoarce iubirea părintească cătră fiii săi.

QUINT[ILIAN]: Acum pricep eu toată purtarea pruncilor. Eu credeam a fi arțag, ce era curată lăpădare de sine! Amîndoi pruncii sînt adevărați eroi ai virtuții.

OCT[AVIE]: Grăbește, iubite Quintilian, adu-mi pruncii, ca să nu rămîie mai îndelung depărtați de inima părintelui său!

QUIN[TILIAN]: O, prunci buni, cît de rău i-am judecat eu pe ei. (Merge.)

Scena 5

OCT[AVIE], DIONISIE

OCT[AVIE]: O, cum înnoată sufletul meu în desfătare fericitoare! Au este mai mare dar ceresc decît pruncii buni? Eu sînt de două ori fericit, văzîndu-mă în stăpînirea unui dar înalt, ce-l credeam a fi pierdut. Prea fericit tată, ce zori vesele mi-a pregătît mie ceriul!

DIONISIE: Domnul meu maior, fii și spre mine îndurătoriu, cruțînd pe un soldat bătrîn, care în toate zilele făgădu[i]ește a lăpăda greșala sa cea

[15]

înrădăcinată prin obicei! Eu mă socotesc pe mine totdeauna ca un tulpină a cărui rădăcini, nefiind săpate, sloboade ne-ncetate mlădițe nouă sălbatece. Sînt nebunit cu totul pentru purtarea mea! Încît n-aș cruța a-mi sfărîma capul de pîrete. Fie-ți milă, domnule al meu, de femeia și pruncii mei! OCT[AVIE]: Inima-mi este atît de plină cu simțămînturi de bucurie, încît astăzi nu poci să pedepsesc, decît numai să iert.

DION[ISIE]: De mii de ori mulțămîtită pentru mîrinimoasa domnii tale iertare! Prin rîvnă credincioasă la slujba mea, voi să reîntregesc ce am stricat prin greșeala mea. Pruncii mei vor cere cu rugăciuni fierbinți darul cel ceresc preste domnia ta, domnule maior, și preste fiii d[omniei] tale! Cu suflet și cu trup sînt îndatorat pentru iertarea aceasta mare. Și mă voi nevoi a dovedi cum că ascultarea și mulțămîta mea nu vor avea nici un hotar.

OCT[AVIE]: Cea mai mare mulțămîtă-ți va fi, Dionisie, dacă te vei strădui a lăpăda obiceiul acel vechi, care mi-au făcut atîta neplăcere, mai de multe ori. Ca așa, pe meritele puse pînă acum pentru mine — la care eu totdeauna voi rămînea recunoscătoriu! — să fii și de această parte slobod de toată muștrarea.

Scena 6

QUINT[ILIAN], CORNELIA, IULIE și cei mai dinainte

QUINT[ILIAN]: Iată, aduc pe eroii virtuții!

OCT[AVIE]: Veniți încoace, în brațele mele, iubiți prunci! Veniți la inima părintească... care bate pentru voi! (Ei se aruncă în brațe-i.) Voi mi-ați gătit mie o zi plină de desfătare fericitoare. Eu nu v-am cunoscut pe voi, și atunci cînd vă socoteam vrednici de pedeapsă, voi vă arătați în cel mai minunat lustru al virtuții. Inimile care pot să aducă astfel de jărtfă mare, încă în tinerețele sale, pentru pătimiși, acele ne îmbucură cu cele mai frumoase nădejdi pentru vremea viitoare.

CORNELIA: Domnia ta iar ești bun spre noi, iubite taică! D[omniei] ta ne dăru[i]ești iar cu iubirea domnii tale?

OCT[AVIE]: Voi o aveți aceasta în măsură plină. Acesta este un cuget minunătoriu pentru mine, a avea așa prunci buni.

IULIE: D[omniei] ta nu poți să crezi ce neodihnă avea inima mea, pînă cînd știam că ești năcăjit asupra noastră!... Necurmat simțeam un bold dinlăun-

[16]

tru, ca să vin să-ți descopăr toate, da Cornelia totdeauna mă oprea de la aceea.
 CORNELIA: O mărturisire pripită ar fi stricat tot planul meu. Eu cunoșteam, iubite taică, tinăra d[umi] tale iubire spre noi, și știam cum că nu îndelung te vei minia pe noi. Prin mulțămirea d[omniei] tale ni s-a răspălit deplin scurta noastră pătimire.

Scena 7

MILȚIAD, EMILIA și cei dinaintea

(vin din grădină, se uită împrejur, văd pe tatăl lor și pe frați. Se miră puțin.)

EMILIA (cătră frății): Ați scăpat voi, ori nu? (Cătră taicăl său, cu cea mai mare mișcare dinlăuntru.) Scumpul nostru tăicușule! Aibi bunătațe, slobozi măcar numai un ceas pe Cornelia și Iulie, ca să-și petreacă în grădină. Oh, ce jale-mi este că ei n-au slobozenia noastră! Noi într-aceea vom ședea închiși pentru dinșii, pe vremea cît vei hotărî petrecania lor.

MILȚIAD: Oh taică! Dar încă nu s-a șters vina lor? Aceasta e prea mult!
 OCT[AVIE] (cătră acești doi): Fiți mîngăeți cu toții, bunii mei! Voi ați pus astăzi cunună pe capul [vostreu]. Frății voștri sînt nevinovați cu totul.

EMILIA, MILȚIAD: Noi înțelegem aceasta. (Privesc la Dionisie).

EMILIA: Oh, acum mă deștept eu!... Adecă bătrînul Dionisie era pricina la toate. Cele care ni le-a spus el nouă în dimineața aceasta, noi nu vrem să le credem. Oh, ce bucurie!

CORNELIA: Dar bunule taică, pe bătrînul Dionisie încă-l vei ierta, nedepărtîndu-l de la casa noastră?...

IULIE: Iubite taică, iartă-l de astă dată!

OCT[AVIE]: Frumoasa voastră faptă n-ar fi făcut în inima mea întipărirea ce o a făcut, de aș lucra eu cu Emeric [sic!] după strănicio. Eu l-am iertat pe el.

DION[ISIE]: Și aceasta numai din iubirea cătră d[umnea]voastră, coconașii mei. Cu cîtă mulțămită vă sînt eu datoriu! Vedeți lacrămile în ochii-mi? Niciodată n-a fost inima mea așa înmuiață. Fericire și binecuvîntare părinților care au parte de prunci așa buni.

OCT[AVIE] (cătră public):

Oh, ce dulce desfătare

Pentr-un simțitor părinte

Cînd își vede toți cuminți

Și-nțelepți pruncii ce-i are!

*Dion. Mi arcauă romai? Din irigra) klyto
 "Tboantb" klongan' nari. Zr klyto m klyto
 Pe lb vana e' datan'. Bideci' klonganika
 An ordina. Nri' dalt' n'a pake imina xea
 aua' muraab. p'epuice m' fainckir klongape
 abrinjikhops kape' r' nape' de romai aua' m
 Okai. f. k'lyto m' ordina. (Bt)
 De ie d'akre d'epuice klongan
 t'are' m' imigra' r' klongan.
 p'p' romai' d'ian togi' m' imina
 kll' n'gekra' r' ajurui' r' k'lyto*

DIN CRONICA UNEI EXISTENȚE

LUCIAN BLAGA

ÎNDEPĂRTATELE TREPTE*

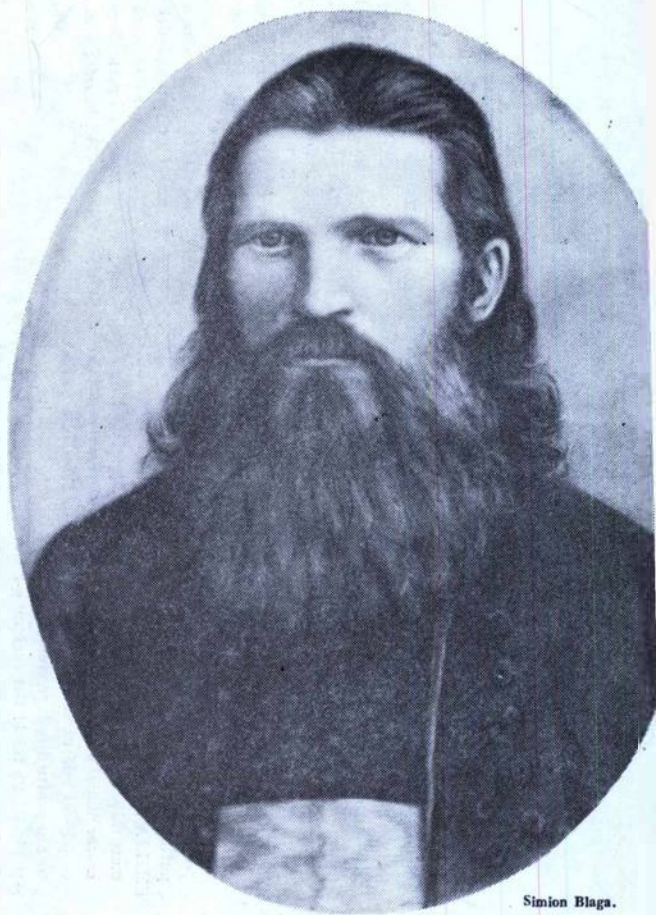
ARBORELE GENEALOGIC AL FAMILIEI

lui Lucian Blaga, cu ramificațiile ei foarte numeroase — Blaga, Moga, Păcurar, Pavel — a fost întocmit de Ioan Pavel (27. XII. 1874 — 19. III. 1970), soțul Letiției Pavel, sora mai mare a poetului¹. Originar din Lăncrăm, comuna natală a lui Blaga, acesta funcționează mulți ani ca inspector școlar în județul Bistrița-Năsăud² și este președinte al despărțământului județean a „Astrei”. Ioan Pavel a întocmit arborele genealogic între 1940 și 1970, pe baza unor documente păs-

* Comentariile și notele ce însoțesc această prezentare aparțin lui D. Vatamaniuc, care a introdus în schița genealogică, pe baza registrelor de stare civilă, datele absolute (nașterea, căsătoria, moartea).

¹ Din arborele genealogic întocmit de Ioan Pavel desprindem schița spiței paterne și materne a familiei poetului. Pentru ramura maternă avem și un arbore genealogic întocmit de Sebastian Stanca (*Viața și activitatea episcopului Vasile Moga 1474—1845*, Cluj, 1938). Datele absolute, care însoțesc numele persoanelor din schița genealogică, sînt extrase din registrele de stare civilă ale comunei Lăncrăm și ale orașelor Sebeș, Cluj și Sibiu. Am putut inscrie în schița genealogică, pe baza registrelor de stare civilă, ascendenți mai îndepărtați ai poetului, cum este Marian Blaga (1725—1805), care nu figurează în arborele genealogic al familiei, și am corectat datele greșite introduse de Sebastian Stanca. În schița genealogică figurează și persoane din ramurile mai îndepărtate ale familiei. Sînt persoane cu al căror nume ne întâlnim în biografia și opera poetului.

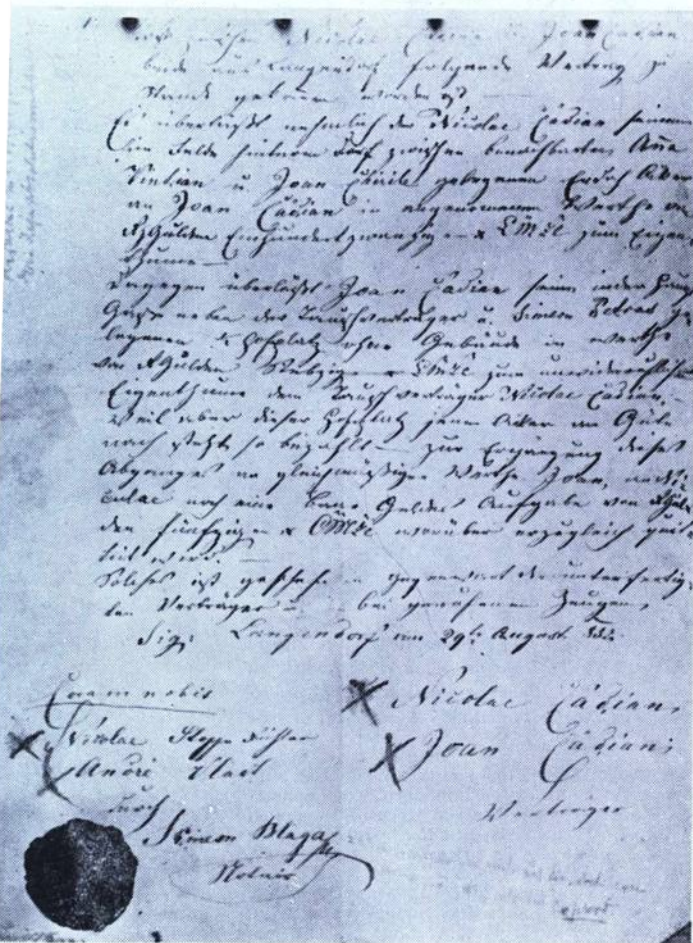
² Blaga laudă activitatea lui Ioan Pavel, ca revizor școlar (*Fapta unui revizor școlar*, „*Patria*”, nr. 197, 10 septembrie 1922, p. 4) și arată că exemplul «unui singur om harnic face mai mult decît o sută de congrese platonice pentru reforma învățămîntului».



Simion Blaga.

trate în familie, a însemnărilor proprii, făcute în cursul anilor și rămase în manuscris, precum și a mărturiilor orale. Atât documentele, cit și însemnările sale privind Lancrămul sau diferite momente din viața familiei, prezintă mult interes pentru cunoașterea mediului social și intelectual în care s-a format poetul³. Desprindem din unul din caietele sale, Amintiri din viața mea, un fragment privind descrierea Lancrămului⁴:

Aet semnat de Simlon Blaga.



« Așezat pe șoseaua națională Sibiu-Sebeș-Alba Iulia-Cluj-Oradea, Lancrămul se află pe o întindere de 2 km între orașele Sebeș și Alba Iulia, la o distanță de 2 km numai de Sebeș și 10 km de Alba Iulia. Ca și astăzi [1942], și atunci satul avea două străzi principale: Str[ada] Principală sau „În sat” și Str[ada] Nouă („După garduri”, ti zicea atunci), ambele aproape paralele de la sud spre nord și fiecare cu o lungime de 2 km; apoi 4 străzi secundare: Str[ada] de Jos, [Strada] de mijloc, [Strada] din sus și Gurueful și o stradă fără case în partea din sus (sud) a satului [...]

Lancrămul trecea de un sat frumos și cu o populație foarte harnică, ceea ce era și adevărat. În tot jurul nu se lucra atât de bine pământul, nu se grijeau atât de bine vitele și nu era atât de rânduială, cum era în Lancrăm. Era un sat model între satele, aproape toate frumoase, ale județului Sibiu, de care ținea. (Numai în 1926 a trecut, cu întreaga plasă a Sebeșului, la județul Alba).

Lancrămul era pe atunci mai populat decât este astăzi. Având hotar mic, apoi [fiind] situat între două orașe, mult tineret s-a desființat de sat, ca intelectuali, meseriași etc. Foarte mulți s-au depărtat după războiul mondial [primul război mondial], așa că a scăzut populația de la circa 1800 suflete, cîte erau prin 1880, la 1200 suflete astăzi.

Cele mai multe și cele mai bune și mai frumoase bucate (grîu, porumb, mazărice etc.) pe piața Sebeșului, Albei Iulii și Vinșului erau ale lancrămjenilor, deși aveau relativ cel mai mic hotar în întreg jurul — 1800 jughere cu pășune cu tot, șirinele⁵ pentru boi și glodul pentru vaci și cai — fiindcă aveau ce e drept și pământul bun, dar îl și lucrau foarte bine și-l gunoiau regulat. La fel vitele, în special boii lancrămjenilor, nu aveau pereche în tot ținutul [...]

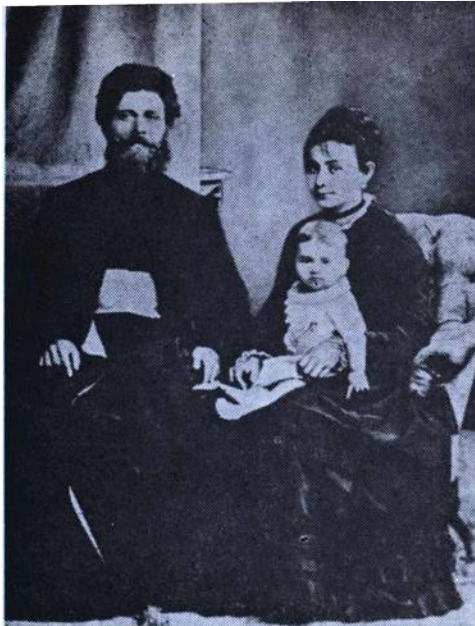
Păraiele din strada principală, de la moară în jos, erau și atunci. După spusele oamenilor au fost făcute cam prin anii 1860 la stăruinșele fostului învățător Daniil Maximilian.

Mai mult decât astăzi, oamenii se foloseau foarte mult de aceste păraie, desprinse din sus de moară din canalul morii [...] În partea de jos (de nord)

³ Documentele și însemnările lui Ioan Pavel se păstrează în arhiva familiei Rugescu.

⁴ Descrierea lui Ioan Pavel oferă multe date inedite pentru cunoașterea Lancrămului, putînd servi și ca termen de comparație cu cea a lui Blaga din *Hronicul și cîntecul vîrșelor*.

⁵ Cuvîntul *șirinele*, loc nearat între ogoare, are în graiul lancrămjenilor și un înțeles particular. Atît acest cuvînt, cit și *glodul* au și sens de toponimice.



Familia Blaga.

Ana Blaga, mama poetului.



Blaga (3. IV. 1771 — 5. IX. 1837) și Ana Blaga (6. VII. 1779 — 10. XII. 1845) sînt țărani cu gospodărie pe una din cele două străzi principale ale satului. Ana Blaga descindea din familia Bucur, cu ramificații și în alte comune transilvănene. Bunicul lui Blaga, Simion Blaga, se naște n. 30 ianuarie 1824 și se căsătorește în 15 februarie 1869 cu Paraschița (n. 14. X. 1827), fiica lui Ștefan Păcurar, cu rol important în revoluția din 1848. Pe linia familiilor Păcurar — Ștefan — Mureșan, Blaga se înrudește prin alianță cu Octavian Goga. Simion Blaga funcționează mai întîi ca notar, se face, apoi, preot în Lancrăm. Moare t^î 9 februarie 1869, relativ tînăr⁹.

Dintre frații lui Simion Blaga, bunicul poetului, întemeiază familia Iosif Blaga și Ioan Blaga cu ramificații și dincolo de hotarele satului. Din familia întemeiată de Iosif Blaga descinde, prin Ioan

Blaga, fiul său, Iosif Blaga, profesorul poetului la liceul „Andrei Șaguna” din Brașov¹⁰.

Mama lui Blaga, Ana sau Nina, cum i se spunea în familie¹¹, descinde din familia Moga din Sebeș, de origine, probabil, macedoneană și în care întîlnim și mulți preoți. Zaharia Moga,

• Blaga nu-și evocă bunicii în scrierile sale, cum se întîmplă și în cazul lui Eminescu. Amintirile despre Simion Blaga din *Hronicul și cîntecul vîrștelor* sînt sumare și dau o dată greșită a morții sale (1870). Simion Blaga semnează ultima dată în mitricile parohiei, ca preot, în 25 ianuarie 1869. Registrul de morți al comunei Lancrăm înregistrează moartea sa în 15 februarie 1869. Se arată că avea 45 de ani și se specifică și cauza morții: « firească ». Simion Blaga suferea, probabil, de o boală veche. Portretul său în cîrbune, pe care îl reproducem în numărul de față, îl arată cu o înfățișare impunătoare, ce amintește de cea a lui Eftimie Murgu, revoluționarul din 1848.

¹⁰ Iosif Blaga (1864 — 2 iunie 1937), profesor și director la liceul din Brașov, se refugiază în 1916 în România. Aduce mari servicii țării în 1916—1919 în misiunile sale în Suedia, Norvegia și Franța. Se face cunoscut prin lucrări de specialitate: *Teoria dramei* (Brașov, 1899), *Din estetica tragicului* (Sibiu, 1900), *Analize psihologice* (Brașov, 1904). Iosif Blaga are un rol important, cum se desprinde și din *Hronicul și cîntecul vîrștelor*, în formarea intelectuală a poetului.

¹¹ Apare cu numele Ana (Nina) Blaga și în unele documente.

bunicul dinspre mamă al lui Blaga, era om umblat prin lume și ținea în antrepriză diligențele care făceau cursa Sebeș-Viena. Ascendenții poetului, pe linie maternă, Avram Moga, Zaharia Moga, tatăl acestuia, Ion Moga și Gheorghe Moga¹², cu care ajungem la începutul secolului al XVIII-lea, sînt fețe bisericești. Cea mai înaltă funcție în ierarhia bisericească o îndeplinește Vasile Moga, care ajunge episcop al bisericii ortodoxe a românilor transilvăneni¹³. La institutul de învățămînt întemeiat de Vasile Moga, în Sibiu, învață Isidor Blaga prin 1870—1871 și Lucian Blaga în anii primului război mondial¹⁴.

Despre părinții săi, Isidor Blaga (28. X. 1851 — 5. VIII. 1908) și Ana Blaga (1859—19. IV. 1933), născută Moga, poetul a lăsat în *Hronicul* și cîntecul vîrstelor amintiri bogate, care concordă, în mare măsură, cu însemnările manuscrise ale lui Ioan Pavel. Se vorbește și în notele acestuia despre Isidor Blaga, ca despre un intelectual cu o bună pregătire filozofică, întreprinzător și deschis progresului din societatea vremii sale. Se amintește și aici că Isidor Blaga aduce prima mașină de treierat («locomobilu») în sat,

¹² Registrele de stare civilă ale orașului Sebeș consemnează numeroase familii cu numele Avram Moga și Zaharia Moga. Aceste omonimii ridică dificultăți considerabile în stabilirea filiației și a înrudirilor între familii.

¹³ Vasile Moga (1774—1845), înălțat episcop în 1811, își alege Sibiu ca scaun episcopal. Întîlnează primul institut românesc de învățămînt din Sibiu și-l cheamă ca profesor pe Gheorghe Lazăr, cu care însă intră în conflict. După plecarea lui Gheorghe Lazăr, îl aduce profesor pe Ioan Moga, un nepot al său, care funcționează în această calitate între 1816—1848. Ioan Moga era un erudit și un cunoscător perfect al limbii latine. Moare la Sebeș în 6 februarie 1856. În registrul pentru morți se specifică: «moarte napraznică».

¹⁴ Din documente rezultă că unii membri ai familiei Moga participă la revoluția din 1848. Între rudele mai îndepărtate, pe linie maternă, cu care Blaga întreține legături mai strînse, se cuvine pomenită pictorița Rezeda Moga. Există și un schimb de scrisori din anii cînd îndeplinea funcții diplomatice în străinătate.



că învață meseria de mașinist în care îi instruește și pe unii săteni.

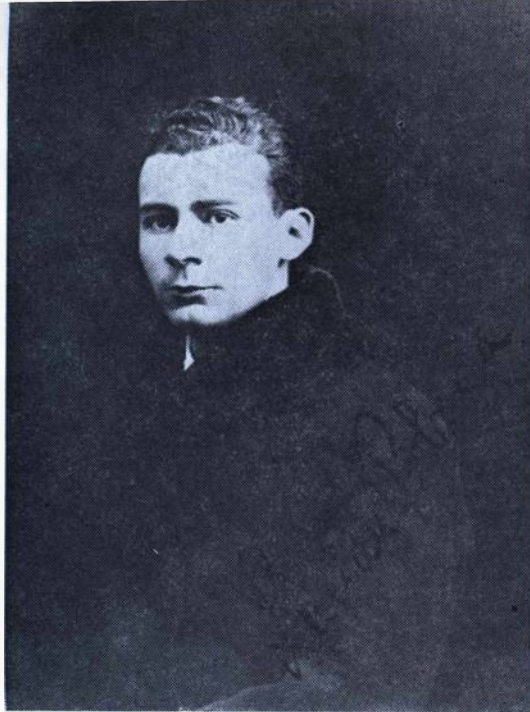
Este interesant de reținut și faptul că Isidor Blaga derivă numele său de familie din Vlah¹⁵.

Arborele genealogic înscrie printre frații și surorile lui Isidor Blaga pe Dionisie Blaga, care studiază medicina la Budapesta. Se îmbolnăvește de tuberculoză și aduce boala în familie, care îi va răpune pe Alexandrina Moga, sora Anei, pe Isidor Blaga și pe Florin, unul din frații poetului. Altă soră a lui Isidor Blaga, Rafila, se căsătorește cu Ioan Bena, preotul din Pianul de Jos¹⁶.

Biografiile lui Blaga vorbesc de nouă copii ai lui Isidor și Ana Blaga, însă nu-i menționează pe toți cu numele. Explicația stă în faptul că trei dintre ei — Leon, Florin și Lelia — mor de mici, înainte de a se naște poetul. Familia își amintește că Leon moare în leagăn cu urmarea a unui acces

¹⁵ Isidor Blaga căuta să demonstreze că numele Blaga deriva dintr-o poreclă, dată locuitorilor Lancrămului, comună veche românească.

¹⁶ Ion și Rafila Bena au mai mulți copii dintre care pe doi, Romul (Romi) și Victoria (Viki), îi întîlnim în *Hronicul* și *cîntecul vîrstelor*. Victoria Bena, căsătorită cu Enea Medan, păstrează mai multe poezii transcrise de Blaga pentru ea, precum și scrisori pe care i le-a trimis poetul. Din familia Bena face parte și compozitorul Augustin Bena.



de furie al îngrijitoarei, pentru faptul că nu cîntena să plîngă. Moartea lui Florin este explicată prin contractarea tuberculozei de la Maria Blaga, matusa sa. Moartea Leliei, prin căderea în vasul cu apă clocotită¹⁷, este relatată și în *Hronicul* și cîntecul vîrstelor.

Dintre cei nouă copii ai lui Isidor și Ana Blaga, șase întemeiază familii. Letiția, sora mai mare a poetului, se căsătorește în august 1889 cu Ioan Pavel, autorul monografiei despre *Lancrăm* și alcătuitoarea arborelui genealogic al familiei. Letiția face școala în Sebeș și o continuă, un an la Brașov, ca să se dedice, apoi, gospodăriei și creșterii celor doi copii ai ei, Dorin și Elena (Lelia)¹⁸. Tit Liviu se căsătorește cu Malvina Herlea din Cugir și au doi copii, Gheorghina și Liviu, în

¹⁷ Blaga nu pomeniște de Leon și Florin, ci numai de Lelia, a cărei moarte o descrie după amintiri din familie. În registrele de stare civilă ale comunei Lancrăm se arată că Leon moare de «aprinde de creeri», Florin de «cataraș de plămîni», iar Lelia de «aprinde de plămîni».

¹⁸ Blaga o prezintă în *Hronicul* și *cîntecul vîrstelor* ca avînd pentru el «o slăbiciune aproape maternă». Letiției sau Titi, cum îi spunea poetul, îi închină ciclul de poezii *Moartea lui Pan* din volumul *Pașii profetului*. Dorin Pavel este autorul cărții *Arhitectura apelor* (București, 1976). Profesor la Politehnica din București și constructor, Dorin Pavel proiectează încă

viață¹⁹. Tit Liviu studiază fizica la Universitatea din Budapesta și este profesor la liceul din Brașov²⁰. Moare în 1916 de leucemie, într-o clinică din Budapesta²¹. Lionel se căsătorește cu Wilhelmina Dahinten din Sebeș, cu care are trei copii: Lionel²², Livia și Lucia, toți în viață. Lionel funcționează ca notar public în Sibiu și în casa lui moare, în 1933, Ana Blaga, mama poetului. Lionel se stinge din viață în 1952, după o lungă suferință. Longin, al șaselea copil, se căsătorește cu Ana Răchîșeanu din Sasciori și au un singur copil, Longin Dorin, în viață. Fratele poetului este economist și moare în 1949, în Sibiu, în împrejurări dramatice. Liciniu, al șaptelea copil al lui Isidor și Ana Blaga, se căsătorește cu Natalia Petrescu din Curtea de Argeș și este farmacist în Beiuș. Au un singur copil, Liciniu, decedat în 1976²³. Fratele poetului moare în aprilie 1924, în clinica din Cluj, răpus de tuberculoză²⁴.

din 1920–1923 hidrocentrala de la Porțile de Fier și publică în 1933 lucrarea: *Plan général d'aménagement des forces hydrauliques en Roumanie*, un proiect al construcțiilor de hidrocentrale pe cele patru mii de riuri ale țării. Dorin Pavel ocupă în specialitatea sa un loc asemănător cu al lui Blaga în poezia românească. Elena (Lelia) se căsătorește cu Corneliu Smigelschi, descendent din familia pictorului Octavian Smigelschi, iar a doua oară cu Grigore Rugescu din Botoșani. Bunicul lui Grigore Rugescu, Ion Nicoleanu, este colegul de bancă al lui Eminescu la Botoșani.

¹⁹ Blaga îi închină Gheorghinei — Gigi, cum îi spune el — poezia *Din copilăria mea*, cu specificarea că nu-i plăceau «decît versurile cu rimă». Gheorghina se căsătorește cu Ion Gheorghe, căruia Blaga îi închină *Insomniile* din volumul *Poezii*, apărut postum.

²⁰ Tit Liviu se face cunoscut prin studiile de specialitate publicate în presa vremii și prin întocmirea de manuale școlare (*Fizica*, Brașov, 1908; *Curs de fizică experimentală*, Brașov, 1911–1913, 2 volume). Blaga intenționa, cum se vede din corespondența sa cu Teodor Neș din 1922, să retipărească unul din manualele sale de fizică.

²¹ În presă se arată că Tit Liviu moare de «durere în gît» („*Gazeta Transilvaniei*“, nr. 411, 25 mai / 7 iunie 1916).

²² Blaga întîlnește în anii refugiei la Sibiu (1940–1945) relații strîns cu nepotul său. Acesta îi transcrie lucrările *Diferențialele divine* și *Despre gîndirea magică*.

²³ Blaga locuiește cu Dorli, în 1947, la Liciniu (Licinică), la Beiuș. Din scrisorile pe care i le trimite luăm cunoștință de viața poetului în acei ani.

²⁴ Blaga prezintă în *Hronicul* și *cîntecul vîrstelor* faptul că Isidor Blaga dă copiilor nume care încep cu litera L ca pe o curiozitate. În realitate numele a doi copii: Tit Liviu și Florin nu încep



Luolan Blaga cu Doril, Ecaterina Focșeneanu și Maria Luiza (Portugalia 1937).

sau al lui Lionel (cumplită ereditate apasă pe steaua noastră), m-a ferit pînă acum scinteia ce-o port în mine. E împotriva firii această scinteie. Normal ar fi fost să iau și eu drumul acela. Dovadă: zvonurile și poveștile care se stîrnesc uneori în jurul meu²⁷.

Credeam c-o să te întilnesc la Sibiu, la înmormintarea lui Lionel. N-au rămas din el decît niște oase. A fost o agonie penibilă de cîtiva ani. Că în sfîrșit a terminat, a fost o dezlegare. Tu te gîndești cîteodată că frații noștri toți au rezolvat această problemă, cea mai grea? Oare cum au putut? Cîteodată îi invidiez.

Mai stau totuși pe picioare. Fruntea mi s-a lărgit în sus și sprincenele sunt albe. Cele opt ore de birou, de muncă extrem de stupidă, încă nu m-au dis-

trus. Și-apoi am și duminicile, cînd scriu pentru mine. Parcă aș vrea să trăiesc să-mi văd tipărite cele vreo zece volume, scrise în ultimii ani. Traducerea lui Faust iese foarte frumoasă.[...]

Vă îmbrățișează cu toată dragostea

LULU »

Dorința de a-și tipări cele vreo zece volume nu i se îndeplinește decît după moartea sa. Își spune cuvîntul și în cazul lui « cumplita ereditate » care apasă asupra familiei ? Dar dacă Liciniu țîi doar-me somnul de veci în cimitirul Clujului, Tit-Liviu, al Orăștiei, iar Lionel și Longin, al Sibiului, lingă mama lor, el va lăsa să fie înmormîntat în cimitirul Lăncrămului, cum va face, cîtiva ani mai tîrziu, și Letiția, sora sa mai mare. Astfel, din cei nouă copii ai lui Isidor Blaga numai ei doi sînt aproape și după ce ei încheie « marea trecere ».

Dan RUGESCU

²⁷ Blaga se referă la zvonurile puse în circulație de unele cercuri că ar fi alienat. Informații în legătură cu aceste zvonuri găsim și în corespondența sa cu Domnița Gherghinescu-Vania, din anii 1940-1944, despre care am vorbit în altă parte a numărului de față.

O CONFESIUNE REVELATOARE

REALIZAREA UNOR STUDII DE REFERINȚĂ despre opera și activitatea scriitorilor români din perioada interbelică și contemporană, necesită încă cercetări răbdătoare, menite să contribuie la elucidarea unor aspecte mai puțin cunoscute, dar esențiale pentru definirea personalității fiecărui autor. Revelarea intimității opțiunilor artistice și ideologice, transcrierea adecvată a nuanțelor contradictorii, reliefaarea în justa lor lumină a valorilor autentice și disocierea de nonvalori, eliminarea unor prejudecăți și neînțelegeri ce mai planează asupra unor scriitori, deformind adevărul lor profil moral-politic, constituie sarcini de primă importanță ale istoriei literare contemporane; sarcini ce nu pot fi duse la bun sfârșit decât printr-o scrupuloasă cercetare documentară, în lumina principiului obiectivității și al adevărului istoric.

În sensul acestor considerații, scrierea unei biografii a lui Lucian Blaga — una din cele mai originale și mai complexe personalități ale culturii noastre moderne — necesită încă multe și lucide clarificări. Cartea se memorialistică *Hronicul și cîntecul vîrștelor*, apărută postum în 1965, se oprește la perioada imediat ulterioară primului război mondial. Or, adevărata consacrare a operei lui Blaga se întâmplă în deceniile interbelice, și tocmai activitatea sa din această perioadă necesită un studiu atent, menit să despărteze adevărul de prejudecată.

Disocierile sînt necesare mai ales în ceea ce privește prezența scriitorului în viața social-politică a vremii. Căci speculațiilor teoretice ale filozofului nu le corespund, automat, cum s-a crezut o perioadă, atitudini, opțiuni politice retrograde. Atenta cercetare a evoluției personali-



Familia Blaga.

tății lui Lucian Blaga din preajma și din timpul celui de-al doilea război mondial relevă o atitudine cel puțin circumspectă în raport cu politica cercurilor oficiale, atunci cînd nu exprimă o opoziție explicită. De aceea, cunoașterea tuturor datelor și circumstanțelor biografice, a relațiilor concrete întreținute cu mișcările literare din epocă, a opiniilor și atitudinilor lui politice, a mărturiilor unor contemporani, a diferitelor acte și documente de arhivă, precum și a unor confesiuni intime și, drept corolar, interpretarea lor obiectivă, constituie premisele indispensabile unei juste și complete aprecieri asupra personalității marelui scriitor.

Pornind de la aceste considerente, socotim că publicarea unor fragmente dintr-un tulburător jurnal autobiografic pe care poetul ni l-a încredințat, la sfîrșitul lunii septembrie 1959, nu poate fi decât revelatoare și deosebit de utilă pentru cercetătorii operei lui Lucian Blaga.

Pe marele scriitor l-am cunoscut, cu prilejul unei discuții purtate la Cluj, în toamna anului 1956, și, după aceea, am avut numeroase prilejuri de a-i asculta destăinuirile, de a-i cunoaște opiniile asupra multor probleme legate atît de opera și activitatea proprie cît și de noul curs al istoriei patriei.

Din însemnările pe care ne-am permis să le facem — evident prea succinte — reținem aprecierile elogioase ale lui Blaga asupra semnificației înfăptuirilor politice și culturale din anii regimului de democrație populară, originalitatea opiniilor sale cu privire la implicațiile revoluției culturale și rezultatele politicii naționale a partidului. Blaga afirma că în viața satului românesc au avut loc « mutații » însemnate, ca rezultat

al răspîndirii culturii în mase, prin crearea de către stat a unei baze materiale adecvate: școli, cămine culturale, cinematografe și biblioteci. O realizare importantă — adăuga el — o constituie sporirea sensibilă, față de trecut, a numărului instituțiilor teatrale și muzicale de la orașe care se deplasează în așezări rurale și centre muncitorești.

Poetul releva, în chip deosebit, grija față de evaluarea trecutului istoric și cultural al poporului, față de marile personalități artistice și științifice, arătînd că toate acestea repre-

Ana Blaga.



zintă « acte înălțătoare de patriotism ». Opiniile sale despre viața literară purtau desigur și pecetea unor reacții subiective, ceea ce nu-l împiedicau pe Blaga să recunoască deschis în activitatea colegilor săi « opere de nedesmințită valoare » sau să sugereze diversificarea opțiunilor estetice, necesitatea unei mai mari originalități stilistice, criticînd unele tendințe infructuoase din poezia vremii, ce duceau la « uniformizare ».

Mi-au reținut în chip firesc atenția propriile judecăți ale poetului asupra operei sale, și în special asupra sistemului său de gândire filozofică. Dintre numeroasele puncte de vedere exprimate menționăm afirmația că sistemul său filozofic este o « creație personală » și, privite din perspectivă istorică, o seamă din ipotezele formulate în trilogii pot fi « amendate », altele criticate de specialiști, chiar dacă unele « cu puțință de preluat ». Autorul însuși « poate formula anumite rezerve », conchidea Blaga, dar nu-și poate rescree propria operă filozofică, deoarece nu-i « este în putere » să construiască un alt sistem.

Cu oarecare timiditate, poetul vorbea și despre preocupările literare, anunțînd că pregătește pentru tipar « patru cicluri de poezii originale ». Evident, însemnările noastre conțin diferite observații, aprecieri și informații concrete referitoare la scrierile anterioare — mai ales la volumele de versuri —, dar ne oprim aici, pentru a nu depăși cadrul articolului de față. Vom mai transcrie, din convorbirile noastre cu Lucian Blaga, observațiile pozitive făcute de marele scriitor cu privire la dezvoltarea vieții literare din Cluj, remarcile măgulitoare la adresa colectivului redacțional al revistei „*Steaua*“, în frunte cu poezii A. E. Bacosky, Aurel Rău, Gurghianu și Felea, a colectivului de la „*Tribuna*“, unde, în 1957, începuse să lucreze profesorul Mircea Zăciu, precum și prețuirea activității revistelor de limbă maghiară „*Utunk*“ și „*Korunk*“. Poetul și omul de cultură Lucian Blaga se dovedea atașat activităților intelectuale din Cluj și discuta cu pasiune despre realizările literare, artistice și științifice de aici. Pe lângă personalitățile citate mai sus, trebuie să amintim aprecierile lui Blaga referitoare la profesorii Emil Petrovici și Raluca Ripan, la venerabilul Ion Agârbiceanu, la pe atunci tinărul poet Ion Brad ș. a.

Nu este o taină că, în perioada anilor 1955—1961, colectivul redacțional al revistei „*Steaua*“ a jucat un rol determinant în publicarea unor traduceri, eseuri și poezii originale semnate de Lucian Blaga. Treptat, poetul s-a angajat în viața literară și științifică a cetății. Mărturisirea, dealtfel, în iulie 1959: « Însumi m-am integrat, după libera mea alegere, și după necesități decurgînd din noul duh al planificărilor, într-un sector al acestei muncii... ».

Fragmentele autobiografice, pe care le publicăm acum, pun într-o lumină adevărată activitatea și atitudinile civice ale marelui scriitor. Într-un spirit de mare sinceritate și de exigentă autoanaliză, pe un ton sobru, deși cu o vădită

vibrație interioară, Lucian Blaga reconstituie câteva dintre momentele decisive ale existenței sale din anii contradictorii ai zbuciumatei perioade interbelice.

Dramatica spovedanie a poetului se așază desigur sub semnul unui *pro-domo*, propunind

posterității probele necesare clasării unui « dosar » mult disputat. Scriitorul și omul încearcă să se autodefinească, obligînd istoricii literari la instructive meditații.

Pavel ȚUGUI

[PRO DOMO]

— Fragmente autobiografice —

În timpul războiului, cînd eram profesor la Universitatea Cluj-Sibiu, mulți, studenți sau necunoscuți, îmi dăduseră porecla de « Marele Anonim ». Porecla circula pretutînd printre intelectualii din țară. Faptul își are explicația: în filozofia mea vorbesc adesea despre o ființă metafizică pe care o numesc « Marele Anonim ». Transferul de nume s-a făcut în chip firesc, dat fiind că cititorii nu prea găseau în lume ființa metafizică, dar întîlneau în schimb pe autorul care a imaginat-o.

*

Este lucru indeobște cunoscut că încă din anul 1940, primăvara, a început o campanie polemică împotriva mea din partea teologilor ortodocși și din partea bisericii ¹.

¹ Campania teologilor împotriva lui Blaga este deschisă de D. Stăniloae, cu articolul *Cosmologia D-lui Lucian Blaga* („Telegraful român”, nr. 21, 19 mai 1940 — nr. 23, 2 iunie 1940), în care critica cartea poetului *Diferențialele divine* (București, 1940). După *Diferențialele divine* sînt atacate vehement de pe poziții teologice *Religie și spirit* (Sibiu, 1942) și *Știință și creație* (Sibiu, 1942). Participă la această campanie de presă D. Stăniloae, *Poziția d-lui Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie* („Telegraful român”, nr. 22, 31 mai 1942 — 16 august 1942), *O victimă a grandomaniei* („Revista teologică”, nr. 5—6, mai-iunie 1943); Grigore T. Marcu, *Mythos. De la epistolele pastorale și pînă la d-l Lucian Blaga* („Anuarul XVIII 1941—1942”, Sibiu, 1942), *O carte care nu trebuia scrisă: „Religie și spirit” de d-l Lucian Blaga* („Revista teologică”, nr. 5—6 mai-iunie 1942), *Ratio advocatus diaboli — sau eroarea fundamentală a d-lui Lucian Blaga* („Revista teologică”, nr. 5—6, mai-iunie, 1943), *Lucian Blaga „Știință și creație”* („Revista teologică”, nr. 7—8 iulie-august 1943); Nicolae Terchilă, *Filozofia religiei la domnul Lucian Blaga* („Telegraful român”, nr. 14, 5 aprilie 1942), *De la Califul Omar la filozoful Blaga* („Telegraful român”, nr. 14, 4 aprilie 1943 — nr. 16—17, 25 aprilie 1943); Petru Rezuș, *Prolegomene la o istorie a filozofiei românești* („Altarul Banatului”, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1944); Gh. Iftimie, *Lucian Blaga și creștinismul românesc* („Luminatorii”, nr. 11—12, 1943, nr. 1—2, 1944). Alături de articole și studii, publicațiile bisericești fac loc în coloanele lor și la diferite note critice (*Dumnezeu descoperit sau Marele Anonim*, „Misionarul vieții creștine”, nr. 30—31, 21—28 iulie 1940). Blaga nu răspunde la aceste atacuri. Cunoaștem opiniile sale din corespondența ce o schimbă cu Domnița Gherghinescu-Vania în 1940—1944, publicată, fragmentar, în „Astra” în 1966—1967 și păstrată la Academia Română. Poetul era informat îndată după apariția cărții *Religie și spirit* că « popii vor să pregătească un răspuns » (scrisoarea din 2 aprilie 1942). Cîteva zile mai tîrziu, îi scria din nou arătînd că va tipări ediția a II-a a cărții *Religie și spirit*, ca răspuns la « asaltul teologic » (scrisoarea din 12 aprilie 1942). În 12 august 1942 îi scria că « zarva cu popii continuă ». Blaga nu se angajează într-o polemică în presă, dar *Știință și creație*, publicată după *Religie și spirit*, este și un răspuns la atacul teologilor.



Lucian Blaga și fiica sa într-un grup de tinere foto.

Într-un articol publicat în „*Telegraful român*” profesorul Stăniloae vedea în filozofia mea o primejdie națională². În 1942, când a apărut cartea mea *Religie și spirit*³, profesorul Terchilă scria în „*Telegraful român*”: «această carte este o carte bolșevică»⁴. Și cartea mea nu era bolșevică. Era cartea unui om care nu voia să se «angajeze» în nici o mișcare sau gândire instituțională...

În 1942, toamna, a apărut o carte a lui D. Stăniloae în care puneam în gardă ortodoxia și națiunea față de filozofia «materialistă» a lui Lucian Blaga⁵. Filozofia mea nu era materialistă, ci pur și simplu filozofia unui gânditor gelos de neconformismul său.

Filozofia mea nu mi-am prezentat-o niciodată ca și cum aș fi văzut în ea un «absolut»... Însuși vedeam în ea un simplu «moment», un moment într-un proces de înflorire, ce-o visam, a filozofiei românești. Nu am acordat acestei filozofii carate «dogmatice», dimpotrivă, la fiecare pas spuneam că este vorba ba despre un «mit», ba despre o «teorie», ba despre o «ipoteză», ba despre o simplă «părere». Toată opera mea filozofică o puneam astfel în perspectiva unui anume «relativism». Și dacă astăzi mai țin la ea, este încă tot în această perspectivă: țin la ea nu ca la o «dogmă», ci ca la un rod al libertății mele de gândire.

² L. Blaga se referă la studiul lui D. Stăniloae, *Poziția d-lui Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie*, amintit mai sus și care este un răspuns la interviul poetului dat ziarului „*Viața*” (Doina Peteanu, *O dimineață cu d. Lucian Blaga*, nr. 397, 25 mai 1942). Blaga face aici considerații asupra raportului dintre spiritualitatea românească și ortodoxism și arată că cea dintâi nu poate fi subordonată celei din urmă. «Spiritualitatea românească — spune Blaga — e mult mai bogată. Nu se poate face o privire asupra acestei probleme, subordonându-te ortodoxiei — această privire trebuie făcută cu ochiul clar al filozofului, care se situează în afară de orice constrângeri». Cuvintele acestea se înscriu printre alte mărturii ale lui Lucian Blaga din anii 1930—1944 în care ia atitudine față de ortodoxism.

³ *Religie și spirit* se tipărește la Sibiu în 1942 și este inclusă în *Trilogia valorilor* din 1946. Un fragment se publică în „*Luceafărul*” din Sibiu în ianuarie 1942, care este reproduș în „*Tribuna Ardealului*” (25 ianuarie 1942). Teologii atacă violent cartea pentru faptul că Blaga prezintă religia ca o creație a spiritului omenesc, cum sînt și celelalte manifestări ale spiritului uman, în înfățișează pe Isus ca un mit și neagă revelația divină. Este cu deosebire semnificativă mărturia lui Blaga cu privire la această carte din scrisoarea sa către Domnița Gherghinescu-Vania. «Deoarece multă lume crede că eu aș fi un „mistic” — îi scrie poetul în 29 septembrie 1942 — am ținut s-o spun odată precis: nu-i adevărat!»

⁴ Blaga are în vedere articolul lui Nicolae Terchilă, *Filozofia religiei la domnul Lucian Blaga*, pomenit mai sus, în care poetul este criticat pentru negarea revelației divine și reducerea lui Isus la un simplu mit. «Azi teoria aceasta — spune N. Terchilă în legătură cu Isus-mit — mai e susținută doar de bolșevici pentru depărtarea poporului de la creștinism». Blaga este trecut printre intelectualii români care «slăbeau frontul intern împotriva bolșevismului».

⁵ D. Stăniloae tipărește în volum studiul *Poziția d-lui Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie*, publicat, cum am arătat, în „*Telegraful român*”, în mai-august 1942, incluzînd și recenzia *Cosmologia D-lui Lucian Blaga*, cu care deschide campania de presă împotriva filozofiei poetului.

Eu am scris și am publicat în viața mea zeci de cărți, sute de articole și atâtea studii. Niciodată însă în aceste scrieri nu m-am manifestat ca un antisemit. Dimpotrivă! Iată mărturiile ale ideilor mele: în anul 1935 în toiul mișcărilor antisemite, revista „Gîndirea” a publicat un număr întreg închinat problemei rasiale. Am colaborat și eu la acel număr cu un eseu, în care prezentăm rasa ca o realitate; un eseu în care mă exprimam însă categoric împotriva oricărei discriminări spirituale cit privește rasele⁶. Am cămbătut în acel eseu indeosebi *mesianismul rasial*, arătînd printre altele că rasismul național-socialist din Germania îl socot modelat după ideile poporului ales de Vechiul Testament. Problema raselor o puneam în sensul unei *echivalențe* a posibilităților creatoare proprii tuturor raselor. Teza mi-o sprijineam citînd, printre altele, poezii de-ale pigmeilor din Africa și de-ale triburilor din Oceania. Problema rasială am expus-o pe larg în spirit *umanist*. În diversele rase vedeam produse ale naturii și ale vieții, fenomene ce ar trebui privite și îmbrățișate cu respect, evlavie și simpatie, oricînd și oriunde. De altfel, în toate lucrările mele de filozofia culturii am încercat să prezint popoarele lumii cu culturile lor în acest spirit de largă comprehensiune.

Nu voi contesta romancierului dreptul de a-și întruchipa personajele după modele în viață, și după cerințe impuse de arhitectura operei concepute. Un asemenea drept rămîne însă condiționat și limitat. Cred că nici un scriitor, care respectă o anume etică a scrisului, nu va divulga numele modelelor vii ale personajelor sale, mai ales nu atunci cînd în sarcina lor se pun atitudini sau fapte într-adins ticluite ca să discrediteze⁷. Un scriitor, care mai poartă în sine un strop de conștiință și de răspundere a scrisului, se va feri în orice caz să atribuie unui personaj al său, identificabil în viața reală, atitudini sau fapte infamante, pe de-a întregul *născocite*. Cînd nu urnează această linie, scriitorul se face, evident, vinovat de culpa care în termeni juridici se poate numi denunț calomnios.

«Hitler... cel mai mare om al timpurilor!» Aceste cuvinte le-aș fi rostit — eu? Aud? Cînd? Unde? Dacă acestea ar fi fost cuvintele și credința mea, cum se face că, deși înainte de război și în timpul războiului, am publicat atitea cărți și eseuri, numele lui Hitler nu se găsește amintit o singură dată măcar în scrierile mele? Cum se face că nu i-am trimis fîhrerului o telegramă de felicitare după triumfurile lui în Franța?... (A se vedea bunăoară ce a scris C. P. în „*Revista Fundațiilor*“.)⁸... În momentul cînd la Sibiu s-a înființat Asociația româno-germană, invitat fiind să particip ca membru, am refuzat această «onoare» printr-o adresă trimisă lui Vasile Cotruș, secretarul Asociației. În această adresă lămuream secretariatului că sînt un admirator al culturii germane, cu exponenți precum Johann Sebastian Bach, Leibnitz, Kant, Goethe, Beethoven, Hegel, Hölderlin, George, Rilke... Aș fi avut atunci ocazia să-mi rostesc «entuziasmul» și să recoltez chiar profituri pe urma entuziasmului. Dar, iată, concluzia adresei mele era *refuzul* de a accepta situația de membru al Asociației⁹.

⁶ Esul lui Lucian Blaga, *Despre rasă și stil*, se publică în „Gîndirea”, XIV, nr. 2, februarie 1935, pp. 69—73, într-un context, important și el, pentru definirea poziției lui Blaga. În acest context, Blaga face o figură aparte prin poziția neted afirmată împotriva rasismului. «Atitudinea, pretențioasă în formă — scrie Blaga —, primejdioasă, pe cît de naivă în esență, a mesianismului rasist, care în ultimele sale consecințe teoretice și practice propagă în ascuns sau pe față imperialismul spiritual, fizic și economic al unei singure rase — nu e prin nimic justificabilă». În încheiere arată că sentimentul de respect «în fața fenomenului raselor — ne dictează să fim noi înșine, sub stelele noastre, și să îngăduim celorlalți să fie și ei — tot ei înșiși, sub stelele lor.»

⁷ Vezi „Gazeta literară”, nr. 25, 16 iulie 1959, p. 5.

⁸ Vezi „Revista Fundațiilor”, nr. 8, 1 august 1940, pp. 464—467.

⁹ Secția Institutului german pentru știință se inaugurează la Sibiu în ianuarie 1943 („Tara”, nr. 516, 3 ianuarie 1943). Blaga refuză să aibă legături cu această asociație, cum se vede și din presa vremii.

În primele luni ale anului 1941, după ce regimul Antonescu s-a instalat singur la putere, au venit la mine doi trimiși din partea Ministerului propagandei... Îmi făceau oferta să accept direcția ziarului „Tara” de la Sibiu¹⁰. Oferta venea din partea Ministerului. Ziarul avea menirea să sprijinească politica regimului. Am refuzat. De trei ori au venit la mine acești trimiși. De trei ori am refuzat... Vreau să produc cu aceasta încă o dovadă, cit de dispus am fost de a mă «angaja» pe linia unei politici fasciste sau pro-fasciste!

*

Se insinuează... că filosofia mea ar fi devenit un fel de filozofie a oamenilor de «dreapta», și că legionarii o admirau ca pe o operă de «geniu». Nu prea știu ce gindeau legionarii despre filosofia mea... Se prea poate ca unii dintre legionari să fi fost admiratori ai filozofiei mele. Pot să spun însă categoric un lucru: eu nu mi-am scris filosofia pentru legionari, ci pentru toți amatorii de filozofie din țară, indiferent de orientarea lor politică. O întrebare: în toamna anului 1940, în cele câteva luni când legionarii au fost la «putere», am ocupat eu oare vreo slujbă, vreo situație, prin care să mă fi «angajat» în mișcare? Să se cerceteze odată presa acelor câteva luni: se va vedea că tocmai atunci s-a produs o tăcere în jurul filozofiei și literaturii mele! Ce făceam eu în timpul acela? Am fost profesor de filosofia culturii la Sibiu și atât. Profesor de filozofie, o meserie pentru care am părăsit de bună voie diplomația la 1 aprilie 1938, cinci luni înainte de izbucnirea celui de al doilea război mondial.

Dar s-a reiau chestiunea «admiratorilor». Subliniez încă o dată: nu mi-am scris filosofia decît pentru amatorii de filozofie. Aprecieri favorabile și admirații am găsit în diverse cercuri de intelectuali, din țară și din străinătate, indiferent de poziția lor politică. Amintesc aici unele aprecieri foarte semnificative, care mă îndrituiesc la afirmațiile de mai sus. Despre criticul Paul Zarifopol știe toată lumea că era un om cu înclinații de stînga. În 1931, cînd a apărut *Eonul dogmatic*, volumul în care puneam baza filozofiei mele, Paul Zarifopol, care nu scria decît foarte rar despre scriitorii români, a publicat o cronică în „Adevărul”, în care spunea că literatura românească poate fi mîndră că a dat o asemenea operă¹¹.

O altă dovadă că filosofia mea a găsit aprecieri favorabile și în cercuri de «stînga» este următoarea: în 1946, a apărut la Milano, în traducere italiană, volumul meu *Orizont și stil* într-o bibliotecă de texte clasice de «estetică»¹². Cartea a apărut cu un studiu introductiv de vreo 2 pagini, în care se făcea o prezentare critică a întregii mele filozofii. Cine făcea această prezentare? Profesorul de istoria filozofiei Antonio Banfi, de la Milano, rector pe atunci al Universității, cunoscut ideolog marxist, membru al Partidului comunist italian și chiar membru în Comitetul central al acestui partid. Banfi prezenta filozofia mea ca un moment de «majoră importanță» în gîndirea contemporană europeană. Nu știu dacă m-am bucurat vreodată de-un gest asemănător de apreciere și din partea vreunui om de «dreapta», de aceeași greutate intelectuală. Notez că pe Antonio Banfi nu l-am cunoscut personal; nici măcar în corespondență nu m-am găsit cu dînsul vreodată.

*

Cînd în toamna anului 1942 revista „Transilvania” (revista Astei) publica o recenzie favorabilă despre cartea mea *Religie și spirit*¹³ s-a întîmplat un mic, dar foarte

¹⁰ Cotidianul „Tara” începe să apară la Sibiu în 7 aprilie 1941 și-și încetează apariția în 16 septembrie 1944.

¹¹ Recenzia lui Paul Zarifopol, *Lucian Blaga*: „*Eonul dogmatic*”, nu se publică în „Adevărul” ci în „Adevărul literar și artistic” (nr. 570, 8 noiembrie 1931, p. 9). Zarifopol elogiază cartea lui Blaga pentru aria largă a informației și expunerea cu energie și subtilitate a conceptelor teoretice.

¹² *Orizzonte e stile* A cura di Antonio Banfi, Milano, Minuziano Editore, 1946, 244 p. Studiul introductiv se publică și în traducere românească, *Blaga și arta ca „revelație deschisă”* („Secolul 20”, nr. 4, 1967, pp. 128—134).

¹³ Radu Stanca, *Lucian Blaga*: „*Religie și spirit*”, „Transilvania”, LXXIII, nr. 5, mai 1942, pp. 396—400. Apreciază lucrarea drept «o critică stilistică asupra fenomenului religios». Radu

semnificativ accident. A doua zi după apariția recenziei s-a cerut din partea Mitropoliei ca redacția „*Transilvaniei*“ să se desolidarizeze de recenziile favorabile, ce s-a publicat, căci altfel reprezentanții bisericii își dădeau demisia de la Astra¹⁴. În numărul următor al revistei redacția publica într-adevăr o notă prin care se desolidariza de recenzia în chestiune¹⁵. Din această cauză citeva zile mai apoi am publicat într-un ziar ce apărea atunci la Sibiu, o scrisoare deschisă către președintele de atunci al Astrei, profesorul Iuliu Moldovan, o scrisoare prin care însumi îmi dam demisia din Asociațiunea pentru cultura și literatură pop[orului] român, pe motiv că în cadrul acestei asociații nu se respectă libertatea de gândire, condiție în care vedeam premiza oricărei culturi¹⁶. Acest afront îl făceam în plin război, în momentul când am înțeles că Universitatea de la Sibiu trăia de fapt sub dictatură teologică. Cele arătate mai sus se pot urmări pe bază de manifestări în scris ale mele în timpul războiului: cele arătate nu fac parte dintr-o literatură de « auto-transfigurare », ele fac parte dintr-o istorie reală. La campania teologică împotriva mea s-au alăturat degrabă și teologi de la București și de la Iași¹⁷. În 1943 Nichifor Crainic publica în „*Gîndirea*“ un articol intitulat *Iulian Apostatul*. Acesta eram eu!¹⁸



Lucian Blaga cu Dorli și Ecaterina Focșeneanu.



Stanca scrie în încheiere, fapt care stîrnește indignarea forurilor bisericești, că « teologii noștri ar putea să mediteze cu oarecare folos înainte de a se pronunța ».

¹⁴ Revista „*Transilvania*“, „*Telegraful român*“, XC, nr. 27, 5 iulie 1942, p. 4, critică revista pentru recenziile lui Radu Stanca, care ilustra, după cercurile bisericești, o « atitudine negativă față de temelia credinței creștine ». Respinge și decizia la adresa teologilor.

¹⁶ O lămurire, „*Transilvania*“, LXXIII, nr. 7—78, iunie-august 1942, p. 652.

¹⁸ Scrisoarea se publică în ziarul „*Țara*“ (nr. 400, 2 septembrie 1942, p. 2), și o reproducem ca un document important pentru cunoașterea unei epoci din activitatea lui Blaga, insuficient încă studiată. Iată, textul rămas în paginile ziarului:

« Sibiu, 26 august 1942

Îngăduiți-mi, vă rog, citeva cuvinte în legătură cu o chestiune care nu e bine să rămînă un simplu fapt divers. Dacă n-aș ști că e în joc însuși destinul creației românești, m-aș face că nu iau nimic în seamă și-aș trece mai departe. A apărut în revista „*Transilvania*“, nu e tocmai mult de-atunci, o cronică a d-lui Radu Stanca despre cartea mea *Religie și spirit*. Atît cartea mea cît și cronică d-lui Stanca au avut darul să stîrnească grave nedumeriri unor minți încălcite, cari au crezut că pot să-mi trunchieze și să-mi răstălmăcească textele după bunul lor plac, și care s-au încumetat fără strop de răspundere să-mi atribuie chiar idei pe cari niciodată nu le-am susținut. Sesizată de notița unui biet anonim, apărută într-un ziar al cărui nume interesează prea puțin să fie pomenit, redacția revistei „*Transilvania*“ găsește de cuviință să publice în numărul pe iulie-august 1942 o « lămurire ». Această « lămurire » o socot, prin ceea ce spune și nu spune, o jignire adusă spiritului de libertate sub pavăza căruia orice intelectual are drept să se creadă pus, cînd încearcă un pas nou în domeniul culturii. Este conducerea Astrei de părere că astfel se promovează creațiile de cultură? Veți înțelege atunci, Domnule Președinte, că locul meu nu mai poate fi nici o singură clipă în cadrele Asociației. Locul meu de membru activ al Astrei e la dispoziția Domniei Voastre.

Primiți, Vă rog, Domnule președinte, asigurarea deosebitei mele considerațiuni

Lucian BLAGA »

¹⁷ Dintre studiile apărute în publicațiile ieșene ar putea fi menționat cel al lui Gh. Iftimie, *Lucian Blaga și creștinismul românesc* („*Luminătorii*“, nr. 1—12, 1943; nr. 1—2, 1944), tipărit și în volum în 1944.

¹⁸ Nichifor Crainic, *Iulian Apostatul*, „*Gîndirea*“, XXII, nr. 3, martie 1943, pp. 173—174. « Acești filozofi „cu drac în ei“, cum se spune în grai creștin, se socot revoltați că nu pot cugeta din pricină că

...În studiul meu *Eonul dogmatic...*, afirmam că dogmele creștine le consider *perimate* prin conținutul lor. Atitudinea mea plină de rezerve «doctrinare», care în puncte absolut esențiale mergeau pînă la opoziție de idei față de ortodoxie, mi-am manifestat-o nu numai în trilogiile filozofice, ci și în conferințe publice. În 1942, spre iarnă, am ținut la Ateneu la București o conferință despre *Viitorul filozofiei românești*¹⁹. Conferința am publicat-o apoi în revista „*Saeculum*”²⁰. Ca de atîtea ori înainte, luam încă o dată atitudine în favoarea unei gândiri filozofice libere. Îmi amintesc că maestrul Mihail Sadoveanu se găsea atunci în sală și că a aplaudat la urmă cu insistență... Că în *Spațiul mioritic* am pus în lumină *aspectele de stil* ale culturii bizantine și ale ortodoxiei, în termeni de simpatie, e adevărat. Dar în această carte făceam *filozofie a culturii*. În cărțile mele, atîtea, de filozofie a *culturii*, urmărind să pun în lumină diverse forme și stiluri de cultură, despre cele arhaice, antice și moderne, deopotrivă. În ton de mare simpatie vorbesc bunăoară despre aspectele de stil ale culturii chineze și indice, și despre acelea ale atîtor altor culturi.

Sau, o altă întîmplare:

În 1943, cînd scoteam sub direcția mea la Sibiu revista de filozofie „*Saeculum*”, am luat ca secretar de redacție pe Zevedei Barbu, cu toate că știam că avea idei de stînga. La revistă colaborau oameni de cele mai diverse orientări. Întîia condiție ce-o puneam pentru orice colaborare era: colaboratorul trebuia să vină cu lucruri gîndite liber, cu creierul său și nu cu al altuia. Respectam în așa măsură libertatea de creație și de gîndire, încît am publicat în revistă și articole ce combăteau chiar idei de-ale mele. Colecția revistei servește suficiente dovezi în acest sens. Cine va reciti colecția, se va convinge apoi repede că au apărut în paginile revistei lucrări, articole, aprecieri, de o deosebită îndrăzneală, dacă se ține seama de condițiile istorice de atunci. În toamna anului 1943, a «căzut» un grup de «comuniști» de la Sibiu. Printre ei se găsea Zevedei

Barbu, secretarul de redacție al revistei „*Saeculum*” și profesorul Petre Drăghici²¹. La proces, printre martorii apărării m-am aflat și eu. În pledoaria mea, ce a

Dumnezeu a cugețat cosmosul întreg odată pentru totdeauna. Și în revolta lor gigantică se ascund în obscuritatea abisală a pămîntului, de unde ridică în lumină mușuroaie de cîrțită, cu convingerea foarte serioasă că orbesc pe Dumnezeu cu geniul lor.»

¹⁹ Conferința se ține în 5 decembrie 1942, în cadrul unei șezători literare organizată de revista „*Vremea*”.

²⁰ Conferința se publică în „*Saeculum*” (nr. 1, ianuarie-februarie 1943, pp. 1—15), cu titlul *Despre viitorul filozofiei românești* și ține loc de articol programatic al acestei reviste care începe să apară, cu acest număr, la Sibiu, sub conducerea lui Blaga. Astfel, este cu atît mai importantă critica sa la adresa ortodoxismului. «Voi continua deci să susțin — serie Blaga — că și ideile filozofice nu tocmai ortodoxe pot să fie românești, cînd ele sunt, ca atare, gîndite întîia oară de un român.»

²¹ Zevedei Barbu figurează ca secretar de redacție al revistei „*Saeculum*”, iar Petre Drăghici este printre comentatorii operei lui Blaga (*Poezia lui Lucian Blaga*, Sibiu, 1930).



durat mai bine de o oră, am căutat să salvez pe acești intelectuali, creîndu-le alibiuri, la care înșiși nu se gîndiseră vreodată. Nu vreau să-mi atribui atitudini ce nu le-aș fi avut; precizez: am luat apărarea acestor intelectuali nu fiindcă aș fi fost convins de « nevinovăția » lor în situația de atunci, nici pentru motivul că însumi aș fi fost « marxist », căci nu eram, dar pentru simplul motiv că nu înțelegeam ca oame-nii să sufere pentru ideile sau convingerile lor. Printre martorii acuzaților se găsea atunci și profesorul Răcoasa, de la București, de la care, la nevoie, se pot obține referințe cu privire la modul cum am făcut apărarea celor doi. Nu s-ar putea spune că eu personal nu riscam nimic luînd atitudinea ce-o luam, căci campania teologică împotriva mea era în toi, iar Nicolae Bălan, mitropolitul de atunci, căuta să mă implice și pe mine în proces²². Că mitropolitul avea influență chiar și în justiția militară, se poate dovedi: înainte de proces un consiliu (de generali?) a discutat dacă n-ar fi cazul să fiu arestat și eu. N-am fost arestat, dar chestiunea s-a pus. Detalii în privința aceasta ar putea să dea, dacă mai este în viață, generalul (pe atunci) Filip Agricola. Înșir toate acestea [...] nu pentru a mă transfigura post festum în comunist.

*

Pe vremuri, cînd mi-am ținut discursul de recepție la Academia Română, în care făceam elogiul satului românesc și în care analizam cultura noastră populară, am rostit și aceste cuvinte: « Matca stilistică românească este o realitate. O realitate sufletească de necontestat. Putem privi, ca niciunul din popoarele înconjurătoare, în afară poate de cel rusesc, cu mîndrie de binecuvîntați stăpîni asupra unui asemenea incomparabil și inalienabil patrimoniu »²³. Acesta a fost tonul în care vorbeam la Academie despre cultura poporului rus, în 1937, într-un timp de cumpănă a lumii. Ședința a fost prezidată de fostul Rege Carol II. Și în acest ton academic am scris despre diverse aspecte ale culturii rusești, de cîte ori mi s-a dat prilejul. Aș putea să dau aici o întreagă listă bibliografică.

*

La « seminarul » ce-l conduceam ca profesor, studenții puteau să discute « liber »: nu li s-a impus niciodată o anume filozofie. Îmi amintesc că în cadrul seminarului meu, în 1939, Pavel Apostol, student pe atunci, intervenea în discuții cu puncte de vedere « marxiste »²⁴. Iar în 1943, cînd am ținut la Sibiu un curs de Filozofia istoriei, am făcut o expunere a materialismului dialectic și istoric, o expunere « la obiect », pentru ca studenții să opteze normal conform conștiinței lor.

*

Cu privire la viața de trudă a preotului Isidor Blaga se poate informa oricine printre bătrîinii satului meu natal. El a fost un cărturar luminat, cum puțini a avut Transilvania în epoca sa. Un intelectual, care și-a făcut liceul și bacalaureatul la Brukenthal, școala germană de la Sibiu, pe la 1870. Un intelectual cu preocupări diverse, care în anii săi de seminar a luat premiul Mocioni pentru o compoziție muzicală *originală*. Un preot care citea pe Kant, pe Feuerbach, pe David Strauss.²⁵ Un preot, care în

²² Al. Roșca, *Tradiția democratică a Universității „Regele Ferdinand” din Cluj*, „Tribuna nouă”, I, nr. 16, 7—8 noiembrie 1945, pp. 3—4. Informații privind depoziția lui Blaga în procesul intentat la Sibiu unui grup antifascist.

²³ Blaga ține discursul de recepție la Academia Română cu *Elogiul satului românesc* în iunie 1937 și-i răspunde I. Petrovici. Presa consacră ample dări de seamă primirii sale la Academie și vede în ea o recunoaștere a contribuției aduse de generația postbelică la progresul culturii românești.

²⁴ Pavel Apostol va scrie în mai multe rânduri despre opera lui Blaga. Dintre articolele sale amintim „Umanismul lui Lucian Blaga” („Tribuna nouă”, nr. 18, 11—12 noiembrie 1945, p. 5). Aici apreciază opera lui Blaga, considerînd-o « arzătoare profesiune de credință umanistă în demnitatea omului ».

²⁵ Despre lecturile lui Isidor Blaga (1851—1908), tatăl poetului, vorbește și Horia Teculescu în *Amintiri despre Lucian Blaga* („Familia”, nr. 4, iulie 1935, pp. 102—104), articol pe care îl

spirit de liber gînditor a decimat pe cît era cu puțință *credințele deșarte din sat*, și care și-a închinat toate ostenele nevoilor economice, ridicării culturale a obștei. El a fost omul care a împămîntenit în sat plante ca lucerna, napul și multe altele. El a adus în sat, sub formă de « întovărășire », cea dintîi locomobilă și batoză de treierat, pe la 1885. A dat și examen de mașinist, ca să-i învețe pe țărani să umble cu mașina. Pe la 1902, el a impus prin lămurirea sătenilor comasarea pămîntului. Tot cam pe atunci el a publicat, într-o bibliotecă dela Orăștie, o cărțuie în care da țăranilor lămuriri cu privire la lucrările ce trebuiesc făcute după « comasare ». Îmi pare rău că în familie nu s-a păstrat nici un exemplar, dar cred că la biblioteca fostei Astre de la Sibiu se va mai găsi această cărțuie, de un deosebit interes pentru istoria agrolgiei la românii din Transilvania²⁶. Lancrămul este, de pe urma activității tatălui meu pînă astăzi, o așezare, deși săracă, fruntașă totuși printre celelalte așezări, prin hărnicia oamenilor și prin știința de carte a acestora. Analfabetismul a fost stîrpit în sat încă de pe la 1900. Nu cred să existe în țara noastră un alt sat din care să se fi ridicat un mai mare procent de intelectuali, ca Lancrămul... Da, preotul Isidor Blaga a fost cunoscut ca un rar cărturar și respectat ca atare.

retipărește în mai multe rînduri. Un portret al lui Isidor Blaga găsim în *Hronicul și cîntecul vîrstelor* (București, 1965, pp. 8—10, 21—23). Memoriile de față completează portretul din *Hronic...* cu date noi, foarte importante.

²⁶ Cartea la care se referă Blaga este *După comasare. Sfaturi practice pentru întocmirea gospodăriei mici comasate*. Orăștie, „Minerva“, 1900, 58 p. Cuprinde descrierea situației economice a Lancrămului și îndrumări practice pentru săteni privind îngrijirea gospodăriei și cultivarea pămîntului spre a evita pauperizarea.



Lucian Blaga

EXCURS SENTIMENTAL

(I)

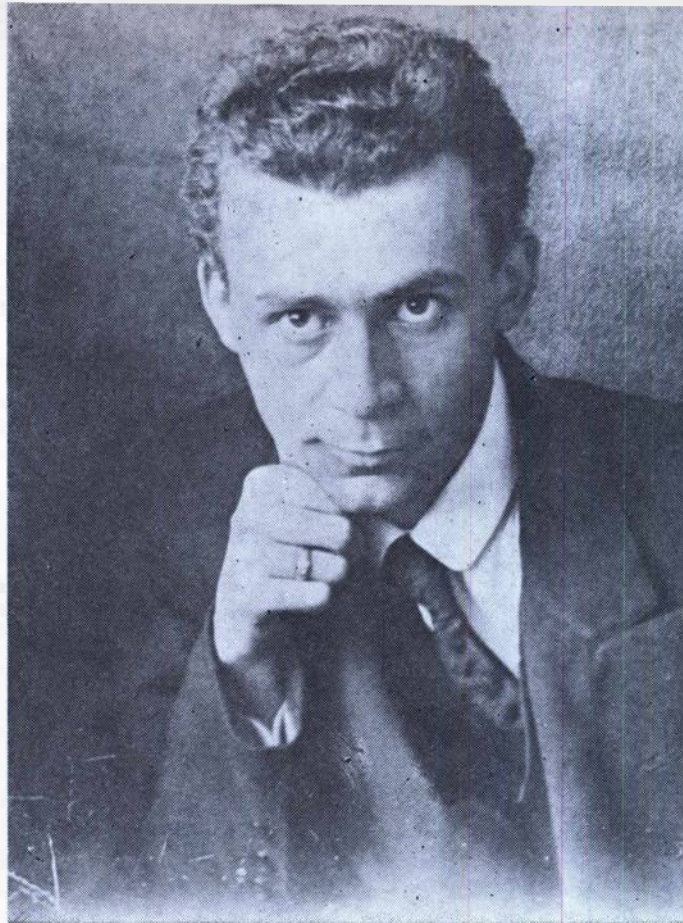
SCRISORILE LUI LUCIAN BLAGA CĂTRE Cornelia Brediceanu (viitoarea lui soție) s-au păstrat — în număr de aproximativ 180 — în arhiva familiei, în cutia în care au fost puse, încă din 1919. Starea lor de conservare este foarte bună pentru că nu au fost consultate decât de două-trei ori. Împreună cu scrisorile s-au păstrat un număr mic de fotografii, poezii din ciclul Poemele luminii, flori uscate, telegrame și bilete de vizită. Nu s-a păstrat nici o scrisoare de-a Corneliei Brediceanu către Lucian Blaga.

Din cele aproximativ 180 de scrisori s-au publicat, în iarna 1969—1970, fragmente din 20—40 de epistole în revista „Amfiteatru“, fragmente ce oferă o imagine asupra preocupărilor lui Lucian Blaga din acea perioadă.

Începînd cu acest număr al revistei „Manuscriptum“, publicăm integral, în succesiunea ei cronologică, toată această corespondență, fragmentele apărute deja fiind culesse cursiv.

Cine a citit Hronical și cîntecul vîrstelor știe că Lucian Blaga, al șaptelea și cel mai mic copil al preotului Isidor Blaga, a plecat în condiții materiale foarte grele, în 1916, la Viena, pentru a se înscrie la facultatea de filozofie.

Pe Cornelia Brediceanu o cunoștea din vedere de la Brașov, din perioada cînd ambii erau elevi (1912—1914). Lucian Blaga urma atunci cursurile liceului „Andrei Șaguna“. Cornelia a plecat pentru un an la un liceu în Elveția, la Lausanne, unde a învățat bine limba franceză. Schimbarea de climă și mediu cultural a avut o influență deosebit de favorabilă asupra ei. În Elveția s-a împrietenit cu colege din diferite colțuri ale lumii. La această școală, Cornelia — al cărei tată, Coriolan Brediceanu, murise —



a fost întreținută de mama și de frații ei, Tiberiu și Caius Brediceanu, ambii mult mai în vîrstă decât ea.

Astfel, cînd Blaga o revede peste doi ani la Viena, în toamna lui 1916, ea era tînră studentă la medicină. În Hronic este descrisă întîlnirea lor în sala de lectură a Bibliotecii Universității din Viena. La rîndul său, Cornelia povestea că, șezînd la cîteva locuri distanță de Lucian Blaga, îi privea fascinată mîinile, în timp ce citea.

Din cauza condițiilor materiale precare, tînrul poet nu putea poposi decât perioade relativ scurte la Viena, așa cum rezultă, dealtfel, și din această corespondență. De obicei stătea numai cît îi ajungeau alimentele, pe care le putea aduce de acasă, deoarece la Viena începuse criza din timpul războiului. După o lună-două petrecute la mama lui la Sebeș și la Oradea, unde trebuia să încheie studiile de teologie, începute în 1915



din motivele cunoscute, Blaga se reîntoarce pentru câteva săptămîni la Viena.

După înscrierea la Universitatea din Viena și reîntîlnirea cu Cornelia Brediceanu, el revine, la sfîrșitul lui octombrie 1916, la Sebeș și Oradea, moment în care începe corespondența ce urmează.

În ianuarie 1917, scriitorul se întîlnește din nou, dar numai pentru câteva zile, cu Cornelia la Viena. În martie 1917, probabil într-o vacanță, ea vine la familie, la Lugoj. Se poate presupune, din scrisorile din perioada respectivă, că Blaga și-a exprimat dorința de a o vedea aici, dar aceasta nu îndrăznește încă să-l prezinte pe studentul modest familiei ei. Așa se explică interdicția ce i se impune lui Blaga, de a o mai vizita.

Am considerat necesar pentru înțelegerea celor petrecute să fac aceste precizări de natură biografică.

Rămîne ca specialiștii să aprecieze valoarea literară a corespondenței și să descopere, în paginile respective, «mirabilele semînte» ale viitoarelor creații ale lui Lucian Blaga.

Dorli *BLAGA*

«...marii, tăcuții și neastîmpărații visători»

I

Pesta, 29/X 1916

Am ajuns cu bine în Sodoma. Închipuiește-ți — Sfinxule dragă — că și pe-aici e ceață, dar nu de cea filosofică.

LULU

II

[Oradea,] 31/X 1916

Sfinxule dragă,

Poate mi s-a părut — dacă n-a fost cumva o iluzie optică — că ai avut o umbră de îndoială în mine. Ei, să-ți spun ceva: întreg felul Tău de a fi, întreaga Ta ființă am simțit-o în forma unei porunci mari: fii sincer! Față de Tine n-aș fi putut fi altfel, chiar să fi voit. Sunt alți oameni cari te silesc să minți, și-i minți neconținut cu obraznicie și cu deliciu și întreaga lor ființă te încurajează și-ți poruncește: să minți. De altă parte, n-ai observat și Tu că sunt oameni pe cari nu-i poți minți? O deosebită atmosferă

de sinceritate plutește în jurul lor, o atmosferă curată de muncă care te face să respiri adânc și — să-ți spui « tot ce ai pe inimă »...

La Orade[a] am ajuns bine. Du[ș]a ¹ încă e aici — unica mîngiere. De bibliotecă nici vorbă. Ce voi face?

Zilele aceste îți voi scrie un gînd, ce mi-a venit pe tren, despre *ipoteză* — o întregire la cele spuse de altă dată.

Dacă îmi întorc privirea înlăuntru constat că am plecat din Viena bogat de tot — Sfinxule dragă —, vîd că « eul » cu toate adîncimile sale ni se prevalează mai frumos tocmai în acele sentimente, cari par mai străine de ființa noastră... Prologul e scurt, tratarea va fi lungă — sperez —, foarte lungă.

Răspunde-mi, ce mai faci. Adr[esa] N-vândr Telekyn. 10, Dr. Ney Pálnál.

Îți doresc tot binele

LULU

III

[Oradea,] 6/XI 916²

Sfinxule dragă,

Trăind între oameni de felul celor din jurul meu am totdeauna și-un cîștig: vîd cu ochii trupești negațiunea idealului meu. Oameni pe cari realitatea îi influențează cu o irezistibilă putere ipnotică, oameni pe cari lanțuri de fer îi leagă de « ziua de azi », — reptile, cari făr' de-a fi cîndva stăpîni pe situație, încremenesc în fața întîmplării, ca prada sub ochii unui șarpe. Nu simți tocmai controlul de la ceea ce am numit — personalitate?

După o săptămînă de neplăceri am început să mă liniștesc. Încep să-mi adun materialul pentru o lucrare despre ipoteză. Ideea fundamentală e aceasta: nu numai ipotezele singuratic se schimbă, ci și părerile despre rostul, rolul, funcțiunea ipotezei peste tot. La Plato ipoteza este de multe ori o simplă alegorie, un mit poetic pentru niște idei grozav de adînci și de abstracte. Ipoteza are în cazul acesta o funcțiune estetică. În știința de mai tîrziu ipoteza cîștigă un rol logic: vrea să cunoască însăși realitatea, să străbată inima existenței. Astăzi dăm ipotezei rolul psihologic, de-a ne orienta în cîmpul larg al experienței. Cu timpul îi vom atribui alte și alte rosturi. Rezultatul la care am ajuns este că ipoteza nu are o funcțiune neschimbăcioasă, un rol invariabil, — ci schimbăcios și relativ. Ipoteza este ca un actor care joacă astăzi pe Hamlet, mîne pe Faust și poimîne pe culare erou de operetă.

Acum cetesc a doua oară Immanuel Kant de Chamberlain. Timp am destul. Prelegeri avem numai 4 ore la săptămînă. Nu știu dacă ai fost așa de bună să te interesezi la biblioteca universității: aș avea lipsă de una din aceste cărți: Kuns Fischer (Geschichte der Philosophie), Encken (Erkennen und Leben), James (Religiöse Erfahrung), Simmel (Philosophische Kultur), — dacă nu sunt la universitate, le găsești la Last.

Să-mi răspunzi, Sfinxule dragă, ce mai faci și ce mai citești?

L-ai consultat pe Trine? Este un bun medic împotriva *ipocondriei sufletești*. Ne dă încredere în noi înșine, independență și libertate spirituală: cu un cuvînt ne arată că nu suntem un punct atomic într-o lume nemărginită, ci noi înșine, fiecare în parte, o lume adîncă, foarte adîncă...

Încunjurat, cum sunt, numai și numai de « oameni-negațiuni » mă gîndesc la peripatetica noastră și simt păreri de rău și mă revolt cu furie împotriva negațiunilor...

Îți doresc mult bine

LULU

P. S. Mi-am schimbat locuința: *Beethi Ödön n. 24* (Friedmann)

¹ Este vorba de Veturia Mureșanu, verișoară de gradul al II-lea cu Lucian Blaga, căsătorită cu Triteanu, iar după primul război mondial cu Octavian Goga.

² Scrisoarea a fost publicată fragmentar în revista „*Amfiteatru*”, an V, nr. 2 (50), februarie 1970, p. 8.

IV

[Oradea,] 12/XI 916³

Tocmai voiam să-ți scriu: « Sfinxule, Sfinxule, dacă nu vrei să-mi răspunzi, pune-mi cel puțin ca sfinxul, ca sfinxul din mitologia antică, niște întrebări mari cît lumea, — să mă coste chiar viața, dacă nu voi putea să-ți răspund... » Ți-am primit însă răspunsul și de-aceia îți scriu altceva.

Că m-ai crezut o fabricație atît de eterică și de abstractă, mă surprinde. Pentru mine chiar și cea mai destilată abstracțiune — are carne și oase. Sunt mîndru să-ți mărturisesc că sunt așa de « intensiv om »... S-ar putea oare să devii vreodată o personalitate — fără de-a fi « om », natură, patimă, luptă, datorință și minciună în același timp?? « Aristocrat » nu înseamnă, dacă mă înțelegi corect, — o negare a « omului », ci o potență a acestuia.

Astăzi m-am preumblat prin ceață pe marginea celui mai repede dintre Crișuri și m-am gîndit la diferite — timpuri. — Vremurile mari se caracterizează prin convingeri tari, prin credințe aspre, prin nebunii entuziaste, prin explozii de viață; vremurile de decadență prin scîrbă față de orice convingere, prin îndoială, ris, foc bengalic, satiră...

Timpul nostru nu e nici una, nici alta. Nici tărie și nici desfrîu suflesc, ci o nepuțințioasă voință de-a cuceri tot ce e mare. Mi-am însemnat în caiet, poate că te interesează și pe Tine, Sfinxule beiv: « Credeul zilelor noastre nu se mai începe cu hotărîitul „cred”, nici cu scepticul „nu cred”, ci cu tragicul „vreau să cred”... »⁴

Cît timp ți-am cetit scrisoarea, mi se părea că țin în mînă o rachetă, așa săriau scînteile din ea. Ciudat, de cartea lui Zola mi-aduc foarte bine aminte — poate fiindcă-i aproape de om.

Îți doresc succese la experimentări. Și încă ceva: nu cumva să greșești odată să-mi zici: Piramidon.

Alătur lista cărților pe cari le doresc. Trimite-le cum crezi că-i mai bine. De venit la Viena deocamdată — nici vorbă nu poate fi, cu toate că doresc foarte, foarte mult zîmbetul metafizic. Crede-mă, mein liebes Welt rätsel.

LULU

Adr[esa] Beöthy Ödön n. 24

Bineînțeles îmi vei trimite din cărțile înșirate — numai atîtea cîte crezi că voi putea să cetesc într-o lună. Totodată te rog să-mi cumperi o *Algebră* — de Močnik de pildă. Prețul Ți-l voi trimite ulterior. Mulțămiri înainte.

Piramida

V

[Oradea,] 15/XI 916

Ceea ce numim deobicei « eu » este numai parazitul unui « eu » cu mult mai adînc și mai ascuns.

Musica mai ales ne face să simțim aceasta. Întregește-o la tablou !...

Cu cărțile — să încercăm — ce zici? — Mult bine.

LULU

VI

27/XI 916⁵

Sfinxule dragă,

Maselor mari le plac oamenii liniștiți, furnicile harnice, bunătatea și pacea chinezească, omul maselor iubește pe de-aproapele din — slăbiciune — ca să zicem așa.

³ Scrisoare publicată fragmentar în revista „Amfiteatru”, an V, nr. 2(50), februarie 1970, p. 8.

⁴ Această frază este publicată și în *Pietre pentru templul meu*, 1919, p. 22.

⁵ Scrisoare publicată fragmentar în revista „Amfiteatru”, an V, nr. 2(50), februarie 1970, p. 8.

Pe-un astfel de om îl laud, ce-i drept, dar nu-l admir absolut deloc. Ai dreptate — sunt și suflete complicate, pătimase, muncite de îndoieli și poate că și de ură față de oameni, — dar dacă aceste suflete sunt destul de tari, ce le împiedică să iubească totuși pe de-aproapele în sensul acesta: să-i facă *dreptate* și să-și împlinească *datorința* față de el??

Omul mic e *bun* față de semenii săi din *slăbiciune*, — sufletele complicate — despre cari îmi scrii — ar *putea* să fie bune — din *eroism*...

Interesele maselor *pot* fi călcate de cei aleși — dar numai dintr-un motiv obiectiv și nu subiectiv.

Aceste observații, te rog, să le introduci în îndoielile Tale, — poate că vei începe să te îndoiești — astfel — în îndoielile Tale...

Am cetit zilele trecute pe Lionardo de Mereschkovski — și-n legătură cu ce mi-ai scris —, m-am cugetat asupra unui suflet chinuit de îndoieli din romanul acesta - Boltraffio. Un suflet destul de ales, — cu o mare rezonanță — față de toate contradicțiile timpului său : este un elev ascetic de-a lui Savonarolla, — și totuși simte atita înclinațiune față de Lionardo (artistul păgîn și omul științei exacte : în termenii lui Savonarolla un : Anticrist.) *Rezonanța bietului Boltraffio față de curente antagoniste ale timpului său merge însă și mai departe : se lasă sedus și de prejudițiile și de îngrozitoarele superstiții ale epocii sale. Din acest dezechilibru rezultă apoi — îndoieli, neliniște, neodihnă, insomnie, viziumi, și, în sfîrșit, — streangul... Aceste spirite sunt — jertfele rezonanței ! Există oare ceva mai tragic ?*

Am isprăvit și pe Immanuel Kant de Chamberlain. Chamberlain voiește să facă din personalitatea lui Kant un factor cultural viu, care să ne mintuiască deoparte de barbaria bisericilor, de altă parte de dogmele filozofiei și ale științei. Vrea o religie liberă și curată și-o concepție despre lume critică și-o știință conștientă. Cum îl consumi de plăcut pe Kant, cel trecut prin prisma suflatească a lui Chamberlain : luna are mai mult farmec decît soarele, cu toate că luminează cu o lumină de împrumut ...

Cărțile pînă astăzi însă n-au sosit. Va să zică la Pesta? Vom fi atunci mai aproape. Sfinxule dragă, mi-ar plăcea dacă corespondența noastră ar avea un — tempo — mai accelerat. O dorință cam pretențioasă, dar nevinovată.

LULU



5)XII 916*

Sfinxule dragă,

Am întîlnit pe stradă un copil, — ținea o scoică de mare la ureche și asculta c-un zîmbet de-o naivitate divină. Mi-a răspuns că «ascultă marea» ... Și mi-am adus aminte de marii, tăcuții și neaslimpărații visători, cărora li se pare că aud în cutare lucru — banal și fără de rost pentru ceilalți oameni — cîntecul cerului sau armonia cosmică, vuetul surd și monoton al vieții sau zvonul nemărginit de trist al existenței întregi... Vezi, sfinxule dragă, filozofii sunt niște animale foarte ciudate, — ei ascultă — ziua întreagă nu se satură «să asculte marea».

Așa-i că noi doi — oameni cari ne înțelegem atît de bine — Tu și eu — nu rîdem deloc de copiii, cari ascultă marea într-o scoică, de visătorii cari văd vecinicia în zîmbetul unei ființe dragi, sau fondul moral al lumii în fapta bună a unui individ singuratic ?

Îmi scrii că simțim și cunoaștem numai o parte a realității. Ai dreptate, dar de importanță este tocmai ceea ce credem despre fracțiunea incognoscibilă a lumii, despre partea de mister. Cu unele însă ne-am obișnuit mai mult, cu altele mai puțin, unele se împlinesc mai des, altele mai rar.

* Scrisoare publicată parțial în revista „Amfitratu”, an V, nr. 2(50), februarie 1970, p. 8.

Lumea este un singur mare sfinx — și Tu al doilea...
 Închipuiește-ți, cărțile n-au sosit nici astăzi. La cenzură nu s-au putut opri — fiindcă nu mai este, dar probabil la graniță. Va trebui să ceri prelungire la bibliotecă — așa sună statutele. Să-mi răspunzi, Te rog, cît mai stai în Viena și ce vei face la Crăciun.
 Față de Tine nu am numai «gînduri bune și frumoase» — ci și-un sentiment «pe care nici porțile iadului nu-l vor clăti»... Așa stăm, Sfinxule dragă.

LULU

VIII

24/XII 916

Draghei mele mediciniste Gărgi...
 Te văd și-acum plecată pe cadavre
 Și simt un gînd, cum încolțește-n mine
 În ochi cu scînteieri de nebunie
 Îmi vei ținea cîndva
 Cadavrul inimei în mînă
 Și cine știe
 În ea-ți vei căuta
 Cu un cuțit de-argint
 Icoana Ta
 Frumoasa și nebuna mea hienă!...

LULU

IX

5 I 917

Cornelio dragă,
 O scurtă scrisoare de burghez. Ce zici de surpriză? Micul tablou, cu toate defectele, îți va plăcea, dacă iai în considerare că e primul și ultimul. N-am avut ceva mai bun de copiat — și numai atîta m-a ajuns brăcinarul talentului. Să fii în orice caz cu considerații! — Frățiorului⁷, dacă ai zahăr, îi poți da un ceai! Ha, ha! Urmează o scrisoare în stil obicinuit.

Filozofia indică în orice caz s-o citești!

Cu dragoste

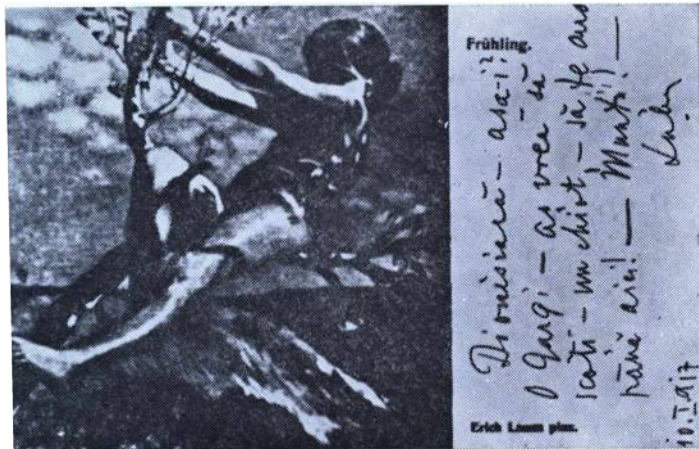
LULU

X

[Oradea,] 10. I. 917

Dionisiacă — așa-i? O Gargi — aș vrea să scoți — un chiot, — să te aud pînă aici! — Munții! —

LULU



⁷ Probabil, Caino Brediceanu.

Orade[a], 10/I 1917

Cornelio dragă,

— și ne-am înțeles. Cum vezi, încă nu Ți-am inventat un nume, — mi-ar trebui pentru așa ceva ani de-a rândul, ca lui Lionardo la tabloul *Monna Lisei*. Dacă aș fi fidel gândurilor mele, ar trebui să le scriu, cam în disordinea aceasta: *Stadtpark*, munți, institut anatomic, mansarda, rîs, lumină, signalul Margaretei, ochi aprinși și fețe incandescente și așa mai departe. Toate acestea într-un vârtej nebun, desfrînat și absurd, în care nu sunt în stare să precizez nimic. Și simt totuși ceva precis: te simt pe Tine cum îmi pulsezi în sînge. Aș vorbi, de renaștere, transformare, transfigurațiune, dacă nu ți-aș părea sentimental. În orice caz în « istoria mea individuală » s-a început epoca « reformațiunii »...

Pe pusta Ungariei a început să ningă către seară — și scinteile locomotivei se stingeau în fulgii de zăpadă: îmi pare că are un înțeles, — dar nu știu care...

Mi-e teamă că mă vor opri oamenii și paragraful aici în Orade[a]. Aș turba. Deocamdată să nu-mi răspunzi, — atîtea semne îmi spun, că nu voi ajunge acasă.

O, Gargi. Sărutări multe, multe și să Te ardă în față, ca viforul de iarnă care bate pe-aici

LULU

XII

Sebeș, 12/I 917

Cornelio dragă,

Am plecat de la Tine și — simt ca niște mustrări de conștiință, cu toate că nu cunosc păcatul pentru care sufăr și nu știu să fi făcut vreo crimă. Se vede că se petrece ceva ascuns în « subconștientul » meu, — și vezi, « subconștientul » este ce-mi ador eu mai mult... Pășesc și cu ai mei de multe ori că trebuie să-mi spună de două ori același lucru. O, Gargi.

Am observat că nu e tocmai așa de bine să umbli să te cunoști « pe tine însuți »: *te influențezi* prin aceasta pe tine însuți, vrînd-nevrînd te identificezi cu timpul cu o parte numai din tine, te vîri fără să știi în anumite orașe, îți pierzi din spontaneitate și devii manierat și om cu « rutină »... Drept să-ți spun, mi-e teamă de tendința mea patologic ipertrofiată de-a mă pune sub microscop. Mă mîngîi însă cu aceea că am și-un pol cu năzuinți contrare: divinul Dionysos, pe care-l cunosc, de cînd te cunosc pe Tine, draga mea.

Acasă am ajuns prea tîrziu. Neplăceri nu știu dacă voi avea. Surprize pot să am, de-accea să nu te sparii, dacă eventual nu vei primi — vorbe cuminți, vorbe sălbătice, vorbe cumpătate de la mine — cîțva timp.

Mult dor

LULU

XIII

Sebeș, 15/I 917

Cornelio dragă,

închipuiește-ți un templu enorm, cu nenumărate voltituri: sunetul produs într-un colț se reproduce prin ecouri, se înmulțește și-n cele din urmă te trezești că auzi un cor întreg. Simbolic: templul e sufletul Tău, al meu, — și poate că și-al lui. Al nostru însă în primul rînd.

Știi, mi-ai zis odată: « Așa-mi vine să-ți arunc paharul în cap » — și m-ai privit atît de viu, de sălbatic, de adînc — încît mi s-a zguduit templul din temelii și m-am gîndit « ecce homo ! »

«Omule», vreau să știu ce faci. Te întreb după acele *întîmplări interioare*, după acele fapte, cari nu se petrec în spațiu, pe stradă sau în institutul anatomic... Vreau, ca noi doi să avem mai mult o biografie internă, decît externă. Numai așa se păstrează în noi viața, încrederea, rîsul, seriozitatea, îndrăzneala, vigoarea...

Întrezăresc în mine o orientare spre «Lebensphilosophie», — sunt chinuit de problemele acestea, ca îndrăciții din *Biblie* de Blezebut.

Cum îți place — *Inteligența florilor* —?

Din partea mea — iau cu asalt — istoria picturii și cetesc cu un deosebit deliciu — Schopenhauer, Hamlet, Mephistopheles. Nu știu — mi-ar plăcea să am ceva demonic, o vină metafizică în mine. Interesant, ce?

Nepoțica ⁸ mă conturbă adesea, rîde cu hohote și se joacă cu părul meu — și de multe ori am iluzia că ești Tu.

LULU

Controlă: De-aici Ți-am mai scris o epistolă în 12/I.

XIV

Sebeș, 18/1 917

Cornelio dragă,

Ceva de natură didactică. O operă de artă din timpurile trecute o judecăm de obicei *prea mult* din punctul de vedere al epocii în care trăim. Plecăm din credința că tocmai «timpul nostru» a fost *șinta*, *scopul* istorici de pînă acum. Toate veacurile de mai înainte sunt numai o *pregătire* pentru măreția noastră. Tot ce s-a produs înainte de noi, are valoare numai întrucît *ține spre noi*. Istoria întreagă este o continuă *evoluție* către normele noastre, către modul nostru de a crea și de a vedea lucrurile, către idealurile noastre despre adevăr, bine și frumos. Plăcerea ce-o simțim în operele trecutului *scade* cu cît *crește* distanța de la prezent. Suntem foarte pretențioși, direct îngîmfați.

De ce să nu tratăm fiecare epocă ca pe-un individ singuratic, ca ținută în sine, ca un întreg organic, ca un organism viu care trăiește pentru sine? Cîtă plăcere poți simți în cutare operă, dacă o urmărești cum crește din spiritul timpului, din concepția despre lume și viață care stăpînea pe vremea cînd s-a produs! Bineînțeles trebuie foarte multă toleranță și libertate spirituală pentru ca să trazezi astfel creațiunile trecutului.

Deosebirea dintre aceste două puncte de vedere păstrează-o — vom întregi-o la timpul său.

Îți scriu cu roșu — ghici, de ce? Fiindcă corespunde mai bine cu dispoziția sufletească încordată, entuziastă și nervoasă în care mă aflui. Nu cumva să-ți închipuiești că cauza ar fi — vr-o alterație celebrală!... Zilele mi le petrec ca un — iartă-mi comparația —, ca un *mistref* — rîm după «rădăcini» pe sub glia care acoperă realitatea...

Și-apoi dragostea — o, Gargi!...

La dreptul vorbind, ar fi trebuit să încep scrisoarea cu ea, — dar știi Tu — «puterea centripetală» — blăstămata —.

LULU

XV

18 I 917

Mea Gaor,

aș vrea să-ți scriu — mult, mult, mult, — și de-accea astăzi nu-ți scriu — ci tac. Vreau să te privesc de astă dată — lung, lung, lung, — și tu să-mi cetești din ochi tot ce nu pot spune: cît te iubesc...

LULU

⁸ Este vorba de Lelia Rugescu (n. Pavel, 1905), fiica Letiției Pavel (n. Blaga), sora cea mai mare a lui Lucian Blaga.

Sebeș, 21/I 917⁹

Cornelio dragă,

Este un anumit mod de-a vedea lucrurile, împotriva căruia nu mă pot revolta nicicând înăcajuns. E cunoscut sub numele de «intelectualism»... Centrul vieții noastre spirituale ar fi «intelectul» nostru matematic cu orientarea sa spre tot ce e atomic, rigid, sec, mecanic, mort, înghețat, — și-aș mai putea înșira încă o sută de atribute foarte drăguțe și atrăgătoare. Realitatea ar consta numai și numai dintr-un joc de puteri oarbe, pe cari le putem foarte bine aranja în ecuații algebrice. În loc să zic: «eu» — ar trebui să zic: «sărmane» — complex de atomi, cari vibrează în toate părțile, dar mai ales spre Medlergasse¹⁰ ... Știi, întreaga conștiință morală, religioasă și estetică mi se revoltă și — strigă spre cer după răzbunare. Crima intelectualistă! Nici un pic de misticism, de «incognoscibil», — o lume fără de «abis intern» — fără viață, fără valori. N-ai decât să te gîndești la, ce să zic, la simfonia lui Beethoven, ce-am auzit-o, — și să o împaci cumva cu vibrațiile...

Și dacă ai ști, cîți cred într-o astfel de lume! Viața individuală și socială de astăzi, mecanizate cum sunt, — ce gol imens. O enormă și neîndurată «moară a morții...» (Carlyle).

Dacă aș fi la Tine, să bem împreună în cinstea vieții!

Ies zilnic și privesc munții — ce sfinți mari și sălbatici.

Vulcanul de pe fundul mării clocotește zi și noapte și înfierbîntă apele mării și nu se stinge.

LULU

Spre controlă: ți-am scris în 10, 12, 15, 18, 21 — ian[uarie] 1917. În 30 plec la Orade. — Să nu Te miri — sunt atît de pedant din cauza împrejurărilor: pînă astăzi nici nu știu dacă ai primit vr-o scrisoare.

XVII

Sebeș, 24/I 917¹¹

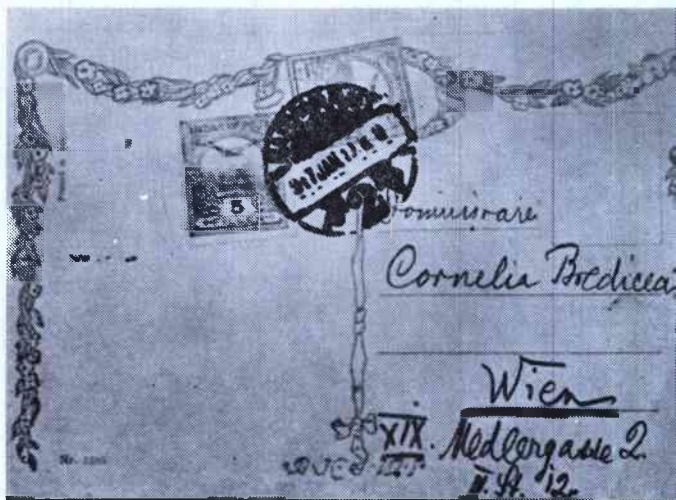
O Gargi,

— numele acesta e ca vinul: cu cît se învechește cu atît e mai bun.

— Cred, că-ți place și Ție.

De multe ori mi se pare, că preste noapte a venit cineva la mine și mi-a pus o surdină uriașă pe suflet, care împrumută un colorit neînchipuit de trist bucuriilor de preste zi, — dacă nu Te-ai furișat Tu lîngă mine, dacă nu mi-ai sări pe genunchi și după gît — nu știu zău, — aș vedea cerul totdeauna în culoarea plumbului...

Am un «ochi» care se deschide înlăuntrul meu și privește — ah, cum privește —, un ochi care nu clipește nicicînd, un ochi de ghiață, nemișcat, rece și pătrunzător. Mi-l închipuiesc cam așa, cum e acel ochi încadrat într-un triunghi de pe altarele bisericilor, — și privește cele mai mari furtuni lăuntrice și nu se tulbură niciodată. Îmi dă multe de gîndit — acest ochi — cîteodată demonic, cîteodată divin, Gargi, Gargi — te bucuri că-l am?



⁹ Scrisoare parțial publicată în revista „Amfiteatru”, an V, nr. 2(50), februarie 1970, p. 9.

¹⁰ Strada pe care locuia Cornelia la Viena.

¹¹ Scrisoare parțial publicată în revista „Amfiteatru”, an V, nr. 2(50), februarie 1970, p. 9.

Și mi se pare că sunt momente când în ochii mei se oglindește ochiul lăuntric. Ce-ai zice, dacă într-o zi s-ar deschide ușa de la odaia Ta și i-ai vedea, cum Te privesc nemișcați și reci ca niște muștrări de cuget? Așa o să apară, atunci când nu Te vei mai cugeta la mine.

Gargi...

LULU

În fotografia am răușit grozav de prost. N-o să mă mai întorc la Orade[a], ci numai la Sibiu; deocamdată mai stau acasă. La Sibiu o să am cărțile necesare din Bruckenthal. Cele din Viena o să ți le trimit probabil printr-un soldat — e mai sigur. Salutări cunoscuților — în primul rînd Margaretei.

XVIII

Sebeș, 27 I 917¹²

Mea Gărgi

Mi-ai reamintit înconștientul. Mi-e foarte drag cuvîntul acesta. Nu atît în sensul de ceva vag simțit, de ceva neprecis și nebulos, ci mai mult în alt sens. Înconștientul este principiul activ, pozitiv, creator, în noi. Este un demon, care afirmă, un demon care făurește, inventează și organizează. Lucrează mai mult pe bază de instinct, decît cu logică. Înconștientul este partea genială din fiecare muritor, — și e un demon tocmai opus lui Lucifer distrugătorul și negativul, profesorul de logică și calculatorul.

Înconștientul are entuziasmul, — iar Conștientul de obicei scriba și sarcasmul.

E adorabil acest « înconștient » — mai ales cînd creează apropieri între oameni ca noi doi — mea Gărgi.

Dacă aș fi sculptor aș modela un demon, care să exprime un nemărginit belșug de putere creatoare — și-aș ridica un templu în care l-aș pune pe altar. Ceva foarte păgîn. « Templul înconștientului ».

Tu mă-nțelegi, — s-ar putea să nu mă înțelegi?

LULU

XIX

Sebeș, 29 I 917

Mea Gărgi,

M-am făcut guraliv — așa-i? Vieții mele sufletești, care curge odată liniștit ca un fluviu, altădată irezistibil ca un rîu de munte, — i-am dat un anumit ritm. Nici cel mai pătimaș și mai nebun joc nu-și iasă din tact. Nu aflu că în unele scrisori sunt foarte liniștit? Crede-mă, eu însumi îmi simt mare această liniște. E ca liniștea din vîrfurile munților sau ca liniștea de pe mare, — o liniște pîndită de furtună, mare, tocmai fiindcă în fiecare moment pot să se dezlanțuiască fulgerele!

Ți-e frică că înnebunești?

Dar mie!

Și-acum un protest: « trîndăviei » — n-am să-i fac loc în Lebensphilosophie. Un hotărît nu! Și pe Tine de asemenea n-am să te mai iert cînd vei mai fi leneșă. Iubim doar amîndoi așa de mult viața ridicată la patrat, — cum te-ai putea împăca cu « vremea furată de la D[umne]zeu...? »

Eu mă îmbăt zilnic — nu cu alcool — ci, gîndindu-mă la viitor.

Mă cuget la timpul cînd vom fi atît de fericiți, încît vom privi preste umăr zeii de pe Olimp!

Mă bucur înainte și-mi pierd capul

LULU

¹² Scrisoare publicată parțial în revista „Amfiteatru”, an V, nr. 2(50), februarie 1970, p. 9.

[Sebeș,] 2 II 917

Mea Gaargi,

Mă consider de-un « mic titan » (să treci cu vederea paradoxul), un mic titan care a dărimat într-un avînt îndrăzneț un mic Olimp, care se credea poate că invincibil. Propriu-zis n-a fost un Olimp plin cu zei, ci un rai bisericesc plin cu prejudeții. Spune-mi drept — Gaargi — n-a fost asta? Ți-am dărimat raiul, dar ți-am dat în schimb un « mic titan » — foarte îndrăzneț — și poate că și drăguț — cum zicea pe vremuri Mimi. Și titanul are să-ți dea multe, multe, multe, căci pentru Tine le-a adunat toate.

Așa-i că sunt îndrăzneț? Îndrăzneală de natură fizică n-am idee cîtă am, dar de cea spirituală știu că am. Și asta-i de căpetenie. Așa liber și sălbatic să treci prin viață și să dărîmi feteși și zei fără viață! Să le dai cu pumnul în față și să așezi pe pedestal alte valori. Să cînti și să ridici pumnii către cer.

Și-acum o condiție de pace: să nu-ți mai permiți gîndul cochet, de-a-mi răspunde cu o scrisoare la trei (1 : 3)!

Paștile. Gaargi — am să te *string* în brațe ca un titan.

LULU

Coșul redacției:

Conzistorul nostru mi se pare că a căpătat « Gehirnerweichung »¹³. Ne poartă de nas o dată la Sibiu, odată la Oradea[a]. În urma unei ordinațiuni nouă trebuie să ne prezentăm în Oradia felix. Eu însă mai rămîn acasă. Cărților tale le voi da astăzi drumul pe poștă.

XXI

[Sebeș,] 5 II 917

Mea Gaargi,

ești curioasă de pesimismul meu? Lucrul se lămurește, cred, așa: Sunt o fire extremistă și foarte necumpătată. Și dacă vrei o definiție și mai precisă, iat-o: sunt atît de necumpătat, încît chiar și atunci cînd sunt cumpătat și liniștit sunt necumpătat în cumpătarea și liniștea mea. Citește-o Te rog încă o dată, ca să nu-ți închipuiești cumva că mă joc cu cuvintele. Nu găsești că sunt un teren favorabil pesimismului «intermitent»? Un mic neajuns poate să ia dimensiuni monstruoase în capul meu. Dacă mă înțelegi, cred că n-o să mai fii așa de pesimistă de pesimismul meu.

Mi-am făcut obiceiul să reflectez asupra Ta. Ascultă: Tu ai un mod de a vedea lucrurile atît de pronunțat caracteristic, încît cu toate că nu ai o filozofie formată, poți spune totuși cam la ce fel de filozofie ai ajunge, dacă ai cugeta asupra lumii și vieții ca întreg. Vreau să zic că Tu ai o *metafizică virtuală*, «*potențială*» — ca să ne folosim de-un termen fizical. Eu voi ajuta să se «actualizeze»...

M-am apucat de chimie, vreau să mănînc. Cugetatul mi-l întrerup foarte des cu *simțirea* pentru Tine și simt atît de tare încît mi se adună sîngele în față, ca de friguri. Am friguri — frumoasa și nebuna mea Gaargi — și-mi scînteiază ochii —.

LULU

Cred că ai primit deja lucrurile trimise prin fratele Longin. Îmi cer încă odată scuzele că nu Ți-am putut trimite ceva mai bun.

¹³ Ramoliment,

Mea Gaargi,

Scrisoarea din Semnuerim a avut o influință ipnotică asupra mea: am pornit imediat prin zăpadă — două ore pînă în genunchi — și m-am gîndit la *oamenii de calibru mic*. Am creiat o metaforă pentru ei. Să Ți-o povestesc în cîteva cuvinte.

De cînd a început omul să cugete asupra lucrurilor din jurul lui — și-a pus o întrebare mare: care este esența lor, fondul invizibil al celor văzute, care-i « substanța metafizică » a lumii? — Cîteva răspunsuri: materia, — spiritul, — iubirea, — rațiunea, — voința, — inconștientul, — energia — etc.

Pune-ți Te rog acum întrebarea: care-i « substanța metafizică » a oamenilor? — și gîndește-te la răspunsurile de mai înainte.

Mie-mi face un deosebit haz să-i clasific din punct de vedere metafizic.

Aber-meine liebe Gaargi — die meisten Menschen sind « Menschen ohne metaphysische Substanz. » Die « Herde », — « die Viel-zu-Vielen »¹⁵ — cum le-ar zice Nietzsche.

Tu știi ce vreau să spun — și cu aceasta mă mulțănesc. Noi ne înțelegem pe baza singelui ce pulsează în vinele noastre — curat, ales, aristocratic, de rasă...

Știi că Tu aștepti mult de la mine! — nu cred că vei avea deziluzii! Eu sunt tare în credința aceasta și credința mută și munții!

« Soarele » încă nu Ți-l-am dat, dar Ți-l voi da

LULU

XXIII

[Sebeș.] 12 II 1917

Mea Gaargi,

Ți-am dat numele unei principese indice. Dacă pînă acum n-ai citit *Filozofia indică*, ce Ți-am trimis-o, — atunci fă-o de dragul meu — Gargi. Într-o după-amiazi, cînd ești liniștită ca marea — întinde-te pe divanul « nostru » — și cugetă! E scrisă de niște Inzi moderni (au luat parte la congresul religiunilor din Chicago, în spiritul *Upanișadelor* vechi ca omenirea arică, nobilă, idealistă și nejidovită. Filozoful James are multă simpatie față de Swami Abhedananda.

Mea Gaargi — odată cînd ai « liniștea mării » cugetă la Marele Tot, la Atman — la « tat tvam asi » — du bist das, — das Eine ohne ein Zweites!!¹⁶

Să nu le privești din punct de vedere științific, căci nu sunt teorii științifice, ci *religiöse Erlebnisse*¹⁷. Vei vedea cît de organic sunt legate filozofia și religia pe marginea Gangesului.

Avem încă multe să învățăm de la ei: umanitatea și noblețea. Noi jidoviții amenințați de chinurile iadului.

Gaargi — ai puținică răbdare și citește. Vei vedea că Tu ești zeu, că eu sunt zeu și că dragostea zeilor e mare.

O, Gargi, mea Gargi

LULU

Că-ți convine Leda — sunt fericit.

Un mic adaos pentru verișoara.

¹⁴ Scrisoare publicată parțial în revista „Amfiteatru”, an V, nr. 2(50), februarie 1970, p. 9.

¹⁵ Dar — Scumpă mea Gaargi — cei mai buni oameni sînt *oamenii fără substanță metafizică*. „Mulțimea”, « nenumărații ».

¹⁶ tu ești aceasta — Unul fără dualitate.

¹⁷ experiențe religioase.

[Sebeș,] 15 II 917

Mea Gargi,
se pare că împrejurările foarte triste între cari mi-ai scris au contribuit la teama Ta și mai tristă decât împrejurările — că Te voi găsi « tot mai rămasă ». Mea Gargi — du bist göttlich — *naiv* — Ca și când n-ai fi tot Tu — ori între zidurile universității, ori într-un sat în vârful munților, — ori doctor erudit, ori femei cu sufletul larg și minunat. Nu *pretind* de la Tine decât să ai totdeauna *cutezanța să fii Tu însăși* — și nu-mi *doresc* altceva, decât să ai o inimă pentru mine. Atunci calc în picioare și chinurile iadului.

— Gargi — eu am o religie tare și aspră: dragostea și munții și poate că și marea — mă provoacă să am religie, — dar Elohim cu atotputința lui niciodată, iar dogmele cu logica lor și tămiia cu ridicolul ei mai puțin. O dată când vom fi în munți, când vom auzi cum bate « inima lumii » — Ți-o povesti religia mea — cu glas de tunet.

Vei primi-o și Tu — sunt sigur și vei vedea cât e de aspră și de puțin tristă! — E aspră, strașnică și robustă — ca dragostea mea pentru Tine.

LULU

XXV

[Sebeș,] 22 II 917

Mea Gargi,
dacă aș fi eu Iehova, care-și împarte la judecata din urmă tuturor morților răsplata și răzbunarea, — către Tine aș grăi cam astfel: « Gargi, tu pe pământ n-ai fost cochetă, și nici rea n-ai fost în viață, — dar ai, totuși, un păcat strigător la cer, pentru care ar trebui să te las de-a stînga mea și să te arunc în focul, unde-i scrișnirea dinților: de multe ori am trimis la tine semne despre dragostea ce ți-o port, dar tu ai răspuns cu mult prea rar. Eu însă sunt nobil și șteiu ce fac și te iert. Mea Gargi, vino de-a dreapta mea! » — și Iehova răzbunătorul și îndrăgostitul ar cădea, fără ca să fie sentimental și romantic, în genunchi înaintea ta, — de-ar clocoti cerul de mirarea celor douăsprezece legioane de îngeri și de risul lui Belzebut et comp. Îmi închei viziunea apocaliptică.

Am făcut zilele trecute bilanțul scrisorilor noastre și-a trebuit să constat că la mine « intratele » sunt pe jumătate cit « ieșitele », — am lucrat cu alte cuvinte cu un deficit îngrozitor. Și de-aceia m-am supărat puțin și am tăcut mai mult ca de obicei, ca să-ți dovedesc că și eu pot tăcea, dacă vreau. Să ții minte Gargi, — *Coranul* spune că — Allah e îndelung răbdător, dar nici el nu le poate răbda toate...

Și-acum să-ți spun ceva la ureche, să nu ne audă nimenea: Gargi, te doresc așa de mult, încît mă omoară gîndul că nu ne vom întîlni curînd.

LULU

Despre Popovici vom vorbi odată amănunțit, deocamdată atît: este unicul aristocrat spiritual de la Eminescu încoace — la noi. Margarettei i-am scris. Încă ceva: te rog scrie recomandat — *fără express*! E lux.

XXVI

[Sebeș,] 24 II 917¹⁸

Mea Gargi,
în fotografia ce mi-ai trimis-o ești ca o apariție spiritistă, — preste cîteva săptămîni o să te văd însă — vie și minunată și-o să te strîng de după gît cu puterea unui nebun. Dar acum să fii cuminte și liniștit. Ce să-ți povestesc? — fiindcă asta-i singura metodă ce mă liniștește.

Gargi, așa vrea să reînvie în noi geniul mitologic. Să circumscriu un pic: Pentru știința exactă există numai ce se poate măsura și calcula: orice realitate ce nu-i acce-

¹⁸ Scrisoarea a fost publicată parțial în revista „Amfiteatru“, an V, nr. 2(50), februarie 1970, p. 8.

sibilă calculului este numai aparentă, o ficțiune subiectivă, — Maja — cum i-ar zice Inzii. Și unde-i multă matematică, — acolo-s puține mituri. Dacă ești însă o individualitate vie, creatoare, condusă de instinct și nu de rutină, dacă simțești realitatea și-o privești prin «simpatie» — atunci nu poți exista fără mituri. Atunci dai frîu liber imaginației — ca să exprime contactul intim ce-l ai cu tine însuși și cu lumea. Marii creatori de religii și marii «privitori în lume» sunt creatori de mituri. Dar puțini înțeleg această necesitate creatoare și cei mai mulți n-au decît un zîmbet mărginit în colțul buzelor.

Gargi, minunata mea Gargi, noi ne vom retrage în munți și vom trăi în codri cu cremiții, cari nu mai sunt, cari n-au fost niciodată.

LULU

XXVII

[Sebeș,] 27 II 917

Mea Gargi,
am citit astăzi ce scrie Emerson despre misticul Swedenborg și-am găsit o observație pe care s-o păstrezi și tu. — «Liebst du mich?» bedeutet: Siehst du mit mir gemeinsam dieselbe Wahrheit? Wenn das der Fall ist, dann sind wir glücklich, weil unser Glück das gleiche ist: Aber plötzlich erkennt einer von uns eine neue Wahrheit; sofort sind wir getrennt, und keine Spannkraft in der Natur kann uns zusammenhalten.»¹⁹

Gargi, die Liebe geht also — manchmal — durch den — Koph!²⁰ Cazul nostru e fără îndoială clasic. Și-acum am chef de-o glumă: dacă nu vei primi filozofia mea — de bună voie, — o să te silesc cu forța... Cred însă, că nu va fi necesar să mă fac un *pirat filosofic*.

Te interesează, poate, cu ce îmi petrec timpul. Citesc foarte mult. Mă preocupă știința exactă ca creațiune de-a lui «*homo sapiens*». Cum faci tu anatomie, așa fac și eu un soi de anatomie logică, — și operez ca și tine cu cadavre: chemie, fizică, matematică. Sunt amenințat și de «*Leichengift*»²⁰, dar nu mi-e teamă, — dragostea e contra-veninul.

Viața «în afară» e monotonă ca căutarea unui sărăntoc,
Viața «înăuntrul» meu ești Tu.

LULU

Încheierea era cît p-aci să se prefacă în versuri.

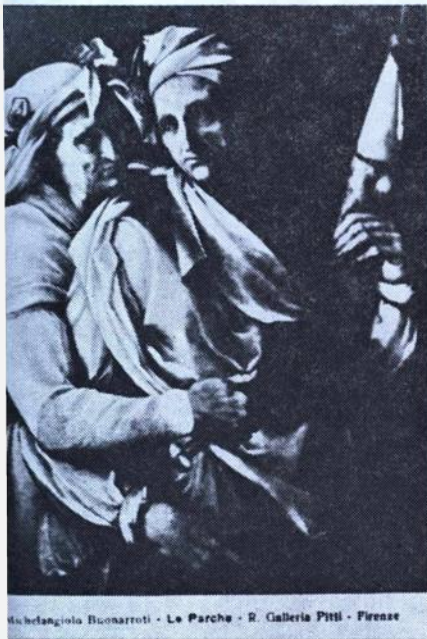
XXVIII

3 III 917

Mea Gargi,
fiindcă știu că pleci din Viena, să-ți scriu și eu de astă dată în tonul «afacerilor» — de cari desigur ai foarte multe. Zilele trecute am fost foarte bolnav, — am răcit și mă temeam de complicații. Oh, Gargi, — e trist să fii bolnav, — cu o mare de dragoste în suflet. Mult timp nu voi mai sta acasă. Mă întreb de ce nu-mi trebuie cărți de la bibliotecă? Voi[umul] I de Muther l-am citit cu mult folos: în orice caz m-aș bucura de restul din *Geschichte der Malerei*. Dacă se poate, le aduci cu tine la Lugoj și de-acolo mi le vei trimite cînd voi fi în Orade[a].

¹⁹ «Mă iubești?» adică: Vezi împreună cu mine același adevăr? Dacă e așa, atunci sîntem fericiți, căci fericirea noastră e aceeași. Dar deodată descoperă unul dintre noi un nou adevăr; în clipa următoare sîntem învrăbiți și nici un resort din lume nu ne mai poate ține laolaltă. Gargi, iubirea trece astfel — uneori prin cap.

²⁰ «otrava morții».



Michelangelo Buonarroti - Le Pacha - R. Galleria Pitti - Firenze

Acum citesc *Cugetările* lui Pascal și *Familia Polaniecki* de Sinkiewicz.

Cu chimia stau relativ destul de bine. Bineînțeles — nu mă interesează caosul de formule, ci rezortul teoretic al ei. Cum vezi — fac filozofie ca și artă, religie ca și știință, — de dragul unei largi sinteze culturale. Și oamenii îmi spun totuși că sunt uni lateral, — fiindcă nu sunt practic.

Mi-ai interzis foarte categoric intrarea în Lugoj cu, — alte cuvinte nu ne vom întâlni curînd.

Să-mi scrii imediat viitoarea ta adresă. Oh, Gargi, — cum te iubesc și tu îmi — interzici —.

LULU

XXIX

[Sebeș.] 16 III 917

A sosit princessa indică în «țara făgăduinței»? — Gaargi — mi-e dor să întrerup îndelungata și insuportabila tăcere. Dacă nu se poate să fiu un vifor tăcut și arzător, vreau să fiu cel puțin un vifor vorbăreț.

LULU

XXX

Orade[a] 19 III 917

Mea Gaargi, am sosit iarăși acolo, de unde ți-am scris, că nici porțile iadului nu mă vor clăti. Vezi că și Oradea poate fi un petec de pământ — mare, adînc, și multe altele, — la notabilități nu trebuie să te cugeți, c-apoi nu zîmbești...

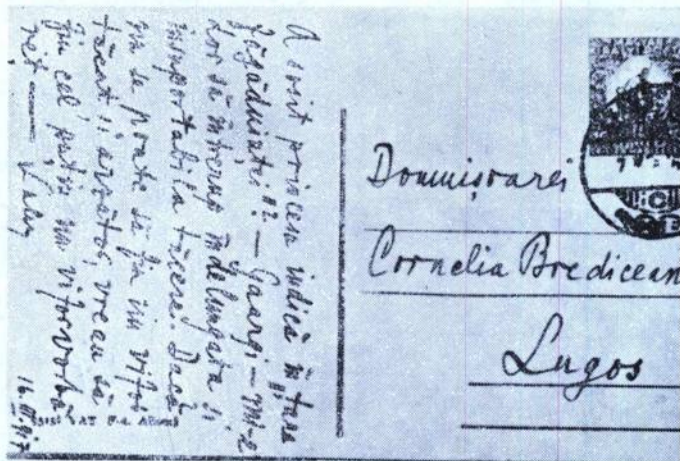
Citesc un minunat studiu despre Rodin — și mor privind-i sculptura *Idolul etern*: pentru mine e sfînxul cu zîmbetul metafizic, în care m-am adîncit cum mă adîncesc în viață și-n lume.

Taina noastră începe să devină — publică. Duța m-a întîmpinat — cîtu-i de rafinată! — : «Lulule, tu nu mi-ai spus nimic că în Viena ai convenit foarte mult cu Cornelia Brediceanu?» «Credeam că nu te interesează cu cine convin.» Ea: «Zi mai bine că intenționat nu mi-ai spus.» Eu: «Ei, să zicem că-i așa, — dar de unde ai informații atît de sigure, detectivule?» Ea: «De la Tiberiu Brediceanu.» De dragoste, m-am înroșit ca soarele cînd răsare și ea s-a bucurat și mi-a povestit lucruri minunate despre tine. Oh, Gaargi, dorul e nebun, dorul e ca un cîine turbat și-un cîine credincios: tu l-ai legat în lanțuri și astăzi latră și urlă a pustiu la lună.

LULU

Adresa: Nagyvárad

Izanislő 11



Lucian Blaga

POEZIA O CONSTANTĂ

POEZIILE DE FAȚĂ SÎNT TRANSCRISE după manuscrisele lui Blaga și aparțin unor contexte variate ale activității sale. Prima dintre ele, aparținînd perioadei debutului, este inserată în scrisoarea, datată « 24. XII. 916 », către Cornelia Brediceanu, viitoarea sa soție (vezi în numărul de față p. 93). După versurile *Pe țărîm și Noaptea*, apărute în 1910, în „*Tribuna*” din Arad, după poemul *Naufragiașilor* din 1911, semnalat de noi în 1965 („*Steaua*”, nr. 7, p. 71), dar al cărui text nu a putut fi încă descoperit, și după *Odă unui rînd de haine nouă*, poezia de față este a cincea încercare poetică a lui Blaga din anii 1910–1918. Nu este greu să recunoaștem aici, în mai mare măsură decît în celelalte încercări poetice ale acestei epoci, unele acorduri din viitoarele *Poeme ale luminii*. Un vers: « *Și cine știe* » îl reîntîlnim în *Gorunul*: « ...O, cine știe? ». *Naufragiașilor*, *Odă unui rînd de haine nouă* și poezia de față vin să infirme opinia unor cercetători potrivit căreia Blaga încetează să scrie versuri după debutul din 1910, pentru ca abia mai tîrziu, în 1918, să-și reia « cochetarea cu muzele ».

Poezia *Ecce homo!* o transcriem din caietul *Poemele luminii*, trimis de Cornelia Brediceanu în 1918 lui Sextil Pușcariu, atunci profesor la Universitatea din Cernăuți. Caietul se păstrează la Muzeul literaturii române (nr. 17. 335) și este format din foi detașabile, după care Sextil Pușcariu publică în „*Glasul Bucovinei*” cea mai mare parte a poeziilor. Multe dintre ele poartă indicații pentru felul cum trebuiau culese: *cicero, cicero cursiv*, iar pentru *Ursitoarea mea* și *Legendă* se indică și pagina în care să se publice. Coperta finală a caietului cuprinde însemnările lui Sextil Pușcariu, făcute cu creion negru, care i-au servit la

întocmirea articolului *Un poet: Lucian Blaga* („*Glasul Bucovinei*” nr. 49, 3/16 ianuarie 1919), articol ce prefațcăză stihurile publicate în ziarul cernăuțean. Poezia de față face parte din grupul, nu prea mare, al celor respinse de Sextil Pușcariu. Blaga o transcrie pentru Victoria Bena-Medan, vara sa, operînd în text o serie de modificări. Sub această formă versurile sînt publicată de Bazil Gruia (*Blaga inedit: amintiri și documente*, Cluj-Napoca, 1974, pp. 23–24) după textul în păstrarea familiei Bena, însoțită de un comentariu din care reproducem considerațiile de istorie literară: « Sînt puține șanse ca *Ecce homo!* să fi făcut parte din poeziile incriminate [de „Sextil Pușcariu”. [...] Deși datează din 1918, ca și bună parte din piesele amintitului ciclu, [*Poemele luminii*], poezia este scrisă sensibil după încheierea lui, amintind prin întregul ei conținut, inclusiv fronda antireligioasă din ultima strofă, *Pașii Profetului* ». Afirmățiile sînt pe cit de categorice, pe atît de neîntețmeiate. Prezența poeziei în caietul trimis lui Sextil Pușcariu infirmă prezumțiile că este scrisă « sensibil după încheierea *Poemelor luminii* ». *Ecce homo!* aparține acestui ciclu și anticipează, cu cîțiva ani, *Pașii Profetului*.

Transcriem poezia în forma din caietul lui Blaga, menținînd și sublinierea unor versuri, procedeu utilizat abuziv de poet în anii uceniciei sale literare. Asupra acestui aspect îi atrage atenția și Sextil Pușcariu în scrisoarea din 23 octombrie 1918, stăruind să renunțe la el, pentru motivul că un poet adevărat poate conta pe un public inteligent căruia « n-ai voie să-i scoți ochii cu tipare cursive » („*Amfiteatru*”, nr. 10, octombrie 1969, p. 16). Sublinierea unor « figuri poetice » creează impresia, pe de altă parte, că poeziile sînt scrise de dragul acestora. Blaga ține seama de observațiile lui Sextil Pușcariu și la publicarea poeziilor în volum nu întîlnim versuri culese cu cursive.

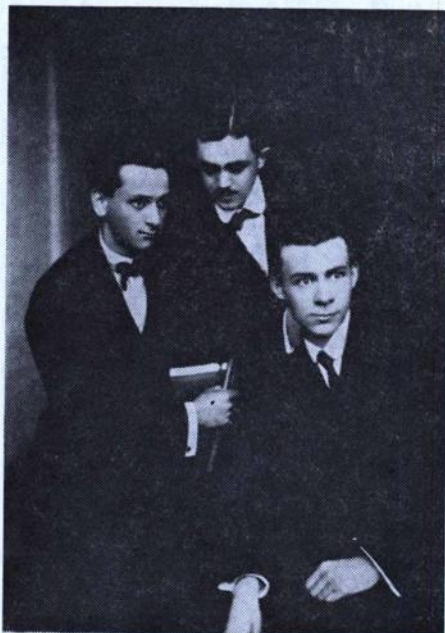
Cîntecul fîciei lui Zemora este transcris după manuscrisul piesei *Zamolxe*, păstrat la Muzeul literaturii române (nr. 17. 333). Manuscrisul piesei oferă poate cel mai ilustrativ text pentru cunoașterea procesului creator al poetului. Textul inițial este scris cu cerneală neagră, ca să fie supus unor remanieri substanțiale, operate succesiv, mai întîi cu cerneală verde, apoi cu cerneală roșie și, în sfîrșit, cu cerneală portocalie. Nici în acest stadiu, textul nu reprezintă forma definitivă. *Cioplitorul*, personajul din textul definitiv, este numit aici *Sculptorul grec*; *Zemora*, *Fiica lui Zemora*; sînt rescrise și indicațiile de scenă.

Poezia pe care o publicăm face parte din manuscrisul inițial (actul III, tabloul I), text pe care Blaga

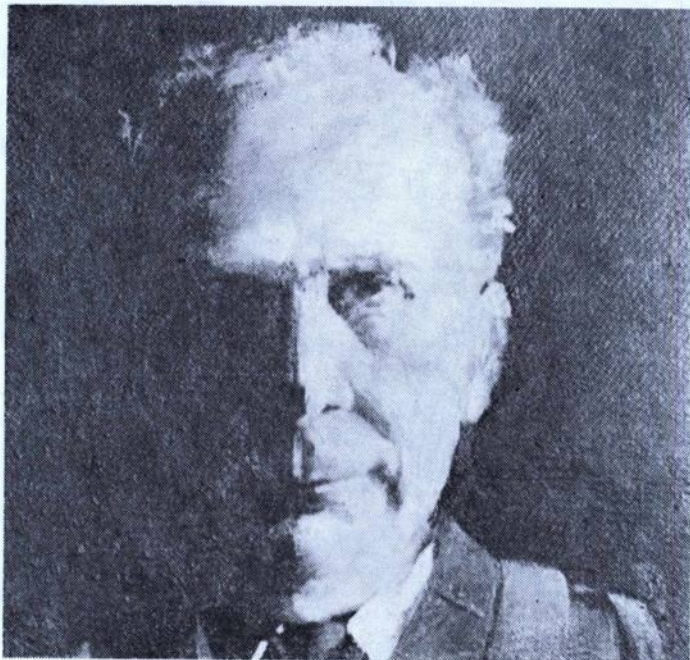
il înlocuiește cu lungul monolog al lui Zamolxe (*Opere*, IV, București, 1977, p. 49—51) și *Glasul Zemorci*, ibid., p. 51). Textele acestea sînt scrise pe două foi de alt format, cu cerneală verde, și sînt supuse și ele unor remanieri făcute cu cerneală roșie și portocalie. Poezia este hașurată de linii orizontale, verticale și oblice, trase cu cerneală verde, roșie și portocalie, ultima folosită la puține intervenții. Fiecare din cele patru strofe este prevăzută pe marginea din dreapta cu cite un portativ cu cheie muzicală. Poezia era concepută să servească, cum se desprinde din aceste indicații, ca un recitativ.

Poemul în proză *Lansare în Cosmos* face parte din scrierile încredințate de Blaga lui Pavel Ţugui, care ne-a pus la dispoziție manuscrisul. Este scris în octombrie 1959, sub impresia realizărilor științei și tehnicii moderne. Blaga se referă la trimiterea pe Lună a primului obiect terestru *Lunik II* (septembrie 1959) și fotografierea părții opuse a Selenei cu satelitul *Lunik III*. Poemul este scris după redactarea articolului *Tehnică și basm*, publicat postum („Cronica”, nr. 5, 3 februarie 1968), și formează — împreună — un omagiu adus de Blaga capacității creatoare a omului.

D. VATAMANIUC



Dui ce mi-am p
 Văteșul meu
 Când din p
 Când vād
 Cu iedera la
 Dui ce-ni hrās
 Si cād cut
 Măiubate de
 Si ce
 Că g
 Rān
 Lu
 Nu eti, — d
 1 de fies
 M'oi bucurā



Multumim doctorului Nicolae Manta din Sibiu pentru că ne-a pus la dispoziție această nouă imagine a lui Lucian Blaga. Tabloul se află în casa părintească a doctorului Manta, de la Gura Riului, unde Blaga a poposit de multe ori.

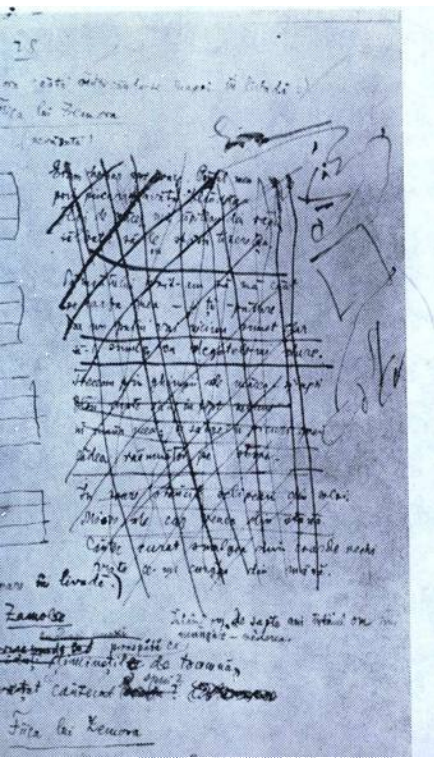


homo!

ECCE HOMO!

+ nestăvilita nebunie de-a trăi,
vânt și dulcea sete de-a juca,
- sort numai fiere?...
șireag încoronate
frunzi de nvingători cu lauri,
scînteia mea de rîs, de nu se stinge?...
blestemele ogoare, ce minune
că nu pășesc pe bolta unui cer?
mă face să aiurez,
neagră de păcate
făcîta ca un clopot
și mei de plumb?...
id și strig culegător în vînt:
pori nu mă năpăimînt, -
iad de-ajung -
colț tu al ca de un rai întreg!.."

Din ce mi-am plămădit nestăvilita nebunie de-a trăi,
Virtutul meu de-avînt și dulcea sete de-a juca,
Cînd din pămînt sorb numai fiere?...
Cînd văd mormintele șireag încoronate
Cu iedăra ca niște frunzi de-nvingători cu lauri,
Din ce-mi hrănesc scînteia mea de rîs, de nu se stinge?...
Și cînd cutreier blestemele ogoare, ce minune
Mă-mbată de visez, că eu pășesc pe bolta unui cer?
Și ce venin mă face să aiurez,
Că glia neagră de păcate
Răsună sfîntă ca un clopot
Sub pașii mei de plumb?...
Nu știu, - dar rîd și strig culegător în vînt:
« De ziua de apoi, nu mă-nspăimînt, -
În iad de-ajung -
M-oi bucura de-un colț în el ca de-un rai întreg!...»



CÎNTECUL FIICEI LUI ZEMORA

Eram hoinar spre soare. Părul meu
prin piscuri învăța blîndețea.
Flori de măceș mă ispiteau din rîpi,
sălbatic să le sfișiu tinerețea.

Pămîntului voit-am să mă cînt
pe harfa mea - și ții - pădure.
Dar nu putui vai nici un sunet clar
să-i smulg cu degetele-mi dure.

Treceam prin ghimpii de măceș - și apoi
flori rupte s-au înfipt nebune
în mîna mea; și sînge-n picuri grei
cădea răsunător pe strune.

*În soare stîncile sclipeau din solzi.
Miros de caș venea din stîină.
Cîntec curat smulgea din coarde vechi
Viața ce-mi curgea din mină.*

LANSARE ÎN COSMOS

*De două miliarde de ani vulcanii își lansează inima
în spații ca să atingă cerul. N-au reușit.*

*De-un an doar, omul încearcă același lucru. Și a reușit.
Inima lansată de pe pămînt ne-a trimis din dosul lunii
un mesaj al păcii.*

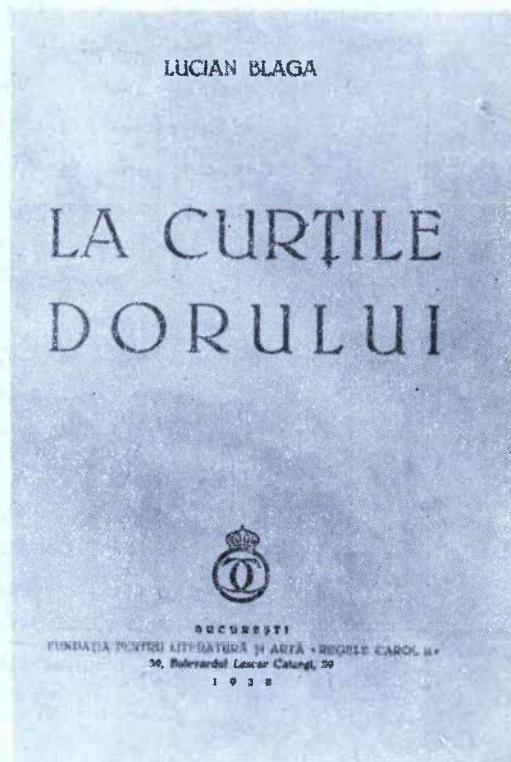
*Cealaltă față a lunii, pînă mai ieri un simbol al necunoscutului,
s-a populat peste noapte cu nume de mari pămînteni.*

*Avem acum un atlas selenografic. Cu aceasta Cosmosul a
început să ne devină familiar.*

*Cert, pe acest drum, de aproape incredibile surprize,
al tehnicei, și de fantastică lărgire a puterii omenești
asupra naturii — știința sovietică marchează un
epocal pas înainte.*

Într-o excursie
pentru explorarea
unor teritorii n. l.





O ACUZAȚIE DE PLAGIAT ȘI IMPLICAȚIILE EI

ATRACTIA, CHIAR FASCINAȚIA EXERCITATE asupra conștiințelor epocii interbelice de personalitatea și opera lui Lucian Blaga a dat naștere, printr-o firească reacție compensatorie, și unor atitudini polemice de respingere, de contestare sau chiar de denigrare. Desigur, ar fi fost greu ca poezia și, în general, creația de profundă noutate a lui Blaga să fi fost receptată direct și unanim. Corului calomniatorilor și scepticilor li s-au adăugat vocile, numeroase, ale vinătorilor de influențe și chiar ale celor care au strigat cuvîntul « plagiat ». Campania lui G. Bogdan-Duică, desfășurată sub forma unui lung serial în „Națiunea” (1931), sub titlul Literatura fără rost. Firește de Lucian Blaga și gasconada cu aspect de polemică personală a lui Dan Botta din broșura Cazul Blaga (1941), reprezintă doar două din aspectele intoleranței agresive trezite în anumite spirite

de opera și personalitatea poetului ardelean. Un moment de vîrf în « campania comparativistă », al cărei obiect a fost poezia lui Blaga, l-a constituit redundanta acuzație de plagiat rostită, în decembrie 1938, în „Curentul”, de semănătoristul I. U. Soricu sub titlul Poezia cehă și Lucian Blaga. Deși n-a răspuns retoricei aruncări de mînușă a acestui veleitar pe care doar ambiția și iluzia altei condiții îl împinseseră spre literatură, Blaga s-a simțit totuși lezat și deconcertat de « injurăturile și calomniile Soricului ». Faptul se poate deduce din scrisorile pe care le trimetea la începutul anului 1939 de la Lisabona, unde se afla în acel moment ca atașat de presă, cîtorva prieteni literați. Lui Oscar Walter Cisek, spirit afin prin structură și orizont cultural, îi scria în ianuarie 1939 la Praga, unde acesta ocupa un post similar de atașat de presă:

Scumpe Cisek,

nu Ți-am scris demult, dar Te rog să mă crezi că tot timpul Ți port aceleași mari și neschimbate sentimente de prietenie. Tăcerea mea se explică mai mult prin multiple ocupații.

Am o mare rugămintă. Pe la Crăciun am fost obiectul unui foarte stupid atac din partea unui oarecare domn semănătorist (Soricu), care mă acuză de un fel de copiere a poeziei cehce. Textele, pe cari le citează, nu au nici un fel de asemănare, încît eu cred că domnul nu e în regulă cu injecțiile!

Am căutat să-mi procur cartea la care se referă Soricu (*Tschechische Antologie*, Inselbücherei, cu traduceri din Sova, Březina etc.), dar din Germania mi se răspunde că antologia e epuizată. Recurg la Tine, care desigur găsești cartea la Direcția Presei de la Praga! Dacă se poate, trimite-mi *cinci exemplare*. Vreau să le trimit unor critici, atrăgîndu-le atenția asupra mistificării.

Eu am pus sub tipar vol[umul] VII al sistemului *Artă și valoare*.

Actualmente lucrez la vol[umul] VIII, înfiul din *Trilogia cosmologică*.

Literatura ta o urmăresc, dimpreună cu soția, cu entuziasm și admirație.

La Cluj mi-am inaugurat catedra, am ținut curs o lună, și m-am întors iarăși la Lisabona. Aici e permanentă primăvară.

Te îmbrățișez cu vechea dragoste

Lucian BLAGA

Hotel Aviz Lisabona¹

Atacul — cum era și firesc fiind vorba de Blaga — a stîrnit vîlvă în epocă, invidioșii și refulații au jubilat, prietenii și admiratorii au fost indignați, majoritatea cititorilor bănuind însă reaua credință și intenția de scandal a revistei al cărei director — Pamfil Șeicaru — nu era la prima înscenare de acest fel. Răspunsul lui Cisek din ianuarie 1939 lasă să se întrevadă ceva din această stare de spirit.

Praga, 4 Ianuarie 1939

Scumpe prieten,
am cetit articolele domnului S[oricu] îndată după apariția lor și m-am necăjit grozav, văzînd din nou că domnul P[amfil] Ș[eicaru], care suferă de megalomanie și sifilis, caută să coboare în ochii lumii camarazii lui de drum de altă dată. Cît privește pe domnul S[oricu], sunt sigur că invențiile timpite, ce le înșiră în aceste articole, pot deriva numai dintr-un creier foarte bolnav. Am discutat chiar cu cîțiva bursieri de aici — băieți aleși și cu o cultură superioară — comparațiile și concluziile lui S[oricu]. Ele n-au mai nimic comun cu realitatea versurilor și a gîndurilor tale. Tu, ca cel mai strălucit reprezentant al generației noastre, trebuiai să fii tratat astfel în foiața plebeului P[amfil] Ș[eicaru]. Am rămas profund indignat de faptul că aceste născociri ale unui imbecil au fost publicate.

Îndată după primirea scrisoarei tale, am dat un telefon doamnei Eisner², care mi-a comunicat însă că soțul ei posedă un singur exemplar al antologiei. Am cutreierat toate librăriile și am luat contact cu Direcția Presei spre a putea ajunge la un rezultat mulțu-

¹ Arhiva M. L. R., cota 16068.

² Soția traducătorului în germană al antologiei.

Scumpe Cisek,

mă Ți-am mai scris de mult, dar Țe rog să mă crezi că tot timpul Ți pot aceluși mari și neschimbate sentimente de prietenie. Tăcerea mea se explică mai mult prin multiplele ocupații.

Am o mare rugămintă. Pe la Crăciun am fost obiectul unui foarte stupid atac din partea unui oarecare domn semănătorist (Soricu), care mă acuză de un fel de copiere a poeziei cehce. Textele, pe cari le citează, nu o au nici un fel de asemănare, încît eu cred că domnul nu e în regulă cu injecțiile!

Am căutat să-mi procur cartea la care se referă Soricu (*Tschechische Antologie*, Inselbücherei, cu translații din Sova, Březina, etc.), dar din Germania mi se răspunde că antolo-

mitor. N-am reușit. Singurul lucru care te va pune în posesiunea unui exemplar este scrisoarea ce am trimis-o fostei mele soții la București, ca îți va trimite exemplarul din biblioteca mea de acolo. Vei putea dispune de el cum vei crede de cuviință. Voi încerca să mai găsesc un exemplar la un cunoscut de aici. Din nefericire — pentru cauza ta — și din fericire pentru mine, care nu mai puteam suporta atmosfera de aici, am fost transferat, pe ziua de 1 februarie la Berlin, unde am deocamdată o misiune extraordinară. Domnul ministru Crutzescu a ținut să mă aibă alături de d[omnii]-sa. Acolo am destule legături și voi putea aduce țării servicii cu mult mai pozitive decât la Praga, unde am rămas într-o veșnică rezervă și defensivă.

Plec poimîine la noul meu post. Am lucrat mult la noul meu roman — la romanul dacilor din Țara Oașului. Mă bucur că ai timpul necesar pentru realizarea operei tale. Știu că ai o misiune bine definită! Și îți doresc liniște, sănătate, fericire și spor! Sărutări de mîini doamnei Blaga. Cu dragostea și admirația de totdeauna rămîn al tău,

CISEK.

Adresa mea este :

Herrn Oscar Walter Cisek,

Könige Rumänische Gesandtschaft, Rauchstrasse 26 Berlin³.

În răspunsul său, nedatat, dar provenind de pe la mijlocul lunii februarie a anului 1939, Blaga îl ruga pe Cisek să încerce să-i mai procure, din Germania, citeva exemplare din antologie, spre a le trimite unor critici:

Scumpe Cisek,
am primit cărticica de la Doamna Cisek, dar nu am adresa să-i mulțumesc! Sau mi-o trimiți, sau îi transmiți Tu mulțumirile mele!

Te rog însă să faci tot posibilul să-mi procuri încă vreo cîteva exemplare în Germania. Vreau să le trimit unor critici, pentru ca ei să ia atitudine față de banditul descreierat.

Și mai am o rugămintă. Nu știu dacă cunoști cartea lui Basil Munteanu — *Panorama literaturii românești* — apărută în limba franceză. Eu, ca și toți cîți o cunosc, o găsesc admirabilă. Cea mai bună lucrare a noastră în această privință.

N-ai vrea să găsești un traducător pentru o ediție germană? (În curînd apare una engleză.) Cartea merită și ne-ar face mari servicii. Eventual îi faci lui Basil unele sugestii cu privire la unele modificări necesare pentru Germania. (Deși nu le prea vād!)

Munteanu e un spirit strălucit. Va publica în curînd lucrările sale de doctorat la Sorbona. Țin mult să intri în legături directe cu el:

Basil Munteanu

17 — rue Dr. Jaquemaire Clémenceau, Paris XV

Te felicit din toată inima pentru schimbarea de domiciliu!

Și te îmbrățișez

BLAGA⁴

Următoarea scrisoare a lui Cisek, din 20 februarie 1939, e expediată de la Berlin, unde scriitorul fusese deja transferat și unde își continua investigațiile în serviciul prietenului.

Berlin W 35 Rauchstrasse 26
Kgl. Rumänische Gesandtschaft.

Iubite prietene,

am primit astăzi scrisoarea ta și îți mulțumesc din suflet pentru urările tale. Voi face tot posibilul spre a mai găsi cîteva exemplare din antologia de poezie cehă, nu știu însă dacă voi reuși. Antologia a dispărut fiindcă era vorba de cehi și de un traducător de rasă semită. Voi căuta neapărat la anticari. Printre cele cinci cărți, pe care le-am adus aici în geamantanele mele — celelalte se găsesc încă la Praga, — se află și cartea lui Vasile Munteanu, pe care-l prețuiesc mult și pe care-l număr printre vechii mei cunos-

³ Arhiva M. L. R., cota 18839.

⁴ Arhiva M. L. R., cota 16056.

cuți de la „Cugetul Românesc”. O voi ceti cît de curînd. Pînă acum n-am reușit s-o fac. Fostei mele soții îi voi transmite mulțumirile tale.

Mă voi interesa de aproape dacă nu s-ar putea realiza o traducere germană a cărții lui Munteanu. Sunt convins că e bună și că ar constitui cea mai serioasă propagandă pentru scrisul nostru.

Te îmbrățișez cu prietenia sinceră de totdeauna!

20 Februarie 1939

CISEK

P. S. Îi voi scrie și lui Munteanu ⁵.

Tot la începutul anului 1939, Blaga revenea asupra chestiunii scriindu-i lui Ion Chinezu, vechi admirator și prieten devotat, de la Costa de Sol — Estoril Palacio Hotel, Portugal, fapt ce probează că «mistificarea», «atacul mizerabil» lăsaseră urme adînci.

Costa de Sol
Portugal

Estoril Palacio Hotel

Scumpe Chinezu,
am primit scrisoarea ta cu surprizele!

Să nu te mire nimic! Dar las' că se aranjează cînd vin la Cluj. Colindele sunt extraordinare! Mersi!

Ascultă Chinezule, tu nu-mi scrii nimic despre înjurăturile și calomniile Soricului la adresa mea. Mă scoate cvasiplagiator cu o mulțime de texte între cari, cînd le compari, *nu poți face nici o apropiere!* În fiecare exemplu cite un *singur* cuvînt identic! Bine, dar în felul acesta poți apropia orice text de orice alt text. Iar pe acei poeți cehi zău că nu i-am citit niciodată!

Spune-mi sincer, tu care poți să știi din atmosfera produsă, face să răspund sau e mai bine să tac?

Metoda mea știi că a fost totdeauna: non — răspunsul! Dar în cazul acesta? Sau faceți voi ceva în „Gînd românesc”? Ce zice Breazu?

Să încep o discuție cu un om care vrea să mă asasineze, tîlhărește?

Soția mea zice că atacul e așa de mizerabil, încît nu e demn de mine să răspund.

Încă o dată: voi ce credeți?

Ah, Doamne, bun era cîrnatul și slîcina din strada Băii.

Cît privește restul: nici o grijă! Crezi că mă înspăimîntă onoratul consiliu profesoral?

Toată dragostea celor doi Breji și celor doi Chineji

LULU⁶

Din cîte știm, nici poetul, nici prietenii lui de la „Gînd românesc” nu au răspuns provocării lui Soricu, problema pîrînd a se rezolva de la sine în favoarea lui Blaga și aparent fără ca acesta să-i acorde vreo importanță. Sondare a intimității, dialogul epistolar dezvăluie o fațetă neașteptată a portretului interior al poetului, probînd faptul că aparența apolinică oferită publicului nu era decît o mască ascunzînd preafirești reacții de contrariere și indignare.

Despre ce era însă vorba în cele trei serii ale articolului lui Soricu din „Curentul”?

Iritat probabil mai de mult de succesul constant și de înaltul prestigiu de care se bucura Blaga, I. U. Soricu (cel pe care Lovinescu îl așezase fără

drept de apel în «mohoritul cîmîtir al literaturii române») își începea articolul printr-o diatribă îndurerat ironică la adresa publicului și criticii care se grăbiseră să se entuziasmeze (în mod nejustificat, din snobism, credea el) de poezia lui Blaga, încă de la debut. Ceea ce-i reproșa exegetul «tînrului fiu de preot» era în primul rînd faptul că, încă din Poemele luminii, ignorînd necesitățile spirituale ale acelei epoci de convulsii naționale, poetul ar fi cultivat, în locul unui lirism cu valoare de stimulare, o artă străină spiritului național. Nici «harfe», nici «goarne» în poezia lui care să vestească — cum făcuseră alții — «biruința de zece veacuri așteptată» și pentru care «au răposat cei mai buni ai noștri». Aflat, cum scria ironic improvizatul critic, în «marea trecere», poetul aducea pe de altă parte și «o formă exotică pentru poezia românească obișnuită cu măiastra versurilor ferecare». Nici

⁵ Arhiva M. L. R., cota 18837.

⁶ Arhiva M. L. R., cota 18170.

COSTA CO SOL
PORTUGAL



Telegramas:
PALACIO-ESTORIL

TELEX: 400

M. LUNARDI

Estoril Palacio Hotel

Estoril de 1939

14. I. 1939

18/7/39

Scumpu Chineză,

am primit scrisoarea ta
cu surprizele!

Știu cum te uiurea nimeni!

Das las' că se aranjează
când vin la lăz.

Colindele sunt extraordinare!

Mersi!

Ascultă Chinezule, Tu nu-mi
scrii nimeni despre îngura-
torile și calumniile Soricului
la adresa mea.

Mă scuteți ca să plagiați
cu o mulțime de texte

ritm regulat, nici rimă, nici respect al vreunei gra-
dații. În schimb se dovedea preocupat în mod curios
«de un cuvânt care spus așa neromânește „vecinul”
nu putea să nu trezească nedumeriri».

În continuare, Soricu se întreba care era cheia
acestei poezii străine de spiritul locului. Și tot el
răspundea convins, pe un ton peremptoriu: «Cheia
e foarte simplă. Ceea ce vedem înaintea noastră nu
e realitatea, ci emanația altor spații și a altor
timpuri».

În fine, după lunga introducere plină de suspiciune
și acrimonie — dovedind poate complex de inferio-
ritate și un sentiment al frustrării — autorul articu-
lului ajungea la probele cu care spera să dovedească
culpabilitatea poetului, probe pe care credea a le
afla în Antologia de poezie cehă, apărută la Leipzig,
în editura Insel, cu traduceri din poezii simboliste
cehi Vrchlicky, Sova, Březina etc. Și acuzația nu

întîrzie să fie rostită: «Domnul Lucian Blaga, teore-
ticianul matricei stilistice și al operei de artă majoră,
folosește vocabularul, folosește imaginile, folosește
gîndurile și îndrăznelile celor 3 poeți, mai ales ale
lui Otakar Březina»⁷. Ca o concesie făcută probi-
tății științifice, el recunoaște în continuare, că poetul
român întrebuițează aceste imagini spre a crea
o structură oarecum personală. Comparația între
«model» și «copie» e însă desigur în detrimentul
celeia de a doua «căci dacă d[omnu]l Blaga a utilizat
vocabularul și metafora nu s-a apropiat niciodată de
înălțimea concepției poetilor cehi și n-a dat, în
poezie, decît mărunțișuri, sfărîmături din piatra
scumpă a străinilor, în jurul căror sfărîmături, rar a
reușit să înflorească un gînd, ca în cutremurătoarea
atmosferă a maeștrilor care „ușor ca din cutie scot
lumile din haos” și epocile le-nșiră ca „mărgelile
pe apă”».

Nemulțumirea exegetului improvizat se îndreaptă
deci spre tehnica poetului blagiană, sesizată de altfel
cu justete, care conferă fluxului poetic un ritm sinco-
pat complet diferit de patosul și cadența imnică de
anvergură unică a versurilor poetilor cehi (mai ales
ale lui Březina)⁸.

Desigur, oarecari apropieri, paralelisme, între cei
doi poeți se pot face. Căci, deși la distanță de două
decenii unul de altul, ambii poeți au definit stilul
spiritualității popoarelor lor, cu ei poezia devenind
expresia unor lăuri de conștiință existențială. Cele
două tipuri de cunoaștere propuse de filozoful Blaga,
cea «paradisiacă», bazată pe rațiunea aristoteli-
ciană, și cea «luciferică», al cărei obiect era explo-
rarea unei «topografii a misterelor», sînt preluate
și potențate artistic în poezie. Într-adevăr, caracterul
tensionat și de mare vibrație intelectuală al acesteia
e dat de năzuința de a depăși lumea fenomenală și de
a reconstitui totalitatea și plenitudinea universului.
Misterul, «taina universului» l-a atras și pe Březina,
constituind unul din motivele principale ale creației
sale poetice. Începînd cu primul său volum, *Depărtări
taimice*, se conturează imaginea unui Březina deza-
măgit, nesatisfăcut de realitate, a unui Březina care
se întoarce spre lumea spiritului, năzuind spre o
fuziune cu «Taina Universului».

În egală măsură, cei doi creatori sînt înrudiți și
prin comuna situație a realităților sub specie abso-

⁷ Otakar Březina (1868—1929). Autentic geniu
al poeziei țării lui și unul din cei cîțiva foarte mari
poeți ai simbolismului european. Cele cîine culegeri
de versuri le-a publicat între 1895—1901.

⁸ În studiul nostru vom urmări doar paralela
Blaga-Březina, întrucît paralelismele cu ceilalți
doi poeți cehi pomeniți în articol: Sova și Vrchlicky
ni s-au părut nesemnificative.

luti, ei aparținând categoriei poezilor care au cultivat o lirică a revelațiilor provenite din contactul cu lumea. În universul liric al lui Blaga lumea e plină de «ghicitori» (semne ale unei realități ascunse: rune lăsate în urma lui de Marele Orb — plăsmuire mitică a principiului unității cosmosului). Centrul universului e plasat de poetul român într-o zonă extrareală, în câmpul misterului absolut. Marelui Anonim blagian îi corespunde — deși cu alte semnificații — în poezia lui Bfezina ceea ce el numește Eternul, Necunoscutul, Cel prea înalt (forța care mișcă universul), în onoarea căruia poetul înalță psalmi. Din imensa jubilație care se instalează în sufletul său, Bfezina va face o poezie legată nu de ceea ce e perisabil și efemer, ci de geneza continuă a sevelor, de infinita naștere a surselor, de posesiunea triumfală a creației. Sufletul liric ce străbate poeziile ciclurilor Zori la apus (1896) și Vinturi de la poli (1897) amintește de feroarea extatică a unui Pascal, Kirkegaard și, mai aproape, de a unui Claudel.

Blaga, în schimb, nu va atinge nicodată absolutul credinței caracteristic spiritualismului, el «se oprește la mijloc, între cer și pământ, pipăie concretul lăsându-se doar nostalgizat de spirit» (G. Călinescu). Desigur, aceasta nu înseamnă că poetul român n-a trăit o dramă spirituală la fel de acută ca cea a poetului ceh. Cei doi creatori au reinventat fiecare în felul lui tragedia, ajungând, în cele din urmă, la un soi de seninătate care le permite desfășurarea unui flux poetic remarcabil, deși complet deosebit. La Bfezina, înțelegerea legii tainice a armoniei universale conferă anvergură cosmică poeziei, abstractizind-o și dezumanizind-o în același timp. Viziunea poetului român e mai echilibrată în sensul că la el spaima apocaliptică și aspirația spre trăire extatică nu îmbracă forme exacerbate, ci se transformă în lamentație cenzurată și într-o contemplare a cosmosului cu momente de jubilație. După volumul I a cumpăna apelor echilibrul atins îi permite să evite crispările, să reducă gesticulația, să umple imaginea esențializată a lumii — puțin schematică cum spunem — cu mai multă materie senzorială.

O poziție apropiată au Blaga și Bfezina și în problema raportului individualitate-colectivitate. Amîndoi au început prin a fi acut individualiști. Izbăvit prin credință, Bfezina își asumă și rolul de mesager al semenilor lui, alcătuiind o grandioasă utopie etico-religioasă și socială. Mesajul ultim al poetului e

alcătuit din extaz, voință, entuziasm, candoare și iubire. Voința egoistă a individului s-a topit într-un elan magnific al tuturor. Ideea comuniunii mistice a tuturor sufletelor e concretizată poetic în ultimul său volum, *Minile*, în imaginea minilor formînd un lanț magic care încinge pămîntul.

Poetul român a avut și el, în creația de maturitate, o atitudine critică față de individualism. Chiar modul foarte personal de a privi istoria, exprimă de fapt mefiența față de acele forme de intelectualism tehnicist și pragmatic, care aruncînd omul în imediat, îl sustrăgeau infinitului și anonimatului panteistic, singurul — după opinia poetului — capabil să-l salveze de mediocritatea în care căzuse bunul simț, justa măsură și obiectivitatea⁹. Aspirația către redobîndirea plenitudinii și integrității ființei capătă dimensiuni noi în ultimele două volume ale lui Blaga: *Nebănuitele trepte* (1943) și *Poezii* (1962). Izbăvit într-o măsură de obsesia anistoricului, poetul devine atent la descifrarea dialecticii timpului, «rămînînd înfipt cu minile în concret» (G. Călinescu).

Iată deci că repere comparatiste referitoare la cele două universuri poetice puteau fi găsite. Nu era vorba însă, ca în «demonstrația» lui Soricu, de influențe și împrumuturi, ci de paralelisme posibile între spirite afine și implicit de circulația abisală a fluxului poetic la nivelul infrastructurilor operei. Nereușind să se închege într-un studiu comparatist, articolul din „Curentul” rămîne o campanie de hărțuială ce probează faptul că în spatele condeiului iritat se afla nu un spirit, ci un temperament care folosea logica sentimentală și umoarea helicoasă în locul argumentației de idei.

Simona CIOCULESCU

⁹ Dealtfel, reacția antiintelectualistă a fost un fenomen de largi proporții la sfîrșitul secolului XIX și în primele decenii ale secolului XX. Ca urmare a decepției față de inteligență și a misterii unei „logici tragice” (R—M. Albères), în artă apare tendința de revenire, după secole de raționalism, la vechiul vis al unei realități misterioase și al unui destin personal ascuns sub aparențe. Spiritul și spiritualitatea au fost redescoperite ca tărîm de aventură și mister. Mulți creatori au început să iubească miturile ca mai bogate în semnificații decît descrierile obiective, unii din ei adăugînd credință acestor mituri.

FOTOGRAFII SAU ETERNITĂȚI DE-O CLIPĂ

OCTAVIAN GOGA

Fotografii!! clipe de viață scoase în afara trecerii ireversibile a timpului. Un fel de eternități de-o clipă — cum ar fi zis un poet — căci veșnicia se răsfringe în clipă precum pădurea într-un simbul de ghindă.

Oamenii vor să eternizeze clipa pentru a gusta ceva din fructul oprit al veșniciei, pentru a se ști într-un anume fel nemuritori. Veșnicia e și ea doar o clipă difuză. E interesant de observat și de știut când, cum, de ce și cu cine anume se fotografiază oamenii, ce clipă își aleg, ce poziție și ce atitudine iau ei în fața aparatului de fotografiat, pentru că, neîndoios, în linii generale așa vor ei



Copilăria mea pierdută
Demult, prin rariștea de tei
(cu fratele său Eugen)



Un cântăreț cu rostul de la țară...
(împreună cu Romulus Ciofleac)

Cu chipul lui senin de odinioară
(împreună cu A. D. Hertz)



să se prezinte în fața posterității și, dacă se poate, în eternitate. Clipele fotografiate poartă pe umerii lor destinul unei vieți, coordonatele unei personalități, umbrele și luminile ei, ambițiile și veleitățile ei, trăsăturile adânci de caracter pe care, adeseori, nu și le cunoaște nici cel ce le întrușipează. Până la răspîndirea pe o scară foarte largă a aparatului de fotografiat, pentru cei mai mulți oameni fotografia era o raritate. De aceea, poate, Marcel Jouhandeau considera în Jurnalul său că fotografia este un miracol. Un miracol, mai întii, pentru că ne ajută să purtăm cu noi peisaje și oameni dragi, amintiri și evenimente, care, altfel, s-ar șterge din memorie.

Ca orice om de la țară, Octavian Goga n-are fotografii din copilărie și are foarte puține din adolescență, din viața de licean. Nu cunoaștem nici o fotografie a lui Goga copil sau adolescent în satul natal Rășinari. A suplinit aceasta surprinzînd în poeziile sale din primul volum (1905) chipuri de oameni dragi, scene colective, imagini ale satului de o frumusețe și autenticitate inegalabilă. Există, în schimb, un foarte mare număr de fotografii din perioada de după primul război mondial, cînd poetul devine mare demnitar în viața politică a României Mari. Unele dintre ele, reflectînd relațiile



E floarea singura ta roadă
(cu Mihail Sadoveanu, Onisifor Ghibu, Ludovic Dăuș și alții)

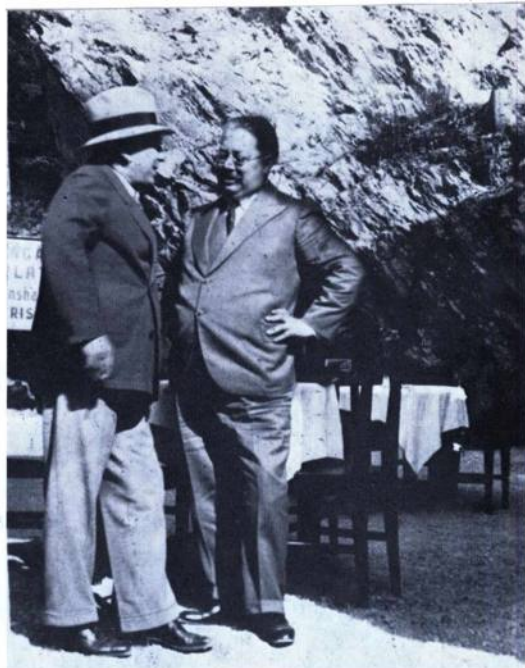


Un cîntec doar de s-a alege
Din toată lunga ta corvoadă...
(Cu Cincinat Pavelescu)

Printre anii tulburi singura mea zestre...



Copac bătut de-a firii lege...



Drag drumeț din lumi străine...

(cu Valjan în Italia)

Cînd mă întorc din pribegie,...



sale oficiale foarte complicate și contradictorii, sînt reproduse, împreună cu o scrisoare din 27 aprilie 1925, adresată lui Bucur Sasu, fost coleg la școala din Rășinari, ale cărei cursuri poetul de mai tîrziu le-a urmat între 1886 și 1890. De școala aceasta, care în 1925 și-l alege drept patron, pe Goga îl leagă multe amintiri. De acolo, unde funcționa ca învățătoare mama sa Aurelia și renumitul învățător Moise Frățilă (1861—1920), intelectual inimos și patriot, care a slujit școala din Rășinari vreme de 37 de ani, fiind închis doi ani în temnițele Clujului și suferind o condamnare la moarte de care a scăpat « ca prin minune », de acolo zic și-a luat Goga prototipurile din antologicele sale poezii: Dascălul și Dascălița. O undă de melancolie și nostalgie inundă rindurile scrisorii, expediată din castelul de la Ciucea:

Ciucea, 27 April, 1925.

Iubite amice,

Aveam de gînd să vin la Rășinari pentru cîteva zile în primăvara acestui an, să-mi revăd locurile de care mă leagă amintirile mele de demult și să stau de vorbă cu oamenii de-a căror încredere doresc să mă bucur și de-aici înainte. Cu această ocazie credeam să-ți mulțumesc și ție și corpului învățătoresc pentru cîntecul de care m-ai învrednicit, alegîndu-mă patronul școlii din comuna mea de naștere. Trebuie deocamdată să-mi amîn venirea, fiind reținut de multe îndatoriri ce am și de-aceia îți trimit în scris expresiunea bunelor mele sentimente de prietenie. Fiți încredințați cu toții că în vîrtejul tuturor frămîntărilor în care m-a aruncat soarta, am privit totdeauna înapoi și mi-a tresărit în suflet aducerea aminte, răscolindu-mi zilele de la Rășinari. Școala noastră din care am pornit eu la drum și în care voi duceți mai departe un fir istoric, trebuie să aibă totdeauna și dragostea și recunoștința mea. Spune, te rog, colegilor tăi pe lîngă mulțumirile mele și dorința vie ce-o am de-a veni cît mai degrabă la Rășinari, de care mă leagă toate simfămintele tainice ale unei vieți.

Cu prietenie al

Vostan

Ocrarian Goga.

Poetul nu mai are timp să meargă în satul copilăriei sale. Acum « stă cu domni la masă », depune jurămîntul la palat, are un fotoliu ministerial — un poet de mare renume și-l vedem în conducerea Uniunii scriitorilor, sau participant la adunări politice, înconjurat de înalți prelați și ofițeri superiori. O singură fotografie îl arată, în chip sămănătorist, prezent pasiv în mijlocul țăranilor.

Fotografii... fotografii care poartă în ele un destin, un caracter și-o personalitate contradictorie, dar de prim ordin, a culturii românești.

Ion Dodu BĂLAN

În sufletu-mi bătut de vijelie...





Stejarul nădejilor
(cu Ion Minulescu în mijlocul
unui grup de tărani ardeleni)

Tăcerea să-ți fie statornică soră...



De cînd legarăm prietenie...
(împreună cu Ion Minulescu
și Liviu Rebreanu)

Pustietate
arsă
mi-e
suflul
acuma,...

Să nu
știe
nimeni
ce rane
te dor...



AFINITĂȚI ELECTIVE

O. W. CISEK

FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU PLASTICIENII



PUTINI OAMENI, DE O ASEMENEA ALTITUDE umanistă, au reușit să păstreze în personalitatea lor acel coeficient uman de sinceritate, candoare și căldură care să ni-i facă accesibili și apropiați, ca Oscar Walter Cisek. Artele românești de după primul război mondial și pînă prin 1966 n-au avut un prieten mai ardent ca el, un slujitor și propagator mai devotat, un judecător mai sever și mai plin de înțelegere, un exeget mai

profund, mai subtil, mai rafinat. Secolul lui Brâncuși și Luchian, Petrașcu și Pallady, Tonitza și Dărăscu și-a găsit în pana lui Cisek un interpret pe măsură, și-a găsit de fapt descoperitorul, acel îndrăzneț care, asemeni unui Columb, a avut curajul să proclame o terra incognita — un pămînt al geniului, ieșit parcă peste noapte din ape, în vecinătate cu marginea occidentală a vechiului continent.

Cisek era un cunoscător strălucit al artei europene occidentale — germană, franceză, olandeză, italiană, engleză; el venea deci spre arta românească înarmat cu un criteriu universal. Situația lui n-a diferit prea mult, dintr-un punct de vedere exterior, de aceea lui Henri Focillon — față de arta românească sau a lui Jean Cassou — față de arta spaniolă. Cu o diferență, totuși, de substanță, față de acești ultimi doi: Cisek cunoștea arta românească și dinlăuntru. El i-a urmărit direct evoluția în perioada maximei dezvoltări, ce coincide cu o perioadă paroxistică și în arta occidentală, cînd era deci cu atît mai greu să observi, într-un relief convulsivat, fantastic de mișcător, adevăratele direcții și adevăratele piseuri.

Și încă ceva: Cisek vine, spre istoria artei românești și universale, nu ca un specialist de catedră, ca un tehnician al istoriei și criticii de artă, ci ca un umanist. El nu ne va dărui în consecință monografii și studii, sinteze despre școli, curente, artiști — deși ar fi putut s-o facă mai bine ca oricare altul —, ci meditații despre artă, judecăți și analize ce țin de specia dificilă a eseuului, în care aduce un întreg univers de erudiție, o viziune filozofică și culturală aparte, ce ne determină să-l socotim un filozof al culturii,

alături de Blaga, un filozof cu deschidere specială spre arta plastică.

Marele merit al lui Oscar Walter Cisek este de a fi dovedit, aplicând criteriile sale riguroase, că arta plastică românească din secolul XX este nu numai o artă majoră, ci o artă de altitudine universală, o mare contribuție a românilor la cultura lumii.

Pe primul loc stau, din acest punct de vedere, meditațiile lui Cisek despre Brâncuși, nevalorificate din păcate până azi, rămase în foile îngălbenite ale revistelor de după anii 1920. E drept, Cisek nu e singurul care îl consideră pe Brâncuși ca întemeietor al artei moderne, dar în schimb el este printre primii și la noi, și aiurea. Verdictul venea de la un fin cunoscător al artei lui Rodin și Bourdelle, al statuarei europene clasice și moderne pe care Brâncuși o răstoarnă, cu un simplu gest demiurgic, propunând lumii obiectele sale uluitoare.

Cum preferința lui Cisek rămâne totuși pictura, cele mai copioase pagini ale sale vor fi consacrate lui Grigorescu și Luchian, lui Petrașcu și Pallady, lui Tonitza, Iser, Dărăscu, Ștefan Dimitrescu, Steriadi, Ressu, Marius Bunesu, Șirato, Ghiață, Lucian Grigorescu, Henri H. Catargi și alții, cărora Cisek le dedică succesive și pasionate analize, până la punctul în care aceștia toți se impun atenției cugetătorului prin unitatea lor, ca mare și compactă școală de pictură, în cadrul unei Europe aflate la o răspintie artistică.

Prima noutate pe care o revelează analizele lui Cisek este aceea că, încă de la sfârșitul secolului XIX, prin Grigorescu și Andreescu, românii își eroiesc un univers artistic propriu, inconfundabil: orizontul românesc. Căile de constituire a acestui univers propriu sînt complicate: Cisek le identifică metodic și cu un ochi sagace, definind drumul esențial, cel care duce înlăuntrul. Este vorba, în primul rînd, de emanciparea realității românești ca obiect pictural. Încercarea o făcuse, cel dintîi, Theodor Aman. Cisek notează, cu satisfacție, eforturile întemeietorului, salvîndu-l, la limită, într-un domeniu puțin apreciat pînă atunci în arta lui Aman: desenul și gravura.

Emanciparea lui Aman ca artist avea să vină din două direcții: prima — o emancipare tehnică, legată de trecerea la rigorile desenului și ale gravurii, a doua — o emancipare tematică, descoperirea peisajului românesc umil, ca obiect pictural, un peisaj aspru, nepoetic și neromantic, dar plin de viață, peisajul desenelor și gravurilor, în care vor călea, fără să-l cunoască, de fapt, pe otitor, Grigorescu și Andreescu. Iată un moment în care

tehnica plastică decide o revoluție în arta lui Aman: «Precizia meșteșugului determină și aici o subliniere a masivității vitale, care stăpînește astfel aspectul exterior al motivelor. Deși artistul poate excela în umbre noi și catifelate, tehnica de apă tare pretinde, de multe ori, contururi mai severe decît pictura în ulei, cere despărțiri precise, deosebiri îndepărtate de orice șovăială. Aman, ca gravor și desenator, nu mai șovăie, se descoperă pe sine descoperind peisajul românesc, imaginea artei lui cîștigă în forță, mai mult chiar, devine o vrajă, la care artistul ajunge în urma sărutului tare al plăcii de aramă». Aman descoperă în gravură adevăratul limbaj al artei plastice, iar aceasta îl conduce la o triplă descoperire: o tehnică, peisajul românesc autentic și sufletul său de autentic artist.

Direcția abia inaugurată se va dezvolta pe un drum nou, sub penelul lui Grigorescu. Așezîndu-l lingă marii artiști francezi contemporani lui, ca pe «un mare meșter serios și nobil», Cisek nu ezită să afirme că «adevărata descoperire în arta lui Grigorescu este lumina fărăi noastre, pulbera drumurilor și limezimea norilor de var [care] au schimbat profund și tehnica și paleta pictorului». «În opera lui Grigorescu — serie Cisek — e o parte întreagă din chipul firii românești, nu însă și substanța care-l leagă pe Ștefan Luchian de înfățișarea ceramicii noastre». «Luchian, spune Cisek mai departe, va rămîne îndrumătorul artei noi».

Prin ce? întrebăm noi azi. Prin încă o treaptă, pe care Luchian o urcă, după ce Grigorescu cultivase și adîncise picturalitatea peisajului românesc, așezînd-o în chiar centrul pinzelor sale. Luchian, după opinia lui Cisek, pătrunde în însuși codul plastic al etniei românești, însușindu-și-l și transformîndu-l în instrument personal de creație. Relația artei plastice cu folclorul apare astfel luminată, în viziunea lui Cisek, într-un mod neobișnuit. Picturalitatea se realizează la Luchian pe o altă cale, nu pe calea contactului nemijlocit cu realul, ci pe calea reconstituirii interioare, prin căutarea unor armonii paralele cu natura, în care realul devine doar

un memento sau un pretext: « Realitatea lui Luchian e numai locul de pornire, e un pretext. În funcțiunea creației însemnătatea ei va fi, într-o măsură tot mai crescândă, periferică. Motivul din natură e numai scinteia care aprinde focul interior al lui Luchian ». Astfel, serie Cisek, « dacă am susține că Anemonele lui sint eit se poate de naturale, am spune, totuși, cu mult mai puțin, căci ele depășesc mereu structura și atmosfera

realității. Sint un soi de flori, ca în scarjele și ceramica noastră populară [...] Orice realitate e astfel depășită. Culoarea nu reproduce tonurile găsite într-o lume de existență obiectivă, ci devine, în sinteza ei, un fel de simbol vizual ».

Cisek descoperă deschiderea spre abstract și simbolic a artei plastice românești, o artă care transcende realul și îl domină, fără a pierde căldura contactului prim cu acesta, o artă care știe să transforme tumultul interior într-un obiect pictural senin și cast, o chintesență a umanului.

Ca om și gânditor, Cisek avea rigoarea spiritului clasic și o purta cu mândrie, ca pe o armură de cavaler loanit. Avea un obraz nobil și sever, un chip de gravură. Purta în mâini o spadă grea, spada unei erudiții copleșitoare, pe care nu mulți pe la noi o mînuiau ca pe o floretă. Dar el avea înțelepciunea să se sprijine în spadă și să aștepte. De multe ori, adversarii de duzină n-ar fi meritat loviturile sale. Cisek le amina din generozitate sau din milă. Cisek n-a dat aceste lovituri fiindcă le dăduse în absolut. Cui să dovedești cu alte argumente, decît adevărul analizelor, că Luchian e la fel de mare ca Van Gogh, că Petrescu e incomparabil cu Vlaminck, că Brâncuși e suprem.

Despre legăturile lui Cisek cu arta plastică — nu numai prin scrisul său, dar și prin prezența sa activă în viața expozițională — ne mulțumim să reproducem mărturia unuia din marii artiști ai vremii: N. Tonitza.

Paul ANGHEL

Stimbă
Popa Soare 66

Stimate domnule Cisek, *

Am scris la Iași pictorului Brieze să se întreseze de toate sursele de unde ați putea culege (pentru expoziția grafică ce veți organiza), planșele cele mai interesante. Veți primi de la Brieze toate lămuririle necesare. Vă asigur că la Iași se găsește un material destul de bogat pentru scopul D[umne]a[voastră].

Cele mai bune salutări,

N. N. TONITZA

D[omnu]lui Oskar Walther Cisek
Librăria Fundației principelui Carol
(Sala Grigorescu)

Str. Doamnei 20 — Loco
[Data poștei:] 7 noiembrie 1926

N. N. TONITZA

FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU SCRIITORII

CUNOScutul PICTOR NECULAI TONITZA (1886—1940) nu a fost numai un mare publicist înzestrat cu o viguroasă vină polemică, dar și un prolific epistolier. Dacă în vremea cînd era remunerat ca secretar de redacție al ziarului „*Iașul*”¹, sau al revistei bucureștene „*Artele frumoase*”, s-a dovedit în stare să umple de unul singur pagini și pagini de tipar (într-o vreme de totală penurie de alți redactori ori reporteri) — corespondența lui se desfășoară de asemenea pe durata unei vieți, excepțional de amplă.

Tratînd despre probleme de structurare a vieții artistice (de mai multe ori legate de evenimente politice), despre condiția intelectualului în mediul cultural burghez, despre învățămîntul artistic, intervenind pentru oricine i se părea că ar merita interes (colegi, debutanți, poeți, studenți, copii sau oameni nevoiași), discutînd nu numai organizarea expozițiilor sale, dar și ale altora, dînd sfaturi pertinente, povestind despre mersul unor lucrări sau despre necazuri intime, cerînd clienților, prietenilor sau misișilor să binevoiască să-și achite datoriile sau, în contul unor viitoare lucrări, să-i avanseze bani (bani de care în mod constant avea o «aprigă nevoie», obligat fiind să întrețină, în afară de propria-i familie,

¹ «În condițiile de azi — scria el la 9 ianuarie 1918 — gazeta nu mai poate dura nici o săptămînă. Toți redactorii, cu care începuserăm, au plecat din redacție [...] Nu avem nici măcar un reporter[...] Toată gazeta a rămas numai cu... un secretar de redacție». (Scrisoare către Constantin Meissner, președintele partidului conservator din Moldova, care subvenționa și organul de presă al organizației locale.)



secință, solicita un abonament cu rabat la periodicul condus de Juarez Movilă³.

O altă epistolă, de astă dată din 1906, descoperită în stufoasa arhivă Iorga ⁴, este în legătură cu incidentele stîrnite de ilustul profesor care scria istoria și în Piața Teatrului Național din București. Atunci, împreună cu alți doi elevi, N. N. Tonitza declara că se află alături de vajnicul agitator, osîndind pe cei ce batjocoresc «munca, cumințenia și limba» și trăiesc din «sudoarea martirului țăran».

Ne-au parvenit foarte puține misive din vremea cînd Tonitzla era elev, apoi student, sau din vremea cînd călătorea pentru desăvîrșirea meșteșugului prin Germania, Franța și Italia; lotul masiv de scrisori — multe din ele aflate azi în colecții publice, unele în mod bizar inaccesibile — se plasează între 1920 (cînd pictorul pătrunde în arena artistică) și 1938, iar împrejurarea că în acest răstimp ajunge o personalitate marcantă dă o nouă dimensiune epistolelor sale care, pentru mulți dintre corespondenții săi, devin documente prețioase, păstrate deci ca atare.

Căutînd să descopere un loc cît mai propice pentru a crea în liniște și pentru a-și rezolva dificultățile financiare, Tonitza — paradoxal — se deplasează încontinuu, singur sau cu familia.

Adresate din Bu urești, Vălenii de Munte, Satu Mare, Năsăud, Mangalia, Balcic, Durău, Constanța, Iași, aceste scrisori nu numai că întregesc și conturează pregnant portretul moral al pictorului, dar ele constituie totodată un autentic izvor de informații permițând, într-o măsură, reconstituirea unei epoci artistice revolute și aruncind asupra ei o lumină ce schimbă uneori punctele de vedere statornicite sau sablonarde.

Scrisorile pe care le publicăm acum, aflate în patrimoniul Muzeului literaturii române, sînt adresate – la interval de cinci ani – scriitorului Ionel Teodoreanu; diferite ca preocupări și ton, ele ne apar revelatoare pentru personalitatea pictorului, cea de a doua avînd valoarea unei confesiuni și, totodată, a unei profesii de credință.

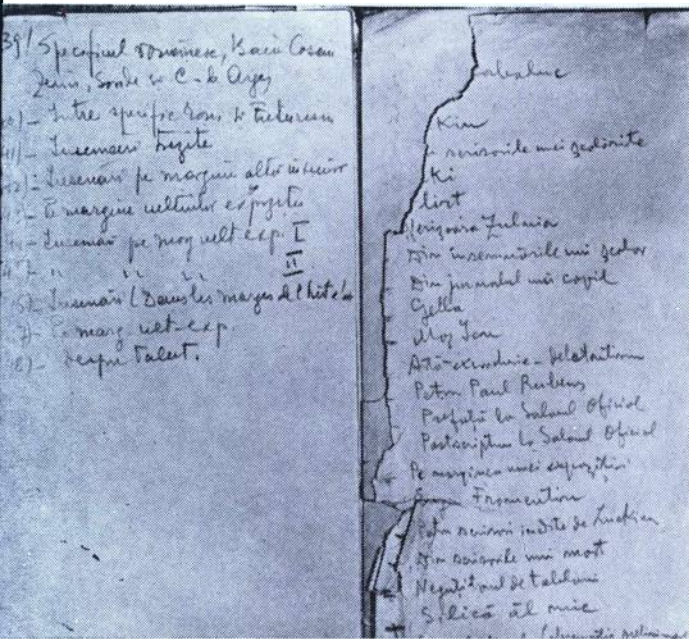
Barbu BREZIANU

Ecoul public al primelor sale misive îl aflăm încă din 1902—1903 în „Gazeta artelor“², când viitorul pictor abia împlinise 16 ani; totmai părăsise gimnaziul birlădean „Manolake K. Epureanu“ (după absolvirea a patru clase „reale“) — unde avusese profesor de limba română pe scriitorul semănătorist Constantin Sandu Aldea — pentru a intra la școala națională de arte frumoase din Iași. Proaspătul student dorea să fie la curent cu viața artistică a Capitalei și, în con-

² „Poșta mică“ în „Gazeta artelor“, 1902, decembrie — 1903, martie.

³ Profesor de muzică, dirijor, compozitor de cîntece pe versuri de Eminescu și Alecsandri, fondator al Sindicatului general muzical din România, al societății corale „Lira română” și „Hora” — Jue rez Movilă (1870–1943) a fost director al periodiceleor „Gazeta artelor” (1902), „Curierul artelor” (1918), „Pierul roșu” (1919) ș.a.

⁴ Ilie Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. IX, București, 1940, p. 170.



«...suferințele de a crea în Artă...»

I

București IV 20.V.1930
50 — Papa Savu — 50

Dragă Domnule Teodoreanu,
Expediază-mi *de urgență absolut toată producția* de desene a feciorilor D[umi]tale¹ — ca s-o bag în concursul „Educația Poporului”. Nu uita, te rog. Dar fuga. Alta: Îmi scria Fănuță² că ai nevoie de 3 camere la Mangalia. Răspunde-mi imediat anume *pentru ce lună* îți trebuie, ca să-ți aleg eu, după cuviință.

Respectele mele Doamnei Teodoreanu. Sărută din partea mea pe micii colegi. Din partea noastră a tuturor, toate cele bune pentru D[umnea]ta și ai D[umi]tale.

Cu dragoste

TONY

[Adresa pe cartea poștală:] D[omnii] sale D[omnu]lui Avocat și publicist Ionel Teodoreanu
str. M. Kogălniceanu
Iași

II

București, 6 Dr. Leonte 10
Miercuri 4 Dec[embrie] 1935

Dragă Domnule Ionică,

De când au murit, unul după altul, cei doi cumnați ai mei, din Tecuci, am rămas în spate cu două surori și șapte nepoți minori (în afară de alți doi, prin alianță, plus familia mea). Sunt singurul dintre neamuri, care n-a avut cruzimea să le refuze ajutorul, de câte ori mi-a fost cerut.

Am făcut și fac eforturi supraomenești ca să-i văd pe toți trăind fără suferință.

Dar eforturile acestea neîntrerupte m-au dus la un fel de dezgust pentru mine însumi. Căci, ca să pot câștiga bani — nemăsurat mai mulți decât mi-ar trebui pentru nevoile mele personale — am fost silit, de nenumărate ori, să-mi prostituez paleta. Să fabric pictură mereu, mereu — zi și noapte.

Simt că nu mai merge.

Am ajuns la un fel de exasperare.

Nu pot să-mi mai sufăr pensulele și-mi vine să distrug tot ce produc.

Ca să-mi astîmpăr revolta, m-am oferit să zugrăvesc gratuit biserița din Durău, sperînd că asta mă va împăca sufletește cu paleta laică.

Dar — după trei luni și jumătate de muncă dezinteresată — constat că ura mea pe vopselele din atelier a rămas neclătinată.

Ar trebui să fac un popas de citva timp, sau cel puțin să nu fiu silit să mă așez la chealet decât atunci cînd îmi va da brînci inima.

Dar de unde să-mi cadă gologanii în acest timp de „trîndăvie”?

Am scris în acest sens și lui Păstorel, rugîndu-l să-mi sară în ajutor în chipul următor: să stăruiască la Fundații să mi se publice două volume de cronici fanteziste (literatură pe marginea picturii și a plasticii în genere). Aș primi o sumă apreciabilă care mi-ar îngădui un repaos de o lună două în meseria mea pictoricească. Asta m-ar face să mă reculeg.

¹ Este vorba de Oswald-Alexandru (Gogo) și Ștefan-Ion (Afane), fiii lui Ionel Teodoreanu, care amîndoi au primit premii la concursurile instituite între 1926 — 1928 de Tonitza. Afane Teodoreanu a ilustrat în 1936 cartea *Jurnalul năzbitilor lui Ionică Furtună*, de Vamba, și s-a consacrat picturii.

² Pictorul Ștefan Dimitrescu (1886 — 1933).



Tonitza și Sirato în-
tr-un grup de prieteni.

Păstorel (cu care am vorbit) pleacă însă la Karlsbad — și sunt sigur că, în doldura plecării, numai de necazurile mele nu-i arde.

De aceea (fiindcă mi-i teamă de nereușită, care mi-ar fi catastrofală) te rog pe mătă: dacă ești în bune relații cu vreun potentat de la Fundație (sau de la orice altă editură) intervino pentru mine *cît mai neîntîrziat*.

Cunosc și eu o mulțime de „puternici” ai zilei, aici în București — dar nu mă pot adresa lor. Durerile mele intime nu i-ar mișca fiindcă nu le-ar înțelege.

În ochii oamenilor, care n-au trecut niciodată prin suferințele de a crea în Artă — aș părea un caraghios sau un șarlatan.

Mai bucuros îi evit, ca un sălbatec.

Din lipsă de franci, n-am izbutit să-mi cumpăr ultimul D[umi]tale volum³. Dar mi-a spus un tânăr scriitor — mare admirator al D[umi]tale — că vorbești acolo, cu foarte multă simpatie, despre mine. Asta e o mare și desigur singura mîngiere pentru mine — mai ales în clipele de față. Îți mulțumesc din adîncul sufletului.

Respectele mele Doamnelor Teodoreanu, Salutări d[omnu]lui Oswald⁴ și sărutări, pe frunte, copiilor.

Cu o camaraderescă strîngere de mînă

Al matală devotat

TONY

P. S. Cu o sută de mii de lei ce mai aveam de ridicat pentru panourile Regelui⁵ — nici nu i-am văzut în ochi. Mi i-a încasat fecioru-meu, Puiu⁶, și potrivit scrisorilor mele de la Durău — [a] achitat, pînă la epuizare, o parte din datoriile mai presante.

N-am mai rămas măcar cu o centimă, dar — în schimb — mă simt un om mai liber.

Mai am încă vreo șazeci de mii de lei de plătit — și pe urmă pot să mor cu fruntea senină ca și bătrînii mei.

[Adresa pe plic:] D[omnii] sale

D[omnu]lui Ionel Teodoreanu

avocat și publicist

3 — Buzdugan — 3

Iași

³ În 1935, Ionel Teodoreanu a publicat la editura „Cartea Românească” romanul *Lorelei*.

⁴ Oswald Teodoreanu, tatăl romancierului.

⁵ Cele două panouri decorative cu subiecte dobrogene se află astăzi la Palatul Consiliului de Stat.

⁶ Petre Tonitza.

P E R A S P E R A

L i v i u R E B R E A N U

DE LA RĂSCOALA LA JAR

«UMBLASE ZVONUL CĂ LIVIU REBREANU scrie un roman de experiență citadină: Gorila. Alții spuneau că închipuise o poveste: Minunea minunilor. De fapt însă autorul ultimului mare succes, Răscoala, lucrează la un nou roman de dragoste care ar fi să se cheme Pojarul iubirii sau Pojarul iluziilor.»¹ Știrea, tipărită cu 12 luni înaintea apariției noii opere, va fi reluată pe parcursul anului 1933, menținând trează atenția cititorilor prin fel și fel de amănunte: semnarea contractului cu editura Adevărul, intenția autorului de a realiza o frescă «sintetică» a iubirii («văzută ca o pasiune primordială, ca o maladie mortală»), anii cheltuiți pentru scrierea cărții, avataruri care au dictat transformări de titluri ș.a.

La 6 ianuarie 1924, „România literară”, care, condusă de Liviu Rebreanu, întreține în mod deosebit această publicitate, îl anunța aplecat încă asupra romanului, punând în circulație titlul definitiv: Jar. Păstrând tonul comercial al anunțurilor, revista „Reporter” (II, nr. 7) va insista asupra iubirii «pasionale» din paginile noii opere, în timp ce la periferia publicisticii literare

¹ *Pojarul iubirii*, în „România literară”, II, nr. 63, 29 aprilie, p. 2 (*Curier literar*).

JURNAL DE CREAȚIE





AD ASTRA

(„Gînd nou“, I nr. 2), aceasta este așteptată ca o continuare a romanelor Ion și Răscoala. Mai informată, „Patria“ din Cluj (XVI, nr. 72) relevă maniera inedită a cărții. Neîndoios, atmosfera creată în jurul romanului explică, într-o măsură, neobișnuitul lui succes de librărie: trei ediții în anul în care apare (1934), urmate de alte cinci între 1939—1944.

Tirajele depășesc în mod absolut circulația unor opere anterioare, avînd un ritm de difuzare mai mare chiar decît al capodoperelor Ion (12 ediții) și Pădurea spinzuraților (11), dacă avem în vedere intervalul în care au apărut.

Mărturisiri ale autorului despre carte apar în presă încă înainte de publicarea ei. Ele întregesc istoria romanului, avînd meritul de a ne lămuri contextul șantierului de creație. La 12 noiembrie 1933, cartea, popularizată cu atîta frenezie, pare să treacă pe al doilea plan, fiind concursată de romanul Gorila, a cărui acțiune « se petrece mai mult într-o lume politică, activă. Eroul acestui roman e un tip reprezentativ al stărilor de azi». Ambele opere se află concomitent pe aceeași masă de lucru².

« — D[omnu]le Rebreanu, sunteți anunțat cu cîteva romane. Care din ele e terminat ?

— Nici unul. Sunt anunțat cu două cărți, recunosc. De alții însă. Ce e adevărat este că am obligații și angajamente cu editorii. Iarăși e adevărat că scriu. Sunt dintre cei care toată viața nu fac decît să scrie. Și totuși nu sunt fecund. Nu respect moda și nici nu încerc să fiu „à la page“. Cuget și scriu mai greu. Mă frămînt, mă zbucium mai mult decît ceilalți. Unul dintre romane va fi Gorila, pe care nădăjduiesc să-l duc la bun sfîrșit odată cu Crăciunul. Al doilea roman, pe care mi-l pretinde editura Alcala, va fi gata cel mai curînd la anul. Titlul nu e încă fixat și cred că mai e timp pentru el.

² Al. Robot, *Cu d. Liviu Rebreanu romancierul care toată viața nu face decît să scrie și totuși nu e fecund. Despre Gorila, Pojarul dragostei și altele*, în „*Rampa*“, XVI, nr. 4 752, 13 noiembrie 1933, p. 1. (*Un sfert de oră cu scriitorii*).

Despre romanul fără titlu (și fără termen) pot spune că se petrece într-o viață burgheză, din București. E marea și veșnica poveste a dragostei. „Un băiat iubea o fată” — și invers. Să ți-l rezum nu sunt în stare. Romanul e un univers din care nu poți detașa crimpela. E dragoste și moarte, viață și pasiune. Deocamdată, numai pentru mine, are un titlu provizoriu: Pojarul iubirii. Dar pînă la titlul definitiv îmi mai rămîne să închei romanul.

— Dar despre Gorila? Se spune undeva că se petrece în lumea actorilor...

— Dezmint. Acțiunea Gorilei se petrece mai mult într-o lume politică, activă. Eroul acestui roman e un tip reprezentativ al stărilor de azi. Gorila e scris, nu însă isprăvit, adică revăzut și proclamat definitiv. De aceea mă refugiez la țară, unde pot lucra în liniște și siguranță.»

Timpul triază în cele din urmă intențiile, nematerializate încă la sfîrșitul anului 1933, căci, peste 6 luni, scriitorul oferă ample detalii cu prilejul apariției romanului Jar. Spieum din interviul publicat în paginile revistei „Reporter” sub semnătura lui Camil Baltazar:

« — Ce este Jar și cum ți-a venit, iubite domnule Rebreanu, ideea să-l scrii? Intru eu direct în subiect.

— Subiectul acestui roman îl port în cap din 1931.

— Da, știu, mi-ai vorbit pe atunci că dorești să scrii o carte a iubirii văzută ca o maladie primordială, distrugătoare. Cum a pornit această carte?

— Simplu de tot, mai simplu decît îți închipui. Dintr-o discuție oarecare cu o fată dealtminteri foarte interesantă. Această foarte simpatică fată mi-a declarat că n-o interesează dragostea, că se consideră imună pentru ea. Și nu era o femeie care se lăuda sau făcea teatru, nu, fata era realmente sinceră. M-a urmărit ideea aceasta a unei fete care n-a cunoscut și nici nu ține să cunoască dragostea sub orice formă, nici măcar sub cea foarte nevinovată de flirt. Mă întrebam ce reacțiune se va produce în mintea și sufletul acestei fete în clipa cînd va întîlni un băiat. Între timp, firește, ideea cărții s-a dezvoltat, am început să văd eroina plasată într-un cadru social, în mediul unei familii adică. Ca în orice familie burgheză care se respectă, părinții vor să-și mărite fata și discuțiile zilnice se învîrtesc în jurul acestui palpitant subiect. Firește, părinții își fac iluzii, iluzii pe care le cultivă făcînd planuri minunate despre viitorul copilei lor. Dealtfel cartea trebuia să se cheme Mojarul iluziilor, adică pușula iluziilor. Iluziile pe care părinții le fac jos, în subsolul casei unde

se petrece acțiunea romanului, pentru ca, în încăperile de deasupra, viața să distrugă, prin cruda realitate, aceste biete iluzii. Plasarea aceasta a acțiunii jumătate în subsol, jumătate în încăperile de deasupra, are oarecum un caracter simbolic: ceea ce sufletul omenesc frămîntă și nădăduiește în adîncime, viața deasupra distruge și contrazice prin mersul dinamic al acțiunii ei. Aceasta a fost la început schema cărții. [...]

— Dumneata, domnule Rebreanu, care lucrezi de obicei cu mase de oameni, cu colectivități, cum se face că de astă dată te-a interesat un caz singular, raportat la un singur om?

— La fel m-a interesat și în Pădurea spinzuraților. Psihologia este interesantă și cînd o faci asupra unei mase și cînd o faci asupra unui singur om. Nu poți penetra și cunoaște psihologia masei dacă n-o cunoști întîi pe aceea a individului. [...]

— Îmi amintesc, domnule Rebreanu, că mi-ai vorbit acum cîțiva ani de o carte de dragoste văzută însă ca o frescă mare, în mai multe volume. Este Jar începutul acestei fresce?

— Nu. Acolo intenționez să reiau tema iubirii integrale, cea de la maturitate, iubirea ca un element de viață, nu ca un cretător divertisment de tinerețe, ca o boală de copilărie, ci ca un lucru primordial și tragic. Fără să fie începutul aceluia mare roman pe care intenționez să-l scriu, Jar se leagă organic de el, tot astfel cum se leagă de această carte de mine... Adam și Eva pe care am intenția s-o reiau. Va fi povestea unui om care, după ce trăiește o viață întreagă, descoperă femeia abia la maturitate, femeia care îi este sortită și atunci tot eșafodajul vieții de pînă atunci e dărîmat și omul începe o viață nouă. Jar însă nu poate fi continuat fiindcă eroina din acest roman moare. »³

Discuția nu se oprește aici, angajînd, în continuare, proiectele romancierului obsedat, după propriile lui mărturisiri, de « problema omului față de lume ». Revenind la preocupări mai vechi, în nolanul evenimentelor politice și sociale ale anului 1934, el « stă la îndoială » dacă să nu oprească Gorila, la care seria, în favoarea unei opere cu o deschidere mai mare asupra problemelor omului contemporan. Astfel, opțiunea pentru... Mojarul iluziilor poate fi considerată un accident. Acest mic roman de dragoste va implica, peste așteptări, o mare cheltuielă de timp, va irosi multă energie în dauna unor proiecte majore, de

³ De vorbă cu Liviu Rebreanu cu prilejul apariției romanului Jar, în „Reporter”, II, nr. 22 din 16 mai 1934, p. 5.

amplitudine socială. Concurează la această situație un soi de zgircenie a autorului, tentat totdeauna să nu piardă nimic din «surplusurile» șantierului său, din rămășițele marilor oșpeți. Căci (cine ar fi crezut?) noul roman își are obirșia în vechile variante ale Răscoalei. Cu mulți ani în urmă, în vara lui 1927, petrecându-și vacanța la Maieru, el încercase o redactare a romanului Răscoala. Atunci, între 1 și 31 august, așterne vreo 150 de pagini, după care, brusc, se oprește. Abia peste patru ani, în 1931, va relua totul de la început, abandonând și această variantă după câteva zeci de file. În ambele versiuni, se află un fragment inedit: sindrofia din casa familiei Ionescu. Paginile, plasate inițial la începutul cărții, ni-l prezintă pe Titu Herdelea în mijlocul unor amploiași, dornici să-și mărite flica, pe Niculina⁴, greu de urnit fără zestre. Petrecerea adună sumedenie de persoane, care, mai tirziu, vor fi triate în paginile Răscoalei, găsind, în schimb, cîmp de acțiune în Jar. Este o lume mediocră, populată de umili slujbași, cu fete scoase la meaz în zile de sărbătoare, cu holtei bătrini sau cu ofițerași și funcționari tineri puși pe aventură și căpătulală. Este locul unde se întîlnesc două generații, cu punți de legătură în diferite straturi administrative și specimene sociale: directori, subdirectori, șefi de birou, afaceriști, proxeneți, gazetari și scriitori veleitari, văduve sărăcite, cucoane falimentate de vîrstă, tinere încă fecioare sau foste. Se discută mult, lăbărțat, fără duh, cu pretenții de modernitate, într-o atmosferă tristă, obositoare, peste care flutură aripa unei sinistre mediocrități. În favoarea Răscoalei, acest balast este îndepărtat la definirea manuscrisului pentru tipar. Schimbînd numele eroinei (Niculina devine Tanța), Rebreanu va reține totuși aventura lui Titu Herdelea cu tînăra domnișoară Ionescu — abandonată, după un simulacru de iubire, ca și protagonistă

⁴ În forma definitivă a Răscoalei ca și în variantele ei, personajul este sora lui Jean Ionescu, cunoscut din paginile romanului ca iubit al tomaticeii doamne Alexandrescu, gazda lui Titu Herdelea, după venirea acestuia în Capitală.

romanului Jar. Episoadele erotice din Răscoala (cele care au în centru pe acești eroi) ⁵ anticipă conflictul cuplului Lina — Dandu, nefiind străine de variantele primare ale romanului de dragoste. Oricum, studiul versiunilor Răscoalei (încercările din 1927 și 1931) ne obligă să înregistrăm pe Titu Herdelea și pe Niculina Ionescu ca arhetipuri ale protagoniștilor din Jar⁶.

Plicticoasa sindrofia din casa Ioneștilor, precum și implicațiile ei în paginile romanului Răscoala și Jar, apasă ca o piatră de moară creația anilor 1927—1934, paralizînd sau aminînd proiecte serioase. Este suficient să amintim că aventura lui Titu Herdelea cu Niculina vestește ultimele pagini ale primei variante din Răscoala (1937), după ce o treime a romanului fusese scrisă.

Încercînd desfășurarea conflictului esențial din Răscoala, episodul, după repetate poticniri, va deveni nucleul unei opere de sine stătătoare: Mojarul iluziilor.

Desigur, delimitările sînt salutare, în primul rînd pentru economia Răscoalei, despovărată, în perspectivă, de o inutilă înmulțire a personajelor, de conflicte lătrualnice parazitare. O vreme, tentația romanului de dragoste primează, uscînd vîna creatoare, elanul cu care Rebreanu începuse, a doua oară, capodopera închinată mișcărilor sociale de la 1907. «Bariera» se face simțită la sfîrșitul lui septembrie 1931. Cităm din jurnalul Răscoalei: «Luni, 28. IX, de la ora 8,15 nimic pînă seara la 22—23: circa o pagină».⁷

De aici înainte, planuri, schițe de profil, lungi liste de nume, structuri de capitole ș. a. m. d.

Vechi notații lătrualnice, de tipul: «Serată la familia Ionescu Niculina și celelalte»⁸ trec pe prim plan. Desigur, multe însemnări rămase în arhiva scriitorului sînt surprinzătoare prin ineditul lor, falimentînd sloganele istoriei literare. Mai de grabă ne aflăm în fața unor planuri care, prin tematică, personaje, idei, prevestesc, în egală măsură, romanul Jar și Gorila de mai tirziu. Dealtfel, tagma gazetarilor, ca și lumea jucăușilor «îndrăgostiți» din proiectele acestui

⁵ Vezi, în acest sens, paginile din roman, *Opere*, vol. 8, pp. 159, 160, 213—221, 252—262.

⁶ Ele se află la B. A. R. S. R., în arhiva Liviu Rebreanu, sub cotele I ms. 1 a, ff. 53—67 și I ms. 1 b, f. 47—57 și au fost publicate în *Opere*, vol. 8. (Vezi episoadele inedite ale versiunilor din 1927, 1931, la pp. 790—800, 870—879.)

⁷ *Mersul scrisului [la] Răscoala*, Arh. L. R., I ms. 1 a, f. 1.

⁸ Arh. L. R., I ms. 1 a, f. 11 (*Opere*, vol. 8, p. 622); vezi și *ibid.*, f. 18 (*Opere*, vol. 8, p. 627).

roman, găsiseră de mult în Titu Herdelea un numitor comun.

La 3 decembrie 1931, după două luni de la părăsirea Râscoalei, Rebreanu se află aplecat asupra noului roman, chinându-se să-l pornească din același loc în care se potenisise ecalaltă operă: petrecerea din casa Ioneștilor. Pe dinaintea ochilor se perindă aceeași lume bălțată, păstrându-și aproape integral identitatea în ciuda unor deosebiri cu caracter onomastice. În locul lui Titu Herdelea, aflăm pe Remus Oloman, la rîndul lui gazetăraș, cu ifos de scriitor. Numele Niculine sună acum rural, fiind înlocuit cu Lilliana (pînă la Liana din Jar — un pas). Le rămîne comună lipsa oricărei străluciri, invaliditatea gîndurilor, impleticela vorbelor, într-un cuvînt: medioeritatea. Atît de robit este scriitorul primei versiuni a Râscoalei, încît repetă inoportun banalitățile, care, cîndva, o reținuseră în loc. Să privim în paralel sosirea lui Titu Herdelea (Remus Oloman) în casa Ioneștilor:

Râscoala (varianta 1927)

« — Stai, Niculino, să cunoști pe mosafirul nostru, domnul Herdelea. Titu, foarte galant, înaintă și sărută minușita întinsă spre el:

— Sînt fermecat, d[omni]șoară! D[oam]na și domnul Ionescu fură în acest timp asaltați alternativ de pupăturile D[oam]nei Alexandrescu care-i hiritisea cu o efuziune nesfîrșită încît iar trebui să intervîie Jenică să prezinte pe Titu, care devenise confuz auzînd urările gazdei sale și neștiînd pentru ce sunt. Prinse un moment și întrebă pe Jenică care-i spuse că sindrofia e cu ocazia zilei onomastice a Niculinei. Titu se simți și mai incurecat și protestă că n-a fost vestit ca să fi putut aduce și el, ca omagiu, baremi, o floare. Protestarea o spuse încît să-l audă și d[omni]șoara Niculina care, cu mare gentileță, îl potoli:

— O, domnule, intenția d[umnea]v[oastră] amabilă prețuiește cît un coș de flori!...» (f. 55)⁹

⁹ Cu mici modificări stilistice, fragmentul revine și în varianta romanului *Râscoala*, din 1931 (vezi *Opere*, vol. 8, pp. 871 — 872). Existența lui atestă uimitoarea răbdare a scriitorului de a reveni, peste ani, asupra aceluiași text.

Timbra Trinica,
cea mai delicată prietenă și cea mai bună femeie,
— cu simpatie multă neștiind multă —
L. Reboreanu
19. IV. 1916 Buc.

Novelele d-lui Liviu Reboreanu, și cu deosebire unele din cele adunate în acest volum: „Hora morții”, „Din-tele”, „Golani”, „Culcușul”, „Proștii”, „Nevasta”,

Pojarul iluziilor (1931)¹⁰

« — Stai, Lilliana, să cunoști pe mosafirul nostru, domnul Oloman! Remus Oloman, miop, cu ochelarii pe nas, tinăr, spălăcit, curățel, se apropie foarte galant și sărută mîna întinsă spre el:

— Sînt fermecat, domnișoară. D[oam]na Rădulescu se repezise la Ionescu să-l hiritisească cu aceeași efuziune, deși Ionescu se posomori de tot, cum făcea față de orice străin [...] Oloman, auzînd urările insistente ale gazdei sale și neștiînd pentru ce sunt, se zăpăcise puțin. În timp ce se aranja cu Jenică în marchiză, întrebă și află că Lilliana, fiindcă n-are nume în calendar, și-a luat obiceiul să-și serbeze onomastica cu ocazia primei sindrofii prelungite ce o dau toamna. Dar nu e o serbare propriu-zisă și musafirii nici nu sunt preveniți, ca să nu se creeze c-ar avea obligația să vie cu flori sau cadouri. [...] Tinărul Oloman totuși protestă că el, chiriașul d[oam]nei Rădulescu, ar fi putut fi pus la curent, mai ales că vine pentru înția oară în casa aceasta cinstită, să fi putut aduce și el măcar o floare drept omagiu unei domnișoare atît de înecîntătoare. Protestarea și complimentul le rosti mai tare încît să-l audă și Lilliana care se apropiase iarăși de el. Fata îi și zise cu o amabilitate puțin teatrală:

— Intenția d[umnea]v[oastră] amabilă prețuiește mai mult decît un coș cu flori!» (f. 24)

¹⁰ *Mojarul iluziilor*, încercare de redactare, se află în Arh. L. R., I ms. 4 a.

Tentativa elaborării Mojarului iluziilor se înscrie între miercuri 3 decembrie 1931 și joi 28 ianuarie 1932. Muncă asiduă fără spor. Pe textul aflat la B. A. R. se află următoarele datări: 2, 6, 7, 8 și 9 decembrie 1931, după care... tăcere. Prima zi a anului 1932 consemnează reluarea lucrului. După o nouă întrerupere, textul, chinuit, își sporește numărul de pagini în zilele de 18, 19, 21, 22, 24, 25, 27 și 28 ianuarie, stingându-se apoi cu pîlpirea unor replici banale.

După stagnări, datorate în egală măsură atît unor împrejurări biografice cît și căutării soluțiilor salvatoare, intuiția artistului își spune cuvîntul hotărîtor: la 8 mai 1932 reia... Răscoala, fără a mai părăsi masa de lucru pînă la apariția ei (decembrie 1932).

Anul 1933 va reactiva vechile proiecte. Din nou planurile se suprapun, în ele mișunînd personaje din variantele și edițiile definitive ale romanelor Răscoala, Jar și Gorila. Pe coperta unui caiet de creație, titluri provizorii: Cămașa fericitului și Furtuna, iar apoi... Jar¹¹.

Aproape incredibil, proiectele acestei lucrări, la început gîndită într-o structură complexă, vor fi reluate în variante diverse, mai mult decît în cazul altor opere. (Romane ca Pădurea spinzuraților sau Ciulandra nu au lăsat atîtea urme documentare.) O vreme, povestea tragi-comică a cuplului Remus Oloman — Liliانا Ionescu dispare, lăsînd loc unor proiecte mai îndrăznețe, care, și ele, îl ispitiseră, un an în urmă, pe Rebreanu. Este vorba de un roman satiric, vizînd, în principal, arivismul politic.

În caietul amintit mai sus aflăm o schiță de plan în stare să ne sugereze orientarea lucrării, punctele de contact cu ansamblul creației. Între protagoniști, același Remus Oloman, dar și « Gorila », directorul unui ziar de scandal și șantaj, la început intitulat „Avîntul” iar apoi „Fulgerul” (mult mai aproape de modelul real: „Curentul”). Intrînd în redacția gazetei și avînd o mare admirație față de patronul ei, Remus, căruia i se asigură și un loc la Siguranță bine plătit, este eroul diverselor « lovituri » puse la cale de « Gorila » (mai tîrziu Răcaru, mai aproape de Șeicaru, model real), înșelîndu-i în cele din urmă așteptările. Capitolele finale: « Remus serie romanul lui Tanți » (ulterior Milica) și « Altă sindrofie la Ionescu — cu schimbările de rigoare, cu intercalarea capitolelor » în care se lichidează fericirea celor ce nu

sunt prezenți »¹², ne determină să facem din nou asociație cu lumea personajelor din Răscoala și Mojarul iluziilor, precum și cu aceeași manieră simetrică de construire a romanelor.

Cîteva file rătăcite în arhivă din mapele documentelor referitoare la romanele Pojarul iluziilor și Jar ne dezvăluie vechimea proiectelor și, prin coroborarea datelor, mobilurile lor. Ele se află pe hîrtii purtînd antetul Ministerului Muncii și Ocrotirilor Sociale, instituție în care Rebreanu a funcționat ca director al Direcției Educația Poporului¹³.

Studiul atent al onomasticii ca și al unor schițe de profil (la care se adaugă altele complementare din documente ulterioare) ne trimite la prototipuri sigure (Pamfil Șeicaru și Nichifor Crainic cu care, în timpul directoratului susamintit, Rebreanu a fost în raporturi de ostilitate). Conflictul din realitate sensibilizează conștiința artistului. Ca mai totdeauna, vibrația faptului autentic se înregistrează îndeosebi în primele variante, scăzînd din intensitate în procesul transfigurării artistice.

Notățile ulterioare reiau analitic fiecare capitol, readucînd de multe ori figuri și scene întîlnite în alte versiuni. O însemnare ca: Ionescu e amenințat să fie seos la pensie sau pus în cadrul auxiliar¹⁴ ne obligă să facem asociații cu documentul romanelor Răscoala și Mojarul iluziilor, ca fiind reluată și în forma definitivă a Jar-ului. Dimpotrivă, alte notații, rezumînd episoade din viața unor personaje, ca Jenică și Tanța Ionescu, Lenușa Alexandrescu și Remus¹⁵, ne duc aproape exclusiv la variantele și ediția tipărită a romanului Răscoala.

Aceste paralelisme se explică prin faptul că unele proiecte ale « noului roman » datează dinaintea și după apariția Răscoalei. Indiferent cînd au fost concepute, toate se vor găsi pe masa scriitorului în anul 1933, dovadă adaosul inedit: modificările onomastice, trierea scenelor, conceperea unor noi structuri, schițe caracterologice etc. (Ne referim la documentele aflate în Arhiva Liviu Rebreanu, mapele: I, ms. 4 b și I, ms. 4 a, conținînd multe proiecte comune.)

Treptele romanului sînt urcate de același eroi, purtînd însă nume diferite. Reținîndu-le, putem ordona mai ușor puzderia de hîrtii din mapele amintite: 1. Remus Oloman — Tanța Ionescu;

¹² Ibid., f. 2—3.

¹³ Arh. L. R., ms. 6, f. 1—6.

¹⁴ Arh. L. R., ms. 4 a, f. 4.

¹⁵ Arh. L. R., ms. 4 a, f. 4, 5.

¹¹ Arh. L. R., I ms. 4 a, f. 34.

2. Remus Oloman — Milica Ionescu; 3. Remus Oloman — Niculina Ionescu; 4. Remus Oloman — Liliana Ionescu; 5. Dandu Victor — Alina Rosmarin; 6. Dandu Victor — Liana Rosmarin.

Paralel cu evoluția primelor 4 cupluri, acțiunea romanului urmărește viața gazetărească din preajma « Gorilei » (Răcaru) și a protipendadelor bucureștene. Preocupările de organizare a noului roman urmează linia obișnuită a planurilor generale și analitice, cunoscute din geneza celorlalte opere. Între momentele mai importante amintim o primă fixare a personajelor, cu principalele lor caracteristici (state, profesie, funcție, trăsături fizice și morale)¹⁶, stabilirea succesiunii episoadelor (51 de puncte)¹⁷, o structură cu 13 capitole, nenominalizată integral¹⁸, un fragment de proză creionând portretul lui Răcaru, directorul „Fulgerului”¹⁹ și, din nou, o distribuție cu ecouri imediate în onomastica romanului Jar²⁰. Acestea din urmă, deși scrise mai târziu, apropie proiectele de forma finală a cărții.

Intențiile romancierului se clarifică odată cu delimitarea operelor Jar și Gorila. În acest transfer de teme și personaje, de schimbare a rolului lor în economia cărților, Remus Oloman cedează locul lui Dandu Victor, aflat și pînă atunci în paginile romanului « mixt », dar cu atribuții secundare. Rezervîndu-și un loc mai important în Gorila (unde va fi înfîlțit cu alt nume), Remus nu părăsește definitiv scena, devenind, în Jar, din iubitul eroinei... confidențului ei. Inevitabil, schimbările atrag o fabulație nouă, structuri noi. Așa se explică și notațiile din jurnalul scriitorului: « Marți 8 august 1933 — Între timp mă frămînt cu noua carte. Roman de dragoste. Subiectul e încă nebulos; numai eroina, deși încă fără nume, e vie. Dacă se va lămuri cîrînd poate să-l scriu în toamna asta » sau: « Simbătă 26 august — Dealtfel, eroina aceasta s-a schimbat: trebuie să fie blondă, fiindcă blondele sunt mai dotate cu sensibilitate tragică. E vioale, veselă, mereu rîde — cînd rîde ea, parcă se înseninează lumea toată — cochetă foarte, suspectează iubirea și o cîntărește cu

Dorușorani Jenay Abramovici

în semn de multă simpatie

și în săptămîna cursa —

Liana Rebreanu

13 IV 34 me

rațiunea, își zice că ea judecă și într-adevăr judecă și nu se lasă copleșită. Pînă ce vine pasiunea...»

« Luni 4 septembrie — Și romanul... se cristalizează mereu. Poarta raiului, Calca raiului — titluri?... care să-l fixeze atmosfera și viața, dar pe hîrtie mai nimic, afară de ceea ce am scris mai de mult... »²¹

Un plan nominalizat, din nou în 12 capitole, mai păstrează încă titlul vechii lucrări, mult apropiat de ceea ce avea să fie: I. Rosmarin; II. Sindrofia; III. Florile; IV. Revelionul; V. Dandu; VI. Liana; VII. Fum; VIII. Zborul; IX. Mai; X. Dor; XI. Întoarcerea²²; XII. Revolverul; X. Logodna (Sindrofia morții). Fixarea cadrului temporal, în dreptul fiecărui episod sugerează, mai târziu, titlurile de capitole și structura simetrică a cărții (primul capitol Octombrie — ultimul intitulat la fel).

Cîteva datări: 27, 28 și 29 august 1933 ne spun că, la această dată, titlul Mojarului mai stătea în fruntea proiectelor²³. Zilele ce aveau să urmeze adaugă numeroase însemnări (replici, cugetări, schițe de profil), detalieri de episoade în cadrul capitolelor²⁴ și, de la sfîrșit, două proiecte generale sintetizînd conținutul operei²⁵. Cu aceste instrumente la îndemînă, perfectate în zilele de 22 și 23 ianuarie 1934, Rebreanu trece la scrierea propriu-zisă a romanului, pe care îl va termina în dimineața zilei de 1 mai 1934, orele 5,40²⁶.

¹⁶ Ibid., f. 27—29.

¹⁷ Ibid., f. 30—34.

¹⁸ Formal, schema amintește structura din *Ion* și una din superstițiile declarate ale romancierului: 13 — cifra norocoasă.

¹⁹ Arh. L. R., I, ms. 4 a, f. 38—40.

²⁰ Ibid., f. 47—49. (Între aceste file și restul însemnărilor din care se întrepătrund multe notații catalogate astăzi în Arh. L. R., sub cota I ms. 4 a.)

²¹ cf. Puia Florica Rebreanu, *Zilele care au plecat*, 1969.

²² Arh. L. R., I ms. 4 a.

²³ Ibid., f. 30.

²⁴ Ibid., f. 47, 48, 49, 43.

²⁵ Arh. L. R., I ms. 4 a, f. 11—20, 35, 10.

²⁶ În Arh. L. R., I ms. 4 c se află o cronologie detaliată a elaborării romanului, consemnînd productivitatea fiecărei zile de lucru; pe-a locuri însemnări cu caracter jurnalier.

Romanul se culege în tipografie concomitent cu scrierea lui (obicei moștenit de la Răscoala, numai că, în 1982, versiunea pentru tipar fusese precedată de alte variante, fie ele neterminate).

În același an, ca și mai târziu, succesul de librărie al cărții încintă și enervează totodată: «Analiză ascuțită»; «intristătoare platitudine»; «roman al tinereții»; «carte fără strălucire»; «subiect gras»; «roman neizbutit»; «roman bine lucrat»; «banal și dulceag» sînt aprecieri care se anulează reciproc, stîrnind și mai mult curiozitatea cititorului. Atunci și mai târziu, ideea «recreației», «vacanței literare», prilejuită de truda Răscoalei, apare ca o formulă eufemistică de a explica nivelul scăzut al romanului Jar. În realitate, cartea, proiectată și mutilată în intervalul 1927—1934, pentru care, cum am văzut, de două ori a fost abandonată Răscoala, a fost în viața scriitorului un coșmar. Spre sfîrșit, simplificîndu-se prin separarea zonelor de investigare,

psihologică și socială, ea se trădează pe sine însăși, tabloul polierom devenind caricatură.

În lumea teatrului, îmbolnăvirea actorului principal și înlocuirea lui cu un oarecare din trupă se soldează, de cele mai multe ori, cu căderea spectacolului. Între sublim și ridicol, tragedia devine comedie. În istoria cărții de față, ispita de-o clipă a scriitorului de a înlocui pe Remus Oloman, gazetar cu zeci de antene în lumea presei, politiciii, literaturii, a celor de jos ca și a celor de sus, cu locotenentul Dandu Victor, specialist în line colonii și dans, ucide romanul. Primul era văzut de Rebreanu, în 1933, ca «un tip reprezentativ al stărilor de astăzi»; al doilea, biet «crai de ghindă», militar de bulevard.

Transferată din marea zonă a investigației sociale sub unghiul frivolității, noua carte, monocordă, cade cu succes. Într-o uzină de locomotive nu se poate fabrica un ceasornic de bucătărie.

Niculae GHERAN

JAR¹

După ce Prundaru îi întoarce spatele, Remus ia ofensiva direct: Ne trebuie caractere... În orice articol sau chiar notiță totdeauna pomeneste pe Prundaru, pe ton disprețuitor, de la o înălțime morală grozavă. Dealtfel Răcaru a dat ordine să fie distrus Prundaru și scos din circulație, cu o înjurătură familiară lui.

*

Asupra celor de la „Fulgerul” circulă diferite legende, mai toate injurioase, care însă le ridică enorm prestigiul în ochii colegilor și a[i] cititorilor. Despre Răcaru că are 40 mil[ioane] în Elveția, că a șantajat pe atîția, că a furat în război inele de la ofițeri nemți căzuți etc.

*

Dorel Alexandrescu, idealul lui Remus, luat de Răcaru dintre secretarii onorifici ai unui mare avocat cu trecere (spre a-l avea la un caz de nevoie), ca pe cel mai puțin apt, e misogin. Cînd în sfîrșit se amorezează de o artistă de cabaret, devine propagandistul și apărătorul cabaretelor, deși celebritatea lui datează de la un virulent articol contra bordelului lui Tănase [f. 4]

*

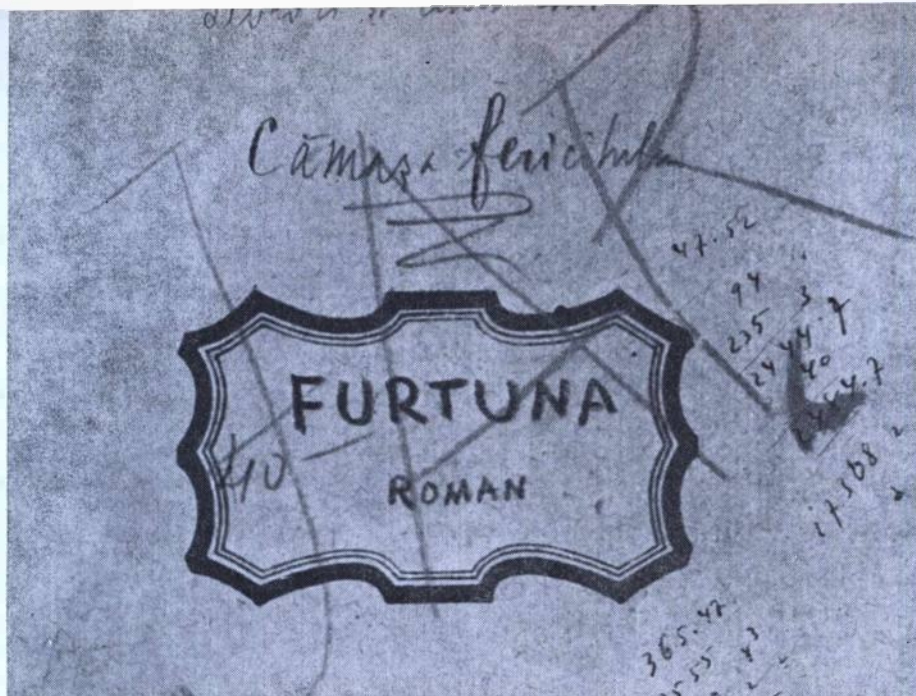
Toți vor să facă fericirea Niculinei și în realitate toți vor să-și facă prin ea fericirea lor.

*

La sfîrșit — penultimul capitol — Niculina cu Tinca în bucătărie. Tinca o felițează. Niculina plînge. Da, dar Remus a fost așa și așa.

— Zică lumea ce-o pofti... Lumea nu-l cunoaște. Poate să fie ticălos, om de nimic, murdar, odios — dar dacă inima mea numai pe el îl alege?

¹ B. A. R., Arh. L. R., II, ms. 6.



<Cămaşa fericitului>

< FURTUNA >

JAR²

Cornelia

Ileana

Liliana

*

Beethoven: *Quator in la minor*

Das heilige Dankgesang eines Genesenen
an die Gottheit, in der lydischen Tonart³ [f. 1]

*

Capitol — Remus cu maestrul. Despre literatură și despre perspectivele ei. Despre
posibilitățile de-a ajunge. Despre scris, profesionalism. Despre ajutoare.

< Cum și cit l-a ajutat pe Remus. Recunoștința lui. A venit cu ideea de-a scoate
o carte despre maestru, un omagiu, la care să contribuie toți, luminându-l din
toate părțile. Maestrul nu-și manifestă toată însuflețirea. Remus e jicnit și vrea
să renunțe. Da' îi trebuie un ajutor și îl capătă. >

² *BAR, Arh. L. R., I. ms. 4 b*. Titlul scris cu creion roșu pe diagonala unei coperti de caiet, însu-
mînd 49 file (păstrate), hîrtie semivelină. Pe aceeași copertă, au figurat, inițial, celelalte titluri.
Menționăm că în aceeași mapă (*I ms. 4b*) se mai află 59 file, numerotate, și ele, de la 1 în sus, pe
care le vom reproduce în continuare, după notațiile izolate aflate în mapa *I ms. 4 a*, considerate ca
fiind anterioare.

³ Titlul părții a treia din Cvartetul nr. 15, op. 132 de Beethoven.

Corect: « Heiliger Dankgesang eines Genesenen an die Gottheit, in lydischen Tonart ».

Capitol — Remus cu directorul „*Avântului*“, „*Fulgerului*“. Gorila. Admirația sinceră a lui Remus pentru Gorila și idealul lui de-a ajunge în redacție. Disprețul Gorilei. Santațiile. Cum și-a lansat gazeta.

Capitol — Remus la gazeta literară și teatrală: Rubrica lui modestă. Laudă pe toată lumea... Maestrul îl laudă către Gorilă, că are temperament.

Capitol — Remus cu Gorila. Angajarea. <Și un loc la Siguranță bine plătit. > [f. 27]

Capitol — Remus în casa Gorilei. <Nepoata. > Nevasta lui. Curtea și ademenirea.

Capitol — Gorila îi cere să înjure pe Mastru cu care s-a certat. Notița anonimă. Maestrul întoarce spatele. Atacul. Remus un caracter înainte de talent.

Capitol — Remus scrie romanul lui cu <Tanți >. Milica.

Capitol final — <Altă sindrofie la Ionescu — cu schimbările de rigoare, cu intercalarea subcapitole[lor] în care se lichidează fericirea celor ce nu sînt prezenți. > [f. 3]

*

Ionescu e amenințat să fie scos la pensie sau pus în cadrul auxiliar.

Consfătuirea cu fostul lui coleg, directorul de la <interne>, finanțe, care-l sfătuiește să caute a se încuscri cu Gavrilescu de care depinde tot, fiindcă e la personal.

Rezistența lui Jenică. Încercarea de-a tergiversa. <Cum își mută Jenică hainele treptat. >

Întîlnirea lui Jenică cu Remus la sindrofia Gavrileștilor. <Jenică vine acasă, cînd nu e acasă d[oa]mna Alexandrescu, să-și mai ia cîte ceva. Găsește pe sora sa la Remus. Motiv de ceartă și despărțire de Lenuța că a oploșit pe Tanți. > Explicația: Remus tăgăduiește că Tanți ar fi fost fecioară. [f. 4] <Gavrilescu e scos la pensie; noroc că și-a măritat o fată, iar cealaltă e pe cale cu locotenentul. Ionescu rămîne auxiliar și e fericit. >

Capitol — Tanți merge la Gorila, să se plîngă de Remus; acela vrea s-o violeze.

În timpul anului moare Frusina Popescu.

Tinca la fiece 2 săptămîni declară că pleacă și stă mereu. Cucoana idem că o dă afară și o ține mereu.

<După ce se desparte de Jenică, D[oa]mna Elena îl face pește, c-a crezut c-o să dea și el ceva în casă, dar căuta mereu să-i stoarcă cîte] ceva. Cîte cadouri i-a făcut, dar n-are obraz să i le înapoieze. > [f. 5]

*

Capitolul I. Sindrofia la Ionescu. Toate tipurile principale. Idealul fiecăruia: Ionescu să nu fie scos la pensie; d[oa]mna Ionescu să-și așeze pe Jean și Milica; Milica să se mărite; Jean să ciupe de la Lenuța; Lenuța să ia pe Jean; Frusina să trăiască să vază pe Milica măritată; Tinca să facă bani să plece acasă la măritare; Puiu să treacă clasa; Oloman, [scriitor]; Dandu să facă un record; Tănăsescu să scrie o piesă; Georgescu să mai facă o casă; Antoaneta să n-î înșele bărbatul; Gavrilescu să-și mărite fetele; fetele să se mărite ca pe urmă să chefuiască; Agripina să o iubească un poet; Busuioc să fie expert la tribunal; Raluca Gotcu să se procopsească la cărți; Orenștein, afacerist; Alistar să fie la jurnale; Racoveanu ministrul să scoată pe rival din guvern; Onofrei să fie prefect; Iancu Petrescu să-și asigure cariera. [f. 6]

II. A doua zi dimineată; Frusina să scoată cu dinții — de vorbă cu Puiu și apoi Puiu cu servitoarea. Milica despre Oloman și despre sindrofie. Speranțele.

<III> Ionescu vine plin de grije, fiindcă Alistar îi spune să ia seama că se pregătește ceva cu suprimări de funcționari. (La sindrofie i-a spus să vie pe la el să-i vorbească

lucruri mai serioase), să se ia bine cu Gavrilescu. Lenuța vine după-amiază să spuie Milicăi că Oloman a rămas încântat.

III. Oloman, viața lui, vizita la Prundaru. Acasă găsește pe Milica la gazda lui. Milica a venit să trimită pe Jenică acasă, să-i vorbească ceva bătrînul. Bătrînul îi cere să se uite la fetele lui Gavrilescu în interesul familiei.

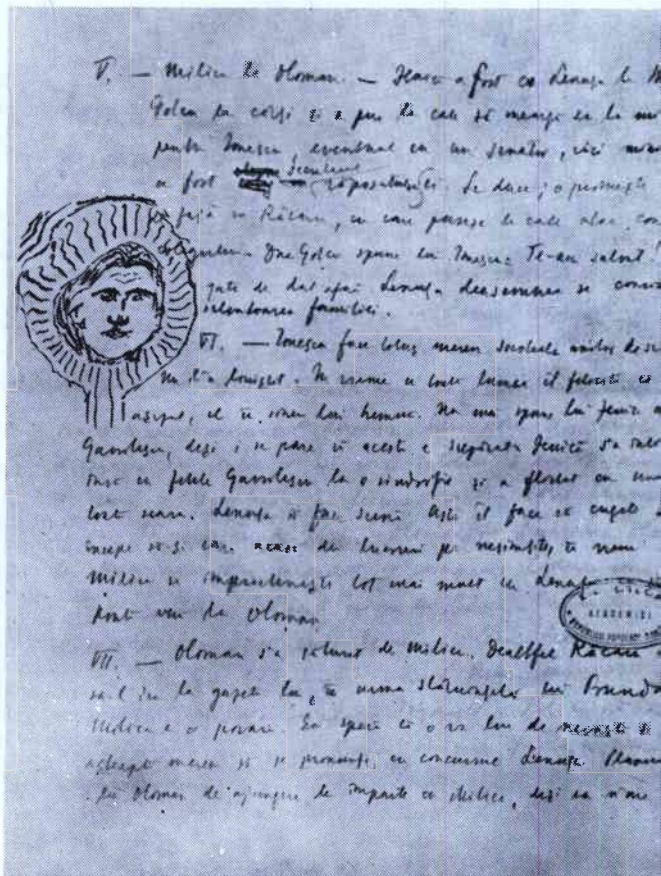
IV. Ionescu la birou. Viața acolo. Gavrilescu îi poartă la sindrofie. Merge cu Milica. Jenică nu merge, nici Oloman. Fetele întreabă, Gavrilescu idem. Spaima lui Ionescu. Cheamă pe Jenică. Vin toți — trei. Ionescu coboară jos să vorbească cu fiul, de față cu [bătrîna]* Oloman cu Milica sus. Prima întrevvedere cu Răcaru. [f. 7]⁴

<Talaleu Ionescu-Răcaru, 45 ani, mijlociu, murdar, parcă niciodată nu s-ar spăla. Dinții glodoși. Mustața neagră ciufulită. Păr veșnic nepieptănat. Roade unghiile. Îmbrăcat în veston negru veșnic boțit, murdar, cu fire și fulgi. Pălărie cu borduri mari, cravată lavalieră.> [f. 21]

<Ilarie Prundaru, 50 ani, inspector general, literat, premiu național — poet, autor dramatic, eseist. Însurat a treia oară cu o rusoaică. Eseuri sub formă de scrisori publicate în „Dimineața“, către un tînăr imaginar. Sirb de origină, un sat lingă București — a devenit supra estet. Planuri de organizare a artelor în care el să fie capul. A lingșit întii pe toți și pe urmă i-a înjurat pe toți, cînd a crezut că a ajuns. După orice înjurătură, declamă mindru: Eu sînt invulnerabil... Cea mai mică critică în ziare îl exasperează.> [f. 8]

V. Milica la Oloman. Jenică a fost cu Lenuța la [Mișu]* Gotcu la cărți și a pus la cale să meargă la ministru pentru Ionescu, eventual cu un senator, căci ministrul a fost <coleg cu> <colegul> secretarul răposatul[ui] ei. Se duce; o primește tîrziu, de față cu Răcaru cu care pusesese la cale un atac contra colegului. D[oam]na Gotcu spune lui Ionescu: Te-am salvat! Erai gata de dat afară. Lenuța de asemenea se consideră salvarea familiei.

VI. Ionescu face totuși mereu socoteala anilor de serviciu. Nu l-a liniștit. În vreme ce toată lumea îl felicită că s-a așezat, el în sinea lui tremură. Nu mai spune lui Jenică de Gavrilescu, deși i se pare că acesta e supărat. Jenică însă s-a întîlnit cu fetele Gavrilescu la o sindrofie și a flirtat cu una toată seara. Lenuța îi face scenă. Asta îl face să cugete și începe să-și care acasă din lucruri pe nesimțite, în vreme ce Milica se împrietenește tot mai mult cu Lenuța ca să poată veni la Oloman.



⁴ Pe verso: «Remus vrea să-l facă pe Prundaru țigan, dar Răcaru se opune, fiindcă și lui i se zice c-ar fi țigan».

- VII. Oloman s-a săturat de Milica. Dealtfel Răcaru vrea să-l ia la gazeta lui, în urma stăruințelor lui Prundaru. Milica e o povară. Ea speră că o va lua de nevastă și așteaptă mereu să se pronunțe, cu concursul Lenuței. Planurile lui Oloman de a ajunge le imparte cu Milica, deși ea n-are nici [f. 9] un rol în ele.
- VIII. <Jenică> Oloman se întâlnește la cinema cu Geta. Îi place. Curte. Îl poartă pe la ei. El se lasă greu. A treia zi altă întâlnire. Întunecul cinematografului. Jenică dă peste ei. Gelozie. Îi spune Lenuței, care reproșează lui Oloman, fără a spune Milicăi. Totuși peste câteva zile se întâlnesc amândoi la Gavrilescu acasă. Apoi peste alte câteva zile Jenică <prinde> surprinde pe Milica la Romulus. O izgonește acasă. O explicație între ei doi. Cinismul lui Remus.
- IX. La Ionescu. Discuția asupra cazului. Acuzarea Lenuței. Jenică a găsit motive de despărțire. Scena dintre el și Lenuța care îl izgonește cu gândul că are să se întoarcă. A doua zi Remus îi spune de Gavrilescu... Ea descoperă că și-a cărat lucrurile. Se duce cu reproșuri la Ionescu. Oloman la „Fulgerul”. Oloman la ministrul; el e însărcinat cu campania. Căderea guvernului.
- X. Furiile Lenuței. Groaza lui Ionescu. Curtea lui Jenică. Milica la Remus, se plinge. El refuză. Lenuța lucrează pe Jenică. Scrisori către Gavrilescu, anonime, scrise de Remus, care șovăie — dacă ar putea să nu plătească chirie. Izgonește pe Milica și interzice să o mai primească. Remus nu poate fi călugăr. Lenuța îl privește lung. [f. 10]
- XI. Casa Ionescu. Cazul Milicăi. Doar nu te-ai fi tăvălit cu el? Apare subșeful. Jenică a cerut pe Geta. Logodna. Cuscii între ei. Moartea bătrinei numai cu Milica. Milica în doliu se duce la Răcaru. Asaltul lui. Răcaru s-a certat cu Prundaru. Remus să-l atace. Începutul. Ne trebuie caractere. Răcaru îl poartă la masă. Nevastă și Remus. Remus se mută în centru. Geta îi face făgăduieli după nuntă.
- XII. Noul guvern e mai strașnic. Dar Ionescu crede că Gavrilescu [il va proteja]. Grăbirea nunții. Logodna lui Dandu. Remus la Siguranță. Ascensiunea lui Remus. Milica cu subșeful care are nevoie și crede tare pe Ionescu pe urma lui Gavrilescu. Zvonuri despre căderea lui Gavrilescu. În disperare Ionescu merge la Răcaru care dă un telefon și-l asigură. Ionescu devine protector. Remus atacă vehement pe Prundaru. Masa la Răcaru deseori. Flirtul.
- XIII. Sindrofia nouă. Perspectiva logodnei subșeful cu Milica. Rezolvarea tuturor personajilor. Lenuța a primit un nou chirieș — amant. Remus speră în legătură cu nevasta directorului; acesta zice <E o lichea dar are viitor> ⁵ Răca[ru] iar deputat. Ministrul nu intră în parlament. [f. 11] ⁶ Ionescu laudă pe Răcaru și speră că pe Milica va cununa-o el. D[oa]m[na] Busuioc vorbește liric despre Remus. Lt. administrație a scris o piesă și o va duce la Național. Orenștein are o afacere mai mare și vrea să facă un cadou frumos de nuntă Milicăi. Remus scrie romanul său cu Milica... cu multă pornografie. Leafă și de la recensămînt. Elegant. Alistar vrea să cunoască pe Răcaru. Gavrilescu își socotește pensia etc.
- Puiu stă de vorbă în bucătărie cu Tina despre visurile lor... [f. 12]

*

<Capitol — Chiar la început — directorul Alistar găsește un moment să șoptească lui Ionescu:

— Alexandre, ia seama... să vii într-o zi d-astea pe la mine, acasă, că am să-ți comunic ceva confidențial ce știu că te interesează... Dar nu amina.

— Chiar miine vin, Costică, dar de ce nu-mi spui mai bine acum, de ce să mă lași să mă perpelesc.

— Lasă, monșer, că nu putem vorbi lucruri serioase cînd e sindrofie etc...

⁵ Subliniat ulterior în creion roșu.

⁶ Pe verso: «Răcaru: Trebuie să mîncîci o bătaie de la cineva, asta te-ar ridica. Devii martirul presei și te faci celebru.»

Toată seara Ionescu e muncit. Își inchipuie fel de fel, mai mult lucruri rele, dar și cite ceva bine... Urmărește din ochi pe Alistar ca să ghicească, îi ascultă toate vorbele...) [f. 13]

Capitol (—) Sindrofie — Tineretul discută literatură. Geta începe cu Tănase, apoi Greta Garbo și Rudolf Valentino. Se pomenește Eftimiu. Remus strimbă din nas, el e cu Argezi. Lt. adm[inistrație] e literat și-i place Don José. Păcat că a murit Ranetti...

— Lasă, d[omnu]le, că sintem și noi oameni subțiri, și culți, și citim, Slavă Domnului, că nu trece zi fără să sorb „Universul” sau „Dimineața” pînă la mica publicitate. [f. 14]

Capitol (—) A doua zi dimineața. Bunica cu nepotul — conversație despre fericire. Bunica scoală pe Tinca.

Bunica cu Niculina despre Remus. În vreme ce bunica zice: de mi-ar da D[umne]zeu zile să te văd așezată, Niculina vrea să știe: e draguț poetul, o iubește, a observat ceva, are s-o ceară? etc. [f. 15]

<*Capitol* (—) Jenică cu Lenuța s-au dus la bătrîni. Niculina vine la Remus. În pat etc. Fiindcă mai vin niște mosafiri, Jenică vrea să profite să-și mai aducă acasă niște lucruri. Pretextează că și-a uitat ceva și pleacă repede. N-are chibrituri să aprindă gazul. Aude glasuri la Remus, parcă și de femeie. « Al dracului craiul! » se gîndește. Dar nu se poate întoarce cu mina goală pentru un chibrit. Ce-are a face dacă intră. Dă să plece și în sfîrșit bate la Remus. O clipă tăcere, [speriați] * Apoi: cine-i?... Eu, eu, nu te deranja... Numai un moment... Îmi dai voie? — Da, da... o secundă... că eram în pat... Se aranjează puțin.

Jenică aude ceva suspect. Zimbește. Apoi Remus deschide. O mică conversație.

— Erai singur?

— Da, singur...

— Parcă auzisem glasuri> [f. 15 bis]

<Se uită împrejur, vorbind vede o pălărie de femeie [...] * zimbește:

— Craiule!

Unde-o fi dama?

— Haide, nu mă ține ca...

— Un chibrit...

— Poftim!

Remus șade pe marginea patului

Jenică arată patul:

— Acolo?... Însă sint discret, nu vă deranjez. Scuză-mă, duduie, pentru deranj...

Ride. Pleacă. În prag se oprește.

În cele din urmă ridică puțin plapuma, zicînd:

— Duduiță, frumușică.

Vede pe Niculina, care scoate capul.

— A... Așa... Tu erai... Ei, bravo...

— Eu... Și ce-ți pasă...

— I-ascultă, nu te obraznici!

— Domnule, te rog...

— E sau nu...> [f. 16]

<Niculina îl înfruntă. El iese. Nu mai ia nimica. Pleacă. Niculina cu Remus, ce să facă. Se îmbracă. Pleacă liniștită acasă. Găsește mosafirii. Privește pe Jenică, să vadă dacă a spus ceva. N-a spus.> [f. 17]

Capitol Răcaru cu Ionescu.

Primirea lui Răcaru [...] *. Vede pericol[ul] său. Este așa de umil, cînd a făcut un delict. Sare de la birou, se plimbă de ici-colo, țipă. Ia telefonul. E bun.

Cînd îl vede își mai aduce aminte brusc figura îngrozită a Lilianeii — și-i pare rău și vrea să repare, fără să știe că Liliana e fata lui Ionescu. [f. 18]

Capitol Niculina cu Răcaru

Niculina nu mai știe ce să facă. Remus e pierdut. Se gindește la mii de lucruri prin care să-l readucă. Așa ajunge la redacția „Fulgerul”. Întreabă de Remus. Nu e. Atunci directorul. Este. Nu știe de a ce a venit. Ce să-i spun. Răcaru o privește. Amabilitate. El i se pare bun și începe să se spovedească, și cere sfat etc. Vorbind înlînește ochii lui deveniți sașii plini de pofte. Se sperie. Se scoală, să plece fără a mai aștepta răspuns. El îi aține calea. Ea începe să țipe. Împotrivire. Sărutarea lui, atingerea lui. Se smulge. Fuge.

— Uite, nebuna dracului! [f. 19]

Capitol Omul regelui. E un subșef de birou, care e nepotul unui inspector de poliție care e cumnat cu unul de la palat... Cum e răsfățat de [toți].*

La fel ajunge Ionescu cînd se află că Răcaru a intervenit la secretarul general, care-l cheamă la el. [f. 20] <Cînd Remus roagă pe Prundaru să-l recomande lui Răcaru:

— Bine, eu o fac pentru tine, dar trebuie să știi că Răcaru e un bandit. Poate nu-i cunoști șantajurile și celelalte crime. Eu am fost și sint prieten cu el, dar nu observi că eu nici nu mai scriu la „Fulgerul” și doar împreună am pornit gazeta>.

*

<De asemenea cînd vorbește cu Răcaru despre Prundaru:

— Să nu crezi că eu te-am luat pentru recomandăția unui cretin escroc ca Prundaru etc.>

*

— Ascultă, băiete, la mine nu merg d-astea, cu mine nu te joci! „Fulgerul” nu pornește o campanie ca s-o înceteze a doua zi... O campanie trebuie pornită cu suflet și continuată cu panaș...

Cînd te înjură unul, nu-i răspunzi niciodată la acuzații, ci declari că-l tragi în judecată pentru calomnie și apoi continui să-i arunci în cap toate hărdaiele cu lături... Sint unii care-ți trimit martori și vor să te răpuie în duel. Nu primești duelul, ci te declari categoric împotriva instituției medievale a duelului, fiindcă ești democrat. Firește, cînd ești insultat tu de vreunul care știi sigur că nu se bate în duel, atunci îi trimiți tu martori și eventual îl descalifici, ca lumea să afle că tu ești cavalier — nu strică să te știe și cavalier.

În general trebuie să ai totdeauna inițiativa, să înjuri, mereu-mereu, firește cu talent. Orice murdărie merge dacă e talentată. Eu am introdus în literatură o serie întreagă de vorbe pitorești [f. 38] care înainte erau socotite de șatră și pe care cei de rînd nici nu le-ar rosti decît în șatră.

Cititorului român îi place înjurătura, fiindcă e idiot și necultivat.

Să nu fii modest, afară de mine, cu nimeni. Cu mine trebuie să fii fiindcă altfel eu te pleznesc. Numai proștii sint modești la noi. Cine vrea să ajungă ceva, trebuie să aibă încredere în forțele-i proprii, să aibă curaj și să sfideze.

Să nu uiți că la noi nu te poți compromite. Nici chiar prostia, care e cea mai mare pacoste pe om, nu te omoară. Un prost sinistru ajunge ministru, altul jovial poate cuceri saloanele.

Nu e cîstit cel ce este, ci acela pe care-l crede cîstit lumea. De aceea să te bați în piept la orice moment cu cîstea ta și să faci necîstit pe alții, căci numai așa vei ieși tu mai cîstit.

Dacă vrei să faci impresie nu învinuiești niciodată cu fleacuri pe oameni. Acuzațiile trebuie să fie de-acelea [f. 39] [ce] spăimîntă pe cititorul comun și-l bucură. Deci acuză-l că e hoț, citează chiar o hoție, fie ea imaginară, sau că e trădător, sau că n-a fost erou în război, dacă nu chiar e-a dezertat sau a spionat.

Principalul e să repeți neîncetat înjurăturile și apoi să le variezi. Nu-ți fie frică de răspunsuri. El răspunde o dată, că îl înjuri zi de zi, dacă trebuie și de o mie de ori, că tot n-ai ce să scrii...

Cînd citești o carte, nu uita să o citezi în articolele tale, discret ca să-ți ajungă pînă se va mai întîmpla să citești una.

Ziaristul trebuie să fie intelectual, dar nu zgîrcit să ție pentru el ce află, ci să comunice îndată cititorului.

Dacă ești și literat și vrei să faci romane, tot principiile noastre să le utilizezi.

Să nu fii modest, ci să izbești în toți fără teamă, că frica crează prestigiul și pune în valoare talentul. [f. 40]

I

Casa lui Rosmarin în str. Povernei, jos, sus pregătiri pentru sindrofia de diseară. Mama și fata fac sandviciuri. Tatăl la taifas cu ele. Cearta din cauza lui Jean că e haimana. Întră la mașină și Liliana care e cam la fel. Se întore acasă. Gigi cu Matină. Altă ceartă. Pe urmă idila speranțelor. Bătaia mojarului. [f. 46]

*

Alexandru Rosmarin, subdirector la Ministerul Muncii, 56 ani, înalt, uscat, încrețit la figură, spînatec; n-are nici un fir alb, totuși pare mai bătrîn. Umil, timid și acru. *Alexandrina Rosmarin*, născută Popescu, 50 ani; spălăcită, mijlocie de statură și plînută; a fost frumoasă și i-au dispărut urmele; veșnic necăjită și rea de gură.

Liliana Rosmarin, 21 ani; brună, zveltă, blindă, simpatică, gingașă; frumusețe românească atît de reliefată, încît atrage atenția tuturor bărbaților; are un vino-ncoace foarte puternic; studentă litere anul doi, bună, harnică, foarte inteligentă. Se laudă ea însăși că e rațională și cu judecată, că are experiența vieții etc.

Dan Rosmarin, 28 ani; funcționar la Interne, licențiat ca vai de el; impiegat. Craimare și eleganța îl omoară. Cunoaște toată lumea bună și vrea să dea lovitura cu însurătoarea, între timp nedisprețuind nici pescăria ușoară. Sportiv, negreșit.

Gigi Rosmarin, 12 ani; deștept, drăguț, obraznic, sportiv. Cunoaște mărcile automobilelor; clasa întâi de liceu, protejat prin [f. 47] Liana căreia îi face curte profesorul lui diriginte.

Frusina Popescu, 72 ani. Bună, blindă, Liliana în picioare. Urmele frumuseții de odinioară.

Tinca, 24 ani, servitoare de pe la Brașov. O cheamă Floarea, dar a botezat-o așa d[oam]na Rosmarin.

Remus Oloman, 26 ani, ziarist: slăbuț, miop, castaniu — blond. Ochelari. Fața lucitoare parcă e veșnic unsă.

Ionel Răcaru, 45 ani, directorul „*Fulgerul*”. Mijlociu, șasiu, murdar, țigan.

Victor Dandu, 27 ani, locotenent aviator.

Mitrofan Tănăsescu, locotenent administrație, scriitor de piese.

Georgescu Toma, căpitan infanterie, 40 ani.

Antoaneta, nevasta lui, 34 ani, foarte geloasă.

Anibal Gavrilesco, subdirector la „*Finanțe*”. 56 ani, jovial, bogat.

Nina, 23 ani, expansivă, devine nevasta lui Dandu.

Geta, 21 ani, senzuală, devine soția lui Dan. [f. 48]

Agripina Busuioc, maestră de rufărie și poetă, 50 ani.

Anghel Busuioc, contabil, 45 ani.

Domnica Gotcu, 69 ani, văduva unui avocat, fost senator, actualmente săracă și cartoforă.

Mișu Orenștein, import-export, 45 ani.

Constantin Alistar, 48 ani, director de Minister, burlac, elegant, aparență tînăr.

Racoveanu, ministrul Muncii, grăsun, prost.

Onofrei Raul, șef de cabinet, vrea să fie prefect.

Iancu Petrescu, 30 ani, subșef birou, chiromant.

Angela Ionescu, 23 ani, blondă, grăsuță, studentă-funcionară, prietenă a lui Dan și mai ales a Lilianeii. [f. 49]



dr. Lăbăreanu Lăbăreanu

5 la la

gar!

LIVIU REBREANU

MOJARUL ILUZIILOR

ROMAN

(gar)



LIVIU REBREANU

MOJARUL ILUZIILOR

ROMAN

Se bucura că el, Remus, poate stîrni astfel de lacrimi sau să le șteargă. Asta i se păru ca un dar deosebit, ceva ca talentul de-a face versuri. Asta îl ridica în proprii[i] săi ochi. Petrecea ziua următoare în mulțumirea echilibrată a omului care are o amantă drăguță, inteligentă, cultă, instruită, în sfîrșit seducătoare în toate privințele. Surisul cel mai banal de satisfacție nu-i părăsi figura.

Apropiindu-se de casa din str. Viting încetini pasul, nu pentru a savura închipuirea beției ce-l aștepta, ci pentru că deodată simți o undă de plictiseală. <Avea atunci sentimentul foarte clar că nu iubește pe Liliana. Își reamintea umerii ei albi, figura ei, [carnea]* anemică...>⁸

<Întră însă, măcar să mai audă>⁹ cuvintele de grațitudine <sau de resemnare ale Lilianei.>¹⁰

<Liliana avea talentul de a scoate din lucrurile cele mai ordinare plăcerile>¹¹ cele mai variate. [fig. f. 7]

<Rătăcea în prada îngrijorării>¹² pe care e greu s-o traduci în cuvinte articulate, fără a recurge la urlatul sau zbieretele fiarei.

*

Întîlni pe Liliana și n-o recunoscuse îndată, nu din pricina schimbărilor ce ar fi pîrînit pe fața ei despărțirea, ci din pasiunea ce o punea el însuși de-a înlătura trecutul. Nu știa să gîndească decît la prezent. Își amintea negrîșit de Liliana, dar ca de un episod clasat al vieții lui, iar albastrul ochilor ei nu erau decît un amănunt fără importanță, pe jumătate uitat.

<Pentru Liliana faptul că nu a recunoscut-o imediat și pe urmă salutul lui indiferent era o lovitură mai grea ca oricare, fiindcă nu rămînea loc pentru nici o indulgență.

⁷ BAR, Arh. L. R., I ms 4 a. Titlul este desenat cu creionul pe o filă purtînd antetul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, Direcția Educației Poporului; pe aceeași hîrtie mai sînt scrise alte însemnări.

⁸⁻¹² Subliniat ulterior cu creion albastru.

Toată legătura lor trecută apărea sub o lumină nouă. Liliana avu sentimentul brusc că ea nu e nimic, că niciodată n-a fost nimic pentru Remus, că mingierile lui n-au fost decât cele ale plictiselii, ale unei plictiseli vorace a unui om lipsit de inimă. Revelația o înspăimintă încît îi paraliză și gîndurile și picioarele. Dar iubirea rămase mai puternică.)

Remus simțea nevoia imperioasă să împărtășească Lilianeii nona sa carieră intelectuală, să se înalțe mai mult în ochii ei, s-o domine... Îmbătîndu-se [f. 13] <de propriile-i cuvinte, îi expuse perspectivele cu „Fulgerul“¹³ de sepranțele lui de-a ajunge curînd indispensabil și chiar să ia locul lui Răcaru.

Ascultîndu-l acum Liliana nu se gîdea decît cum să-și biceuiască iubirea, pe care o ura. Încearca să impună iubirii sale disprețul ce-l avea ea pentru Remus. Își zise că trebuie să rupă cu el îndată.

*

<Cunoscînd întîia oară amorul prin Remus, se zbătea între indoieli și bănueli. Era naivă. Nu știa ce să puie în socoteala brutalității naturale a sentimentelor umane și ce să atribuie bădăraniei «ziaristului». Vedeă răutatea și ignomonie dar în indulgența ei de femeie iubitoare se grăbea să explice tot prin stîngăcia mîngierilor lui și prin copilăria lui penibilă sau prin durerea neomenească ce se ascundea într-insul. Gîndindu-se la durerea aceasta, nu se mai ocupa de sine... Numai cînd sosi ziua despărțirii își dădu seama ce-a făcut el din ea. Simplele forme ale obiectelor, glasurile oamenilor, chiar propria-i respirație îi pricinuiau o suferință fără cauză și totuși în momentul teribil al despărțirii ea găsi destulă putere pentru a rosti cuvîntul cel mai tandru, cel mai imponderabil, împodobindu-l cu o abnegație nu de amantă, ci de mamă: «Puiule...»>

Raze de soare de duminică după-amiază năvăleau prăfoase prin perdelele grele de dantelă ale ferestrei, se îndoiau în trandafirii roșii ai covorului, umpleau odaia încărcată cu pete și zdrențe de lumină galbenă.

Avea ochii prea albaștri pentru obraji ei palizi.

Un om scurt, bilbiit; pe căpățîna-i boltită se lipeau cîteva smocuri de păr negru.

Gulerul îi era prea strîmt.

Arunca banii parc-ar zvirli confeti.

O femeie blondă cu dinți lungi și cu o mantie roșie de teatru.

Un domn cu fața ca luna, care-i ținea jobenul ca un dovleac.

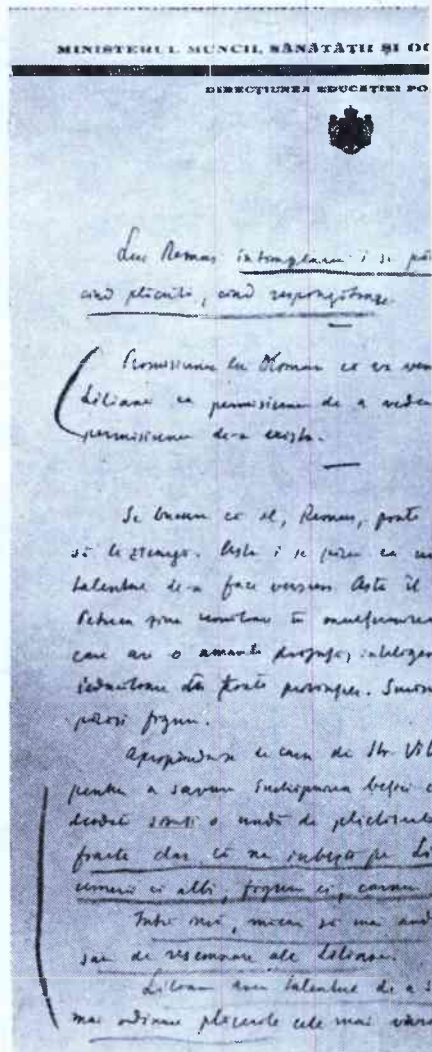
O fetiță mică, cu părul zbîrlit, în albastru, care-și arăta dinții și ridea.

O doamnă moleuță cu frizura înaltă și cu o panglică de mătase la gît <cu nas ca un dop> și cu [fusta]* lungă, culoarea țigării de foi.

Un bărbat mic și zbîrcit, cu dinți de aur, dînd mereu din miini, cu <glas de cioară> și în pieptul cămășii cu un diamant cît un ban.

Omul cu nasturele de diamant.

<Privirea lui, lucitoare și înfierbîntată, de șampanie, cerceta conturul gîtului și ume-rilor ei, apoi alunecă pe un braț gol.>



¹³ Subliniat ulterior cu creion negru.

Omul cu [frizura]* tunsă, culoarea tutunului.
 Figura lui, deasupra mustății țepoase și sure, rămânea fără expresie.
 O toaletă, de baie, înviorată, și atita tot.
 O rochie, o figură mică, ovală, încadrată cu bucle brune, <dinți albi (—) perle într-o gură care suride.> [f. 5]

JAR

Toată lumea ocărăște pe Dandu, dar Alina nu crede — adică crede și pe urmă își zice că nu e nimic adevărat.

*

Se duce la biserică din dosul palatului care-i a amorezaților — să se roage să i-l readucă D[umne]zeu.

*

Vrea să fie o noapte întreagă cu el, să se scoale dimineața lângă el... Cămașe de noapte de-a lui...

*

Oamenii nu vorbesc și se poartă ca în piesele lui [...] în fraze studiate și gesturi reci, cu mânuși etc. ca să fie eleganți [f. 21]

*

Alina avea o voce de fetiță, figură de fetiță și o voce metalică.

Octomvre

Pregătirile sindrofiei. Casa din Strada Povernei. Familia Rosmarin. Lista invitaților. Idealul fiecărui membru al familiei. Atmosfera de roz. Mojarul.

Sindrofia. Sosește Dan cu Angela și Remus Oloman. Apoi Mitrofan cu Iancu Petrescu. Apoi d[oa]mna Gotcu. Apoi Anibal Gavrilescu cu Nina și Geta, urmați de aproape de Victor Dandu. Apoi căpitanul Georgescu cu Antoaneta lui împreună cu soții Busuioc. Apoi Constantin Alistar directorul și în sfârșit Mișu Orenștein. [f. 11]

Noemvre

Prima zi de noemvre e prima zi după sindrofie.

Rosmarin este îngrijorat ce vrea să-i spună Alistar. Pleacă.

Liliana se concentrează despre sindrofie cu bătrîna Frusina: i se pare interesant Oloman și a agasat-o Dandu. Totuși Dandu o preocupă. Își accentuează sentimentele față de Angela.

Seara e consfătuire de familie: Rosmarin amenințat să fie scos la pensie. Trebuie o protecție. [f. 12]

Decemvrie

D[oa]mna Gotcu va salva pe Rosmarin. Se duce la ministrul Racoveanu împreună cu Liliana. Acolo e și Răcaru.

— V-am salvat!

Liliana se întâlnește la Angela cu Dandu.

De Crăciun Dandu e în familia Rosmarin. Liliana îl iubește. [f. 13]

Ianuarie

Liliana se refuză lui Dandu. Prea îl iubește mult. [f. 14]

Februarie

Luna de miere Liliana—Dandu.
Nouă amenințare pentru Rosmarin. [f. 15]

Martie

Fericirea Liliane culminează în zhorul ei cu Dandu.
Rosmarin la Răcaru. [f. 16]

Aprilie

Săptămîna patimilor pentru Liliana cînd află că Dandu o iubește ca pe oricare alta.
Rosmarin e omul zilei în minister. [f. 17]

Mai

Umilințele Liliane.
Schimbarea guvernului și noua amenințare a lui Rosmarin. [f. 18]

Iunie

Liliana știe că Dandu face curte Ninei. O noapte în pragul ușii lui. [f. 18 bis]

Iulie

Liliana cumpără revolverul să împuște pe Dandu care s-a logodit cu Nina. [f. 19]

August

Liliana face apel la Răcaru. [f. 20]

Septembrie

Dandu, căsătorit cu Nina, pleacă în străinătate. [f. 35]

Octombrie

Noua sindrofie. Moartea Liliane. [f. 10]

Doamnei și Domnului

Ludovic Dăuș,

*o carte mică în semn de mare
și veche prietenie și prietenie —*

Liviu Rebreanu

4. 10. 1940 Dm.

Te îmbrățișez, Mihail

Epistolar: Mihail Sadoveanu

SEMNIFICAȚIILE UNEI PRIETENII LITERARE (I)

LIPSITĂ DE CONVENȚIONALITĂȚI ȘI rețineri, corespondența dintre prieteni — și mai ales dintre prietenii de tinerețe — ne dă prilejul să relevăm, într-o măsură mai mare decât oricare alte documente literare (chiar și decât jurnalele sau memoriile literare), trăsăturile cele mai autentice ale personalităților respective, introducându-ne nemijlocit în sfera lor de gânduri și preocupări.

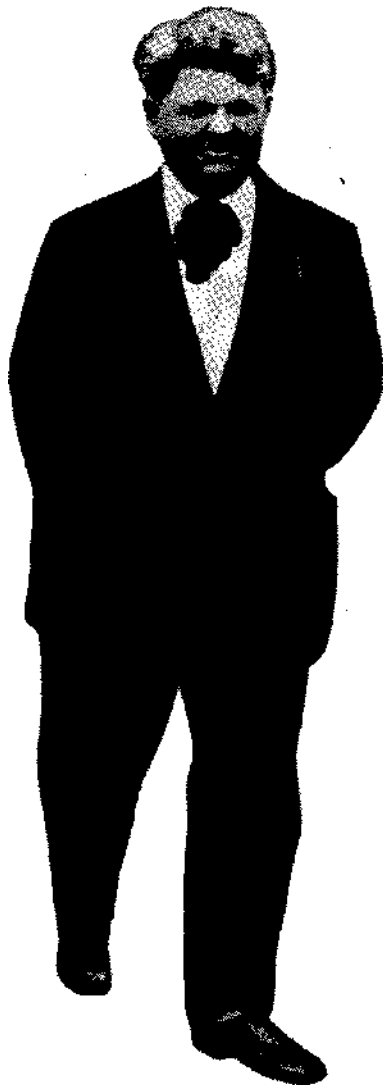
De faptul acesta ne-am putut convinge, o dată mai mult, parcurgând scrisorile inedite ale lui Mihail Sadoveanu către prietenul său N. N. Beldiceanu, aflate la Biblioteca Academiei R. S. România¹ — fără îndoială o mică parte din amplul schimb epistolar care e de presupus că va fi existat între cei doi scriitori.

Desigur, în linii mari, cele 41 de scrisori² nu aduc elemente substanțial noi, care să răstoarne datele istorico-literare cunoscute. S-ar putea spune chiar că însemnătatea lor documentară, stricto sensu, constă tocmai în confirmarea afirmațiilor prozatorului din Anii de ucenicie și din celelalte scrieri cu caracter memorialistic (în primul rând din evocarea Pentru-un prieten mort, dedicată memoriei lui N. N. Beldiceanu).

Cum remarcam însă ceva mai înainte, epistolele de față ocupă un loc aparte din cu totul alt punct de vedere în cadrul corespondenței și chiar al operei literare a lui Mihail Sadoveanu: deschid o porțiță către înțelegerea mai în profunzime a per-

¹ Scrisorile sînt înregistrate sub cota: S3(1—39) CCCXXXVII și S 3(42) CCCXXXVII.

² Adăugăm la numărul epistolelor păstrate la Biblioteca Academiei, scrisoarea datată: «6 septembrie 1915, Folticeni», al cărei original se află în fondul Bibliotecii de Stat din București (cota: ms. nr. 14 028).



sonalității autorului, oferindu-ne o imagine « nerelușată » a acestuia. Mai cu seamă în primele epistole, Mihail Sadoveanu se manifestă cu o naturalețe pe care nu o vom mai întâlni — după opinia noastră — niciodată : naturalețe pe care Anii de ucenicie doar o mimează fără a o egala. Scriind lui Nicușor Beldiceanu, el se destăinuie viu, (într-o totală contradicție cu ceremoniozitatea stilistică specifică operei sale artistice), colorându-și expresia cu formule din limbajul său cel mai familiar, cu numeroase exclamații și mai ales cu autopersiflări și ironii la adresa cunoscuților sau a prietenului. Or, faptul acesta, coroborat cu alte date istorico-literare (ne gândim la creșterea în intensitate a umorului și a ironiei în scrierile sale de maturitate), ne lasă să deducem că Mihail Sadoveanu era înzestrat cu o puternică vină satirică (cu « o limbă ascuțită », cum îi plăcea să spună despre personajele sale) și că într-un anume sens, în scrierile de început, dominate de romanticism, el merge împotriva propriei vocații.

Încă și mai pregnant ni se dezoăluie în corespondența analizată câteva trăsături caracterologice distincte ale scriitorului : hotărârea neobătută de a-și urma drumul început, în speranța realizării unei mari opere literare, integritatea morală, fermitatea susținerii ideilor artistice, sociale și politice, patriotismul de substanță, altruismul față de prieteni etc.

Consecvent atitudinii sale adoptate în privința problemei naționale — și în primul rînd față de realizarea idealului întregirii naționale — Mihail Sadoveanu găsește prilejul de a-și exprima și în scrisorile adresate lui N. N. Beldiceanu poziția socotită de el întotdeauna drept vitală. Astfel, în una din epistole, prozatorul subscrie opiniei de a se trimite în Bucovina o delegație scriitoricească alcătuită din numele cele mai familiare și mai iubite acolo — înscut randamentul popularizării literaturii române să fie maxim.

Altădată, privind din curtea casei de la Fălțiceni, spre partea de sus a Moldovei, vremelnic ocupată de Austro-Ungaria, își exprimă nostalgic regretul față de înstrăinarea ei de trupul țării. În sfîrșit, în septembrie 1915, cînd agitația politică pentru scoaterea României din neutralitate atinsese apogeul, Mihail Sadoveanu — adept al unui punct de vedere mult mai larg în privința realizării aspirațiilor naționale — incriminează demagogia confrăților, pledînd pentru un activism deschis, cu urmări practice imediate : « Să mă slăbească patrioții de bilci și de cafeana. Să-și bea șorțul și țigara în liniște la Terasă ori la Imperial și să

Sadoveanu cu Otilia Cazimir și Topîrceanu într-un grup de prieteni.





iacă. Ori dacă cred că trebuie să facă ceva, să-și facă singura datorie cu putință în asemenea împrejurări: să se înroleze. De vorbe m-am săturat pînă în git! ». Se simte aici întreaga amărăciune a creatorului (tragic interesat și legat de destinul neamului său) față de « morile de vorbe » sterpe, pe care avea să le condamne și public, aproape în aceeași termeni, peste două decenii, într-o serie de articole scrise în pragul unui alt act ce angaja existența poporului român³.

Cît despre altruismul autorului, despre încurajarea și sprijinul permanent acordat amicului său Beldiceanu, sau altor cunoscuți, spre a se afirma scriitoricește, sau despre sinceritatea și dăruirea cu care își înconjură prietenii stă mărturie aproape întreaga corespondență, pe care o publicăm în cele ce urmează. Intrat de timpuriu într-un ritm

intens de lucru — fără de care nu i-ar fi fost posibil să realizeze o operă așa de vastă — Mihail Sadoveanu încearcă prin toate mijloacele să-și determine prietenul să-i urmeze exemplul spre a-și fructifica din plin talentul înăscut. Persiflarea, ironia, imputarea deschisă, somația de a se așeza la masa de lucru, solicitarea de a colabora la diverse publicații redactate de el, aprecierea elogioasă față de unele scrieri tipărite, lauda de ansamblu a activității literare a amicului, sînt încercate rînd pe rînd cu o stăruință cu adevărat prietenească — din păcate fără rezultate notabile.

E o surpriză plăcută pentru noi să putem constata că prietenia lui Mihail Sadoveanu cu N. N. Beldiceanu, și mai ales rolul activ al celui dintîi, nu a avut nimic de suferit de pe urma succesorilor literare tot mai mari ale autorului Crengii de aur. Cel care dă semne de oboseală, cel care răspunde cu întîrzieri nepermise sau se supără nejustificat, trimițînd epistole ireverențioase, e N. N. Beldiceanu. Faptul se explică întrucîtva — mai ales pentru corespondența de după 1918 — prin aceea că starea sănătății lui Nicușor Beldiceanu se înrăutățește din ce în ce mai mult, ducîndu-l irevocabil către sfîrșitul prematur din 1923. « Am simțit — scrie Mihail Sadoveanu în evocarea citată — la prietenul meu cu trei ori patru ani înainte de catastrofă primejdia. O vedeam în scrisorile lui cînd era departe; o simțeam în neliniștea-i febrilă cînd ne întîlneam, în enervările și exasperările lui. În ultimul timp, ochii lui de altădată, ochii tinereții noastre, dispăruseră. În orbite îi luceau alți ochi, străini și tragici, de care m-am înfricoșat »⁴. Conștient de boala prietenului, Mihail Sadoveanu își îndulcește stilul, accentuînd caracterul afectuos al epistolelor. O singură dată nu se poate stăpîni, și atunci din cauză că N. N. Beldiceanu formulase acuzații nedrepte împotriva prietenilor comuni din cercul „Vieții Românești“. Replica scriitorului este aproape dură.

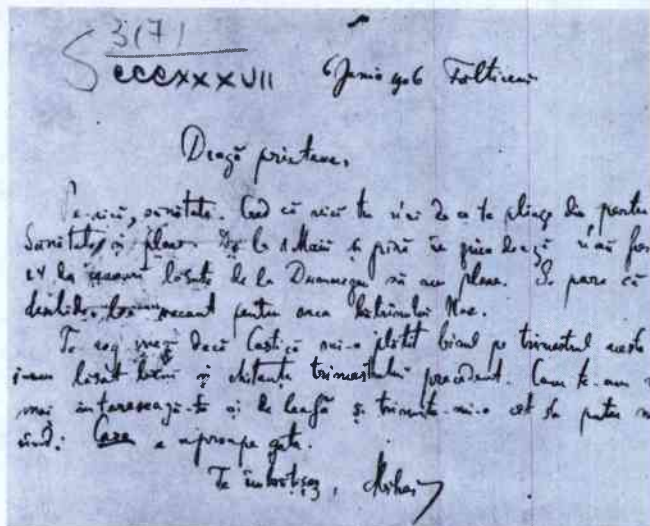
E o dovadă peremptorie că autorul altor opere, ce-și propun să înfățișeze virtuțile prieteniei, ridicase în propria sa existență sentimentul amicitiei la rangul unui adevărat cult, căruia i se devota cu pioșenie. Cîitotul este rugat să surprindă această nobilă coordonată a personalității lui Mihail Sadoveanu dincolo de caracterul uneori prozaic al epistolelor adresate lui N. N. Beldiceanu.

I. OPRÎȘAN

³ Vezi articolele: Paștile blajinilor sau găocile de ouă ale profesorului Eugen Nicolau de la Ungureni, Patriotism, Perspective nouă etc., în Opere, vol. XIX, E. P. L., București, 1964.

⁴ Mihail Sadoveanu, Pentru-un prieten mort, în Opere, vol. XIX, E. P. L., București, 1964, p. 303.

« am ascultat hîrîitul ceasornicului care înseamnă 4 și bate 11 »



I

Domnului Neculai N. Beldiceanu,
str. Romană 242 [Pasagiul Peleş, 4]
Bucureşti
[c. p.]

14 noiembrie 1901, Fălticeni

Prietine, ce mai faci? Cu o răbdare uriaşă, am aşteptat, de zece săptămîni, scrisoarea făgăduită, dar pesemne s-a pierdut. Te-ai pierdut şi tu, om nenorocit, de vreme ce uiţi legăturile vechi. Cine ştie dacă ai mai pus mîna pe condei! De bună samă — ca totdeauna — observi şi înmagazinezi... Sărmane! dacă în linişte, în mijlocul poeziei, n-ai scris decît cîteva foi... Lene! lene! Dar dă! mai ştii! poate mediul în care trăieşti te îndeamnă... poate scrii... Eu de unde să ştiu? Eu sînt un om mort. Aici cele două capitole ale *Popei Tărăboi*¹ au fost scrise. Nu tot aşa e acolo. Una vorbim şi alta facem... Eu am mai fost pe la Rădăşeni, cu soţia mea şi cu un nou cunoscut — cu G. Tutoveanu (la care am găsit mult de cetit). Mătuşa Safta ne-a cinstit cu dulceaţă, cu apă, cu mere. Ne-a povestit de pe cînd ruşii şi turcii. Am ascultat hîrîitul ceasornicului care înseamnă 4 şi bate 11. În toamna aceasta am văzut priveshtişti cum n-am mai văzut altădată. Am umblat mult pe jos, am mai fost la « Propination von Iacob Struminger » unde am fost odată cu cineva; am mai fost pe la Şipote... Şi ce priveshtişti minunate! La oaste încă n-am fost chemat. În curînd însă îmi vine rîndul. Am cetit de curînd *Salammbô*. Minunat! minunat! Am mai cetit de Zola, de Théuriet, de Daudet, de Maupassant. Am început *La guerre et la paix* de Tolstoi... Am ce cîti. Tu ai zis că îmi vei trimite ceva nouăţi... Aşi! Grija asta o ai tu... Dacă n-ai scris două rînduri... ba ai scris un rînd şi jumătate. Dar ce zic... Dacă pe cei de-acolo îi uiţi, nu dai pe la ei cu săptămîinile... te întrulupezi... mai ştiu eu cu cine... Dar mai bine tac. De ce nu mai iese actul IV din *Dorman*? Aşa îngrijeşti de părinţi? Pînă aici te duce lenea — ori « abulia » dacă vrei?... A! ai scris ceva nou! Ai scos a doua ediţie

¹ Scriitorul se referă la proiectul « bucăţii de umor şi de satiră » *Popa Tărăboi*, pe care intenţiona s-o realizeze în colaborare cu N. N. Beldiceanu. Din cauza acestuia din urmă, lucrarea este abandonată. Sadoveanu va fructifica totuşi cele două capitole, de care vorbeşte în epistolă, în *Crişma lui Moş Precu* (Bucureşti, 1904).

a nuvelei *În preajma girliciului*, bine înțeles cu adăogiri, scăderi și corecturi, ca de obicei, la edițiile II². Dar cînele cela mai bine ieșea cu potcapul în gură, decît cu potcapul în cap. Mi-a plăcut mult *Mama Safta*³. Odată ți-oi spune părerea lui Rusu, Sătean et & asupra bucăților tale. Pekelman mi-a trimis *Noapte*, poemă în versuri în 4 tabl[ouri]. O bucată de valoare! Cu bine, M. Sadoveanu. Ce faci? unde ești? Ionescu a murit. Știi? + N. Ionescu — Huși a încetat din viață.

II

Domnului N. N. Beldiceanu

Aleia Peleş, nr. 4,
București [c. p.]

1902, noemvre, 1, Fălticeni

Dragă Nicușor,

Aici la depozit nu s-a primit nici un ordin în ceea ce privește mutarea ta. Așadar trebuie imediat să te prezinți la regiment, pînă la 5 noemvre; dacă pînă atunci nu vii, ești dat ca nesupus. Am vorbit cu mulți ofițeri: nu te teme de nimic; sînt băieți buni; maiorul Cerkez e mutat; ești în compania lui Cerbu; ai de comandant de companie pe locot[enentul] Neculcea, om de zahăr.

Vino imediat! Noroc și bucurie,

M. SADOVEANU

III

Domnului Nicu N. Beldiceanu,

Str. Romană, nr. 242, București
[c. p.]

1 iulie 1903, Fălticeni

Dragă Nicușor,

Nu-ți iai un concediu în vacanța asta? Cînd vii? Răspunde. Eu te aștept, să ne mai înțelegem cîteoleacă. Mi-i dor de tine.

Răspunde. Al tău, cu dragoste,

Mihai SADOVEANU

[P. S.] Ți-am mai scris vreo două scrisori pe adresa veche.

IV

Domnului Nicușor Beldiceanu,

Str. Romană, 242, București
[c. p.]

Fălticeni, Crăciunul, 1903,

Dragă Nicușor

Am ajuns bine. « Moțul roș » e de o gingășie, de o deșteptăciune rară. Îmi zice: Mă! mă!, mă privește pe sub gene și vine de mă sărută pe obraz.

Aici, iarnă cumplită, cu omăt și un ger de crapă pietrele.

Tu, cred că petreci bine aceste sărbători; eu, cel puțin, îți urez numai bucurie și spor la muncă.

² N. N. Beldiceanu este ironizat pentru republicarea « nuvelei » *În preajma girliciului*. Peste un an N. N. Beldiceanu își va republica din nou « nuvela » în discuție în „*România muncitoare*“, an. I, nr. 22, 2 iunie 1902, p. 33.

³ *Mama Safta*, nuvela publicată de N. N. Beldiceanu în „*Revista modernă*“, constituie de fapt un capitol din proiectata scriere *Popa Târboi*.

Sărută cucoanei Aglae⁴ mâna din partea mea și spune-i că-i doresc de sărbători și de anul nou ce vine toate bucuriile: să vadă pe Margareta cum dorește și pe Mihăiță un mare cîntăreț și un om mare. Transmite-i asemenea aceleași felicitări din partea nevestei mele.

Acum, un mic serviciu: caută prin cărțile pe care le-am lăsat la tine și găsește foile în care am notat sfîrșitul lui *Potcoavă*⁵ și alte cîteva lucruri: trimite-le curînd, adică imediat, căci am nevoie de ele. Ivanciuc⁶ ce mai face?

Te îmbrățișez frățește!

Mihai SADOVEANU

V

Domnului Nicușor N. Beldiceanu,

Romană, 242, București [c. p.]

[data poștei: Folticeni, 14 aprilie 1904]

Dragă Nicușor, — desigur că tu tot cu necazurile tale: adică Moș Pascale⁷ cu ale lui și cu soațele cucoanei Vasticăi. Obrazul tot *rubicond* și ca un *rac* e, iar inima e roșie ca o cărămidă și bate parcă ar da d[omnul] Brendörfer în ea cu ciocanul.

Neamțul meu și-a pus mânuși, și-a luat baston, poartă goler curat și cravată, e de necunoscut. S-a uitat la cei de-acasă ca la unii ce parcă trăiau în Patagonia, — dar, ca un om care e urmărit de ghinion, a stricat mai multe sticle cum s-a dat jos — lacul s-a vărsat în geamantan și a curs pe albituri; voind să taie cu cuțitul o bucată de cîrnaț, a tăiat coada unei mițe care umbla în jurul lui și-și lăsase appendicele să se tîrască pe unde nu trebuia, — a pățit, în sfîrșit, multe comedii și tot n-a izbutit să se impuie cu toate gulerile, mânușile și bastonul lui⁸.

Desigur că toți sînteți sănătoși. Respectoase sărutări de mîna doamnei Pantazi. Sărutați pe Țighilină din parte-mi și salutări domnișoarei Margot!

Vă sărut cu multă dragoste,

Mihai SADOVEANU

Complimente Tincăi, d[oaam]nei Pantazi și d[umnea]v[oastră].

VI

Domnului N. N. Beldiceanu, publicist,

județul Suceava, comuna Rădășeni

[c. p.]

15 iulie 1904, București

Dragă Nicușor,

Sîmbăta trecută, eu, cu Ionescu al nostru și cu Iosif, am început o oarecare petrecere în oraș și am continuat-o acasă pînă pe la zece seara. Ionescu a urlat, a jucat, a răs-

⁴ Mama lui N. N. Beldiceanu

⁵ Este vorba de romanul *Frății Potcoavă*, pe care scriitorul începuse, de la sfîrșitul lui noiembrie 1903, să-l publice, într-o nouă formă, sub titlul *Șoimii*, în foiletonul periodicului „*Voința națională*”.

⁶ Ionică Ivanciuc, numele real al scriitorului Ion Dragoslav. Pseudonimul « Dragoslav » i-a fost dat de M. Sadoveanu, « cînd i-au apărut primele versuri în „*Semănătorul*” ». Vezi relatarea acestui fapt în *Anii de ucenicie* (Opere, vol. XVI, pp. 564—565).

⁷ Aluzie la crișmarul « de pe strada Romană, colț cu Tunari », ce constituie prototipul personajului « taica Pascali », din povestirile: *Crișma lui taica Pascali* și *Despre Balta Icoanei* (publicate în volumul *Bordeienii*, București, 1912).

⁸ După toate probabilitățile, M. Sadoveanu creionează aici un portret grotesc al criticului E. Lovinescu, colegul său de școală și concetățeanul urbei Fălticeni.

turnat și a stropit păreții cu o ceașcă de cafea, înșfîrșit a fost în apele lui și iașzut foarte bine. S-a împrietinit cu Iosif și pe cînd mergeau la gară (Ionescu pleca la Galați unde i-i și nevasta), prietinel nostru, cam cherchelit, dădea din mîni și se răstrea la Iosif: «Mă! mă! tu ești cel mai mare poet! Mă... tu ești cel mai mare!...» și era foarte fericit. A stat la noi trei zile. Va veni și el la nunta lui Iosif care se va face la 29 al lunii în Buciumeni, lingă Tecuci.

Bucata ta în numărul viitor ⁹.

Complimente tuturor. O îmbrățișare ție.

Mihai SADOVEANU

VII

Domnului Nicolae N. Beldiceanu,

Bibliotecarul Ad[ministra]ției Casei Artelor,
str. Clemenței, 8, Muzeul «Aman».
București [c. p.]

6 iunie 1906, Fălticeni

Dragă prietene,

Pe-aici, sănătate. Cred că nici tu n-ai de ce te plinge din partea asta. Sănătate și ploaie. De la 1 mai și pînă în ziua de azi n-au fost 24 de ceasuri lasate de la Dumnezu să nu ploaie. Se pare că se deschide loc vacant pentru arca bătrînului Noe.¹⁰

Te rog să vezi dacă Costică mi-a plătit birul pe trimestrul acesta, căci i-am lăsat bani și chitanța trimestrului precedent. Cum te-am rugat, mai interesează-te și de leafă și trimite-mi-o cît s-a putea mai curînd: Casa e aproape gata ¹¹.

Te îmbrățișez,

MIHAI.

N. B. S-a pornit, domnule, în timpul cît am scris aceste rînduri, o fortună, — phii! mămulică — maică! — Dacă a ieșit „*Arhitectura*“ ¹², roagă pe d[omnul] Sterian ¹³ să mi-o trimită și mie.

VIII

18 iunie 1906,
Fălticeni

Dragă prietene,

Iată o petiție prin care cer prelungirea concediului, pe care domnul Sterian mi-a făgăduit-o. Cred că va fi așa de bun să nu mă lase acum, cînd am mai mult de lucru, cu casele care sînt pe isprăvite, și cînd am de lucru și cu de-ale literaturii. Fii tu interpretul prietenului — și mai ales asigură-l că voi fi exact în întoarcerea la slujbă, pentru că e în interesul meu aceasta. Afară de asta ar fi păcat să întreprup la mijloc lucrarea pe care am început-o, și care s-a nemerit să fie tocmai un roman ¹⁴.

⁹ N. N. Beldiceanu, *Cuconul Stolniceanu* (schiță), în „*Sămănătorul*“, an III, nr. 30, 25 iulie 1904, pp. 474—478.

¹⁰ O imagine hiperbolizată a unor ploi similare, cunoscute de scriitor în decursul timpului, se găsește în povestirea *Scrisoare despre ploi* (în vol. *Fot de toamnă*, București, 1916).

¹¹ Hotărît s-o rupă cu Capitala și să se mute la Fălticeni, M. Sadoveanu adaugă încă două odăi la casa pe care o avea în strada Rădășeni, 45, unde își va instala în același an familia. Spre a putea supraveghea lucrările, scriitorul își ia concediu de la Direcția Artelor de pe lingă Ministerul Instrucției și Cultelor.

¹² „*Arhitectura*“, revistă română de artă, București, 1906.

¹³ Arhitectul Sterian, șeful ierarhic, din 1905—1906, al lui M. Sadoveanu la Direcția Artelor, în cadrul căreia el ocupa postul de subșef de birou.

¹⁴ Romanul — despre care fi scria în același timp și lui G. Ibrăileanu — e de fapt povestirea de largă amploare *Însemnările lui Neculai Manea*, ce va apare abia în anul următor în paginile „*Vieții românești*“ și în volum.

Pe-aici au conținut ploile și a pornit seceta; căldura însă e potolită și e prielnică volumului meu. În vremea din urmă, am făcut un drum la Rîșca și o călătorie de patru zile pe la Neamț, mănăstirea Neamț, Secu, Agapia, Varatic, Bălțătești, Oglinzi. Am văzut și casa lui moș-Creangă din Humulești¹⁵. O nepoată a lui, Sofia Grigoriu (s-a recomandat!) ne-a mărturisit că pe dinlăuntru a făcut transformări, căci dă! cum era s-o lase așa? era o antică veche! Pe dinafară, locuința e însă ca și în vremea veche¹⁶. Cineva spunea că [...] din cînd în cînd, de la Iași, moș-Creangă venea pe-aici, lua cîteva cufe de vin și cîteva prietenii din cele vechi, și, cu lăutarii, pornea pe zarea dealului și de-acolo, pe cînd cîntecele de jăle se împrăstiau în juru-i, el se uita înduioșat spre Ozana lui limpede din vale și spre locurile care odinioară îi încîntaseră copilăria, pe care așa de minunat a fixat-o în pagini veșnice.

Dintr-ale tale mă interesează cele literare; dar ași vrea să știu și cu sănătatea cum o duci. Nu lăsa să treacă zilele, pune mîna pe condei și scrie-mi îndată după ce citești aceste rînduri.

Te îmbrățișez frățește,

MIHAI

P. S. Roagă pe d[omnul] Sterian să-mi acorde încă o lună de concediu. De lipsa mea lucrările nu vor suferi căci multe nu prea sînt¹⁷.

IX

7 septembrie 1906, Fălticeni

Bunule prieten,

Vremea mea, de cînd am plecat la Șipote¹⁸, s-a petrecut în singurătăți, în cort, în sunetul trîmbițelor, în pocnetele puștilor și-n bubuirile tunurilor. Într-o tabără improvizată, în mijlocul dealurilor și văilor arse de soare, furnicau 7000 de soldați și peste 300 de ofițeri. Dar vieța n-avea nici un farmec! La masă veneai obosit; somnul a-toate-domolitor urma cu cea mai mare grabă după masă. Ziua călduri tropicale în cort, noaptea frig. Ici-colo, în cîte-un cort ofițeresc oameni cu ochii cîrpiți de somn, în jurul unei mese pe care împrăstia o lumină chioară o biată luminare, jucau cărți pînă la ziua albă de multe ori.

În lungile zile monotone, o emoție mare la o masă de seară; căpitanul Ioanovici din Fălticeni, după ce soarbe două linguri de supă cade peste farfurie și moare ca într-o izbire de fulger. A fost îngropat la Șipote în sat, într-un cimitir sărac.

Drumul încolo și-ncoace l-am făcut în marșuri obositoare de cîte patru zile. Acum, la întoarcere, s-a întîmplat să vin cu convoiul de trăsuri al regimentului în drumul de la Hirău la Dolhasca¹⁹. Și am trecut, frate, prin codrii de la Deleni, niște codri cari țin neîntrerupt douăzeci și mai bine de chilometri, și am urcat un deal prin pădurea aceea care ține vreo șaisprezece chilometri și am necăjit cu trăsurile prin nomolul drumurilor pînă ce ne-a apucat noaptea, în pădure, noapte fără lună, cu un vînt rece care te tăia la oase. La trecerea Siretului a căzut un cal în apă, am ajuns

¹⁵ Călătoria respectivă a fost evocată în volumul *Oameni și locuri*, București, 1908.

¹⁶ Faptul este relatat de Mihail Sadoveanu cu mult umor în *Humuleștii lui Creangă* (în vol. *Oameni și locuri*, București, 1908).

¹⁷ «La masa nouă în fața căreia mă instalasem, într-un fotoliu — își amintește M. Sadoveanu în *Antî de ucenicie* despre serviciul său din 1905 — 1906 —, primeam înștiințări și cereri în legătură cu comori-le.» (M. Sadoveanu, *Opere*, vol. XVI, p. 599).

¹⁸ Aluzie la perioada de concentrare de o lună, dintre 10 august — 10 septembrie 1906, în tabăra militară de la Șipote, în cadrul regimentului 16 Suceava.

¹⁹ Peripețiile acestei călătorii sînt descrise în povestirea *Mergînd spre Hirău* (în volumul *O istorie de demult*, București, 1908).

la Dolhasca la 2 noapte și cât am horhărit prin sat căutînd loc de odihnă numai Dumnezeu știe!

Dar toate s-au trecut, și cu toate oboselile am putut mizgîli carnetul cu ceva note.

Întors la lume, încep a privi în juru-mi. Tu ce mai faci? Scrie ce mai este pe-acolo, dar curînd, căci peste o săptămînă calc și eu caldarîmul Bucureștilor.

Am auzit că în toamna asta vii pe-acii. E adevărat?

Cu dragoste de frate.

MIHAI

X

Domnului N. N. Beldiceanu

la « Casa Aman », Clemenței, 8,
București [c. p.]

25 februarie 1907, Fălticeni

Frate Nicușor, văd că extraordinara ta lene la scris un răspuns nu te-a părăsit. Trebuie să-ți închipui că și eu s-ar putea să am aceeași simțire în fața acestei ușoare nepăsări, ca și tine (după cum îmi scriai în cartea poștală în care era vorba și despre necazuri cazon). Te cunosc însă foarte bine, și îndoicli nu pot avea; dar, ca un vechi și foarte bun prieten, te somez să te așezi la biroul tău și să scrii ceea ce ți-ai pus în gînd în mai multe rînduri să scrii, fără însă a izbuti. Și mai ales să-mi răspunzi dacă ai pregătit pentru „Sămănătorul“ (care trebuie să-ți fie în multe privinți iar drag) o nouă *Mătușă Aniță*, care să-mi placă tot așa de mult ca și vechea *mătușă Aniță*, care, după cum vezi, intră nesubliniată între cunoștințele mele cele bune. Cu dragoste frățescă,

MIHAI

XI

23 martie 1907. Fălticeni

Iubite prietene,

Îți mulțumesc pentru felul în care ai isprăvit împreună cu Iancu Scurtu²⁰ afacerea Individul G.²¹ Își are ceea ce merită. Scurtu socoate aceasta ca o învingere a noastră asupra companiei de braconieri literari, Mișulică, Emilcar & C.

D[oa]m[na] Engel²² încă nu s-a întors în Fălticeni; n-am primit încă nici o veste de la d[oa]m[na] Rossignon²³. Îndată însă ce se va putea face ceva, te înștiințez și vei veni și tu. Dacă nu se va putea face, te voi înștiința, și rămîne atunci să cauți *altă afacere*. Numai de s-ar isprăvi mai curînd treburile din țară.

Aici în Fălticeni, m-am oprit. Nu voi pleca deocamdată în altă parte. Fac împreună cu puținii ofițeri cari sînt, cu un batalion, al patrulea, paza orașului. Închipuie-ți că s-au concentrat pînă acuma peste 4000 de oameni și mai sînt rămași la vetrele lor teritoriale. Efectivul regimentului nostru s-ar urca la 8000 de oameni!

Primește o frățescă îmbrățișare. Sărutări de mînă nevastei tale,

MIHAI

²⁰ Criticul literar Ion Scurtu, redactor la „Sămănătorul“.

²¹ Emil Girleanu, adversarul literar al lui M. Sadoveanu. Conflictul de largă amploare dintre cei doi scriitori a început în 1906, cînd Girleanu ia atitudine, în redacția revistei „Sămănătorul“, împotriva colaborării lui M. Sadoveanu la „Viața românească“, revistă în paginile căreia N. Iorga era aspru criticat.

²² Doamna Engel, « fiica bătrînului farmacist răposat » din Fălticeni, văduvă, proprietara grădinii Vorel, pe care Sadoveanu o arvunește în numele prietenului său N. N. Beldiceanu.

Cum acesta se decide de proiectul de a se muta la Fălticeni, M. Sadoveanu cumpără în cele din urmă pentru el grădina de 2 hectare, situată « în capătul de la deal al tîrgului Fălticeni, aproape de *Dumbrava minunată* și de hugeagurile Fălticeniilor vechi și Opreșenilor » (*Anii de ucenicie*). Aici scriitorul își durează casa, își reîntinerește livada și își înjghebează o prisacă modernă.

²³ Soția doctorului Rossignon din Fălticeni.

PUNCT **CONTRA** PUNCT

Un portret și o documentare de modă veche

(CORRESPONDENȚĂ MIHAIL SADOVEANU
ȘI CEZAR PETRESCU DIN ARHIVA HO-
RIA ROMAN; ÎNSEMNĂRI ȘI VERSURI
DE GHEORGHE DINU; MĂRTURII DE
GEORGE MACOVESCU)

POETUL ȘI PUBLICISTUL HORIA ROMAN¹—
evocat și în paginile acestei reviste printre cei mai
însemnați gazetari democrați ai deceniului al IV-lea,
din pleiada «acelor figuri luminoase, puternice
ale presei militante, ale presei antifasciste»¹—a
avut bunătața de a-mi pune la dispoziție, în noiembrie
1976, la Roma, câteva din notele și mărturiile
epistolare aflate în arhiva domniei-sale; ele alcă-
tuiesc o infimă parte din materia inedită a unui
pasionant volum memorialistic despre viața literară
și publicistică românească a unei jumătăți de veac.
Notele și corespondența pe care ne-a îngăduit să le
reproducem sint legate de deceniul al IV-lea.

Inițial, textul oferit de d. Horia Roman se afla
în întregime în paginile acestui număr, așa cum îl
alesese autorul în fragmentele pe care ni le-a pus
la dispoziție, împreună cu originalele scrisorilor lui
Mihail Sadoveanu și Cezar Petrescu, donate de noi,
cu consimțământul scris al domniei-sale, Muzeului
literaturii române. În forma în care se publică
însă, ele nu mai figurează în extenso ca text inedit,
alături de celelalte, așa cum am fi dorit, ci constituie
în intenția noastră doar o introducere în atmosfera
deceniului IV, pe care o integrăm în textul prezen-
tării, spre mai buna luminare a textelor care
urmează. Ce ne-a determinat să nu mai oferim citi-
torilor revistei „Manuscriptum”, în cadrul textelor
inedite, fragmentele încredințate nouă de autor?
În timp ce numărul de față era sub tipar, la 10
august 1977, Horia Roman ne-a transmis printr-o
comunicare telefonică scuzele domniei-sale pentru
faptul că, fără a fi avut de știre, fragmentele din



¹ Rotonda 13: *Tradiții militante ale presei românești interbelice*, „Manuscriptum”, nr. 4 (17)/1974, p. 10, 12.



«Cetărele mușchetari»: Gh. Dinu, Miron Radu Paraschivescu și Mirocea Grigorescu.

Gh. Dinu și Maria Anase — eroi ai unui reportaj amical.

volumul memorialistic inedit încredințate nouă au fost tipărite de curând în străinătate, înainte de apariția revistei „Manuscriptum”, în al cărui număr 3 domnia-sa încuviințase inițial publicarea textului². Ce anume a putut provoca această încurcătură, nu știm. Probabil că paginile din care iradia atmosfera de la „Cuvîntul liber” și dulcea candoare a lui Gheorghe Dinu au fermecat și pe alții.

O cercetare a arhivei lui Gheorghe Dinu (poetul ar fi împlinit anul acesta 75 de ani) ne rezervă surpriza unor piese inedite de un excepțional interes

² Această încuviințare ne-a fost acordată de d. Horia Roman nu numai într-o scrisoare din 28 noiembrie 1976, dar ne-a fost reafirmată în mod special pentru numărul 3 al revistei la data de 9 decembrie 1976 și iarăși reînnoită, în convorbirea telefonică de la 4 august 1977, cînd ne-a reconfirmat și caracterul inedit al textului.

pentru istoria vieții literare a deceniilor 3—7 (le vom prezenta într-unul din numerele viitoare), dar și numeroase « trimiteri » către arhivele prietenilor formați odată cu generația lui, aceea împreună cu care a străbătut epoca furtunoasă de după 1930, încărcată de atîtea dramatice evenimente. Iată echipa poeților de la „Cuvîntul liber” în viziunea lui Horia Roman confruntată cu una din rotondele apărute în „Manuscriptum” — publicație pe care domnia-sa o consideră într-o scrisoare³ « una din cele mai serioase reviste de cultură europeană »: « Una din aceste reüniri a fost dedicată amintirii lui Miron Radu Paraschivescu și e reprodusă în „Manuscriptum”, după înregistrarea pe bandă de magnetofon. Deci fără retușări, în formă genuină. A participat la comemorare și poetul Ștefan Roll: îi fusese prieten de tinerețe și de lupte politice. Evocîndu-l, Ștefan Roll spunea: „...cu Miron Radu Paraschivescu am fost coleg de presă la „Dimineața”, „Adevărul” și „Cuvîntul liber”, unde el era secretar de redacție și la „Dimineața” unde îmi era, în același timp, prieten și șef, ca secretar general de redacție. Deși era un mare poet, aicea nu-i apăreau poezii, pentru că gazeta respectivă nu publica poezii. („Manuscriptum”, nr. 3(16)/1974, p. 68).

Rareori, în cîteva rînduri, s-au făcut atîtea splendide glume. Mai întîi, „Dimineața” publica nu numai articole social politice, dar avea și rubrici culturale în care apăreau poezii și chiar fragmente de proză și dînd ca exemplu versurile tipărite aici sub semnătura lui Adrian Maniu, d. Horia Roman mai precizează: « Al doilea: Miron Paraschivescu n-a fost secretar general de redacție al ziarului „Dimineața”. Secretar general era un vechi și admirabil coleg: Martin Coniț. Nici nu-mi aduc aminte ca Miron să fi colaborat vreodată la acest mare cotidian. Al treilea: Miron Paraschivescu n-a fost niciodată redactor la „Adevărul” și nici n-a publicat nimic în acest ziar. Al patrulea: Miron Paraschivescu n-a fost niciodată secretar de redacție la „Cuvîntul liber”. A fost un prețios cola-

³ Scrisoare datată: « Roma, vineri 19 noiembrie 1976 ». În posesia autoarei.

borator. De fapt (și asta e culmea!) secretar de redacție în ultimele două luni de viață ale „*Cuvîntului liber*” a fost însuși Ștefan Roll». În continuare, insistînd asupra prieteniei deosebite care l-a legat pe Gheorghe Dinu de Miron Radu Paraschivescu, d. Horia Roman vede aici o explicație a acestor «splendide glume»: «Ghiță Roll îl iubise pe Miron. Care, între altele, mai era și pictor. Dacă ar fi spus că și Gioconda fusese pictată de el, pe mine cel puțin această afirmație nu m-ar fi speriat. Unui prieten — și sînt atît de puțini în viața noastră — îi acorzi totul. Chiar și operele lui Leonardo.» Memorialistul este convins că Gheorghe Dinu «știa că el — și nu Miron — dusesese greul ultimelor luni din viața „*Cuvîntului liber*”, dar oferea prietenului plecat pînă și propriile-i medalii cu generozitatea „Risipitorului”, cum îl chemase Geo Bogza, cu un an înainte. Ceea ce merită a fi subliniat e că în acea reuuniune erau prezenți patru ziariști: Mircea Grigorescu, Geo Bogza, Șerban Cioculescu și George Macovescu, care făcuseră parte din redacția ziarelor evocate, cunoscînd toate ierarhiile, — și totuși au tăcut respectînd astfel ultimele fantezii suprarealiste ale lui Ghiță. Și bine a făcut și „*Manuscriptum*” reproducînd cu fidelitate acest text care, dacă nu oglindește exact istoria unor ziare și a unei reviste, oglindește în schimb personalitatea surprinzătoare a acestui mare și zurbagiu visător, personaj unic în analele presei române».

Memorialistul reînvie atmosfera redacțiilor din Sărindar, evocînd o întîmplare intrată în legendă. Scena se petrece în biroul „*Cuvîntului liber*”, transformat de Gheorghe Dinu și de prietenii de idei «într-un fel de sală „Dacia” de pe vremuri. Într-o după amiază — exact acum patruzeci de ani — se adunase acolo o armată de prozatori și poeți revoluționari — un grup „desperados” — care voiau realizarea revoluției roșii, dar în același timp, cu stomacul gol, era greu de pornit la asalt. Ghiță îmi șopti:

— Nu poți să atingi pe Braniște cu un bon de 500 lei? Trebuie să-i duc pe băieți la masă. Îți dau o poezie.

— Să încerc.

Ghiță, instalat într-un colț al biroului meu, compuse poezia în mai puțin de un minut. Era intitulată „*Dialog*”. Iată textul:

— Und' te duci tu fată mică?

— Eu mă duc la Coșșa Mică!

— Und' te duci tu fată mare?

— Eu mă duc la Coșșa Mare!

poezie

de Ilie.

Și era semnată, pentru conformitate, Ștefan Roll.

M-am dus cu trofeul în mînă la Braniște. El citi textul, cu ochii lui buni, dar speriați de lectură, aruncă poezia la coș și îmi semnă bonul de 500 de lei».

De acești «desperados» ai lumii literare românești interbelice își amintea Ștefan Roll în ultimii ani ai vieții, evocîndu-i cu nostalgie, într-o însemnare inedită, pe care o reproducem în «*acest număr*».

Acest «mare și zurbagiu visător» a știut să fie un mare gazetar, în anii de glorie ai presei democratice antifasciste românești, pe care îi evocă în continuare Horia Roman:

«Poate e cazul să fac unele precizări, care evident nu vor servi la nimic, deși cîteodată și nimicul servește la ceva.

Din noiembrie 1933 pînă la 1 ianuarie 1936 secretar de redacție la „*Cuvîntul liber*”, sub direcția lui Tudor Teodorescu-Braniște, a fost Mircea Grigorescu.

Mircea a impus o pagină revoluționară pentru stilul acelor vremuri, prin titluri scurte și sugestive, prin reproduceri din marii desenatori antimilitariști ai Apusului și cu texte îndreptate într-o singură direcție: demascarea și combaterea hitlerismului [...]. „*Cuvîntul liber*” devenise o tribună care triumfase, avea zeci de mii de cititori și nu trebuia pierdută.

După ianuarie 1936 și pînă în octombrie același an, cînd „*Cuvîntul liber*”, a fost suprimat, secretar de redacție am fost eu, deși — vorba lui Iorga — „eu n-am fost eu”.

În atmosfera încordată din anii 1936—37, Bucureștiul părea un fel de Romă din vremea lui Nerone. Cel care incendia ziarele din Sărindar era un pitoresc negustor de maculatură, Stelian Popescu, personajul descins din eroii lui Caragiale — „aveam și noi Neronii noștri” —. Ne pocise numele la toți. Eu eram în realitate Henri Rotman, Mircea era Moritz Grunberg, Braniște — Braunstein. Cînd eu mă supăram, Ghiță Roll îi lua „apărarea”:

— Te înșeli. Stelian Popescu e un gazetar de geniu, dar cu un defect: are creierul mic prea mare și ăla mare prea mic.

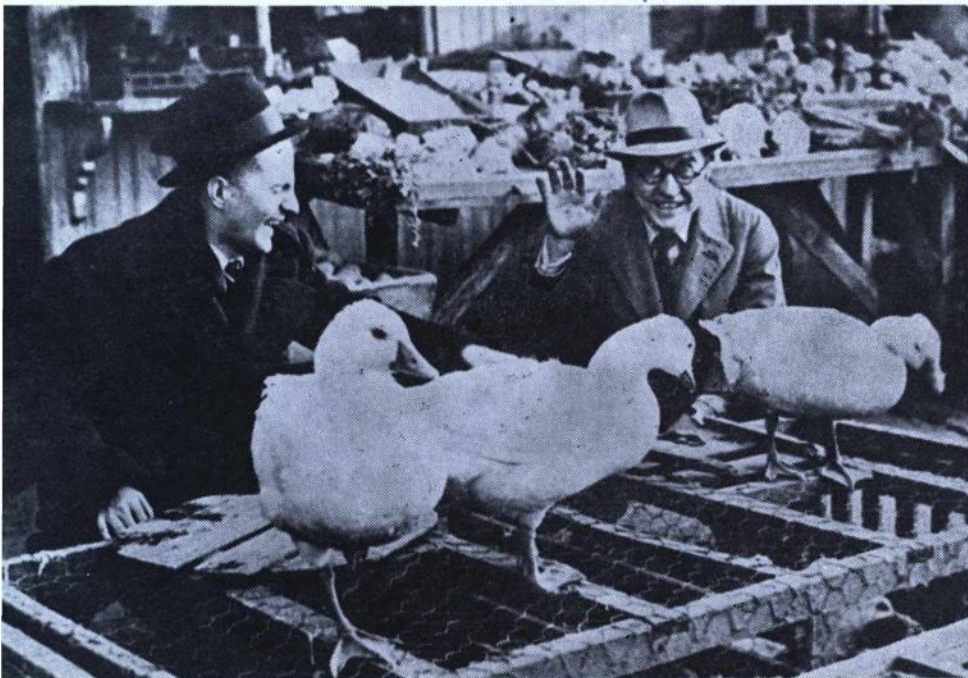
În realitate, Stelian Popescu spera să absoarbă tirajul „*Adevărului*”, „*Dimineaței*” și „*Cuvîntului*”

liber". Ceca ce era o bună afacere. Dar la „*Timpul*” vegheau doi ochi tineri și o minte ageră: era Mircea Grigorescu. El știa că atunci când doi se ceartă cîștigă al treilea. Moștenirea ziarelor democratice din Sărindar n-a fost a „*Universului*”, ci a „*Timpului*”. Cum spune proverbul: „unde dai și unde crapă”!

În mai puțin de 24 de ore, Mircea crease un ziar care domina opinia publică a țării. Și luase cu el

„nici un dușman la stînga!” Nu mai era Ghiță cel șugubăț și conciliabil de ieri, devenise un fel de Saint Just acuzator, susținut și de armata de tineri poeți desperados, unul mai simpatic ca altul (și printre ei și Miron) așa că, pînă la urmă, am lăsat totul baltă și i-am cedat secretariatul».

Întreg acest excurs memorialistic ne apare dominat de un patetic cult al prieteniei literare; este ceea ce ne-a determinat să-i căutăm ecoul în



Gh. Dinu și George Macovescu «în reportaj» (1939).

cele mai vicioase condeie din presa democratică a vremii. A fost o manevră genială.»

Departate de orice edulcorare, evocarea raporturilor de amicitie și colaborare cu Gheorghe Dinu în redacția „*Cuvîntul liber*” păstrează și amintirea divergențelor, a momentelor de tensiune. Memorialistul nu uită, de pildă, că un articol pe care istoria nu i l-a infirmat, i-a fost scos din pagină de Gheorghe Dinu:

«Cînd l-am întrebat de ce a făcut acest gest fără să mă informeze, m-am găsit în față cu un Ghiță transfigurat, tremurînd din toate fibrele și acuzîndu-mă că eu călcasem principiul pe care (și asta era adevărat) îl stabilisem de comun acord:

paginile prietenilor din deceniul IV. Am asociat, deci, însemnări și versuri inedite de Gheorghe Dinu și mărturii de George Macovescu, menite să lumineze aceste secvențe de istorie literară. Horia Roman își încheie astfel evocarea: «acești minunați prieteni din tinerețe — diverși ca personalități, dar care se completeau atît de bine — puteau să spună despre ei înșiși ceea ce Shakespeare scrisese în vorbe parcă cioplite cu dalta: „We are the stuffs the dreams are made”.

În 1969 am primit din București ultima lui operă antologică, *Ospățul de aur*, pe care scrisese: „Lui Horia Roman, această carte a tinereții noastre paralele. Cu dragoste, Ștefan Roll”.

GHEORGHE DINU: «...acești visători ai revoluției»

...unde dormeau, unde se ascundeau noaptea tîrziu, după ce-și plimbau febra poetică printre luminile orașului, printre umbre și fantomele geometrice ale caselor?

În care mansardă, subsol, gang, aciuiați pe lângă un calorifer, sau vara în boschetele șoselii, unde într-o dimineață s-a sinucis nefericitul Urmuz — dispăreau? Ca să reapară a doua zi după amiază, sau la prînz, pe la redacții, pe acea stradă Sărindar, aducînd sărindarele sufletelor lor?

Această stradă a Sărindarelor! Aici erau redacțiile celor două trusturi de presă și tot aici erau redacțiile înghesuite în cîte o cămăruță de la etajele de sub mansardă ale celor două-trei clădiri cu băieți incandescenti. Aici erau redacțiile „*Veacului Nou*” al lui Sahia, „*Facla*” lui N. D. Cocea, „*Reporter*”, iar peste drum, cea a „*Cuvîntului liber*”. Aici era un teatru de estradă, birourile unei bănci, după colț un bar de noapte. Pe Sărindar veneau muncitorii să manifeste protestul lor împotriva exploatării patronale, veneau bandele de fasciști să devasteze ziarele democratice. Era un teatru de luptă al acelor teribili ani de înfruntare a reacțiunii cu spiritul progresist. Veneau și acești visători ai revoluției cu manuscrise de poezii, schițe, articole de pamflet, de sociologie marxistă. Și în această lume i-am cunoscut, am fost prietenul lor.

«...Să rămînem cerbi»

Să rămînem poeți,
Să rămînem cerbi
Cu ochi violeți,
Imperturbabili și imberbi.
Încă un an, deci încă un răgaz.
Vom ști să ne așezăm în iconostaz
Suferinzi și superbi?

Cum paralelele sînt linii care nu se pot întîlni, eu nu știu dacă îl voi mai revedea pe Ghiță. Dar n-am să-l uit niciodată.

Un visător a rămas Gheorghe Dinu pînă la sfîrșit. Dar un visător care învățase să privească lucid pămîntul, călcîndu-l întotdeauna drept, superb, chiar și atunci cînd pămîntul modela mersul altora în tîrîș cu fruntea-n țărînă. «Să rămînem poeți/Să rămînem cerbi» — ne îndeamnă Gheorghe Dinu, într-unul din poemele lui inedite, risipite pe petice de hirtie, sau trimise în dar prietenilor.

* * *

Scrisorile pe care le reproducem aparțin lui Mihail Sadoveanu și Cezar Petrescu și sînt prilejuate de următoarea împrejurare: în iarna anului 1937, în timp ce volumul al doilea al romanului 1907 se afla sub tipar, Cezar Petrescu, preocupat de autenticitatea atmosferei de epocă a cărții, dorește «pentru revizuirea ultimelor capitole» să mai arunce o privire peste paginile presei apărute în anii pe care-i evocă.

Îl roagă pe Mihail Sadoveanu, pe atunci în comitetul de conducere al ziarului „Adevărul”, să-i faciliteze obținerea unei colecții pe care să o consulte în liniște acasă. Sadoveanu întreprinde demersurile necesare pe lângă direcția ziarului, dar grija pentru păstrarea colecțiilor prevalează atunci asupra neplăcerii de a-l refuza chiar și pe «conu' Mihai»: împrumutarea colecției în afara redacției nu este admisă și Sadoveanu încearcă să satisfacă pe altă cale rugămintea confratelui; în acest scop l se adresează lui Horia Roman, aflat și el atunci în comitetul de conducere al „Adevărului”:

Cezar Petrescu refuză însă fișe întocmite de mîna altuia, «cu ochii altuia»; pentru volumul aflat sub tipar este nevoit deci să renunțe la relectura unor colecții pe care le-a mai «scormonit» o dată. Pentru volumul III însă, își va «reconstitui singur datele» și cere să fie primit «cu oarecare bunăvoință» pentru a consulta colecțiile în redacția „Adevărului”.

Ileana VRANCEA

20 Decembrie 1937

MIHAIL SADOVEANU: « Să se mobilizeze pentru acest serviciu o dactilografă și unul din cei doi din băieții noștri tineri... așa ca să iasă grabnic notele pe care le dorește Cezar »

20 Decembrie 1937

Dragă domnule Roman,

Te rog, neapărat, să-l vezi pe Cezar Petrescu și să-i explici cum vei putea mai potrivit, pe de o parte întârzierea noastră, pe de alta ghinionul repetat pe care l-am avut în calitate de imprumutători. O colecție a noastră pierdută la Take Ionescu, alta la g[ene]ralul Averescu. Au fost date asigurări solemne și repetate, cu toate acestea... Nu e cazul cu Cezar, a cărui lealitate e mai presus de orice îndoială; n-ai voi însă ca Instituția să aibă nici riscul de 1% — după cele ce mi s-au obiectat — și cu drept cuvânt — de către Dl. Brănișteanu. Înteleg, însă, că în cel mai scurt timp și cel mai complet, să-l ajutăm pe Cezar Petrescu să-și aibă însemnările de care are nevoie. Deci, când îl vezi, înțelege-te cu el: ori să se deplaseze câteva ore la București, ori să-ți dea indicațiile necesare, și aici, în redacție, să se mobilizeze pentru acest serviciu o dactilografă și unul din cei doi din băieții noștri tineri: Șerban, Florescu — Florentin, — așa ca să iasă grabnic notele pe care le dorește Cezar.

Te doresc să-ți dai mulțumirea.

Al domniei-tale, Mihail SADOVEANU

Dragă Domnule Roman,

Te rog, neapărat, să-l vezi pe Cezar Petrescu și să-i explici cum vei putea mai potrivit, pe de o parte întârzierea noastră, pe de alta ghinionul repetat pe care l-am avut în calitate de imprumutători. O colecție rămasă pierdută la Take Ionescu, alta la g[ene]ralul Averescu. Au fost date asigurări solemne și repetate, cu toate acestea... Nu e cazul cu Cezar, a cărui lealitate e mai presus de orice îndoială; n-ai voi însă ca Instituția să aibă nici riscul de 1% — după cele ce mi s-au obiectat — și cu drept cuvânt — de către Dl. Brănișteanu. Înteleg, însă, că în cel mai scurt timp și cel mai complet, să-l ajutăm pe Cezar Petrescu să-și aibă însemnările de care are nevoie. Deci, când îl vezi, înțelege-te cu el: ori să se deplaseze câteva ore la București, ori să-ți dea indicațiile necesare, și aici, în redacție, să se mobilizeze pentru acest serviciu o dactilografă și unul din cei doi din băieții noștri tineri: Șerban, Florescu — Florentin, — așa ca să iasă grabnic notele pe care le dorește Cezar.

Îți doresc să-ți dai mulțumirea.

Al domniei-tale,

Mihail SADOVEANU

CEZAR PETRESCU: « Două cuvinte notate de mîna mea îmi evocă o pagină întrecagă de ziar »

1937 Decembrie 27

Iubite coane Mihai

Mulțumesc din toată inima, pentru grija caldă pe care o porți întru satisfacerea mînilor mele documentare. Și regret că atîtea obstacole s-au pus pînă acum de-a curmezișul acestei intenții, pentru ca totul să se reducă la schimb de telegrame și răvașe, deocamdată. Cum volumul II al romanului meu apare peste 15—20 zile — 340 pagini sunt gata culese și au intrat la mașină — pentru revizuirea ultimelor capitole, voi trage și eu cu sania pe uscat. Ce să fac? Am să renunț la acele mici și în aparență neînsemnate detalii de cotidian, care dau atîta culoare și aspect de autenticitate unei cărți unde documentul primează.

În schimb, cred că la 2 Ianuarie voi fi în București, și atunci voi călca pe la „Adevărul“, ca să-mi reconstitui singur datele pentru vol. III. E chestie de cîteva ore. Am,

pot spune, o bolnăvicioasă memorie vizuală. (Nu degeaba intenționam în junețe să mă fac pictor.) Așa că foarte repede voi găsi din ochi ceea ce-mi trebuie, în colecții pe care le-am mai scormonit odată. Soluția cealaltă, oricât de binevoitoare, nu mi se potrivește. Nu vreau nici să necăjesc un confrate june ca Horia Roman, care are ceva mai bun de făcut decât să purice date inactuale în ziare de pe vremea când juca arșice, sau poate încă umbla cu dădaca după el. Nu-mi folosesc nici fișele uscate — tocmai din cauza acestui complex de memorie vizuală, mai sus pomenit. Două cuvinte notate de mîna mea, îmi evocă o pagină întreagă de ziar; caricatura, ce-a spus Cantacuzino-Peșeanu în ziua aceea, ce-a strigat Gherghel pe culoarele camerei, ce se juca la teatru etc., etc. Adică, tot ce nu poate reconstitui un teanc de fișe, întocmite de mîna altuia, cu ochii altuia.

Te rog mult deci, dă D[umnea]ta dispoziții să fii primit cu oarecare bunăvoință în dimineața de 2 ianuarie. Nu este nevoie de nici un fel de cameră separată, de nici un ajutor. Intru direct în sala colecțiilor, încît cuvîntul D[umi]tale ajunge la cerberul lor, fără a mai turbura atîta lume.

An nou, mai puțin urît decît acesta care se duce, ducă-se! Și cele mai prietenești salutări.

Cezar PETRESCU

cu oarecare bunăvoință în dimineața de 2 Ianuarie. Nu este nevoie de nici un fel de cameră separată, de nici un ajutor. Intru direct în sala colecțiilor, încît cuvîntul tău ajunge la cerberul lor, fără a mai turbura atîta lume.

An nou, mai puțin urît, decît acesta care se duce, ducă-se! Și cele mai prietenești salutări

Cezar Petrescu.

CONTRAPUNCT



La «masa amintirilor»: Gh. Dinu, Brunea Fox și George Macoveanu.

GEORGE MACOVESCU: «...*Dialog trecut azi în folclor...*»

Horia Roman reproduce aici *Dialog*-ul lui Ghiță Dinu, *Dialog trecut azi în folclor*, în sensul că este deseori recitat în convorbirile dintre scriitori, dar puțini știu cine îi este autorul.

Îi vom aminti lui Horia Roman un caz similar. Prin anii 1927—1928, eram amândoi în internatul liceului „Sfintul Sava” din București, clădire impunătoare aflată pe aleea Rignault, din cartierul Cotroceni. Regimul internatului era destul de sever. Le suportam pe toate: și sculatul la ora șase fără un sfert și frigul din dormitoare și mîncarea pregătită de bucătăreasa cea grasă, «madam Vasilescu» (probabil de aceea Horia Roman și-a numit pisica «Vasileasca»), și mersul, cu rîndul, în cadență pînă la liceu, dar un lucru nu suportam: pedeapsa consemnării. Petreceam toată săptămîna închiși în internat. Orașul ne fascina și noi, odată reveniți de la liceu, îl priveam doar de la etajul al treilea. Ne gîndeam totuși că duminica puteam pleca să-l vedem, umblînd pe străzile lui. Puteam... dacă nu eram consemnați, adică opriți de a ieși pentru cîteva ore în oraș. Aceasta mi se părea pedeapsa cea mai grea.

Într-o vreme, aveam drept pedagog un student, Vasile Hilohi, care nu-și mai termina facultatea. Fire iabrașă, răutăcioasă, invidioasă. Din orice, îi sărea țandăra, i se părea că nu îl respectăm suficient și atunci pedeapsa cea mai grea cădea: consemnarea pentru una, două, trei duminici. Cîteodată, consemna în masă: o clasă întregă sau întregul efectiv al internatului.

Ca și mine, firea liberă a elevului Roman I. Horia se revolta. Protesta, dar inutil. Legea lui Hilohi era mai puternică.

De la o vreme, a început să circule prin internat un cântec pe versurile unui poet « necunoscut »:

Vom evada pe gard afară
Să aruncăm și noi un ochi *
Și asta-n ciuda unei fiare
Ce se numește Don'Hilohi.

Și refrenul era:

Duminica și sărbători
Din seară și pînă-n zori,
Noi stăm cu toții-nchiși în internat.

Sbieram cît era duminica de lungă acest cântec subversiv. Tăceam numai cînd îl zăream la orizont pe Hilohi.

Curînd s-a aflat între noi că autorul versurilor era Horia Roman, dar nimeni nu l-a trădat. Versurile lui făceau parte din folclorul internatului liceului „Sfîntul Sava”, în acei ani de demult.

Sper că Horia Roman, poetul sensibil de mai tîrziu, nu se va supăra că am scos la iveală opera adolescenței sale, rămasă de multă vreme îngropată în memoria mea și care acum, surprinzător, a apărut la suprafață proaspătă și pură prin spontaneitatea ei.

* * *

« Cezar Petrescu a petrecut multe ore în sala colecțiilor de ziare de la „Adevărul” și „Dimineața”... »

Nu a fost o chestie de cîteva ore. Cezar Petrescu a petrecut multe ore în sala colecțiilor de ziare de la „Adevărul” și „Dimineața”, așezată la mezanin, destul de retrasă pentru a asigura liniștea necesară consultărilor. Cred că era cea mai completă colecție de ziare din România. De cîte ori intram în acea sală, nu prea mare, dar bine construită, mă impresionaau rafturile grele bucșite cu colecții legate și ordonate, încît repede găseai ce căutai. (Într-o vreme, bibliotecar la „Adevărul” și „Dimineața” a fost Ștefan Voitec, aprig și atent păzitor al colecțiilor.)

Într-una din dimineți, am intrat în acea sală și marea mea surpriză a fost să-l văd pe Cezar Petrescu răsfoind ziare vechi. Era vădit că sosirea mea îl deranjase. Și-a întors capul spre mine, și-a scos ochelarii, mi-a răspuns scurt la salut și apoi a continuat să lucreze. Se oprea asupra unor pagini, le privea îndelung și trecea mai departe. Uneori, nota ceva pe o fișă. În acea dimineață avea un teanc destul de mare de foi de hîrtie în fața lui, completate cu transcrieri.

L-am mai văzut de cîteva ori în sala colecțiilor. Apoi, n-a mai venit.

Nu am știut niciodată că Horia Roman fusese destinat de Mihail Sadoveanu — după cum reiese din scrisorile lui Cezar Petrescu — să facă această muncă pentru autorul lui 1907. Noroc că Cezar Petrescu a refuzat grațioasa ofertă a lui Sadoveanu. Nu îl vedeam pe Bebe Roman copiind texte din ziare vechi. Dar mai știi ce putea să ascundă firea complexă a unuia dintre cei mai dotați ziariști ai generației din deceniul al patrulea?

George MACOVESCU

* Horia Roman mă va ierta că i-am schimbat acest vers. (Cel original, ar reclama și tirajul redus al revistei „Alge”...)

SCRIITORI ROMÂNI ÎN ARHIVE STRĂINE

Vasile ALECSANDRI

ÎN ARHIVE PROVENSALE

Çuvînt înainte

Scrisorile prezentate astăzi sînt un prim bilanç al mai multor ani de cercetări făcute într-un mare număr de arhive și biblioteci din Sudul Franței (Cf. și un articol de același autor asupra lui V. Alecsandri și Felibrijul în „Revue des Langues Romanes”, tome LXXX, Montpellier, 1974 1-er fascicule, pp. 141—148). Aceste cercetări au fost întreprinse în scopul unui viitor studiu asupra relațiilor dintre marele poet și om de stat român, Vasile Alecsandri, și reprezentanții mișcării literare a Felibrijului din Provença (în sensul larg al cuvîntului).

Dorim ca actul publicării să îmbogățească cunoștințele asupra lui V. Alecsandri, multiplelor relații ale României din vremea sa cu Lumea latină.

Adnotări generale

(1) Un număr însemnat din scrisorile prezentate există — pînă la o eventuală descoperire a originalelor — numai în copii dactilografiate de către doamna J. de Flandreysy, fost conservator la Muzeul Palatului Roure din Avignon, Franța. Din păcate, doamna de Flandreysy nu a lăsat lămuriri privitoare la proveniența exactă a originalelor. Tot ceea ce se știe este că diversele colecții, spre exemplu aceea Boissière — Roumanille, și alte scrisori.

Introduction

Les lettres présentées aujourd'hui sont un premier bilan de plusieurs années de recherches faites dans un grand nombre d'archives et de bibliothèques du Midi de la France. (Cf. aussi un article du même auteur sur *V. Alecsandri et le Félibrige* dans la „Revue des Langues Romanes”, tome LXXX, Montpellier 1974, 1-er fascicule, pp. 141—148.) Ces recherches furent entreprises dans le but d'une prochaine publication sur les relations entre le grand poète et homme d'Etat roumain Vasile Alecsandri et les représentants du mouvement littéraire du Félibrige de la Provence (dans le sens large du mot).

Nous souhaitons que cette publication enrichisse la connaissance sur V. Alecsandri et les relations multiples de la Roumanie de son temps avec le Monde latin.

Annotations générales

(1) Un bon nombre des lettres présentées existent — jusqu'à une éventuelle découverte des originaux — seulement en copies dactylographiées par feu Madame J. de Flandreysy, ancien conservateur du Musée du Palais du Roure à Avignon, France. Malheureusement, Madame de Flandreysy n'a pas laissé d'indications concernant la provenance exacte des originaux. Tout ce que l'on sait c'est que les diverses collections, par exemple celle de Boissière — Roumanille, et d'autres lettres furent dis-

au fost dispersate apoi, sau cumpărate de colecționari. Până acum, toate cercetările având ca scop de a le găsi au fost zadarnice. Avind în vedere renumele doamnei de Flandreysy, se poate presupune că forma prezentată a copiilor este fidelă originalelor.

(2) Scrisorile fără precizare de proveniență sînt copii ale originalelor făcute de autor în diverse biblioteci și arhive din Franța.

(3) În unele din scrisorile sale, V. Alecsandri a subliniat cuvinte și expresii. Ele sînt de asemenea în textele prezentate.

Gerhart HESS

persées après ou achetées par des collectionneurs. Jusqu'à maintenant, toutes recherches ayant pour but de les trouver furent vaines. Vu la renommée de Madame Flandreysy, on peut supposer que la forme présentée des copies est fidèle aux originaux.

2) Les lettres sans précision de provenance sont des copies d'originaux faites par l'auteur dans diverses bibliothèques et archives en France.

(3) Dans certaines de ses lettres, V. Alecsandri a souligné des mots et expressions. Ici le sont de même dans le texte présenté.

Gerhart HESS

ÎN PREAJMA CENTENARULUI ÎNCUNUNĂRII
lui V. Alecsandri ca poet al latinității, la primul concurs de la Montpellier din 1878, noi documente literare inedite vin să ilustreze relațiile pe care poetul român le-a avut cu entuziaștii poeți provenșali.

Datorăm acest prețios aport de douăzeci și șapte de scrisori ale lui V. Alecsandri străduinței tinărului profesor german Gerhart Hess din Backang (R. F. G.), care ani de zile a întreprins cercetări amănunțite în Sudul Franței și la noi în țară pentru a culege informații cât mai complete în vederea unui studiu definitiv asupra relațiilor poetului român cu felibrii¹.

În iarna anului 1878, informat din presă despre concursul de poezie de la Montpellier, avind ca temă cîntarea latinității, V. Alecsandri se hotărăște să participe, nu în ideea unei izbînzii literare, ci în dorința de a trimite și o probă de limbă românească care să intre în concurs alături de celelalte limbi neolatine surori².

¹ Nume dat poezilor provenșali care scriau în dialect oc pentru păstrarea acestuia, și reînvierea literaturii provenșale. Manifestările literare anuale preluau vechile tradiții medievale cu « Les Jeux floraux » și « les Cours d'amour », create de legenda Clémence Isauré. Din anul 1878 s-au instituit marile sărbători literare și concursuri, care aveau loc din patru în patru ani. Mișcarea literară a felibrilor s-a perpetuat pînă în prezent pentru salvarea dialectului local. Astăzi se publică reviste de specialitate cuprinzînd studii și literatură provenșală: „Revue des langues romanes“, la Montpellier, și „L'Astrado“, la Toulouse, în care au apărut și note despre V. Alecsandri și sărbătorirea din 1965.

² În legătură cu participarea la concurs vezi scrisorile sale către Iacob Negruzzi din 16 și 18 mai 1878, în „Convorbiri literare“, nr. 9, 1 septembrie 1893, pp. 797—800.



Cu data de 3 mai s. n. 1878, primește invitația de a participa la « les Fêtes latines » de la Montpellier, semnată de președinte, baronul Ch. de Tourtoulon, cerindu-i-se răspunsul până la 15 mai s. n. Pe verso-ul invitației, Iancu, fratele poetului, scrie ciorna de răspuns telegrafic al acestuia adresat lui Alphonse Roque-Ferrier, secretarul comitetului.

« Vivement touché de l'honneur qui m'est fait, je vous prie de vouloir être auprès de la Société des langues romanes l'interprète de ma gratitude ainsi que de mon profond regret de ne pouvoir répondre à la gracieuse invitation »³.

În amintirile sale despre tatăl său, Marie G. Bogdan, fiica poetului, dă o altă versiune a hotărârii subite a poetului de a participa la concursul cînd mai erau numai cinci zile pînă la termenul de predare al manuscrisului și douăzeci de minute pînă la plecarea trenului, timp în care poetul a compus poezia și a expediat-o la gara Mircești prin vizitiul trimis călare⁴.

Indiferent cînd a fost compusă, poezia Cîntecul Gintei latine, expediată nesemnată, sub motto-ul « Apa trece pietrele rămîn », va fi dusă la concursul din Provența de Mihail Obedenaru⁵, agentul României la Roma, poetul, din motive de sănătate, neputînd participa personal la sărbătoriri.

La 19/5 1878 s. n., telegrama lui Roque-Ferrier îi anunță:

« Jury composé de Mistral, Tourtoulon, Quintana, Obedenaru et Ascoli vous decerne unanimement le prix du chant latin. Vous attendons »⁶.

La 22/5 s. n. Alecsandri primește o altă telegramă de la Albert de Quintana y Combis, fondatorul și președintele grupării „Société des langues romanes”:

« Recevez avec mes félicitations cordiales les vœux que nous formons pour la Roumanie. Vous qui êtes un grand poète, veuillez être l'écho des sympathies des poètes latins réunis à Montpellier »⁷.

³ « Profund mișcat de onoarea care mi se face, vă rog să fiți pe lîngă „Societatea limbilor romanice”, interpretul recunoștinței mele și al adîncului meu regret de a nu putea răspunde plăcuti invitații ». Cf. B. A. R. S. R. LIX (la începutul volumului).

⁴ Marie G. Bogdan, *Autrefois et aujourd'hui* 1920—1923, f. 1.; 1929, p. 84.

⁵ Mihail Obedenaru-Gheorghiadă (1839—1885), medic și diplomat. Profesor la Universitatea din București, membru al Academiei Române.

⁶ « Juriul compus din Mistral, Tourtoulon, Quintana, Obedenaru și Ascoli v-a decernat în unanimitate premiul cîntecului latin. Vă așteptăm. » Cf. „Convorbiri literare”, loc. cit.

⁷ « Primiți, împreună cu felicitările mele cordiale, urările pe care le facem României. Dumneavoastră, care sînteți un mare poet, binevoiți să fiți ecoul simpatiei poezilor latini reuiniți la Montpellier ». Cf. „Convorbiri literare”, loc. cit.

Cîntecul Gintei latine publicat în broșură, chiar în timpul concursului, tradus în limbile franceză și italiană, pus pe muzică de compozitorul italian Filippo Marchetti, primește — în cadrul unor mari festivități — cupa concursului și admirația unanimă a poezilor reuiniți acolo. În țară, vestea succesului de peste hotare al poetului produce un entuziasm de neînchipuit. Întreaga presă românească publică tot ce se referă la acest eveniment; poetul este sărbătorit oficial la București.

În dureroasa criză politică în care se afla țara, și sub amenințările apropiatului Congres de la Berlin un succes ca cel reputat de poetul român însemna afirmarea solidarității lumii latine cu soarta nefericită a micii și curajoasei țări de la Gurile Dunării.

Răspunsul la telegrama lui Quintana⁸, ca și frumoasa scrisoare din 1 iunie, adresată lui Frédéric Mistral⁹ pentru a-i mulțumi de a fi fost în juriu și de a fi primit premiul în numele său, deschid seria legăturilor epistolare dintre poetul român și poezii provenșali.

Apropierea directă s-a făcut însă abia peste patru ani, în 1882, la următoarele « Jeux floraux ». Permite ca un oaspete de seamă și cu tot entuziasmul specific meridional, poetul cunoaște acum personal pe Frédéric Mistral, William Bonaparte-Wyse¹⁰, Joseph Roumanille¹¹ ș. a.

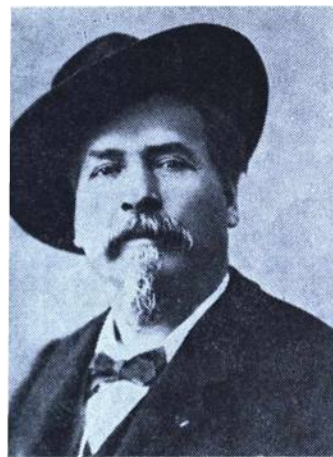
Trecînd din festivitate în festivitate, poetul merge la Montpellier, Avignon, Forcalquier — unde prezi-dează « Jo flourau de Provenço », primind o diplomă de onoare și unde improvizează un catren pentru punerea pietrei fundamentale a unui viaduct—, apoi la Gap, la Maillane, refugiu liniștit al lui Mistral, mult asemănător Mirceștilor. Călătoria lui V. Alecsandri prin Provența va stărui mult timp în

⁸ « Îndreptîndu-și prețioasa simpatie asupra țării mele, „Societatea limbilor romanice” mi-a făcut și mai scumpă pronunțarea sa în favoarea mea. Binevoii a fi interpretul acelorași sentimente pe lîngă confrății latini și personal să primiți sincerele mele mulțumiri ».

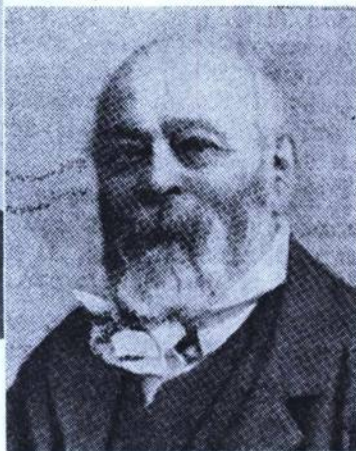
⁹ Frédéric Mistral (1830—1914), poet provenșal, șeful mișcării felibriene, autorul poemului *Mireille*. Corespondența sa cu poetul a fost publicată în „Steaua”, XVI, nr. 181, februarie 1965, pp. 96—105. (Dumitru Pop, *Alecsandri către Mistral*, Scrisori inedite.)

¹⁰ William Bonaparte-Wyse (1826—1896), scriitor, nepotul lui Lucien Bonaparte, dar irlandez prin înrudiri, entuziast admirator al mișcării felibriene, locuiește mai mult la Avignon unde se ocupă cu studiul limbii și literaturii provenșale. A studiat și limba română.

¹¹ Joseph Roumanille (1818—1891), poet și prozator provenșal, inițiator al renașterii limbii și literaturii provenșale, librar și editor. A editat publicația „*Armana prouvençau*”.



Frédéric Mistral.



Joseph Roumanille.

bilitatea de a înțelege care au fost relațiile dintre îndreptățirii corespondenței, uniți prin idealul comun al conservării spiritului latin.

Format sub influența culturii franceze, admirația și încrederea lui Alecsandri în valoarea și prestigiul geniului francez, erau veriga cea mai sigură a apropierei de poezii meridionale, al căror patriotism înfocat se acorda așa de bine cu propriile sale sentimente. Interesul pentru o literatură cu adinci rădăcini în creația populară, așa cum o descoperiseră felibri în Provența, găsea de asemenea multă înțelegere la poetul român. Florile dalbe, tradusă în limba franceză și trimisă lui Joseph Roumanille în prima scrisoare din 7/19 iunie 1880, are semnificația unui mesaj. Ostil naturalismului lui Zola și realismului, V. Alecsandri vede în sănătoasă mișcare literară provençală posibilitatea de purificare a literaturii franceze.

În anul 1884, V. Alecsandri este invitat la Gap, la sărbătorirea centenarului scriitorului Jean Baptiste Favre¹⁶, cu care ocazie i se consacră un bogat program artistico-literar¹⁷. Deși poetul nu poate

participa, totuși, în numărul din „Le Centenaire de Favre, journal illustré, publié sous le patronage, littéraire du comité du Centenaire”, 22/25 mai 1884, Comitetul sărbătoririi publică, pe o pagină întreagă, Le chant du latin, cu textul muzical al lui Marchetti, încadrat de traducerea în provençală a lui Mistral și cea în dialect languedocien a lui A. Langlade. În următoarele trei numere s-au publicat traduceri: Lou sergent, Pohod na Sibir (Le cadeno per la Siberia), Ronsard à Toulouse ș. a., datorate lui A. Tavan, A. Roque-Ferrier și W. Bonaparte Wyse, iar în ultimul număr apare portretul poetului printre medaliaonile celorlalți felibri¹⁸. Pe scena teatrului din Montpellier s-a jucat și comedia lui V. Alecsandri Les bonnets de la comtesse, scrisă în 1864, respinsă la Comedia Franceză, tipărită abia în 1882, pentru a-i servi de « carte de vizită » pe lângă felibri, în călătoria întreprinsă în Sudul Franței. Piesa a fost reeditată de aceștia în „La Semaine”, Vienne, 1882 și a fost tradusă de A. Roux în dialect languedocien, manuscrisul fiind dăruit cu dedicație poetului¹⁹.

Relațiile epistolare cu felibrii continuă pînă prin anul 1887, după cum reiese din scrisorile care sînt cunoscute pînă astăzi.²⁰

Premiera lui V. Alecsandri la Montpellier a însemnat intrarea poetului în atenția lumii literare europene și mai cu seamă a celei franceze, Franța dorind să contrabalanseze influența germană preponderentă în acea vreme.

Stabilirea lui V. Alecsandri la Paris în 1885, ca ministru plenipotențiar, îl va apropia de unii literați francezi de seamă, dar episodul prieteniei cu poezii felibri își va păstra tot farmecul său.

*

Editorul semnalează copile doamnei de Flandreys cu indicativul C.F.

Ne-am permis să subliniem și alte titluri din scrisori, omise de poet, și să intervenim pe alocuri în punctuația epistolelor. La traduceri s-au adăugat cîteva note ale traducătorului care, spre deosebire de cele ale editorului, înregistrate cu litere, au fost marcate cu cifre.

Marta ANINEANU

¹⁶ Jean Baptiste Favre (1727—1783), abate și scriitor din Languedoc, care a scris versuri și proză în dialect, pline de haz, este socotit ca un precursor al felibrilor, deși contestat de unii dintre ei.

¹⁷ Vezi scrisoarea către Iancu Alecsandri din 4 mai 1884, în V. Alecsandri, *Cele mai frumoase scrisori*, ediție îngrijită de Marta Anineanu, Buc. 1972, pp. 345—349.

¹⁸ Vezi și în „Secolul XX”, 5(125), 1971, pp. 20—23, articolul *Alecsandri și Franța, un episod inedit* de Marta Anineanu.

¹⁹ Cf. B. A. R., ms. 177, *Lous très bonnets de la countesse*.

²⁰ În numărul viitor din „Manuscriptum” se va publica altă serie de opt scrisori inedite ale poetului, adresate altor felibri, editate tot de descoperitorul lor, profesorul Gerhart Hess.

Monsieur et très honorable confrère,

C'est avec un bien vif sentiment de curiosité et d'intérêt que j'ai lu votre nouveau recueil de poésies Li nouvé. Vos fleurs de Noël écloses près de la sainte crèche de Bethleem, exhalent un si doux parfum de croyance religieuse qu'elles constituent un véritable trésor pour le peuple et une bonne action pour vous, à cette époque de défaillance en matière de religion. Ecrites dans un style tout populaire, elles deviendront les hôtes bien aimés des chaumières, et ce sera là votre plus douce récompense, cher et honorable confrère.

Merci de bon cœur pour votre aimable envoi, il a pris place dans ma bibliothèque choisie. Merci également pour votre photographie, elle est devant moi, sur mon bureau.

Permettez-moi, cher Monsieur et confrère, de vous envoyer en retour mon portrait, accompagné d'un chant populaire que les enfants de mon pays chantent la veille de Noël pendant qu'ils vont s'arrêter en groupes sous les fenêtres des maisons.

Veuillez agréer, cher confrère, l'assurance de mes sentiments de profonde sympathie et d'admiration.

V. ALECSANDRI

Nota. On appelle Colinda les chants populaires, d'un caractère mystique, en usage dans mon pays. La veille de Noël, des groupes d'enfants parcourent les villages du soir au matin et chantent la Colinda : Florile dalbe, sous les fenêtres des habitants. Ils portent avec eux une petite image en bois qui représente la naissance du Christ.

D'autres groupes d'enfants portent une grande étoile en papier doré et éclairée à l'intérieur. Elle représente l'étoile des trois Mages.

Il existe plusieurs Colinde, nommées Cîntice de Stea, Chants de l'étoile.

Chant de Noël^a Fleurs merveilleuses

Réveillez-vous grands Seigneurs !

Fleurs merveilleuses.

Réveillez-vous, Roumains laborieux

Fleurs merveilleuses.

Voici venir les chanteurs de Noël

Fleurs merveilleuses.

La nuit à l'heure où les coqs chantent

Fleurs merveilleuses.

Ils vous apportent un Dieu,

Fleurs merveilleuses.

Pour vous sauver du mal

Fleurs merveilleuses.

Un Dieu nouveau-né

Fleurs merveilleuses.

Enveloppé de fleurs de lys

Fleurs merveilleuses.

Un Dieu véritable

Fleurs merveilleuses.

Un soleil resplendissant de rayons

Fleurs merveilleuses !

Réveillez-vous grands Seigneurs !

Fleurs merveilleuses !

Réveillez-vous Roumains laborieux

Fleurs merveilleuses.

Car il a paru dans le ciel

Fleurs merveilleuses.

Un astre empereur

Fleurs merveilleuses.

Une comète éblouissante

Fleurs merveilleuses.

Qui annonce les bonheurs.

Fleurs merveilleuses.

Voici le monde qui fleurit

Fleurs merveilleuses.

Et la terre qui rajeunit

Fleurs merveilleuses.

Dans les bois chantent les tourterelles

Fleurs merveilleuses.

A la fenêtre les hirondelles

Fleurs merveilleuses.

Et un bon pigeon, luisant,

Fleurs merveilleuses.

Est venu de l'Orient

Fleurs merveilleuses ;

En son bec il a apporté une fleur

Fleurs merveilleuses.

Et s'est plumé à votre chevet.

Fleurs merveilleuses.

Il vous dit : Vivez, Vivez

Fleurs merveilleuses.

De longues années de bonheur

Fleurs merveilleuses.

Fleurissez comme les arbres à fruits,

Fleurs merveilleuses.

Et comme eux vieillissez

Fleurs merveilleuses.

^a À gauche du texte français des *Fleurs merveilleuses* se trouve le texte roumain des *Florile dalbe*. (În stînga textului francez al *Fleurilor dalbe* se află textul românesc.)

Domnule și onorate confrate,

Am citit noua dumneavoastră culegere de poezii *Li nouvé*, cu un viu sentiment de curiozitate și interes. « Florile de Crăciun », înflorite lângă sfânta iesle din Beethlem, răspîdesc un parfum atât de dulce de credință religioasă, încît ele întru-chipează o adevărată comoară pentru popor și o faptă bună pentru dumneavoastră, în această epocă de decădere în materie de religie. Scrise într-un stil cu totul popular, ele vor deveni oaspeții iubiți ai colibelor și aceasta va fi cea mai dulce răsplată a dumneavoastră, iubit și onorat confrate.

Mulțumesc din inimă pentru plăcutul dumneavoastră dar, a luat loc printre cărțile mele alese. Mulțumesc, de asemenea, pentru fotografie, este în fața mea pe birou.

Îngăduiți-mi, iubite domn și confrate, să vă trimit în schimb portretul meu, însoțit de un cîntec popular pe care copiii din țara mea îl cîntă în ajunul Crăciunului, în timp ce se opresc în grupuri sub ferestrele caselor.

Primiți, vă rog, iubite confrate, asigurarea sentimentelor mele de adîncă simpatie și admirație.

V. ALECSANDRI

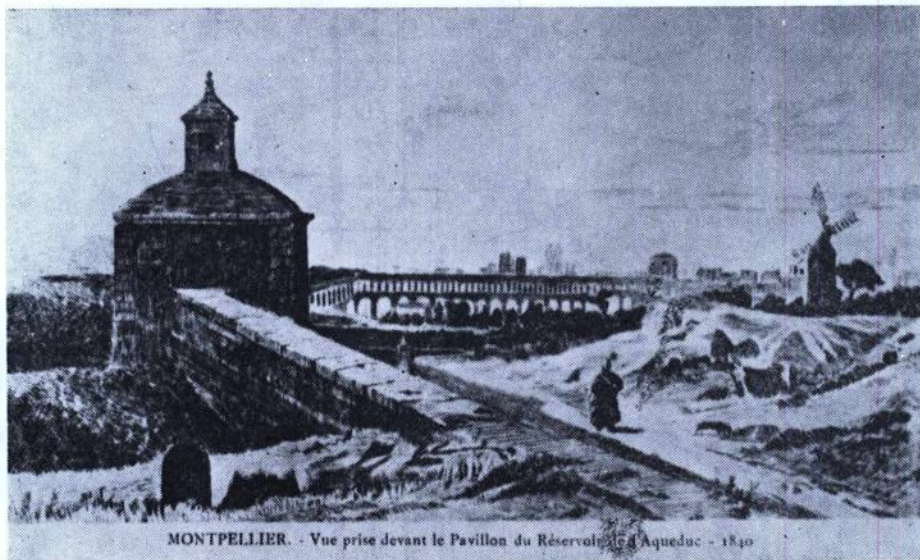
Notă. Se numesc *Colinde* cîntecele populare cu un caracter mistic* obișnuite în țara mea. În ajunul Crăciunului, cete de copii străbat satele de seara pînă dimineața și cîntă colinda: *Florile dalbe*, sub ferestrele locuitorilor. Ei duc o mică imagine de lemn ce reprezintă nașterea lui Christos.

Alte grupuri de copii poartă o stea mare din hîrtie aurită și luminată pe dinăuntru. Ea reprezintă steaua celor trei Magi.

Există mai multe Colinde numite *Cîntece de Stea*.¹

* Alecsandri împărtășește aici, în mod evident, una confuziile specifice romanticilor — între tradiție, obiceiuri populare și misticism. (N. R.)

¹ Pentru textul colindei *Florile dalbe* vezi: V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, ediție îngrijită de D. Murărașu, Editura „Minerva”, București, 1971, pp. 209—210.



MONTPELLIER. - Vue prise devant le Pavillon du Réservoir de l'Aqueduc - 1840

Mircești, 24 7 bre 1882^b

Bravo, cher ami ! votre discours aux pieds du viaduc de la Vallée de Viou est très réussi, et votre quatrain doit faire le bonheur de Berluc-Pérussis car il est coulé dans un moule parfait. Ah ! cher improvisateur, on devrait mettre souvent votre obéissance à contribution, tant elle est productive et étincillante. Vous possédez un tour d'esprit, à vous, qui dilate le coeur et en fait jaillir de bons sourires pour les lèvres... Vous me demandez mon absolution ? soit, je vous absous à la mode de mon pays, en vous embrassant de tout coeur... Bien plus, je vous engage à commettre de nouveaux péchés mignons qui vous attirent une pareille absolution de la part de vos nombreux lecteurs.

Quelle embrassade sur toute la ligne !...

Je vous envie l'agréable journée que vous avez dû passer à Maillane avec notre cher Mistral. Voilà encore une de ces natures sympathiques comme on en rencontre rarement dans le monde ; elle vous attache à prima vista et l'on se sent devenir son ancien ami en un clin d'oeil.

Pendant que vous vous donniez cette bonne fortune, je passais, moi, une douzaine de jours, à Sinaia, en pleins Carpathes dans l'intimité de leurs Majestés le Roi et la Reine de Roumanie, et il m'a fallu leur raconter en détail mon pèlerinage au pays des félibres. Le Roi s'est grandement intéressé au mouvement latin imprimé dans les esprits par les hommes d'élite de la Provence et du Languedoc. Il en augure des résultats heureux pour l'avenir du monde entier. Quant à notre gracieuse souveraine, elle a plus particulièrement porté son attention sur la partie littéraire des travaux et des fêtes félibresques.

La Reine Elisabeth est la mieux douée de toutes les Reines de notre siècle : coeur d'ange, esprit cultivé, imagination splendide.... tout concourt à en faire une femme supérieure et un poète de premier ordre. Elle m'a demandé des détails sur Mistral, sur Roumanille, sur Bonaparte-Wyse, etc. et j'ai dû me livrer à des descriptions qui certes ne vous auraient pas fait grimacer, car je puisais les couleurs au fond de mon coeur. Sa Majesté a lu Mireille (traduction française) et naturellement elle était curieuse de connaître Mistral. Le portrait que je lui en ai fait s'est accordé parfaitement avec l'image qu'elle s'en était tracée.

Le roi Charles se fait construire, aux pieds de la plus haute montagne des Carpathes de la Valachie, un château féerique qui attirera, dans un an, beaucoup de visiteurs de haut parage. Il m'a demandé une inscription destinée à être gravée sur marbre et placée à l'entrée du château. J'ai dû, ainsi que vous, faire acte d'obéissance et j'ai improvisé à loisir, toujours comme vous, le quatrain suivant :

Eu, Carol, și al meu popor
Clădit-am într-un gînd ș-un dor,
În timp de lupte — al său Regat,
În timp de pace-al meu palat.

(Trad[uction]) Moi, Charles, et mon peuple — Avons fondé, en une seule pensée, en un même désir — En tems [sic !] des luttes, son royaume — En tems [sic !] de paix, mon palais.

Je termine là-dessus, mon cher ami, quoique j'aie bien des choses encore à vous dire. Ma femme est malade et ma tête aussi par conséquent.

Je vous prie de présenter mes affectueux compliments à Madame Roumanille et d'accepter une bonne accolade pour vous et votre fils bien aimé.

V. ALECSANDRI

^b C. F.

Mîrcești, 24 septembrie 1882

Bravo, iubite prietene! discursul dumneavoastră la picioarele viaductului de la Vallée de Viou este foarte izbutit și catrenul trebuie să-l bucure pe Berluc Perussis căci este turnat într-un tipar perfect. Ah! iubite improvizator, ar trebui adesea să vă fie pusă *supunerea* la contribuție, atît este ea de rodnică și de strălucitoare.

Aveți un haz personal care face să-ți crească inima și să înflorească zîmbete pe buze... Îmi cereți să vă iert? fie, vă iert după obiceiul țării mele, sărutîndu-vă din toată inima. Și mai mult, vă îndemn să comiteți noi păcate mărunțele care să vă atragă o asemenea iertare din partea numeroșilor dumneavoastră lectori.

Ce de mai îmbrățișări pe toată linia!...

Vă invidiez pentru plăcuta zi pe care ați petrecut-o la Maillane cu iubitul nostru Mistral. Iată încă una din acele naturi plăcute care se întîlnesc rar în lume; te apropii de ele de la *prima vedere* și te simți devenind într-o clipă vechiul său prieten.

În timp ce vă bucurați de acest noroc, eu petreceam douăsprezece zile la Sinaia, în mijlocul Carpaților, în intimitatea Majestăților Lor Regele și Regina României, și a trebuit să le povestesc cu de-amănuntul pelerinajul meu în țara felibrilor. Regele s-a interesat foarte mult de mișcarea latină insuflată de oameni de elită din Provența și Languedoc. Ea prevestește rezultate fericite pentru viitorul întregii lumi! Cît despre grațioasa noastră suverană ea și-a îndreptat în mod special atenția asupra părții literare a lucrărilor și sărbătorilor felibriene.

Regina Elisabeta este cea mai dotată din toate reginele din secolul nostru: inimă de înger, spirit cultivat, imaginație splendidă... totul contribuie pentru a o face o femeie superioară și o poetă de prim ordin. Mi-a cerut amănunte despre Mistral, Roumanille, Bonaparte-Wyse, etc. și a trebuit să mă dedau la descrieri, care, cu siguranță nu v-ar fi dispăcut, pentru că îmi alegeam nuanțele din adîncul inimii. Majestatea Sa a citit *Mireille* (traducerea franceză) și natural era curioasă să-l cunoască pe Mistral. Portretul pe care i l-am schițat s-a potrivit perfect cu imaginea pe care și-a făcut-o despre el.

Regele Carol își construiește la poalele celor mai înalți munți Carpați din Valahia, un castel feeric, care, într-un an, va atrage mulți vizitatori de rang mare. Mi-a cerut o inscripție destinată să fie săpată în marmură și așezată la intrarea castelului. A trebuit, tot așa ca și dumneavoastră, să mă supun și am improvizat pe loc, tot ca și dumneavoastră, catrenul următor:

Eu, Carol, și-al meu popor
Clădit-am într-un gînd ș-un dor,
În timp de lupte-al său Regat,
În timp de pace — al meu palat.**

Cu aceasta închei, iubite amice, cu toate că mai am încă multe lucruri să vă spun. Soția mea este bolnavă și prin urmare am și eu destulă bătaie de cap.

Vă rog să prezentați călduroasele mele complimente doamnei Roumanille și să-mi permiteți să vă îmbrățișez pe dumneavoastră și pe fiul dumneavoastră iubit.

V. ALECSANDRI

** Atitudinea regalistă a lui Alecsandri din ultima perioadă a vieții sale este cunoscută și clarificată de biografii săi. Într-un asemenea elogiu intră, desigur, multă naivitate și poate o notă de curtoazie față de corespondentul său, pe care căuta să-l impresioneze cu dărnicia regală (N. R.)

Mircești, 17 Oct[obre] 1882^c

Cher Ami,

Votre lettre au Roi est parfaite sous tous les rapports, si parfaite même que je veux me réserver le plaisir de la remettre moi-même à Sa Majesté sitôt la santé de Madame Alecsandri me permettra de m'absenter de Mircești pour me rendre à Bucarest. Je suis convaincu d'avance que le Roi sera fort sensible aux sentiments exprimés dans votre lettre avec cette franchise toute méridionale et cette loyauté toute cordiale qui vous caractérisent. Sa Majesté me chargera certainement de vous en remercier de sa part et ce sera pour moi la plus agréable des missions. Madame Alecsandri va beaucoup mieux ; ses douleurs rhumatismales diminuent chaque jour grâce à la cure de bains sulfureux que je lui fais suivre, et j'ai tout lieu d'espérer que bientôt la chère malade sera sur pieds, toute heureuse de reprendre le gouvernement de la maison. Elle se joint à moi pour vous remercier, vous et les vôtres, des preuves de sympathie que votre bon cœur vous a suggérées à son égard pendant sa cruelle maladie.

Depuis six jours il pleut jour et nuit dans nos parages ; on dirait le commencement d'un déluge... et pas d'arche de Noé pour sauver toutes les bêtes du XIX^e siècle. C'est à en frémir. Pendant ce tems [sic!] nous avons une trentaine de mille hommes qui exécutent de grandes manoeuvres militaires dans la Basse-Moldavie, sous les yeux du Roi et des officiers étrangers qui sont venus pour y assister. Pauvres diables de héros... trempés jusqu'à la moelle pendant six jours consécutivement. C'est à dégoûter de toutes les victoires imaginables... Que de bronchittes [sic!], que de rhumatismes plus ou moins articulaires, que de pneumonie, sans compter les rhumes de cerveau ! et tout cela pour s'exercer à tuer son prochain d'après toutes les règles de la stratégie... Avouez que l'humanité possède encore un capital de bêtise tellement considérable, qu'il faudra bien des siècles pour le diminuer... quant à l'aneantir complètement [sic!]... jamais.

Je m'étais proposé d'aller assister à ces manoeuvres, car sous le rapport de la badauderie et de la bêtise en matière de gloire militaire, je suis moi-même abondamment pourvu, mais la maladie de ma femme m'a empêché d'aller cueillir un coriza quelconque sur les champs de bataille de Tecuci-Birlad.

Je me trouve donc sain et sauf au milieu de ma famille, car toute ma couvée est à Mircești entourant la grand-mère souffrante de soins affectueux qui contribuent efficacement à son rétablissement. La petite Marguerite (3 ans) fait merveille comme garde-malade.

Tout à vous de cœur,

V. ALECSANDRI

IV

Mircești, 10 déc[embre] 1882^d

Cher Ami,

Après avoir avalé au Sénat un nombre considérable de litres d'éloquence frelatée et débilitée par quelques bavards qui n'ont aucun lien de parenté avec Cicéron, je rentre chez moi, et je trouve sur mon bureau une ample compensation, sous les formes variées de deux feuillets et d'une lettre, arrivés en mon absence. L'ermite des Angles est un charmeur et vous en êtes un autre. Son article sur „l'Armana" a rendu justice à votre admirable

^c C. F.^d C. F.

Mircești, 17 octombrie 1882

Iubite prietene,

Scrisoarea dumneavoastră către Rege este perfectă din toate punctele de vedere, atât de perfectă încât vreau să-mi rezerv plăcerea de a o înmîna eu însumi Majestății Sale de îndată ce sănătatea doamnei Alecsandri îmi va îngădui să lipsesc de la Mircești pentru a mă duce la București. Sint convins dinainte că Regele va fi foarte mișcat de sentimentele exprimate în scrisoarea dumneavoastră cu atîta sinceritate, adevărat meridională, și de această loialitate atât de cordială care vă caracterizează. Majestatea Sa mă va însărcina cu siguranță să vă mulțumesc din partea sa și va fi pentru mine cea mai plăcută dintre misiuni. Doamna Alecsandri merge mult mai bine, durerile sale reumatice scad în fiecare zi datorită curei de băi sulfuroase pe care o pun să o urmeze și am tot dreptul să sper că în curînd scumpa bolnavă va fi pe picioare, fericită de a relua conducerea casei. Ea mi se alătură pentru a vă mulțumi, dumneavoastră și alor dumneavoastră pentru dovezile de simpatie de care ați dat dovadă în timpul crudei sale boli.

De șase zile plouă zi și noapte pe meleagurile noastre, s-ar zice că este un început de potop... și nici o arcă a lui Noe pentru a salva toate animalele secolului XIX. Te cutremuri. În acest timp, treizeci de mii de oameni execută mari manevre militare în Moldova de Jos, sub ochii regelui și ai ofițerilor străini care au venit pentru a asista. Sărmani eroi... muiați pînă la măduva oaselor timp de șase zile consecutive. Să te scîrbești de toate victoriile imaginabile... Cîte bronșite, cîte reumatisme, mai mult sau mai puțin articulare, ce de pneumonii, fără a mai socoti guturaiurile, și toate acestea pentru a te exersa să omori pe aproapele tău după toate regulile strategiei... Mărturisiți că umanitatea posedă încă un capital de prostie destul de mare, că vor trece multe secole pentru a-l micșora... cît despre a-l distruge cu desăvîrșire... niciodată.

Îmi făgăduisem să asist la aceste manevre, căci, în ce privește nerozia și prostia în materie de glorie militară, sint eu însumi destul de înestrat, dar boala soției-mă împiedicat să mă aleg cu vreun guturai de pe cîmpurile de luptă de la Tecuci-Bîrlad.

Sint deci bine sănătos în mijlocul familiei mele, căci toți ai mei sint la Mircești înconjurînd pe bunica bolnavă cu îngrijiri atente care contribuie mult la refacerea ei. Mica Marguerite² (trei ani) face minuni ca soră de caritate.

Al dumneavoastră din inimă,

V. ALECSANDRI

IV

Mircești, 10 decembrie 1882

Iubite prietene,

După ce am înghițit la Senat un număr considerabil de litri de elocință ieftină și debitată de cițiva guralivi care nu au nici o legătură de rudenie cu Cicero, mă întorc la mine și găsesc pe biroul meu o mare recompensă, sub formele variate a două foiletoane și a unei scrisori, primite în lipsa mea. Sihastrul de la Angles³ este un vrăjitor și dumneavoastră un altul. Articolul său despre „Armana”⁴ a dat dreptate frumoasei

² Nepoata poetului, fiica Mariei Bogdan, din prima căsătorie, cu Dimitrie Catargi.

³ L'ermite des Angles, amintit în scrisorile lui V. Alecsandri către Roumanille, este criticul și romanierul francez Armand de Pontmartin (1811—1890), care locuia la Angles. Acesta colabora cu articole critice la mai multe ziare, între care și „Gazette de France”. Lectura acestor articole, reunite sub titlul *Causeries du samedi* (1857—1892), a încîntat pe poetul român.

⁴ „Armana provençau”, publicație anuală editată de Roumanille.

persévérance dans le rôle de branlebas pour le réveil du sentiment et de la littérature provençale. Il l'a fait à sa manière, en homme qui a gardé le secret de la causerie française si célèbre autrefois et si malheureusement dévoyée depuis le règne des voyous.

Et non content d'affirmer avec son autorité la force vitale du Félibrige, de rendre ainsi à César ce qui est à César, l'aimable ermite a trouvé des paroles flatteuses même pour un de ses lieutenants établi aux pieds des Carpathes. Je lui en sais gré et je me propose de lui exprimer mes sentiments de gratitude. En attendant, si vous le voyez, veuillez je vous prie l'assurer que je me délecte dans sa chère compagnie depuis mon retour car je passe mes meilleures heures à déguster les Souvenirs d'un vieux Critique.

J'ai lu avec un immense intérêt l'histoire de votre nouvelle conquête. Marseille a capitulé devant les Félibres de Montpellier et d'Avignon, elle leur a remis ses clefs; c'est bien, cela devait arriver tôt ou tard. Au tour de Paris maintenant. C'est Bonaparte-Wyse qui doit rager de n'avoir pas assisté à vos triomphes; je ne sais d'ailleurs ce que devient notre cher ami d'Irlande, car je n'ai plus de ses nouvelles. Il me néglige pour la Princesse... donc il m'est défendu de me plaindre.

Toutes les rivières de France semblent vouloir jeter [sic!] leurs bonnets par dessus les moulins, elles sortent toutes de leurs lits pour courir la prétentaine et faire du réalisme en se livrant à des débordements. Auraient-elles lu du Zola?

Chez nous, le Danube, ainsi que les autres fleuves et cours d'eau, affectent jusqu'à présent des moeurs plus austères. Mais qui sait si, jusqu'à la fin, ils ne subiront pas l'influence occidentale? Depuis une semaine nous vivons dans un brouillard presque britannique; certains de nos hommes d'Etat l'attribuent aux affaires d'Egypte, pour ma part je me contente de l'éviter en faisant [sic!] la boule comme les faisans, dans le voisinage de mon poêle.

C'est de là que je vous tends une poignée de main bien chaude. Mes compliments à votre chère famille de la part de Madame Alecsandri et de la part de Votre ami

V. ALECSANDRI

V

Mircești, 8 Fév[rier] 1883 °

Cher Ami,

Gloire à Dieu, ainsi qu'à tous les dieux de l'antiquité, je viens de terminer ma comédie antique en trois actes et en vers... Il ne me reste que le mot de la fin à trouver et je pourrai crier Evohé! Io Bacchus!... Ah! J'ai pris un fier bain dans la fontaine de Blandusie, un bain qui a duré près de 40 jours. Quelle cure, mais enfin j'ai la satisfaction de constater que l'enfant est venu au monde dans d'assez bonnes conditions, il ne me paraît ni bossu, ni tordu, ni lymphatique, peut-être deviendra-t-il un beau garçon, à moins que la faiblesse paternelle ne m'aveugle sur sa constitution.

Vous êtes la première personne à qui j'annonce cette bonne nouvelle, étant assuré que vous en serez content pour moi.

Que vais-je donc entreprendre maintenant? Ah! diable, j'ai oublié totalement que j'étais sénateur et qu'on s'occupe là-bas à Bucarest de la révision de la Constitution. Grandes discussions, échanges de violences peu parlementaires entre les Ministres et les membres de l'opposition. Mais qu'en sortira-t-il? Un ridiculus Mus, peut-être.

Faut-il que j'y aille?

Faut-il que je m'égare en cet affreux bouiboui? La raison me dit Non! et la muse dit Oui.

Rangeons-nous du côté de la raison, d'autant plus qu'il vient de tomber presque un pied de neige, que le train peut dérailer... etc. Je préfère donc ne me mettre en route que vers le 25 Février, époque de l'ouverture de la Session Académique. Alors, pendant les cinq semaines que je devrai passer à Bucarest, je tâcherai de disposer Sa Majesté le Roi en

dumneavoastră stăruințe în rolul de luptător pentru trezirea sentimentului și literaturii provenșale. A făcut-o în felul său ca om care a păstrat secretul convorbirii franceze atât de celebre altădată și din păcate atât de părăsite, de cînd domnesc haimanalele.

Și nemulțumit de a afirma cu autoritatea sa forța vitală a Felibrijului, de a da astfel Cezarului ce este al Cezarului, amabilul sihastru a găsit cuvinte măgulitoare chiar și pentru unul dintre locotenenții săi, stabilit la poalele Carpaților. Îi sînt recunoscător și îmi propun să-i exprim sentimentele mele de mulțumire. Pînă atunci, dacă îl vedeți, vă rog să-l asigurați că mă desfăt în compania sa de cînd m-am întors, căci îmi petrec cele mai bune ore gustînd *Les Souvenirs d'un vieux critique*.

Am citit cu mare interes istoria noii dumneavoastră cuceriri. Marsilia a capitulat în fața Felibrilor de la Montpellier și Avignon, le-a predat cheile; este foarte bine, aceasta trebuia să se întîmple mai curînd sau mai tîrziu. Acum este rîndul Parisului. Bonaparte-Wyse trebuie să turbeze că nu a fost de față la triumfurile dumneavoastră; nu știu de altfel ce devine iubitul nostru prieten din Irlanda căci nu mai am vești de la el. M-a dat uitării pentru Prințesă... deci îmi este interzis să mă plîng.

Toate riurile Franței par să nu mai aibă nici o rușine, ies din vadurile lor pentru a hoinări și a face realism dedîndu-se la revărsări. L-au citit oare ele pe Zola?

La noi Dunărea, ca și alte fluvii și cursuri de apă, păstrează pînă acum obiceiuri mult mai austere. Dar cine știe dacă pînă la urmă nu vor suferi influența occidentală? De o săptămînă trăim într-o ceață aproape britanică; unii dintre oamenii noștri de stat o atribuie afacerilor din Egipt⁵, în ce mă privește eu mă mulțumesc să mă feresc de ea, cuibărindu-mă ca fazanii în vecinătatea sobei mele.

De aici vă întind o caldă strîngere de mînă. Complimente scumpei dumneavoastră familii din partea doamnei Alecsandri și din partea prietenului dumneavoastră

V. ALECSANDRI

V

Mîrcești, 8 februarie 1883

Iubite prietene,

Glorie lui Dumnezeu, ca și tuturor zeilor din antichitate, am terminat comedia mea antică în trei acte și în versuri... Nu îmi mai rămîne decît să găsesc cuvîntul de încheiere și voi putea striga Evohé! Io Bacchus!... Ah! am făcut o baie bună în *fîntîna Blanduziei*, o baie care a durat aproape patruzeci de zile. Ce cură, dar în sfîrșit, am satisfacția de a constata că copilul a venit pe lume în condiții destul de bune, nu îmi pare nici cocoșat, nici strîmb, nici limfatic, poate va deveni un băiat frumos, numai dacă slăbiciunea părintească nu mă orbește în privința stării sale.

Sînteți prima persoană căreia îi anunț această bună veste, fiind sigur că veți fi mulțumit pentru mine.

Ce voi întreprinde acum? Ah! la naiba, am uitat cu totul că sînt senator, că acolo, la București, lumea se preocupă de revizuirea Constituției. Mari discuții, schimburi de violențe puțin parlamentare între miniștrii și membrii opoziției. Dar ce va ieși? *Un biet soarece*, poate.

Trebuie să mă duc acolo?

Trebuie să mă rătăcesc în acest îngrozitor bilci? Judecata îmi spune: nu! și muza îmi spune: da!

Să ne luăm după judecată, cu atât mai mult cu cît zăpada a căzut aproape de două palme, și că trenul poate deraia... etc. Prefer deci să nu mă aștern la drum decît pe la 25 februarie, perioadă a deschiderii Sesiunii academice. Atunci, în timpul celor cinci săptămîni pe care va trebui să le petrec la București, voi încerca să dispun pe

⁵ În urma revoltei colonelului Aabi pașa, 1881, englezii au ocupat valea Nilului ca protectori ai kediului, situație care va dura pînă în 1922.

faveur du dessus de panier que vous m'avez transmis ; heureux si je pourrai vous tendre de loin une main remplie de décorations.

En attendant je vous la tends chargée de mille choses affectueuses pour vous, pour votre famille, pour Mistral et pour le cher Ermite des Angles.

V. ALECSANDRI

VI

Mircești, 20 Fév[rier] 1883^f

Mon cher Ami,

Nous sommes en pleine Sibérie !... 20 degrés au dessous de zéro : le ciel a l'éclat de l'acier, la neige craque sous les pieds ; on marche sur des diamants, mais on risque d'avoir des orteils gelés, et le nez aussi et les oreilles aussi. Cet on ne s'applique pas à moi, soyez tranquille, car je ne sors pas, non, je me contente de jeter [sic !] quelques regards inquiets par la fenêtre, et je vois dans le voisinage de ma maison de grands arbres chargés de corbeaux, toute une floraison noire, et des paysans dont la barbe et les moustaches sont ornés de glaçons comme les dieux du Nord. Un tas de petits oiseaux viennent s'abattre sous mes fenêtres pour trouver leur pitance journalière qu'on leur prépare exprès afin de m'assimiler à la Providence qui donne la pâture etc... selon Racine.

Cette nuit deux loups ont fait les clowns par-dessus l'enclos de mon jardin pour dévorer des jambons vivants ... On se croirait en vraie république. Que la France me pardonne cette boutade, c'est son gouvernement qui me l'inspire, pour avoir troqué le bonnet phrygien contre un képi autrichien dans la question du Danube. Monsieur Wadington de triste mémoire, influencé par Crémieux, nous a imposé les Juifs ; Monsieur Barrère vient à son tour proposer à la Conférence de Londres de livrer le Danube roumain à l'Autriche ; dans quel but ?... en vue d'une alliance ? Mais sacrédié ! on ne parviendra donc jamais en France à comprendre que l'élément germanique ne peut, ne doit même pas frayer avec l'élément latin ? L'histoire n'a donc plus d'enseignement pour ses hommes d'Etat ? On ne se convaincra donc jamais que tout Kaiserlick^o est un ennemi juré du français ! Dès lors pourquoi flatter basement une puissance dont la politique ne se compose que de vieux trucs, toujours les mêmes, perfides, déloyaux, cousus de fil blanc ?

Vous figurez-vous cette association de représentants des grandes Puissances Européennes, se constituant en Aréopage autour d'une table oblongue, à Londres, pour se livrer à une cuisine immonde, celle de hâcher menu les droits d'un petit peuple auquel ils refusent jusqu'au droit de crier sous le couteau ? Allons ! C'est parfait, il ne manquait que cette dernière tâche au stigmatisme de la politique actuelle ... Hélas ! qu'est-ce que notre chère France est allée chercher dans cette galère, et pourquoi, trois fois hélas, tient-elle la main au gouvernail de cet infâme ponton ?... Vae Victis !

Diable ! je suis sur une mauvaise pente ; il est temps que je m'arrête. Envoyez-moi votre préface spirituelle pour faire oublier les colossales bêtises et les fredaines scandaleuses de cette folle deux fois publique : publique et république.

Tout à vous et aux vôtres,

V. ALECSANDRI

^f C.F.

^o Probablement *Kaiserlich* = synonyme pour l'Empire allemand et autrichien. (Probabil *Kaiserlich* = sinonim cu imperiul german și austriac).

Majestatea Sa Regele în favoarea *celor mai aleși* pe care mi i-ați semnalat, fericit dacă voi putea să vă întind de departe o mină plină de decorații.

Pînă atunci v-o întind încărcată cu multe lucruri afectuoase pentru dumneavoastră, pentru familia dumneavoastră, pentru Mistral și pentru iubitul sihastru de la Angles.

V. ALECSANDRI

VI

Mircești, 20 februarie 1883

Iubite prietene,

Ne aflăm în plină Siberie!... 20 de grade sub zero, cerul are strălucirea oțelului, zăpada scîrție sub picioare; calci pe diamante, dar riști să ai degetele de la picioare degerate și nasul de asemenea și urechile la fel. Nu eu sînt acela căruia i se aplică aceasta, fii pe pace, pentru că eu nu ies, mă mulțumesc să arunc cîteva priviri îngrijorate pe fereastră și văd în vecinătatea casei mele mari arbori încărcăți cu corbi, o întregă florărie neagră, și țărani a căror barbă și mustăți sînt împodobite de țurțuri ca zeli din Nord. O grămadă de păsărele vin să se prăbușească sub ferestrele mele pentru a-și găsi hrana zilnică care le este pregătită intenționat, în dorința de a mă identifica cu Providența care *dă hrană* etc... după cum zice Racine.

În această noapte doi lupi au făcut pe clovnii pe de-asupra îngrădăturii grădinii mele pentru a mîncă șunci vii ... Te-ai crede într-o adevărată republică. Franța să-mi ierte această toană, guvernul său mi-o inspiră pentru că a schimbat boneta frigiană pe un chipiu austriac în chestiunea Dunării⁶. Domnul Wadington, de tristă amintire, influențat de Crémieux, ne-a impus pe evrei⁷; domnul Barrère vine la rîndul său să propună Conferinței de la Londra, de a da Dunărea românească pe mîna Austriei; în ce scop?... în vederea unei alianțe? Dar la naiba! nu se va ajunge niciodată în Franța să se înțeleagă că elementul germanic nu poate, nu trebuie să aibă de-a face cu elementul latin? Istoria nu mai are învățăminte pentru oamenii ei de stat? Nu se vor convinge deci niciodată că orice german este un inamic declarat al francezului! De aceea pentru ce să flatezi cu josnicie o putere a cărei politică nu se compune decît din vechi înșelătorii, mereu aceleași, viclene, necinstite, cusute cu ață albă?

Vă imaginați această asociație de reprezentanți ai marilor Puteri europene, constituindu-se, la Londra, într-un Areopag, în jurul unei mese ovale, pentru a se deda la o bucătărie scîrboasă, aceea de a zdrobi drepturile unui popor mic căruia îi refuză pînă și dreptul de a striga sub cuțit? Haideți! Este grozav, nu mai lipsea decît această ultimă pată la stigmatul politicii actuale... Vai! Ce a căutat iubita noastră Franța în această galeră, și pentru ce, de trei ori vai! ține ea mîna pe cîrma acestui josnic ponton?... *Vai de învinși!*

La dracu! sînt pe o pantă proastă, este timpul să mă opresc. Trimiteți-mi spirituala dumneavoastră prefață pentru a mă face să uit atît de marile prostii și nebunii scandaloase ale acestei nebunii de două ori publice: publică și republică.

Al dumneavoastră și al celor ai dumneavoastră,

V. ALECSANDRI

Transcriere de Gerhart HESS, traducere de Marta ANINEANU

(Continuare în numărul viitor)

⁶ Prin tratatul de la Berlin din 1878 se prevedea elaborarea de către Comisia europeană a unui regulament de navigație și poliție fluvială pe Dunăre de la Porțile de Fier la Galați. România propusese o comisie formată din delegații săi, ai Serbiei și ai Bulgariei. Austria cerea însă participarea sa cu vot preponderent, în dauna suveranității noastre. La conferința de la Londra din 1883, Camille Barrère, reprezentantul Franței, propune o comisie mixtă prezidată de Austria și avînd ca membre statele riverane, propunere care se va vota la 10 martie 1883. România protestează printr-un memoriu prezentat conferinței de I. Ghica, nu recunoaște decizia luată și va continua să-și exercite drepturile.

⁷ Acordarea dreptului de cetățenie evreilor, stipulată tot prin tratatul de la Berlin.

Martin LUTHER

UN AUTOGRAF ȘI O RARITATE BIBLIOGRAFICĂ

ÎN COLECȚIA DE CARTE RARĂ A Bibliotecii Centrale de Stat se păstrează o broșură de numai 6 foi nenumerate, avînd însă o somptuoasă legătură în pergament, cu incrustații în foiță de aur. Fastuoasa copertă, demnă pentru un incunabil sau pentru un vechi manuscris, ascunde o foaie de titlu frumos ornamentată, care încadrează titlul, de o dezolantă simplitate tipografică: APPELLATIO D. MARTINI LUTHERI AD CONCILIUM a Leone Decimo, denuo repetita et innouata. VVITTEMBERGAE¹

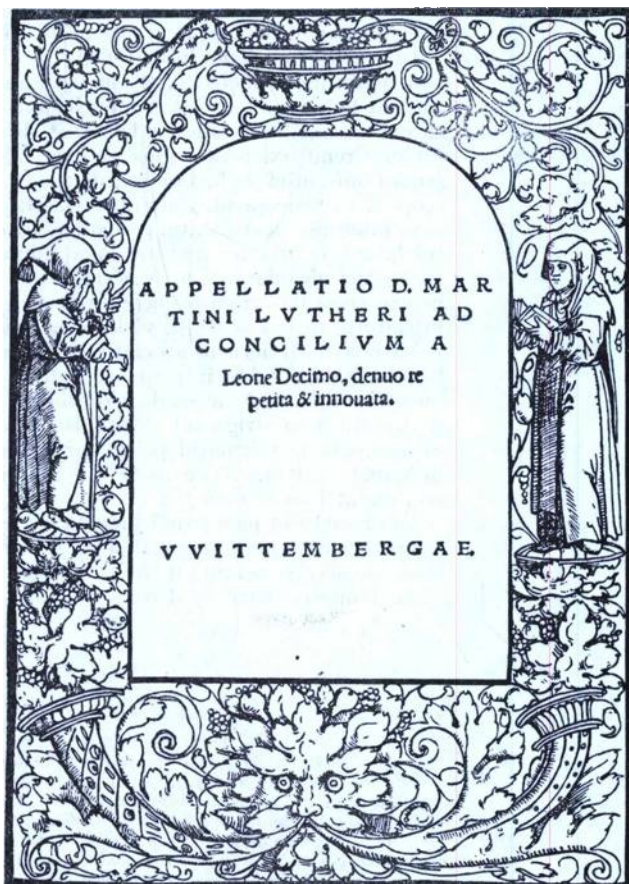
În realitate, modesta tipăritură este una dintre primele scrieri imprimate ale marelui reformator german, Martin Luther și reprezintă unul dintre răspunsurile sale polemice adresate papei Leon al X-lea, în apărarea noii confesiuni.

După aprecierile bibliografilor germani, broșura a apărut în toamna anului 1520, probabil după 17 noiembrie, cum rezultă dintr-o scrisoare a lui Luther, din arhiva tiparului lui Melchior Lotter din Wittenberg².

Se cunosc, din această ediție, două tiraje succesive, diferențiate numai printr-o singură modificare în titlul cu care începe textul manifestului lutheran. Exemplarul conservat în țara noastră face parte din prima și cea mai apreciată serie bibliografică.

¹ Biblioteca Centrală de Stat, Fondul Karagea, nr. 756.

² Cf. *Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*, vol. 7, Weimar, 1897, pp. 74—75. Informația, ca și xerografiile paginilor respective, ne-au fost comunicate de doamna Gertrud Buhbe de la „Herzog August Bibliothek“ din Wolfenbüttel (RG), căreia îi aducem, pe această cale, toate mulțumirile noastre.



M. Johann Hufthener Coronatur S. Böhler



Nefiind o scriere de mare întindere și avînd un pronunțat caracter de manifest, lucrarea nu s-a păstrat în multe exemplare, în diferite biblioteci contemporane, ceea ce îi conferă un înalt coeficient de raritate. Astfel, la Biblioteca Universității din Helmstedt, unde se păstra, încă de la finele veacului al XVII-lea, cea mai mare colecție de ediții princeps din opera lui Martin Luther, nu se mai află azi nici un exemplar³, singurele informații

despre existența unor asemenea ediții fiindu-ne semnalate de la „Herzog-August Bibliothek“ din Wolfenbüttel, unde se mai conservă două exemplare ale primului tiraj⁴.

Valoroasă deci din punct de vedere bibliografic, lucrarea din colecțiile Bibliotecii Centrale de Stat are încă un element de extremă raritate, reprezentat de autograful marelui literat german, adresat unui cîrturar contemporan, din păcate încă neidentificat sub raport biografic, magistrul Johannes Husthenautz. Iată succinta formulă latină a autografului, plusat în josul foii de titlu: M. Johanni Husthenautz Consonatur S. Sebaldi.

De la acest enigmatic posesor, broșura a trecut în colecția împăratului Leopold I al Austriei (1640—1705), după cum rezultă din blazoanele încrustate, în foișă de aur, pe copertele legăturii în pergament.

Verificînd însă cataloagele manuscrise ale acestei colecții, aflate azi la Biblioteca Națională din Viena și datînd din anii 1666 și 1674, nu s-a reușit identificarea bibliografică a amintitei tipărituri⁵, ceea ce ne determină să credem că ea aparține unei achiziții ulterioare, fără a fi fost integrată fondului general, deoarece nu are ștampila de unicat sau de dublet a colecției.

De aici, cartea a trecut, mult mai tirziu, printr-o licitație europeană, în proprietatea cunoscutului istoric și bibliofil român Constantin I. Karagea, creator al unui bogat fond de rarități, mai ales incunabile și cărți străine referitoare la români.

Rarisima tipăritură a intrat, după 1955, în colecțiile Bibliotecii Centrale de Stat.

Acum, cînd se împlinesc 460 de ani de la lansarea celebrilor 130 de teze luterane, la Wittemberg, în 1517, redescoperirea autografului lui Martin Luther și a scrisorii sale polemice pune în valoare, evident simbolic, acel stîmbure al răzvrătirii eliberatoare a omului, element luminos infuzat în atmosfera apăsătoare a epocii.

Corneliu DIMA-DRĂGAN

³ Informație comunicată, la 17 martie 1977, de domnul R. Volkman, directorul Bibliotecii Universității din Helmstedt (Ehemalige Universitätsbibliothek), căruia îi aducem, pe această cale, mulțumirile noastre. După cum se precizează în scrisoare, nici catalogul autografelor Luther, editat la finele veacului XVII de Herman von der Hardt, sub titlul: *Antiqua litterarum monumenta, Autographa Lutheri aliorumque celeberrimorum virorum*, ab A. 1517, usque ad A. 1546 (3 volume: Brunsvigae & Helmstadii, 1691—1693), nu menționează rarisima lucrare a lui Luther editată în 1520.

⁴ Cota: Lj 5312 (informație comunicată de doamna Gertrud Buhbe).

⁵ La Biblioteca Națională din Viena („Österreichische Nationalbibliothek“) se păstrează următoarele cataloage manuscrise ale colecției împăratului Leopold I, redactate de Peter Lambeck: Cod. 12.591 (76 f.); cod. 12.590 (64 f.); cod. 12.592 (93 f.), cu titlul: *Catalogus bibliothecae Caesareae privatae sive cubicularis* (1666) și cod. 12.593 (din 1674). Informații comunicate cu generozitate de domnul István Németh, șeful Serviciului de manuscrise de la marea bibliotecă din Viena, căruia îi aducem, acum, sincerele noastre mulțumiri.

*Chère Mademoiselle
Coca Farago,*

Selma LAGERLÖF
—
ÎN CORRESPONDENȚĂ CU
Coca FARAGO



FIICĂ A ELENEI FARAGO ȘI EA ÎNSĂȘI scriitoare, Coca Farago a întreținut, se pare, o bogată corespondență cu celebra autoare a lui *Nils Holgersson*. Laureată a Premiului Nobel, în 1909, bucurându-se de o faimă și o popularitate puțin obișnuite, Selma Lagerlöf și-a scris mare parte din operele maturității în timpul retragerii voluntare, din ultimele trei decenii de viață, pe fostul domeniu părintesc, în ținutul de basm al copilăriei, din care crescuse prima ei capodoperă, *Povestea lui Gösta Berling*. De aici, de la Morbacka, îi scrie Cocăi Farago și putem bănuî, din această scurtă epistolă, relațiile de amicitie și afecțiunea care o legau pe marea scriitoare de îndepărtata ei corespondență din România, al cărei volum regreta atât că nu-l poate citi.

G. SORESCU și I. DEACONESCU

Morbacka, le 20 nov[embre] 1930

*Chère Mademoiselle Coca Farago,
J'ai reçu votre charmante lettre et le petit livre que je ne peux pas lire.*

Mais il me fait grande joie que je vis encore dans votre mémoire et que vous êtes aussi affectueuse comme toujours.

S[ELMA] L[AGERLÖF]

Morbacka, 20 novembre 1930

Scumpă domnișoară Coca Farago,
Am primit încântătoare dumeavoastră scrisoare și micul volum pe care nu-l pot citi.
Dar sînt foarte bucuroasă că trăiesc încă în memoria dumeavoastră și că sînteți la fel de afectuoasă ca întotdeauna.

SELMA LAGERLÖF

DOCUMENT ÎN REPLICĂ

Mateiu I. CARAGIALE DOSARUL ANILOR DE STUDII

PAGINILE DE FAȚĂ ÎȘI PROPUN SĂ ADUCĂ lumină asupra unui capitol prea puțin cunoscut din biografia lui Mateiu I. Caragiale. Este vorba de perioada studiilor școlare și universitare asupra căreia biografii scriitorului, chiar cei mai reputați, fac referiri vagi sau inexacte, aproximînd datele. O tradiție, nejustificată prin nimic, a lăsat să se înțeleagă că, privitor la școlaritatea lui Mateiu, nu ne-a rămas nici un document. Academicianul Șerban Cioculescu regreta faptul că «Nu ni s-au păstrat certificatele școlare ale lui Mateiu»¹. Ele însă, cu excepția celor ale școlii primare, există, sînt bine conservate și așteptau doar să fie scoase din întuneric.

«...pentru silința lui la învățătură...»

Se știe că autorul Craiilor... a învățat, de la vîrsta de șapte ani (1892), la liceul particular „Sfîntul Gheorghe” din București, unde tatăl l-a înscris ca elev bursier².

Cercetarea minuțioasă a documentelor școlare extrase din dosarele Arhivelor Statului, Filiala

Municipiului București, din Monitorul Comunal al Primăriei București și din arhiva Universității din București ne-a permis reconstituirea adevăratelor peregrinări ale lui Mateiu.

Matricola școlară, nr. 3, clasa I, anul 1896—1897; a liceului „Sf. Gheorghe”³ ne arată că elevul Constantinescu Mateiu a învățat cele patru clase primare la școala primară de băieți nr. 6 „Petrache Poenaru” din București, între anii 1892—1896, drept care i s-a eliberat la absolvire certificatul nr. 258, din 31 august 1896⁴.

La această școală, care funcționa pe strada Știrbei Vodă nr. 12, situată în enoria bisericii Brezoianu, învățase, cu cîțiva ani înainte (1887—1891), Tudor Arghezi. Înscrierea lui Mateiu aici se explică prin adresa familiei, care în acel timp locuia pe aceeași stradă cu școala, adică pe Știrbei Vodă. Dramaturgul se mutase aici după moartea celor două fete, unde avea să se nască, în 1893, la 3 iulie, al doilea fiu al său, Luca.

³ Arhivele Statului, Filiala Municipiului București. Fondul liceului „Sf. Gheorghe”, dos. nr. 3/1896/97, p. 3.

⁴ Trebuie făcută precizarea că liceul particular „Sf. Gheorghe” a luat ființă în 1883 cu numele de „Institutul Sf. Gheorghe” și a fost recunoscut prin decretul nr. 1640 din 1884, în care se menționează și școala primară afiliată liceului. Dar din matricolele școlare ale anului 1907 (înainte de această dată nu există altele), ca și din *Catalogul școlilor particulare* (editat de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice în 1910), p. 5, unde se specifică: «Lucrare extrasă din registrele școlilor particulare, înființate în 1907», se deduce că școala primară din cadrul liceului „Sf. Gheorghe” își începe cu adevărat cursurile abia în 1907, avînd întîi clasele a III-a și a IV-a, formate din cîțiva elevi ce aduc adeverință de clasele a II-a și a III-a de la alte școli primare.

¹ Șerban Cioculescu, *Varietăți mateine*, în „România literară”, nr. 49, 2 decembrie 1976, p. 7.

² Perpessicius, *Tabel cronologic*, în *Craii de curtea veche*, EPL, București 1965, p. XVII: «cca 1892—1902 studiază la colegiul „Sf. Gheorghe”, al cărui director între 1889—1903 este Anghel Demetrescu...»; Teodor Virgolici, *Mateiu I. Caragiale*, Editura „Albatros”, București, 1970, p. 7: «...atunci cînd Mateiu ajunge la vîrsta școlarității, pe la 1892, I. L. Caragiale îl înscrie ca elev bursier la colegiul „Sf. Gheorghe”, al cărui director, între 1890—1903, a fost Anghel Demetrescu». Este reprodușă ca argument scrisoarea lui I. L. Caragiale către N. Leon, publicată de Șerban Cioculescu în *I. L. Caragiale. Scrisori și acte*, 1963, p. 36. Dar, după cum se va vedea, misiva aceasta se referă la altceva.

Mateiu este deci elev în clasa I primară începând din luna septembrie a anului 1892. În legătură cu aceasta, Șerban Cioculescu lasă să se înțeleagă, în articolul citat, că Mateiu ar fi sfințit clasa I în mai 1892: «Tatăl său fusese mulțumit de rezultatele obținute de acesta în clasa I-a primară, dovadă fila, păstrată detașată, cu dedicația autografă: „Acest Atlas l-am dăruit eu lui fiul-meu Mateiu Ion Caragiale astăzi 6 maiu 1892, pentru silința lui la învățătură și purtarea lui cea bună. I. L. Caragiale”. Era — comentează criticul — la sfârșitul primei clase primare, cind desigur elevii nu căpătaseră noțiuni despre cele cinci continente. După toate probabilitățile, acest dar excepțional corespunde pregătirii particulare a lui Mateiu, copil precoce...». Aceasta este adevărat. Numai că darul a fost acordat de tată fiului silitor și cuminte pentru interesul arătat istoriei și geografiei încă înainte de a fi elev cursant. Pentru că altfel ori Caragiale a greșit anul (la 6 mai 1892 Mateiu nu era încă școlar, cu atât mai puțin absolvent al clasei I), ori fusese înscris la vîrsta de șase ani (la 1891) și atunci a rămas repetent în clasa a II-a! Lucru imposibil după încadrarea în timp a celor patru ani de școală (1892—1896), cum reiese din certificatul de absolvire și din dosarele de premianți pe anii de studii.

Mateiu a fost, de la început, un elev strălucit. Deși nu avem foile matricole și nici certificatul de absolvire al școlii primare unde a învățat⁵, totuși o știm din alte documente. În primii doi ani (clasele I, 1892—93 și a II-a, 1893—94) nu a luat totuși nici un premiu. În clasa a III-a, anul școlar 1894—95, apare pentru întâia oară pe «Lista premianților de la școala Nr. 6 de băieți»⁶. El este declarat premiant al doilea, în urma elevului Tomescu G. Traian. Numele său de școlar este Constantinescu Matei. Pe locul al III-lea figurează elevul Coandă Enric [sic!]. Aflăm astfel că a fost coleg de clasă în școala primară cu marele inventator de mai târziu⁷.

⁵ Din nefericire arhiva școlii primare de băieți nr. 6 „Petrașe Poenaru” nu e de aflat. Se pare că s-a pierdut încă din vremea primului război mondial. Am căutat-o, zadarnic, și cînd ne-am ocupat de anii de școală ai lui Tudor Arghezi.

⁶ Arhivele Statului, Filiala Municipiului București, Fond Primăria Municipiului București, dosar nr. 250/1895, fila 12 și Monitorul comunal al Primăriei București, nr. 16/16. VII. 1895, p. 215: «Lista de elevii și elevele școalelor primare de băieți și fete din capitală, cărora s-a acordat de Primărie premii la finitul anului școlar 1894—1895».

⁷ Henry Coandă era cu 9 luni mai mic decît Mateiu. Prezentăm spre interesul general, credem, actul de naștere din condicta nr. 25, Tom. I, pag. 23, 1886, a Catedralei Sf. Iosif din București: «Henry (Henricus) Coandă, 7 iunie

INVEȚĂMÎNTUL PRIVAT DIN ROMÂNIA

Clasa I Anul școlar 1896 — 1897 Matricula școlară nr. 1

Caragiale Matei Constantin

Numele în naștere: Matei Constantin, Numele în școală: Matei Constantin, Data nașterii: 1892, Locul nașterii: București, Județul: București, Religia: Ortodoxă, Act de cîrmă: ...

Înscris în școală la 1. Iulie 1896, anul ...

Peștul în contribuția clasei I pe anul școlar 1896 — 1897 pag. 1

Înscris la școală peștul în contribuția clasei I pe anul școlar 1896 — 1897 pag. 1

OBIECTE DE STUDIU	TRIMESTRU I		TRIMESTRU II		TRIMESTRU III		Nota trimestrală	Nota anuală	Media generală	TOTALUL ABSORȚIILOR	NOTA DE OBSERVAȚII
	Absorție	Alte	Absorție	Alte	Absorție	Alte					
L. Română	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	N.B. la matricolă pentru gîrlă
L. Latina	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	Prezență la examen oral în
L. Franceză	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	
L. Germană	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	
Religie	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	
istoria	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	la școală
Geografia	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	
Matematică	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	A călătorie în țară
S. Naturală	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	scrie unu pentru
Coloarea	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	clasa
Musică	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	I a. liberă cori
Gramatică	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	clasa

În epistolele sale către N. Boicescu îl pomeneste de cîteva ori în fraze caracteristice amicitiei lor strengărești: «...ieri mă întîlnesc cu Henri Coandă, care e un mare pontagiu..., a inventat o mașină de zburat și face sculptură, pictură...»

1886 București, botezat 27 iunie. Tatăl Const. Coandă, n. la Craiova, relig. ortodoxă, Mama Haida Maria Emilia Coandă (n. Paris), catolică. Numele întreg: Henricus Maria Ioannes Alfredus. Legitim. Nași: Alfredus Burke, Francisca Maria Ninia Davet.

⁸ Barbu Cioculescu, Mateiu I. Caragiale. Arhivele Crailor de Curtea veche, scrisori publicate în numerele 1, 2, 3, 4/1974 ale revistei „Manuscriptum”.

(scrisoare din 21 iunie 1907, Berlin, în „Manuscriptum”, anul V, nr. 2(14)/1974. p. 96). În clasa a IV-a (1895—96), premiul I cu cunună este atribuit elevului Constantinescu Matei ⁹. Fostul său rival la locul întâi, Tomescu Traian, obține din nou premiul I, dar la altă școală, nr. 7, unde se transferase. Ne putem închipui bucuria și mindria lui I. L. Caragiale în fața unei atari strălucite strădanii a fiului său mai mare.

«... elev bursier la liceul „St. George”...»

În toamna anului școlar 1896—1897, la terminarea clasei a IV-a, absolvită cu certificatul nr. 258, este înscris în clasa întâi la liceul privat „Sf. Gheorghe”. Reproducem din foaia matricolă ¹⁰ din acest an doar partea referitoare la datele biografice:

ÎNVĂȚĂMÎNTUL PRIVAT DIN ROMÂNIA

clasa I

Anul școlar 1896—1897

CARAGIALE MATEI CONSTANTINESCU ¹¹

Născut în comuna București județul Ilfov plasa Dîmbovița Mostiștea anul 1885 luna martie 12 de națiune Română, de religiune ortodoxă act de vaccinare are.

Înscris... Institut la luna septembrie anul 1896 ora...

Trecut în matricola clasei I pe anul școlar 1896—1897 pag. 3.

Actele școlare prezentate: Cert. de 4 clase primare nr. 258 din 31 august de la școala de băieți nr. 6 București.

Notele sînt foarte bune, afară de caligrafie, la care are media anuală 5,78, și de gimnastică (6); la celelalte discipline notele sînt de 7, 9 și 10, iar mediile anuale sînt la înălțime: la istorie 9,71, la franceză 9,83, la română 9,21, la latină 9,67, la matematică 9,17, la științe naturale 9,60 etc.

Pe atunci elevii susțineau la sfîrșit de an școlar examene în fața unei comisii de profesori universitari, sau de la alte școli, delegați de minister. În clasa I, acest examen Mateiu îl trece înaintea unui corp profesoral la liceul „Gh. Lazăr”, eliberîndu-i-se certificatul nr. 299/1897 ¹². Cu respectivul atestat

se poate înscrie la cursurile din anul 1897—98 pentru a frecventa clasa a II-a. Este înscris cu numele Constantinescu Matei-Caragiale.

În clasa a II-a rezultatul stăruinței sale la învățătură este și mai bun. La limbile română și latină are media anuală 10, ca și la examene. La franceză un singur 9. La germană, 9,75 și 9,50. La istorie, materia preferată, are 9,89. Dintre toate obiectele, desenul (la care după unii excela în creionări heraldice) este cel mai rău notat, 6. Purtarea 10, frecvența 10 (fără nici o absență). Delegația ministerială a profesorilor examinatori este alcătuită din personalități ilustre: D. Onciul, Ovid Densușianu, E. D. Pangrati, I. Bogdan, D. Minovici, Păun etc. Examenul a avut loc în incinta liceului „Sf. Gheorghe” (care se afla pe Calea Victoriei nr. 166). În fața unei astfel de comisii prestigioase, Mateiu strălucește, impreslonind desigur pe delegații ministeriali, prin obținerea notei maxime la toate obiectele, cu excepția muzicii (9), a desenului (6) și a gimnasticii (7).

Începînd cu clasa a III-a, 1898—99 ¹³, anul școlar se împarte în bimestre. Din acest an nu mai apar medii și nici comisia ministerială consemnată în matricola școlară. Din nou note mari, coborînd doar la română la 7.

cu trecerea gratuită a examenelor terminale. Or cînd Matei, nu se știe din ce motive, doar în acest an (1897) își susține examenele la liceul „Gh. Lazăr”, el a fost obligat la taxa cuvenită oricărui școlar. De aici intervenția lui Caragiale.

¹³ Arh. Stat. Municip. Buc., id., Dos. nr. 5/1898—99, pag. 28.

⁹ Monitorul Comunal al Primăriei București, nr. 15 (14 iulie 1896), p. 197: «Lista de elevii și elevele școalelor primare de băieți și fete din Capitală cărora s-a acordat de Primărie premii la finalul anului școlar 1895—1896».

¹⁰ Arhivele Statului, Filiala Municipiului București, Fond lic. „Sf. Gheorghe”, Dos. 3/1896—97, matricola școlară, p. 3.

¹¹ E primul act în care la numele Constantinescu se adaugă cel de Caragiale, și unicul în care numele tatălui apare antepus celui al fiului.

¹² Arhivele Statului, Filiala Municipiului București, Fond lic. „Sf. Gheorghe”, Dos. nr. 4, 1897—98, p. 23.

Credem că la aceste examene, numai din acest an (1897), se referă I. L. Caragiale în scrisoarea către N. Leon: «...pentru ca fiul meu Matei în calitate de elev bursier la liceul „St. George” să poată trece gratuit examenele de stat». Foaia matricolă slujește astfel la stabilirea datei misivei. Șerban Cioculescu a intuit cu sagacitate că scrisoarea a fost redactată «înainte de 1900».

Liceul „Sf. Gheorghe” era liceu particular și la acest fel de școli bursa consta nu în anularea taxei școlare (uneori destul de mari), ci în reducerea ei,

Elev în clasa a IV-a, în anul 1899—1900¹⁴, numele său este înregistrat Constantinescu Matei Carageale (sic!). Studiază și de data aceasta cu rivnă, relevându-și din plin capacitatea intelectuală. Totuși, de pe-acum, încep să se contureze preferințe, sau mai degrabă abandonuri, scăderi de la linia constantă a înălțimii. Astfel, la matematică nota se prăbușește vertiginos de la 8 la 5 pe ultimele două bimestre. În clasa a V-a, 1900—1901, o singură notă de 10 la franceză. Majoritatea mediilor sînt de 7 și 8. La română are chiar 6, pe lingă 8 și 9. La germană 8, la greacă 7 și 8. Tot în acest an colegul de bancă și prietenul său Boicescu Nicolae rămîne repetent din cauza matematicii.

În anul următor, în clasa a VI-a (1901—1902), este înmatriculat la nr. 83 cu numele Constantinescu-Caragiale Matei. Foile matricole, în chip ciudat, nu conțin, în acest registru, decît însemnări biografice. Situația școlară lipsește. Are un nou coleg, pe fratele lui G. Galaction, Pișculescu Dumitru, care învățase la „Sf. Sava”, dar într-a șaptea se transferă.

În ultima clasă, a VII-a (1902—1903) (Dos. nr. 9), graficul notelor cunoaște un zigzag accentuat, dar mai ales o scădere a interesului, aproape totală, față de unele discipline: la matematică mereu 5, la latină 6 (pe linie), la greacă 5, la filozofie un 7, după o serie de 5. Nici limba română nu se bucură de prea mare atenție: pe lingă note de 7 și 8 încolo numai 6. În schimb la gimnastică 9. La economie politică și la drept administrativ are 9. Singură istoria are în ochii lui aceeași considerație, fiind unica disciplină căreia îi rămîne cu patimă loial: medii numai de 10.

Dintre colegii de clasă cu care a început liceul, puțini au rămas la număr. Mulți au plecat, cum a fost cazul lui Boicescu Nicolae. Alții au venit dar n-au rămas, cum s-a întîmplat cu Tassian Șerban, Pișculescu Dumitru, Filitti Alexandru, Toncescu George, Alexandru Ghica, Vlădoianu Ion, Madgearu Ion etc. Dintre toți, unul singur l-a însoțit pe Mateiu pînă la finele școlii: Schuller Carol, german de origine. Alți colegi de școală, nu de clasă, au devenit cu vremea personalități notorii ale vieții politice (G. Tătărescu) sau literare (Theodor Stamatiad). Tot aici, învață doi, băieți ai lui Macc-donski, Nichita și Alexandru.

Ceea ce trebuie reținut este superioritatea intelectuală a lui Mateiu și faptul că o parte însemnată dintre colegii lui (cu unii a rămas în relații mai strînse și după anii de școală) figurează în scrisorile

sale publicate de Barbu Cioculescu, ca «arhetipuri ale Crailor de Curtea veche». Vlădoianu apare la tot pasul în epistole ca «mare pontagiu» și tapeur, Șerban Tassian e pomenit în cumplita scenă a moles-tării lui (Sandu?) Vlădoianu. Lucă Sturdza trebuie să fie fostul său coleg de liceu Alexandru Sturdza, cu două clase mai mare. Prin el sau în anturajul acestuia, e posibil să-l fi cunoscut pe Costache Sturdza, cu care face chefuri. Toncescu George e amintit cu prenumele Pascal, dacă nu cumva o fi vorba de un alt Toncescu, rudă cu acesta (numele Toncescu era al unei vechi și înstărite familii de negustori bucureșteni).

Liceul era reputat prin numele ilustre ale profesorilor săi: Anghel Demetrescu, director (după 1896) și profesor de istorie și de latină; G. I. Ionescu-Gion la catedra de limba română și franceză; Al. Manicati de la matematică; Ștefan Hepites, fizician, fost director al școlii (o stradă din capitală, cea pe care a locuit, îi poartă numele); Lazăr Șeineanu la limba germană; N. R. Colceag la elină; I. Suchianu la limba latină. Doi dintre ei — Theodor Seimeanu de istorie și latină și Voinescu Ion de desen — apar în epistolele lui Mateiu către N. Boicescu.

Cum se poate lesne observa, matricolele școlare conferă scrisorilor și, mai departe, personajelor din Craii... o notă în plus de autenticitate. «Arhetipurile» de care vorbește Barbu Cioculescu se conturează din scrisori, dar ne putem da seama acum că ele se prefigurează mai dinainte, de pe băncile școlii.

Nebucurîndu-se de prestigiul rangurilor nobiliare, nici de o stare materială bună, adăugînd la acestea și amărăciunea lui de bastard, Mateiu, cu toată fama de elev bursier, trebuie că se simțea stîngherit în fața colegilor săi, mulți din stirpe avute și cu renume (Boicescu, Rosetti), cu blazon chiar (Ghica, Sturdza etc.), sau din familii de proprietari și negustori (Vlădoianu, Toncescu și alții). De aceea, copilul și apoi adolescentul se încrîncează în a-și limpezi un drum în viață prin studiu. Din această timpurie confruntare, ca o necesitate vitală de a contracara handicapul obîrșiei, începe, probabil, încă din anii liceului, mitul nobiliar pe care-l va cultiva toată viața. Acut și profund

¹⁴ Arh. Stat., Municip. Buc., id., Dos. nr. 6/1899—1900, nr. matr. 66.

observator al spectacolului oferit de chiar conșcolarii săi, care arătau fie îndestularea burgheză, fie morga nobiliară a marilor familii eșuate, Mateiu privește și reține esențele. În felul acesta, scrisorile (adevărate file de jurnal), ca și documentele de față, indică în mare măsură punctul de plecare al Crailor..., ca și al celorlalte opere.

«...mă mir de ce mă mai chinuiesc degeaba...»

Pe cât de diligent a fost Mateiu în anii școlii primare și ai liceului (cu preferințe, după cum am văzut), pe atât a fost de indiferent și de lipsit de silință în timpul studiilor universitare. Repulsia față de studiu este de fapt o formă de protest, o reacție obstinată împotriva imboldurilor paterne. Este și perioada cînd Mateiu « freiază », cînd vinează « ponturi », cînd vrea pe orice cale să intre în « lumea bună », este vremea flirturilor cu « dame fine ».

În scrisorile lui către N. Boicescu, Mateiu I. Caragiale face dese referiri la dificultățile prin care trece ca student, la târăgănarea examenelor și la sila cu care le abordează, socotindu-le o mare pacoste, care-i destramă planurile și ponturile amoroase: « Și ceea ce m-a întrerupt de la execuția planului meu și m-a distrus a fost examenul care-l am peste 4 zile. Nu știu ce să mă fac, e foarte sever, și eu n-am citit nimic, mă mir de ce mă mai chinuiesc degeaba, c'est de la peine perdue » („Manuscriptum”, anul V, nr. 3(15)/1974, p. 126).

Și în privința anilor universitari — istoria literară este incertă. Între 1903 (sfîrșitul liceului) și 1904, cînd își urmează tatăl la Berlin, sau între 1906 și anii următori stăruie, asupra acestor interstiții, o umbră de întuneric. Explorările noastre de arhivă pot aduce câteva completări.

La sfîrșitul liceului, Mateiu își susține examenul de absolvire pe care-l trece cu media 7,53. I se eliberează certificatul nr. 20/21. VII. 1903, descoperit de noi în dosarul lui de student ¹⁵:

ROMÂNIA

ÎNVĂȚĂMÎNTUL PRIVAT DIN ROMÂNIA

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Facultatea de Drept

văzut pentru înscriere

în anul 1903—904 p. Secretar

M. Șerbănescu

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII PUBLICE ȘI AL CULTEBOR

CERTIFICAT

DE

ABSOLVIRE A STUDIILOR LICEALE

Inspectoratul învățămîntului privat din Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, adevărește prin aceasta că elevul Constantinescu-Caragiale M., de naționalitate română, de religie ortodoxă, născut în București, Județul Ilfov, la anul 1885, luna Martie 12, preparat particular, a depus examen de ultima clasă liceală în anul 1903, obținînd în examen nota medie 7,53.

În vederea actelor prezentate și pe baza rezultatului obținut, s-a eliberat candidatului Constantinescu-Caragiale M. acest certificat, în puterea art. 110, al. 2 din legea învățămîntului secundar și superior din 9 Iulie 1901, echivalează cu diploma de bacalaureat, conferindu-i toate drepturile, ce-i acordă, în această calitate legile țării.

Inspectorul învățămîntului privat

C. BANU

Președintele comisiunii

N. BIANU

Semnătura candidatului

No. 20

Anul 1903, Luna Iulie 21

MATEIU CONSTANTINESCU CARAGIALE

¹⁵ Arhiva Universității București, Facultatea de drept, Dosar nr. 114 « Înscrieri 1905—1906 », nr. 81—124, C-D- dosar de student nr. 101 bis/1903, fila 2.

Anul școlar 1896 - 1897 Matricula școlară po
Constantinescu Drăkei-Constantin
de comuna ... județul ...
Tatăl ... la, de naștere ... de religie ... ad de naștere ...
Mărită ... la luna septembrie anul 1896 ora ...
Trecut în matricula clasei ... pe anul școlar 1896 - 1897 pag. 2
Alte școli frecventate ...

După altercațiile cunoscute cu tatăl său (care-l expediază în țară) și după încercarea unei cariere militare (vezi scrisoarea lui Lenci)¹⁷, Mateiu se hotărăște să-și reia studiile juridice. Iată cererea lui, prin care solicită reinscrierea:

Dos. 101 bis 905
Se va reînscire
în anul I (întii)
p. Decan (indescifrabil)

Domnule Decan
Subsemnatul fost înscris în anul școlar 1903—1904 la această Facultate și retrăgându-mă anul următor pentru a putea urma cursurile Facultății din Berlin am fost exmatriculat. Astăzi, din împrejurări familiare [*sic* !] fiind nevoit să mă reîntorc în țară, cu profund respect vă rog să binevoiți, Domnule Decan, a dispune reinscrierea mea în Facultate, binevoind a cunoaște că din cauza absenței mele din țară nu m-am putut reinscrie în termenul cerut de regulament.

Primiți, vă rog, Domnule Decan, asigurarea profundului meu respect

MATEIU CONSTANTINESCU-CARAGIALE

D[omniei]-sale

D[omnu]lui Decan al Facultății de Drept

MINISTERUL CULTURII ȘI ÎNSTRUȚIUNII PUBLICE

Anul școlar 1909-1910
Fol. Pagina

Matriculele anilor precedenți unde figurează acest... școlar

An. 1908-1909 Vol. Pag. cl.
An. 1907-1908 Vol. Pag. cl.
An. 1906-1907 Vol. Pag. cl.
An. 1905-1906 Vol. Pag. cl.
An. 1904-1905 Vol. Pag. cl.
An. 1903-1904 Vol. Pag. cl.
An. 1902-1903 Vol. Pag. cl.
An. 1901-1902 Vol. Pag. cl.
An. 1900-1901 Vol. Pag. cl.
An. 1900-1901 Vol. Pag. cl.

Clasa VIII
Școlar Caragiale Matei

Născut în anul Luna Dia

În Comuna Județul

Fil. a Domnului

și a Doamnei Născută

Infirmitatea tatălui

Profesiunea tatălui

Religiunea tatălui

Religiunea mamei

Religiunea școlii

Începutul școlii de către

Legea părinților sau tutorei este în Comuna Județul

A fost înscris în clasă a noului în anul școlar 1909-1910

matricula vol. pagina, iar în foia de înscris din anul la No.

Certificatul în baza cărui s'a făcut înscrisa liberat de

sub No. din păstrat în dosarul acestui an

Numărul foilor personale a școlii din anul școlar 1909-1910

OBIECȚELE	NOTE BIMESTRALE												Măd. anului	Măd. școlii	ATENȚIILE BIMESTRALE												OBSERVAȚII
	SEM. I	SEM. II	SEM. I	SEM. II	SEM. I	SEM. II	SEM. I	SEM. II	SEM. I	SEM. II	SEM. I	SEM. II			SEM. I	SEM. II	SEM. I	SEM. II	SEM. I	SEM. II	SEM. I	SEM. II	SEM. I	SEM. II	SEM. I	SEM. II	
Drepturi																											
Științe																											
Limba română																											
Religie																											
1. Română																											
2. Franceză																											
3. Germană																											
4. Engleză																											
5. Italiană																											
6. Spaniolă																											
7. Portugheză																											
8. Greacă																											
9. Slavă																											
10. Altele																											
11. Total																											

Timbru
30 BANI

101 bis/905
ex. 3914
B. 3390
fr. achit. pe trei ani
ex. I 1.a, 2 r.
es. II resp. iunie 1908
Berlescu [lectură incertă]

Domnule Decan,
Binevoiți, vă rog, a dispune înscrierea mea la examenul
anului II de licență al sesiunii de față. Alături la aceasta și
caetul meu de cursuri și recipisele de taxă de examen și biblio-
tecă.

Primiți, vă rog, Domnule Decan, asigurarea înaltei mele
considerațiuni.

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
No. 373 — 11 MAR. 1909
FACULTATEA DE DREPT
II

MATEIU CONSTANTINESCU-CARAGIALE
101 b.905
Atelierului 10

Domniei-Sale
Domnului Decan al Facultății de Drept București

Dar fila matricola a rămas albă, Mateiu nu s-a mai prezentat și astfel dosarul de student s-a închis
după un zăbucium inutil de trei ani, sau cum ar fi zis el « mă mir de ce mă mai chinuiesc degeaba »¹⁹

¹⁹ Adusă la cunoștință publicului de către Șerban Cioculescu încă din 1940, în *Viața lui I. L. Caragiale*,
capitolul *Fiu, soț și tată*, p. 164.

¹⁹ Dosar nr. 28/1905—1906, fila 30.

«Spre credință s-a liberat acest bilet...»

La dosarul de student se mai află un «Buletin de naștere» eliberat de Primăria comunei București. Este un formular vechi, care servea în cazul de față la botez.

BULETIN DE NAȘTERE

Bun
pentru clasa 1907
înscris la No. 45
Căpitan [*indescifrabil*]

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

FACULTATEA DE DREPT
văznt pentru înscriere p. secretar M. Șerbănescu
Județul Ilfov
Pla[sa] Oficiul Stărei Civile
Primăria comunei București

Numele de familie *Constantinescu*
Pronumele [*sic !*] copilului *Matei, de sex masculin*
Născut la *12 ale corenteii, orele 2 ³/₄ p. m.*
Strada *Frumoasă No. 14 Sub. Sf. Vasile*
Înscris *astăzi* în registrul No. 1425
Fiu *Natural* al D[oam]nei *Maria Constantinescu* și a...
Spre credință s-a liberat acest bilet spre a servi la ceremonia religioasă.

Trecută [*sic !*] re-
gistru Bis. Sf. Pan-
telimonului No. 21

Primar

[*sigiliul primăriei*] officer D. Brăescu
Anul una mie opt sute optzeci și cinci luna Martie ziua 14/26.
Sa [*sic !*] Botezat în religia ortodocsă [*sic !*] mai sus menționatul
de sub-semnatul preot Biss — Sf. Pateleimon [*sic !*] din col. Negru.
[ss. *indescifrabil*]

În stînga actului, jos, e însemnată data de 5/17 maiu 1885. Și încă ceva important. Sus, în stînga, se află o apostilă semnată de un căpitan al cărui nume nu am reușit să-l descifrăm. Aceasta demonstrează că actul a fost mai înainte depus la o unitate (ori școală) militară în vederea satisfacerii stagiului militar sau a unei cariere militare pe care o urmărea în 1905, înapoiat de la Berlin.

Constantin POPESCU-CADEM

Postscriptum

În timp ce materialul de față era deja paginat, am descoperit în fondurile documentare ale Ministerului Instrucțiunii Publice și al cultelor (Arhivele Statului, Dosar 703/1901, fila 107) o cerere a lui I. L. Caragiale solicitînd înscrierea la examenul final de absolvire a clasei a V-a de liceu a fiului său Mateiu, care, nu cunoaștem din ce motive, întîrziase această înscriere și plătirea taxei școlare respective. Reproducem mai jos textul:

Domnule Ministru

Din cauza unor împrejurări independente de voința mea, întîrziînd a cere înscrierea fiului meu Mateiu Caragiale din clasa V liceală de la Liceul Sf. Gheorghe, pentru examenul anual 1900—1901, am a vă rugă cu profund respect a binevoi să îngăduiți a fi înscris acuma.

Alătur recipisa Casei de depuneri de taxa școlară de 30 lei pe care am văzut-o.

Binevoiți, D[omnu]le Ministru, a primi asigurarea profundului respect cu care sunt al D[omniei]-voastre servitor

I. L. CARAGIALE

D[omniei]-sale

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor

Un funcționar a scris sus în stînga: « București Sf. Gheorghe », iar jos « D[omnu]l Lascăr ».

C. P. C.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 ianuarie — 31 martie 1977)

A

AGÂRBICEANU (I.)

Vezi IORGA (N.), Liu (Nicolae)

APOSTOLESCU (N. I.)

Scurtu (Nicolae) — Noi date privind raporturile dintre N. I. Apostolescu și B. P. Hașdeu. Scrisori din perioada 1904—1906. „Universitatea comunistă”, X, nr. 1, ianuarie, 1977, p. 4.

B

BACONSKI (A. E.)

* * * — *Remember, Heidelberg*. „Luceafărul”, anul XX, nr. 10, 5 martie 1977, p. 6; nr. 11, 12 martie 1977, p. 6.

BARÎȚIU (George)

Rusu (M. N.) — George Barițiu — fondator. „Amfiteatru”, an XII, nr. 4(136), aprilie 1977.

C

CANTEMIR (Dimitrie)

Slușanski (Dan) — *Despre numele antice și de astăzi ale Moldovei* (IV). „Manuscriptum”, anul VIII, nr. 1, (26)/1977, pp. 95—106.

CĂLINESCU (G.)

Scurtu (Nicolae) — Noi date și precizări despre G. Călinescu. [Testamentul lui G. Călinescu]. „Revista noastră”, V, nr. 37—39, octombrie-decembrie, 1976, pp. 592—599.

CONSTANTINESCU (Pompiliu)

Constantinescu (Constanța, P.) — Pagini dintr-o proiectată monografie: *Postumele lui Eminescu; Problema variantelor eminesciene; M. Eminescu — structura versului și sugestia verbală; Eminescu și tehnica simfonică a poemului; Proza poetică a lui Eminescu; Eminescu poet păgîn; Critica și Eminescu*. „Manuscriptum”, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 61—73.

D

DAVILA (A.)

Manu Bădescu (Marin) — Scriitorii și independența. Războiul de independență în corespondența lui Alexandru Davila. „Argeș”, anul XII, nr. 1, martie 1977, p. 7.

DRAGOMIRESCU (Mihail)

Scurtu (Nicolae) — Mihail Dragomirescu inedit. 1928. „Universitatea comunistă“, X, nr. 1, ianuarie 1977, p. 4.

E

EMINESCU (Mihai)

Creția (Petru) — « Trăia într-un orășel supus turcilor... »; « Ea era culcată pe patul ei cel alb... »; « Din surtul său un suris stăt... »; « Cine a văzut o-nmormintare-n București?... »; « O, taci, ce spui că mă iubești, copilă... ». Proză literară. „Manuscriptum“, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 28—36.

Ilin (Stancu) — Documente berlineze. „Manuscriptum“, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 144—146.

Pop(Augustin Z. N.) — Întregiri biografice. „Convorbiri literare“, nr. 1, ianuarie 1977, p. 8.

Vatamaniuc (D.) — Fragmentarium. Maramureș; Făgăraș; Comitatul Unedoarei. „Manuscriptum“, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 41—42.

— Din laboratorul prozei eminesciene: *Geniu pustiu* și revoluțiile; *Sărmanul Dionis* — navelă cu dublu final; *Cezara* în geografia manuscriselor eminesciene; *Archaeus*, povestire nouă din cugetări vechi; *Părintele Ermolachie Chisăliță* — parodie anti-slaviciană. „Manuscriptum“, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 76—94.

Vatamaniuc-Lungu (Magdalena) — « *Avem clipa, avem raza...* » (II) — o viziune asupra fizicii. *Radierea căldurii. Magnetism*. „Manuscriptum“, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 45—57.

F

FARAGO (Elena)

Vezi IORGA (N.), Liu (Nicolae).

FĂGETEL Ș. (Const.)

Scurtu (Nicolae) — Noi date privind ediția Eminescu din 1941. [Acte și documente.] „Convorbiri comuniste“, IV, nr. 1, ianuarie-februarie 1977, p. 12.

FLORIAN (Aaron)

Rusu (M. N.) — Aaron Florian — inedit. Scrisoare din 28 iunie 1859, București, „Viața studențească“, XX, 5 aprilie 1977, p. 8.

G

GAFIȚA (Mihai)

* * * *Tainele Alhambrei* [Însemnări de călătorie.] „România literară“, anul X, nr. 11, 17 martie 1977, p. 21.

GOLESCU (Dinicu)

Ploșteanu (Grigore) — Const. (Dinicu) Golescu către Fr. Tiersch. [Scrisori.] „Cronica“, anul XII, nr. 5, 4 februarie 1977, p. 6.

Rusu (M. N.) — Dinicu Golescu. Revelația unor documente inedite la 200 de ani de la naștere. „România literară“, anul X, nr. 6, 10 februarie 1977, pp. 4—5.

GRIGORESCU (Mircea)

* * * — „Jurnalul“ lui N. D. Cocea [Recenzie.] „România literară“, anul X, nr. 7, 17 februarie 1977, p. 7.

H

HELIAD RĂDULESCU (I.)

Potra (George) — I. Heliade Rădulescu către fiul său. Scrisoare la moartea Mariei Heliade. „Amfiteatru“, anul XII, nr. 1, ianuarie 1977, p. 9.

Potra (George), Buluță (Gheorghe) — Două manuscrise literare necunoscute. [Variante la poeziile 20 Decembrie 1843 și Portretul.] „Luceafărul“, anul XX, nr. 2, 8 ianuarie 1977, p. 6.

HOLBAN (Anton)

Florescu (Nicolae) — Procesul interior al Ioanei. „Manuscriptum“, anul VIII, nr. 1(26)/1977 pp. 116—122.

I

IBRĂILEANU (G.)

Stețcu (Nicolae Gr.) — Contribuții la viața lui Ibrăileanu. [Acte și documente.] „Ateneu“, anul XIV, nr. 1, martie 1977, p. 5.

IORGA (N.)

Liu (Nicolae) — Scriitorii și răscoala din 1907 în corespondența lui N. Iorga. [Scrisori de la I. Agârbiceanu, Elena Farago și George Ranetti.] „Steaua“, anul XXVIII, nr. 3, martie 1977, pp. 21—22.

ISAC (Emil)

Endre (Kuban) — Doi prieteni: Ady Endre și Emil Isac. [Corespondență.] „Orizont“, anul XXVIII, nr. 13, 31 martie 1977, p. 7.

IVASIUC (Al.)

Neamțu (Leonida) — Schiță genealogică [Fragment de roman.] „Steaua“, anul XXVIII, nr. 3, martie 1977, pp. 32—36.

K

KREMnitz (Mite)

Oprîșan (Ion) — Memorial junimist (I). [Scrisori către Lorenz Diefenbach.] „Manuscriptum“, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 137—143.

M

MACEDONSKI (Al.)

Scurtu (Nicolae) — Două scrisori și două autografe de la Al. Macedonski. „Orizont“, XXVII, nr. 8, 24 februarie 1977, p. 5.

MAIORESCU (Titu)

Dima-Drăgan (Corneliu) — Eduard Brockhaus solicită colaborarea lui Mihai Eminescu și Titu Maiorescu [Scrisori.] „Manuscriptum“, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 151—155.

Nedelcea (Tudor), Vasilescu-Capsali (N.) — Titu Maiorescu și independența. Cărți de vizită către gen. M. Cerchez. „Ramuri“, anul XIV, nr. 2, 15 februarie 1977, p. 10.

Popescu-Cadem (Const.) — Precizări în marginea biografiei. Acte și documente. „Manuscriptum“, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 156—167.

MICLE (Veronica)

Pop (Augustin Z. N.) — Despre Veronica Micle. Scrisori din primele trimise „Convorbirilor literare“. „Orizont“, anul XVIII, nr. 2, 13 ianuarie 1977, p. 5.

MINULESCU (Ion).

Vezi FĂGETEL Ș. (Const.), Scurtu (Nicolae).

P

PAPADAT-BENGESCU (Hortensia)

Scurtu (Nicolae) — O prietenie sinceră: Hortensia Papadat-Bengescu — Constanța Marino-Moscu. Patru scrisori. „Revista noastră“, V, nr. 37—39, octombrie-decembrie, 1976, pp. 582—583.

PERPESSICIUS

- Oprea (Al.) — Perpessicius și mirajul ediției integrale a operei eminesciene [Acte și documente.] „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 6—19.
- Scurtu (Nicolae) — Perpessicius despre eminescologul Augustin Z. N. Pop. Referat la teza de doctorat. „*Convîngeri comuniste*“. IV, nr. 1, ianuarie-februarie 1977, p. 12.
- Stratan (Ioan) — Perpessicius inedit. Autografe. „*Orizont*“, anul XXVIII, nr. 1, 6 ianuarie 1977, p. 3.

PETRESCU (Camil)

- Bojin (Al.), — *Vremea calendar 1954—1955 și vremea în general în partea a II-a* [jurnal.] „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 126—133.
- Scurtu (Nicolae) — O prietenie rară: Camil Petrescu-Nicolae Bagdasar. [Autografe.] „*Almanahul literar*“ 1977, pp. 179—180.

PUȘCARIU (Sextil)

- Curticeanu (Mircea) — Sextil Pușcariu 1877—1977. Șase scrisori către Ion Breazu. „*Tribuna*“, anul XXI, nr. 1, 6 ianuarie 1977, p. 7.
- Sextil Pușcariu în corespondență. Din relațiile cu „Astra“. [Scrisori către Horia Petra-Petrescu.] „*Steaua*“, anul XXVIII, nr. 2, februarie 1977, pp. 44—45.
- * * * — File inedite din *Memorii: Doi poeți. În dialog cu Sadoveanu*. „*România literară*“, anul X, nr. 1, 6 ianuarie 1977, p. 8.

R

RANETTI (George)

- Vezi IORGA (N.), Liu (Nicolae).

REBREANU (Liviu)

- Scurtu (Nicolae) — Liviu Rebreanu în corespondență cu Igena Floru. „*Amfiteatru*“, XII, nr. 3, martie 1977, p. 11.

ROSETTI (Vintilă C. A.)

- Liu (Nicolae) — *Scrisori de pe frontul războiului din '77* (IV). „*Manuscriptum*“, anul VIII nr. 1(26)/1977, pp. 109—115.

V

VĂCĂRESCU (Elena)

- Scurtu (Nicolae) — Cîteva documente inedite. [Scrisori și o fotografie.] „*Luceafărul*“, XX, nr. 8, 19. II. 1977, p. 6.

VOICULESCU (Vasile)

- Cristev (Diana) — Final la *Poemul „Hanului cu urși: Hora“*; *Groapa tîngerilor răi*. „*Manuscriptum*“, anul VIII, nr. 1(26)/1977, pp. 170—174.

D. P.

Mulțumim familiei Blaga pentru bunăvoința cu care ne-a permis fotografierea camerei de lucru a poetului și deasemenea dr. Constanța Cristiu pentru scrisoarea Octavian Goga către învățătorul Bucur Sasu pusă la dispoziția redacției.

MENȚIUNE SPECIALĂ: *ținem să aducem deosebite mulțumiri pentru sprijinul pe care ni l-a acordat serviciul de manuscrise și de stampe al Bibliotecii Academiei R. S. R., punîndu-ne la dispoziție, pentru reproducere, ori de cîte ori am solicitat, documente și imagini fotografice de o inestimabilă valoare.*

Creșterea colecțiilor

(1 ianuarie — 31 martie 1977)

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA

Manuscrise:

T. ARGHEZI: *Onorate domnule corector, Limba trdătoare* — articole; Dr. C. I. ISTRATI: *Roumanie au point de vue artistique* — articol; Cincinat PAVELESCU — versuri.

Carte rară:

Dictionar grec-latin, Basel, 1572.

Carte veche românească:

Minei, Rîmnic, 1745.

Corespondență:

George Enescu, Ferdinand Halphon, Dr. C. I. Istrati, George Massnet, Ionel Perlea.

Gabriela SMARANDACHE

MUZEUL DE LITERATURĂ AL MOLDOVEI — IAȘI

Tipărituri:

Thomas THORNTON: *Starea de acum... a principatelor Valahiei și a Moldaviei*, Buda, 1826.

Periodice:

„Buciumul român”, (1875 — 1882)

„Viața” I — II (1894 — 1895).

D. VACARIU

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Manuscrise:

Tudor VIANU: *Problemele Istoriei literaturii române în perioada 1940 — 1944* (28 file manuscris autograf, creion, cu ștersături). Plan pentru seria de OPERE, proiectată în 4 volume (vol. I *Filosofie*, vol. II *Studii de estetică*, vol. III *Sistem de estetică*, vol. IV *Critică, stilistică, istorie literară*, 5 file manuscris, cerneală, datat 6 octombrie 1940); *Note pentru Don Juan de Molière* — 1945 (7 pagini manuscris autograf, cerneală, cu ștersături); *Epocile criticii literare* (6 pagini manuscris autograf cerneală, puține ștersături); T. Vianu încearcă o definire a caracterului modern al criticii literare; *Literatura și cunoașterea omului* (8 pagini manuscris autograf cerneală, cu ștersături); *Ūt pictura poesis* (manuscris autograf, 5 pagini), studii și articole.

Octaviana MIHAILESCU

Iconografie

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: Vasile Alecsandri (160); Lucian Blaga (76, 93, 96, 102, 103, 105, 111), Simion Blaga (71); Gh. Bariț (60, 69); Mihai Eminescu (12, 26, 27, 29, 32, 33, 37); Octavian Goga (file de album); Martin Luther (172); Cezar Petrescu (154); Liviu Rebreanu (124, 126, 128, 129, 135, 136, 137, 138); Mihail Sadoveanu (141, 142, 153); N. N. Tonitza (115, 117); Elena Văcărescu (49, 57).

FOTOGRAFII: Appellatio D. Martini Lutheri ad concilium — coperta (173), pagina de titlu (172); Vasile Alecsandri (158); Gh. Bariț (60); Lucian Blaga (75, 81, 84, 85, 87, 88, 102, 104, 106); Ana Blaga (73, 78, 79); Cornelia Blaga (77, 89, 106); Dorli Blaga (77, 81, 84, 106); Isidor Blaga (73); Tit Liviu și Longin Blaga (74); Simion Blaga (70); Ia curțile dorului — coperta (107); Brașovul secolului trecut — vederi de epocă

(35, 64, 67); Mateiu Caragiale — acte (176, 180, 181); Otilia Cazimir (140); N. D. Cocea — Pe drumul noului Damasc, pagina de gardă a volumului (40, 41); O. W. Cisek (113); Gheorghe Dinu (148, 149, 151, 155); Brunea Fox (155); Octavian Goga (file de album); Mircea Grigorescu (149); Selma Lagerlöf (174); George Macovescu (151, 155); Frédéric Mistral (161); Montpeller — vedere de epocă (163); Miron Radu Paraschivescu (149); Liviu Rebreanu (121); „Reporter” (45); Joseph Roumanille (161); Mihail Sadoveanu (139, 140); Maria Tănase (148); N. N. Tonitza (116, 119); G. Topîrceanu (140); Elena Văcărescu (48, 49), Vraja, Memorial, Nuits d'Orient — copertile volumelor (53).

DESENE: N. D. Cocea — caricatură (39); Ligia MACOVEI — ilustrații la versuri eminesciene (9, 16, 19, 22, 30).

AVOIDING NONE OF THE materials included in this issue, the reader's attention will be drawn more insistently by those materials which make closely known various personalities or outstanding moments from the history of the national literature. The new pages of prose by Eminescu evidently deserve priority as they introduce the reader to the intimate laboratory of creation of the greatest Romanian writer, a laboratory which — as shown by these new pages — would have created the largest universe of Romanian literary art if the great demiurge did not die before fully accomplishing his dream. Undoubtedly of great interest are also the comments made on these pages as the existence and creative activity of our national poet. Equally attracting the reader's attention is the other group of texts from and about a great poet of our century — Lucian Blaga. A study which is the result of very minute research of documents draws up a sketch of genealogical tree of the author of the *Unexpected Steps*. This study is followed by revealing memoirs excerpts, by interesting pages of correspondence from the period when the poet's personality was crystallized, lines or unknown variants of some poems from the same period, by a poem written much later, and finally, by a number of commented letters, received or sent by Blaga, letters of a great value from a psychological point of view. No reader perusing this issue will either

NE NÉGLIGEANT AUCUN des matériaux inclus dans ce numéro de la revue, l'attention du lecteur s'attardera, bien sûr, avec plus d'insistance, sur ceux par lesquels des personnalités ou des moments importants de l'histoire de la littérature nationale se font connaître de plus près. Les nouvelles pages de prose éminesquienne méritent, évidemment, d'être parcourues les premières, nous introduisant dans le laboratoire intime de la création du plus grand des plus grands des lettres roumaines, laboratoire dans lequel, ainsi que l'attestent les tourments des astres que la presse tire maintenant de la nuit de l'oubli, se serait accompli, si le Demiurge ne s'était pas éteint avant d'avoir réalisé entièrement sa pensée, le plus vaste univers d'art littéraire roumain. Les commentaires au choix de textes qu'on y présente là-dessus, seront lus avec autant d'intérêt, sans doute, offrant de nouvelles connaissances concernant l'existence et les étapes de la création du poète national. L'autre choix de textes de l'œuvre et sur l'œuvre d'un grand poète — de l'œuvre et sur l'œuvre d'un poète de première grandeur de notre siècle : Lucian Blaga — retiendra, sans doute, lui-aussi l'attention du lecteur. Une étude résultant d'une recherche documentaire extrêmement minutieuse réalise une esquisse d'arbre généalogique de l'auteur des Insoupçonnables marches; celle-ci est suivie de révélateurs fragments mémorielles, d'intéressantes pages de correspondance de la période où la

DER LESER WIRD SICH natürlich eingehender mit jenen Beiträgen beschäftigen, die sich auf bedeutende Persönlichkeiten oder Momente der rumänischen Nationalliteratur beziehen. In erster Linie sind es die neuen Seiten aus der Prosa Eminescus, des größten rumänischen Dichters, in dessen Atelier das umfassendste literarische Universum in rumänischer Sprache im Entstehen begriffen war, durch den frühen Tod des Schriftstellers jedoch unterbrochen wurde. Von großen Interesse sind zweifellos auch die Kommentare dazu; sie vermitteln neue Kenntnisse über das Schaffen des Nationalautors. Weiterhin bietet die vorliegende Nummer der Zeitschrift Texte aus dem Werk Lucian Blagas, eines der bedeutendsten Dichter dieses Jahrhunderts, und Kommentare zu seinem Schaffen. Eine mit Akribie unternommene dokumentarische Forschung skizziert den Stammbaum dieses Dichters; es folgen aufschlußreiche „Memorialien-Bruchstücke“, Briefe aus der Bildungsperiode des Schriftstellers, Gedichte oder unbekannte Fassungen von Poemen, ein Poem aus einer viel späteren Periode und schließlich eine Reihe von mit Kommentaren versehenen Briefen von besonderem psychologischem Wert. Die literarhistorisch bedeutenden Texte aus dem Nachlaß des großen Romanciers Liviu Rebreanu können auch nicht übergangen werden, stellen sie doch einen Teil des Ateliers dar, das in den letzten Jahren vorge-

ВСЕ МАТЕРИАЛЫ, ВКЛЮЧЕН-ные в данный номер, являются интересными, но, конечно, внимание читателя сосредоточится более настойчиво над теми, которые позволяют лучше познать выдающиеся личности и моменты истории национальной литературы. Новые страницы прозы Эминеску, очевидно, заслуживают наибольшего внимания, потому что они вводят в интимную лабораторию творчества самого выдающегося румынского поэта, в которой составил бы самый широкий мир румынского литературного творчества, если бы Демияург не скончился перед тем, как вполне выполнить свой замысел. Несомненно, с интересом будут прочитаны и комментарии, представляющие новые данные о жизни и творчестве национального поэта. Другая группировка текстов — это тексты написанные выдающимся поэтом нашего века Лучианом Блага. Здесь находятся и высказывания других авторов о поэте, которые, безусловно, привлекут внимание читателя. В разработке, основанной на особенно тщательном документальном исследовании, представлено родословное дерево автора Невообразимых ступеней; следуют разоблачающие «мемуарные фрагменты» корреспонденции периода образования личности поэта, стихи или неизвестные варианты поэм того же периода, а также одна поэма позднейшего периода и, наконец, письма особенного значения как психологический документ.

overlook the historical and literary significance of the new pages from the work of Liviu Rebreanu which present another part of the vast and exciting creation of the great novelist. From among the other documents included in this issue, Elena Văcărescu's profession of faith, uttered as an academy speech on the occasion of her admittance in 1934 to this high forum, is thrilling through its authentic and vibrating patriotism, common, as a matter of fact, to all the actions and literary works of this ambassador of Romanian culture. A precious revelation is the commented text of the play *Grateful Hearts* by Gheorghe Bariț, which has remained until now in the form of a manuscript. It was initially considered as a translation, but in fact it is an original work, one of the oldest attempts to contribute to the creation of a Romanian drama repertoire. These materials, evidently do not overshadow the other documents of this issue, which, reveal «elective affinities» between writers and fine artists, and introduce the readers — through various ways: correspondence, acts, investigations — in the atmosphere of past times. They likewise show the relations between some Romanian writers with foreign authors and between some foreign writers with Romanian authors disclosing important historical and literary data.

Univ. Prof. Dumitru MICU

personnalité du poète se cristallisait, de vers ou de variantes inconnues de certains poèmes de la même période, en plus, d'un poème d'une époque tardive, enfin, d'une suite de lettres commentées, envoyées ou reçues par Blaga, lettres (par conséquent) d'une valeur spéciale en tant que document psychologique. Parcourant la table des matières du présent numéro, aucun lecteur ne sera sans s'apercevoir de l'importance historique-littéraire des pages inédites de Liviu Rebreanu, celles-ci présentant un aspect du vaste, de l'émouvant chantier de création du grand romancier, qui a commencé à nous être communiqué les dernières années. Des autres documents insérés dans ce numéro, la profession de foi d'Helène Vacaresco, prononcée sous forme de discours académique, lors de sa réception, en 1934, dans le haut forum, est émouvant par l'authenticité de sa vibration patriotique, propre d'ailleurs à tous les écrits, à toutes les actions de cette ambassadrice de la culture roumaine. Une précieuse révélation constitue le texte commenté de la pièce Coeurs reconnaissants de Gheorghe Bariț restée manuscrite jusqu'à présent, considérée comme une traduction, œuvre originale en réalité, un des plus vieux efforts destinés à contribuer à la création d'un répertoire dramatique roumain. Ces matériaux, évidemment, n'éclipsent pas les autres contributions documentaires comprises par ce numéro, qui, soit qu'elles révèlent des affinités électives entre écrivains et artistes plastiques, soit que, par diverses voies (correspondance, actes, enquêtes), nous introduisent dans l'atmosphère d'un temps révolu ou révèlent des relations de certains écrivains roumains avec l'étranger ou de certains écrivains étrangers avec les Roumains, communiquent toujours d'importantes données historique-littéraires.

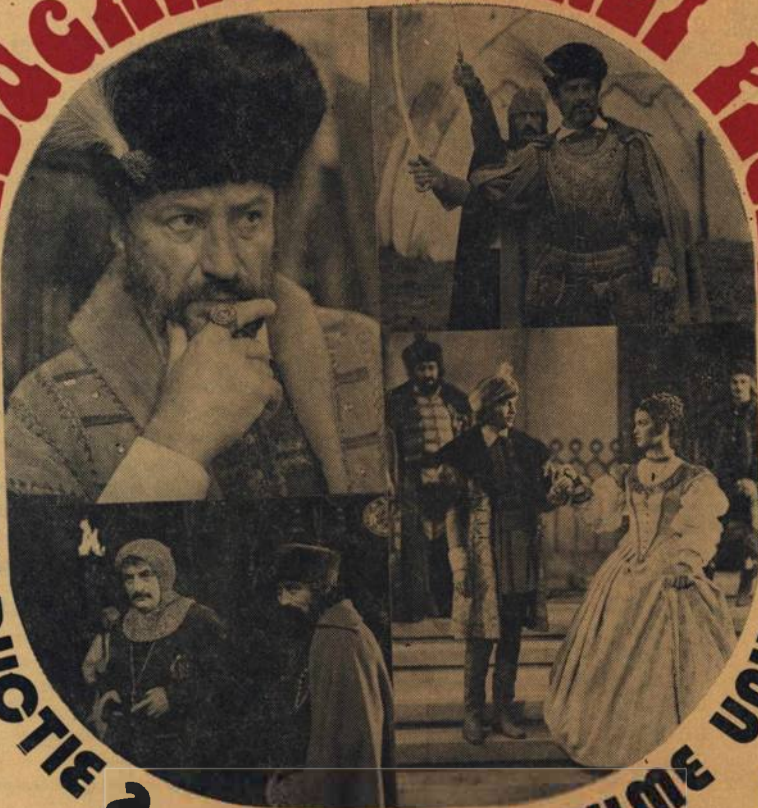
Prof. univ. Dumitru MICU

Univ. Prof. Dumitru MICU

Проф. Думитру МИКУ

româniaFilm prezintă
pe VICTOR REBENGHIUC în

BUZDUCANUL CU TREI PECETI
O PRODUȚIE A CASELOR DE FILME UNU SI TREI



Film realizat
în studiourile
Centrului
de Producție
Cinematografică
„București“

Scenariul:
EUGEN MANDRIC

Regia:
CONSTANTIN VAELE

Imaginea:
IOSIF DEMIAN

Muzica:
CORNELIA TĂUTU

Decorurile:
arh. NICOLAE DRĂGAN

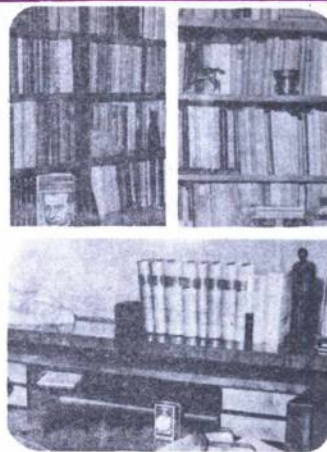
Costumele:
ILEANA OROVEANU
KOSMAN

Montajul:
MARGARETA ANESCU

Coloana sonoră:
ing. ANDREI PAPP

Machiajul:
ANA STAN

Cu: TOMA CARAGIU, VASILE NIȚULESCU, ȘTEFAN SILEANU,
OLGA BUCĂȚARU, LORAND LOHINSZKY, CORNEL
COMAN, OVIDIU IULIU MOLDOVAN, FERENC FÁBIÁN,
GEORGE MOTOI, CONSTANTIN FUGAȘIN, ISTVAN
GYARMATY, PETRE GHEORGHIU-DOLJ, ȘTEFAN VELNI-
CIUC, FERENC BENCZE, CORNEL NICOARĂ, FRANCISC
BÁCS, IURIE DARIE, TUDOR STAVRU



Lucian Blaga,
interior clujean.

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuș foto: Florica PRICIU

*«Crinișor pui fermecat
De departe strămutat
Din Valahia răpit
Și aicea răsădit
Ș-oare cine l-a răpit
Și aici l-a răsădit?
Ia chiar Ștefan cel vestit
Domnul cel nebiruit.»*

(CRONICI VERSIFICATE)

«Cîntecul poporului era, înainte de tipar, nu o realizare fixă, ci o prelucrare indefinită seculară, numai tiparul o va fixa oarecum.

E o neconținută trimitere la trecut, ca un memento milenar. Chiar invocarea fără nici o noimă: „Foaie verde, lemn uscat“ își are în lumea aceasta noima ei.»

(CAMIL PETRESCU)

Fragmentele de mai sus, ca și versurile populare antologate de EMINESCU și BLAGA sau mitul lui Zamolxe în viziunea lui B. P. HASDEU fac parte din sumarul numărului viitor al revistei, dedicat interferențelor dintre literatura populară și cea cultă. Pentru cititorii noștri mai sclipim câteva titluri:

- Din dosarul unei existențe: Hortensia PADAT-BENGESCU;
- Pagini de Jurnal Eugen IONESCU;
- O nuvelă despre vagabonzii brăileni, semnată Panait ISTRATI.

